วารสาร JCR
ชัยภูมิปริทรรศน์
Journal of Chaiyaphum Review
ISSN: 3027 - 818X (Online)
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2569
Vol. 9, No. 2 May - August 2026

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Chaiyaphum Buddhist College
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

082 134 1049, 082 443 9987
tawanyen2558@gmail.com

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์
Journal of Chaiyaphum Review

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 [พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)
Vol. 9 No 2 [May – August 2026)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทวิจารณ์หนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลี่ยม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 099-103-4935, 082-443-9987

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม
พระเทพภาวนาวิกรม	เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชสีมาภรณ์	รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา
พระราชปริยัติมุนี, รศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระราชสีมาภรณ์	รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา
พระโสภณรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์

บรรณาธิการ

พระศรีสัจญาณมุนี, ผศ.ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

ดร.พูนศักดิ์ กมล

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตาภรณ์,ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสังวราภิรักษ์,ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูใบฎีกาหัสดี กิตฺตินนฺโท, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาปัญญาวรวัฒน์ สิริภทฺโท, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร.กนกรส ผลากรกุล	ประธานกรรมการมูลนิธินายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล.
ผศ.ดร.ตามใจ อริรุทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ดร.อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

พิมพ์ที่

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลี่ยม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

บทบรรณาธิการ

ความเจริญเติบโตของวารสารนั้นต้องพิจารณาในหลายเรื่อง ทั้งในเรื่องคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือเรื่องคุณภาพนั้น ทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบบทความอย่างละเอียดรอบคอบ ส่วนเชิงปริมาณนั้นก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินเพื่อสะดวกกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีจำนวน 25 เรื่องดังนี้

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) มีดังนี้ 1) สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ เขียนโดย พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต และคณะ 2) ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์) เขียนโดย พระมหาปราชญ์ ชาคโร และคณะ

บทความวิจัยมีดังนี้ 1) Best Practice พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล เขียนโดย พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน และคณะ 2) การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา เขียนโดย จิณณพัต เลิศอนันต์ และคณะ 3) วรรณะ 4 : วิเคราะห์ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เขียนโดย พระครูศรีปัญญาวิกรม และคณะ 4) การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) และคณะ 5) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ เขียนโดย ศรินญา ศรีวงษ์ชัย และคณะ 6) ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา เขียนโดย สรวิชญ์ วงษ์สะอาด และคณะ 7) การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ เขียนโดย วิลาวัลย์ คุมพล และคณะ 8) การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ เชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย พระสมุห์กองสี ญาณธโร (พรมโพธิ์) และคณะ 9) การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เขียนโดย ปัญญา พรานแม่น และคณะ 10) การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ ๘ (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ เขียนโดย พระพรสวรรค์ จนฺทสาโร (แก้วพรม) และคณะ 11) การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เขียนโดย อุไรพร อินทราชาและคณะ 12) การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ เขียนโดย เบญจมาศ แสงพล และคณะ 13) รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย บรรยวัสถ์ ฝางคำ และคณะ14) แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ เขียนโดย จิรกร คำสัตย์และคณะ 15) กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตาอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เขียนโดย อนุชา พิมายนอก 16) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เขียนโดย ปรัชญา ศิลปะ 17) การสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อ

เสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู เขียนโดย ปุ่น ชมภูพระ และคณะ 18) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เขียนโดย รชพล ศรีขาวรส 19) มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ในประเทศไทย เขียนโดย รุ่งอรุณ หน่อคำ

บทความวิชาการมีดังนี้ 1) วิเคราะห์วิธีการใช้เหตุผลในการสอนธรรมจากเรื่องนางกีสาโคตมีในอรรถกถาธรรมบท เขียนโดย พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต และคณะ 2) หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน เขียนโดย สรวิชญ์ วงษ์สอาด และคณะ 3) แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล : สังเคราะห์การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) บนฐานประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เขียนโดย ธานี ถังทอง และคณะ 4แนวทางการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เขียนโดย กิตติวินท์ หาญศักดิ์สิทธิ์ และคณะ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระศรีสัจญาณมุนี, ผศ.ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ช

Best Practice พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล
BEST PRACTICE BUDDHIST INNOVATION IN EFFECTIVE EDUCATIONAL INSTITUTION ADMINISTRATION
พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน,และคณะ 1

การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำ รายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
THE DEVELOPMENT OF READING AND SPELLING SKILLS IN THE THAI LANGUAGE SUBJECT FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS AT SARA SUBDISTRICT LEARNING CENTER,CHIANG MUAN DISTRICT, PHAYAO PROVINCE USING THE EDUCATIONAL BOARD GAME “THE SPELLING MASTER”
จิณณพัต เลิศอนันต์,และคณะ 12

สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้
MEDITATION AS THE FOUNDATION OF MENTAL HEALTH AND INSIGHTFUL WISDOM
พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต, และคณะ 26

วรรณะ 4 : วิเคราะห์ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
THE FOUR CASTES: ANALYSIS OF THE ROLES AND COEXISTENCE IN SOCIETY AS APPEARED IN THE TRIPITAKA
พระครูศรีปัญญาวิกรม, และคณะ 32

การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
DEVELOPMENT OF BUDDHIST POLITICAL CULTUER OF COMMUNITY LEADERS DON YAI SUBDISTRICT, SI MUEANG MAI DISTRICT,UBON RATCHATHANI PROVINC
พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร), และคณะ 46

ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)
IT: UNDER THE CULTURE OF WISDOM (RELIGION AND THE AGE OF GLOBALIZATION)
พระมหาปราชญ์ ชาคโร, และคณะ 58

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ
FACTORS AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF ACADEMIC ADMINISTRATION IN WORLD-CLASS STANDARD SCHOOLS UNDER THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE CHAIYAPHUM
ศรินญา ศรีวงษ์ชัย, และคณะ 68

ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา
STUDY THE MAHAYANA BUDDHIST PHILOSOPHY OF NAGARJUN.TRUTH AND EMPTINESS
สรวิชญ์ วงษ์สอาด, และคณะ 85

การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์
THE APPLICATION OF MENTAL WILLPOWER TO PROMOTE PEACEFUL FAMILIES OF MEDITATION PRACTITIONERS ACCORDING TO THE TEACHINGS OF LUANG POR VIRIYANG
วิลาวัลย์ คุมพล, และคณะ 99

การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ เชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี
THE DEVELOPMENT OF A BUDDHIST INTEGRATED PROCESS FORENHANCING THE WELL BEING OF THE ELDERLY IN UBON RATCHATHANI PROVINCE
พระสมุห์กองสี ญาณธโร (พรมโพธิ์),และคณะ 115

การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
ENHANCING PERSONNEL MOTIVATION BASED ON THE FOUR SANGAHAVATTHU PRINCIPLES OF THE EDUCATIONAL NETWORK GROUP 13 UNDER THE OFFICE OF UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 3
ปัญญา พรานแม่น, และคณะ 127

การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ ๘ (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓
THE PROMOTION OF ACADEMIC ADMINISTRATION ACCORDING TO THE FOUR IDDHIPADA PRINCIPLES IN SCHOOLS UNDER EDUCATIONAL NETWORK GROUP 8 (SI MUEANG MAI),UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3
พระพรสวรรค์ จนฺทสาโร (แก้วพรม), และคณะ 137

วิเคราะห์วิธีการใช้เหตุผลในการสอนธรรมจากเรื่องนางกีสาโคตมีในอรรถกถาธรรมบท
AN ANALYSIS OF REASONING METHODS IN DHAMMA TEACHING:
A CASE STUDY OF KISAGOTAMI IN THE DHAMMAPADA ATTHAKATHA
พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต, และคณะ 146

การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
GUIDELINES FOR PERSONNEL MANAGEMENT ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF SAPPURISADHAM 7 OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION NETWORK GROUP 15 (KHONG CHIAM), UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3
อุไรพร อินทราชา, และคณะ 154

การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ
BUILDING ORGANISATIONAL RELATIONSHIPS BASED ON THE FOUR BRAHMAVIHĀRA PRINCIPLES AMONG TEACHERS AND EDUCATIONAL PERSONNEL IN THE SRIBOONPAJARN HUATA PAN NETWORK SCHOOLS UNDER THE AMNAT CHAROEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE
เบญจมาศ แสงพล, และคณะ 167

รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
AN ENHANCEMENT MODEL OF LEARNING RESOURCES FOR ART AND CULTURAL PRESERVATION BASED ON THE APPLICATION OF BUDDHIST PRINCIPLES IN THE LOCAL CONTEXT OF UBON RATCHATHANI PROVINCE
บรรยวัสถ์ ฝางคำ, และคณะ 178

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ
GUIDELINES FOR DEVELOPING LEARNING RESOURCES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS BASED IN THE SEVEN SAPPĀYA PRINCIPLESOF THE SRIBURAPAJARN SCHOOL GROUP, HUA TAPHAN DISTRICT,UNDER AMNAT CHAROEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE
จิรกร คำสัตย์, และคณะ 189

กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา
STRATEGIES FOR PROMOTING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT IN BANNANG SATA SUBDISTRICT MUNICIPALITY, BANNANG SATA DISTRICT, YALA PROVINCE.
พัฒน์ศิณ สำเริงรัมย์, และคณะ 201

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
THE GUIDELINES FOR PROMOTING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT OF PEOPLE IN THE KHOK SA-ARD SUBDISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANISATION, LAM PLAI MAT DISTRICT, BURIRAM PROVINCE.
ปรัชญา ศิลปะ 211

หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน
THE SAPPAYA PRINCIPLE AND SOCIAL DEVELOPMENT IN THE MODERN ERA
สรวิชญ์ วงษ์สอาด, และคณะ 223

การสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู
AN INTEGRATIVE REVIEW OF THE ACTION RESEARCH PROCESS FOR DEVELOPING LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES IN STUDENT TEACHERS
ปุ่น ชมภูพระ, และคณะ 236

แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล : สังเคราะห์การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) บนฐานประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ
SOCIAL STUDIES LEARNING APPROACHES FOR FOSTERING DEMOCRATIC CITIZENSHIP IN THE DIGITAL AGE: A SYNTHESIS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) APPLICATIONS BASED ON DELIBERATIVE DEMOCRACY
ธานี ถังทอง 248

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด
DEMOCRATIC POLITICAL CULTURE INFLUENCING VOTER TURNOUT IN NONG PHOK DISTRICT, ROI ET PROVINCE.
รชพล ศรีขาวรส 250

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ในประเทศไทย
LEGAL MEASURES RELATING TO MEDICAL INDEMNITY INSURANCE FOR MEDICAL PRACTITIONERS IN THAILAND.
รุ่งอรุณ หน่อคำ 261

แนวทางการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย
MODERN SANGHA MANAGEMENT APPROACHES FOR ENHANCING THE PUBLIC IMAGE OF BUDDHISM IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND
กิตติวินท์ หาญศักดิ์สิทธิ์, และคณะ 273

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ 286

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ 288

Best Practice พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล
BEST PRACTICE BUDDHIST INNOVATION IN EFFECTIVE EDUCATIONAL INSTITUTION ADMINISTRATION

พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน
Phra Maha Srirat Siriratano
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkham
นฤมล ดวงแสง
Naruemon Dongsang
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Buddhist Educational Administration Program
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
E:mail sriratsrisanga@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 28 มกราคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 4 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “Best Practice พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี 2) เพื่อสังเคราะห์พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลตามกรอบตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และ3)บริหารสถานศึกษา เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นระบบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ผลการศึกษาพบว่า แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านพุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) ความเป็นมืออาชีพของผู้บริหารที่ยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐาน (2) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงนโยบาย แผนงาน และการปฏิบัติอย่างเป็นระบบ (3) วัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมความสามัคคี ความไว้วางใจ และการเรียนรู้ร่วมกัน (4) การมีส่วนร่วมของผู้บริหาร บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจและพัฒนาสถานศึกษา และ (5) การนิเทศภายในอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ภายใต้การบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งทำให้การบริหารมีความสมดุลทั้งด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่าทางจิตใจ ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรมการบริหารดังกล่าวสามารถเสริมสร้างคุณภาพการศึกษา ความเข้มแข็งขององค์กร และความยั่งยืนของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม, แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ, การบริหารสถานศึกษา, พรหมวิหาร 4, ประสิทธิผลสถานศึกษา

Abstract

The research entitled “Best Practices in Buddhist Innovation for Effective Educational Institution Administration” aims to: (1) examine best practices in Buddhist-based educational administration at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus; (2) synthesize Buddhist innovations in effective educational administration in accordance with the quality assurance indicator framework of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus; and(3) develop an administrative model that integrates Buddhist principles with modern management concepts.

This study employs a qualitative research methodology, utilizing in-depth interviews with administrators, faculty members, and educational personnel who possess extensive experience and demonstrated success in educational institution administration. Data were analysed using descriptive content analysis to synthesize systematic knowledge and best practices that can be practically applied in real institutional contexts. The findings reveal that best practices in Buddhist innovation for effective educational administration consist of five key components: (1) professional leadership grounded in moral and ethical principles;(2) effective educational management that systematically links policy, planning, and operational practice; (3)organizational culture that fosters unity, trust, and collaborative learning;(4) participatory engagement of administrators, personnel, and stakeholders in decision-making and institutional development; and (5) systematic and continuous internal supervision. These components are integrative guided by the Four Brahmavihāra principles loving kindness (mettā), compassion (karuṇā), sympathetic joy (muditā), and equanimity (upekkhā) which contribute to a balanced approach to administration encompassing efficiency, effectiveness, and intrinsic moral values. The synthesis indicates that such Buddhist innovations in educational administration significantly enhance educational quality, organizational strength, and institutional sustainability, making them highly appropriate for application within contemporary social and educational contexts.

Keywords: Buddhist innovation, best practices, educational administration, Four Brahmavihāras, institutional effectiveness

บทนำ

การบริหารสถานศึกษาในสังคมปัจจุบันไม่ได้เผชิญเพียงแค่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อของบุคลากรที่มาจากต่างศาสนา เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม หรือฮินดูเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับกระแสทุนนิยมและการแข่งขันที่รุนแรง ซึ่งมักจะบีบบังคับให้สถานศึกษามุ่งเน้นเฉพาะผลสัมฤทธิ์เชิง

ปริมาณและตัวชี้วัดเชิงเทคนิค จนอาจทำให้มิติด้านการพัฒนาจิตสำนึกและจริยธรรมของบุคลากรถูกลดทอนบทบาทลงอย่างน่ากังวล การขาดกรอบคุณธรรมกำกับการบริหารในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความไม่ไว้วางใจภายในองค์กร แต่ยังบ่อนทำลายความยั่งยืนของการทำงานในระยะยาว เพื่อแก้ปัญหานี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะสถาบันที่บูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ จึงมุ่งเน้นการใช้ พุทธนวัตกรรมการบริหาร ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่ประสิทธิภาพเชิงโครงสร้าง โดยการนำหลัก พรหมวิหาร 4 มาเป็นฐานคุณธรรมหลักในการกำกับพฤติกรรมและการตัดสินใจของผู้บริหาร หลักธรรมเหล่านี้ถูกนำมาบูรณาการเข้ากับ วงจรคุณภาพ (PDCA) อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความสำเร็จเชิงวิชาการและมิติด้านมนุษย์ ในกระบวนการนี้ หลักเมตตาและกรุณาจะถูกนำมาใช้ในขั้นตอนการวางแผน (Plan) เพื่อให้ความสำคัญกับประโยชน์ของบุคลากรและผู้เรียนมากกว่าแค่ตัวเลข ขณะที่หลักมุทิตาช่วยส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและสร้างขวัญกำลังใจในขั้นการปฏิบัติ และใช้หลักอุเบกขาในการตรวจสอบและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติส่วนตน ท้ายที่สุดคือการใช้หลักกรุณาเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรและแก้ไขข้อบกพร่อง แทนการมุ่งลงโทษ การถอดบทเรียนผ่านแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ Best Practice และการเปรียบเทียบเชิงมาตรฐาน จากความสำเร็จที่เกิดขึ้นจริง จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะเปลี่ยนอุดมคติทางธรรมให้กลายเป็นระบบคุณธรรมเชิงปฏิบัติ ที่สามารถตรวจสอบได้และสอดคล้องกับมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาสมัยใหม่อย่างแท้จริง

การนำแนวคิด แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ Best Practice มาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาองค์กรนั้น ถือเป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เนื่องจากมิใช่เพียงการสร้างทฤษฎีบนหน้ากระดาษ แต่เป็นการถอดบทเรียนจากกระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งผ่านการทดลอง ผิดพลาดและปรับปรุงจนเกิดเป็นผลสำเร็จที่จับต้องได้ เมื่อกลไกนี้ถูกนำมาบูรณาการเข้ากับการเปรียบเทียบเชิงมาตรฐาน จะช่วยให้องค์กรเห็นช่องว่างของประสิทธิภาพ และสามารถยกระดับมาตรฐานการบริหารจัดการให้ก้าวสู่ระดับสากลได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยลดความซ้ำซ้อนในขั้นตอนการทำงานที่ไม่จำเป็น ส่งผลให้การใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิผลสูงสุด สำหรับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเชิงพุทธระดับโลกพันธกิจในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้สติปัญญาดี มีคุณธรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ดังนั้น กระบวนการบริหารจัดการศึกษาจึงไม่สามารถดำเนินตามรูปแบบการบริหารเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องสะท้อนอัตลักษณ์เชิงพุทธอย่างเข้มแข็ง โดยการผนวกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่ เพื่อสร้างระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีเมตตาธรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งถือเป็นพุทธนวัตกรรมการบริหารที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันการแสวงหา Best Practice ในบริบทของ มจร. จึงมุ่งเน้นไปที่การเสาะหาต้นแบบการบริหารที่สามารถหลอมรวมการทำงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ให้เข้ากับหลักพุทธธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 หรือ สังคหวัตถุ 4 อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่มิได้มุ่งหวังเพียงแค่ตัวเลขดัชนีชี้วัด แต่ยังมุ่งเน้นไปที่ความสุขและความสุขภาวะของบุคลากรและนิสิต การพัฒนาในลักษณะนี้จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถยืนหยัดท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมั่นคง โดยมีฐานจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับความสำเร็จ ทำให้การยกระดับคุณภาพการศึกษาเชิงพุทธเป็นไปอย่างยั่งยืน และเป็นแบบอย่างให้กับสถาบันการศึกษาอื่นที่มีอุดมการณ์คล้ายคลึงกันได้นำไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

จากการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ผ่านมาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ที่ชัดเจนว่าทางวิทยาเขตมีจุดแข็งที่โดด

เด่นในด้านอัตลักษณ์เชิงพุทธและทุนวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการบ่มเพาะจิตวิญญาณของสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมิติของการประกันคุณภาพการศึกษาตามตัวบ่งชี้มาตรฐาน พบว่ายังมีบางส่วนที่ต้องได้รับการพัฒนาและยกระดับอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการแปลงหลักธรรมาภิบาล จากหลักการนามธรรมไปสู่การปฏิบัติงานที่เป็นระบบและมีธรรมาภิบาลเชิงรูปธรรม ซึ่งความท้าทายนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ต้องมีการทบทวนกระบวนการบริหารจัดการแบบเดิม เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานที่สูงขึ้นด้วยเหตุนี้ การถอดบทเรียนจากหน่วยงานภายในหรือองค์กรต้นแบบที่มีผลการประเมินการประกันคุณภาพในระดับดีเยี่ยม จึงกลายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างทางลัดสู่ความสำเร็จ โดยการนำ แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ Best Practice มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ใหม่จนกลายเป็นพุทธนวัตกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารที่มีความเฉพาะตัวและตอบโจทย์บริบทของสถาบันสงฆ์ หัวใจสำคัญของนวัตกรรมนี้คือการบูรณาการหลักพุทธธรรมเชิงลึก โดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับวงจรคุณภาพ (PDCA) ซึ่งเป็นเครื่องมือการบริหารระดับสากลการผนวกหลักธรรมเข้ากับวงจรการบริหารดังกล่าว จะช่วยเปลี่ยนโฉมหน้าการทำงานจากการมุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพเชิงเทคนิคหรือการทำตามตัวชี้วัดเพียงอย่างเดียว ไปสู่การบริหารจัดการที่เปี่ยมด้วยมิติด้านมนุษย์และความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การใช้ความเมตตากรุณาในการวางแผนและแก้ปัญหาร่วมกับบุคลากร การใช้มุทิตาในการสร้างแรงจูงใจขณะปฏิบัติงาน และการใช้หลักอุเบกขาในการกำกับดูแลและตรวจสอบบนฐานความเที่ยงตรงกระบวนการนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคะแนนการประกันคุณภาพให้สูงขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐานเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่อบอุ่น มีการส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับ และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืนตามอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัยที่เป็นเสาหลักทางปัญญาของสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

2.เพื่อสังเคราะห์พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลตามกรอบตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

3.เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และการเทียบเคียง (Benchmarking)

Best Practice หมายถึง วิธีปฏิบัติหรือขั้นตอนที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จสู่ความเป็นเลิศ มีหลักฐานความสำเร็จชัดเจน และสามารถเผยแพร่ให้หน่วยงานอื่นนำไปใช้ประโยชน์ได้ การเกิด Best Practice มักมาจากความริเริ่มสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา หรืออุปสรรคในการทำงานที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาแนวทางใหม่ๆ

Benchmarking เป็นเครื่องมือปรับปรุงองค์กรโดยการเปรียบเทียบกับองค์กรที่ทำได้ดีกว่า เพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของตนเอง Internal Benchmarking เปรียบเทียบระหว่างหน่วยงานภายในองค์กรเดียวกัน Competitive Benchmarking เปรียบเทียบกับคู่แข่งโดยตรง Functional Benchmarking เปรียบเทียบตามหน้าที่การทำงาน โดยไม่จำกัดเฉพาะประเภทธุรกิจเดียวกัน.

2.ประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษา เช่น ประสิทธิผล (Effectiveness) คือความสามารถในการดำเนินงานจนบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ องค์ประกอบของประสิทธิผลสถานศึกษาประกอบด้วยการผลิต (Production), ประสิทธิภาพ (Efficiency), ความพึงพอใจ (Satisfaction), การปรับเปลี่ยน (Adaptiveness) และการพัฒนา (Development) สถานศึกษาที่มีประสิทธิผลควรวัดจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากร, อัตราการขาดงานและลาออกที่ต่ำและคุณภาพโดยรวม.

3. พุทธนวัตกรรมและหลักพรหมวิหาร 4

พุทธนวัตกรรม คือ การเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านศาสนาเข้ากับนวัตกรรม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ประกอบด้วย เมตตา คือ ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง รักษาความเที่ยงธรรม

4. การบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4 คือ การบริหารงานในสถานศึกษาเชิงพุทธครอบคลุมภารกิจ 4 ด้าน โดยบูรณาการหลักธรรม ดังนี้

4.1 การบริหารงานวิชาการ คือ มุ่งพัฒนาศักยภาพผู้เรียนโดยเน้นบรรยากาศที่เมตตาและการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.

4.2 การบริหารงบประมาณ คือ เน้นความโปร่งใส ความคุ้มค่า และการตรวจสอบได้ตามหลักอุเบกขา.

4.3 การบริหารงานบุคคล คือ สร้างขวัญกำลังใจ ความสามัคคี และการรับฟังความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม

4.4 การบริหารงานทั่วไป คือ อำนวยความสะดวก ประสานงาน และพัฒนาระบบฐานข้อมูลโดยใช้นวัตกรรมที่เหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เลือกแบบเจาะจง จำนวน 21 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับนโยบาย (รองอธิการบดี, ผู้ช่วยอธิการบดี), ผู้บริหารระดับปฏิบัติการ (ผู้อำนวยการสำนัก/ส่วนงาน), บุคลากรสายสนับสนุน และตัวแทนนักศึกษา/ศิษย์เก่า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป สภาพการบริหารและแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ และพุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล และการสนทนากลุ่มเฉพาะ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ตามหลักอุปนัยวิธี (Induction Method) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1.แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ

จากการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่า แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศมีลักษณะสำคัญคือการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับเครื่องมือการบริหารสมัยใหม่ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

การใช้หลักธรรมเป็นกรอบคิดเชิงปฏิบัติ นำหลักพุทธธรรมมาใช้กำกับกระบวนการบริหารในทุกระดับขององค์กร มิใช่เพียงเชิงสัญลักษณ์

การบริหารงานวิชาการ มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งสติปัญญาและคุณธรรม โดยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยเมตตา

การบริหารงบประมาณ ดำเนินงานภายใต้หลักความโปร่งใส ความพอประมาณ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมตามหลักอุเบกขาและกรุณา

การบริหารงานบุคคลและงานทั่วไป เน้นการมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็น และพัฒนาศักยภาพบุคลากรบนฐานความเข้าใจในคุณค่าความเป็นมนุษย์

2. การสังเคราะห์พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล

พุทธนวัตกรรมที่สังเคราะห์ได้เกิดจากการผสานหลักพรหมวิหาร 4 เข้ากับวงจรคุณภาพ (PDCA) และ ตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพการศึกษา ดังนี้

ขั้นการวางแผน ใช้หลัก เมตตาและกรุณา เป็นฐานในการกำหนดนโยบาย โดยคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของบุคลากรจริง

ขั้นการดำเนินงาน ขับเคลื่อนด้วยหลัก มุทิตาและเมตตา ผ่านการทำงานเป็นทีม สร้างขวัญกำลังใจ และผู้บริหารทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก

ขั้นการตรวจสอบ ใช้หลักอุเบกขากำกับการติดตามประเมินผล เน้นความเป็นกลาง เที่ยงธรรม และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อลดแรงต้านภายในองค์กร

ขั้นการปรับปรุง นำหลักกรุณาและเมตตา มาใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาศักยภาพบุคลากร แทนการมุ่งลงโทษหรือชี้ความผิด

3.รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ประการ

1.สร้างฐานคุณธรรม สร้างความตระหนักรู้และเข้าใจร่วมกันในองค์กรเกี่ยวกับหลักพรหมวิหาร 4

2.บูรณาการเชิงระบบ นำหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารตามวงจรคุณภาพในทุกภารกิจ (วิชาการ, บุคลากร, งบประมาณ, ทั่วไป)

3.ประเมินผลสร้างสรรค์ ติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และสร้างสรรค์

4.พัฒนาต่อเนื่อง นำผลการประเมินไปปรับปรุงเพื่อยกระดับประสิทธิผลการบริหารอย่างยั่งยืน.

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. การบูรณาการพุทธธรรมกับนวัตกรรมการบริหารสมัยใหม่ ผลการวิจัยที่พบว่าการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธที่มีประสิทธิผล ต้องอาศัยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับเครื่องมือการบริหารสมัยใหม่ (PDCA) อย่างเป็นระบบนั้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง พุทธนวัตกรรม ซึ่งมิใช่เพียงการนำหลักธรรมมากล่าวอ้างเชิงอุดมคติ แต่เป็นการแปลงหลักธรรมให้เป็นแนวปฏิบัติเชิงรูปธรรม การที่ผู้บริหารนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้กำกับในทุกขั้นตอนของวงจรคุณภาพ ช่วยลดช่องว่างระหว่างเทคนิคการบริหารที่แข็งกระด้างกับมิติด้านจิตใจของบุคลากร ส่งผลให้เกิดความร่วมมือภายในองค์กรที่สูงขึ้น ซึ่ง

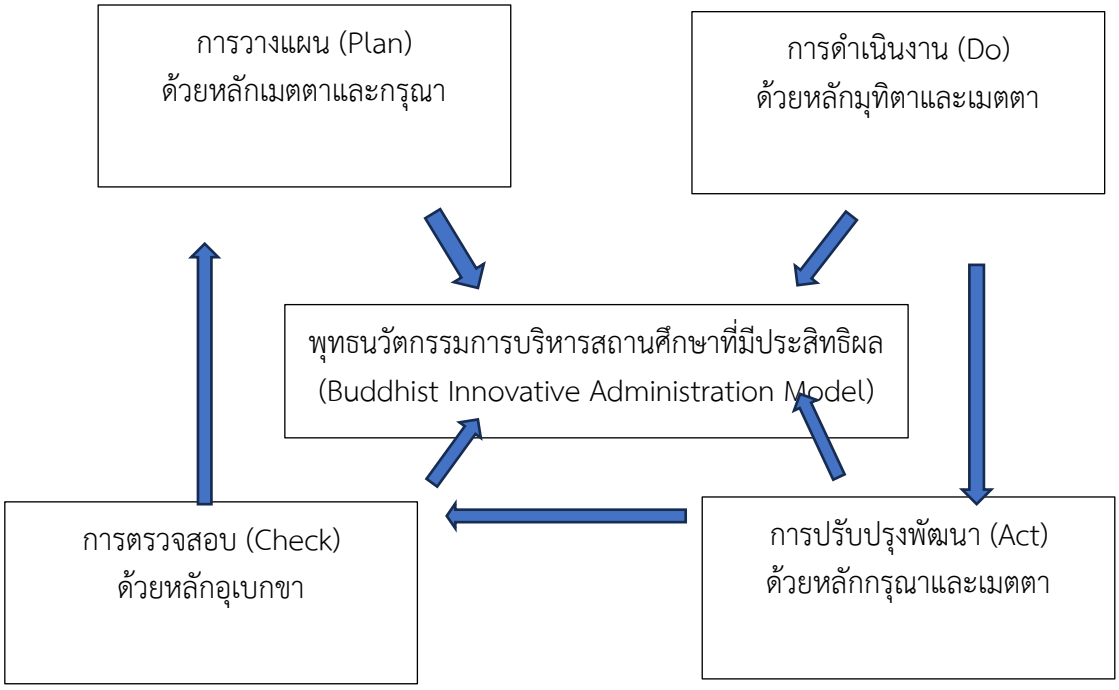
ยืนยันว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นซอฟต์แวร์ทางสังคมที่ช่วยขับเคลื่อนระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ประสิทธิผลของการบริหารบนฐานความไว้วางใจ ประเด็นที่น่าสนใจจากการวิจัยคือ การใช้หลัก เมตตาและกรุณา ในการวางแผนและการปฏิบัติงาน และการใช้ อุเบกขา ในการตรวจสอบประเมินผล ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจในสถานศึกษา การอภิปรายในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อบุคลากรรู้สึกว่าระบบการประเมินผลมีความเที่ยงธรรม อุเบกขา และการบริหารงานบุคคลมีความเอื้ออาทร เมตตา จะส่งผลโดยตรงต่อ ประสิทธิผลขององค์กร ในมิติของความพึงพอใจในการทำงานและการลดความขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งเพื่อความยั่งยืน

3. ความสอดคล้องกับมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษา ผลการวิจัยยืนยันว่า พุทธนวัตกรรมการบริหารที่สังเคราะห์ขึ้นไม่ได้แยกส่วนจากเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษา แต่กลับเป็น ส่วนเสริม ที่ทำให้ตัวบ่งชี้ต่าง ๆ บรรลุผลได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างเช่น การนำหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธไปใช้ในงานงบประมาณและงานวิชาการ ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน สอดคล้องกับอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้มีทั้งสติปัญญาและคุณธรรม ดังนั้น พุทธนวัตกรรมนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถตอบสนองต่อทั้ง อัตลักษณ์ทางศาสนา และความคาดหวังของสังคม ได้อย่างสมดุล

4. ปัจจัยสู่ความสำเร็จของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ปัจจัยที่ส่งผลให้พุทธนวัตกรรมนี้ประสบความสำเร็จคือ ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร ที่ต้องเป็นแบบอย่าง Role Model ในการใช้หลักธรรมประกอบการตัดสินใจ การอภิปรายผลในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า Best Practice จะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดการนำไปใช้อย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติปกติ ซึ่งการถอดบทเรียนจากหน่วยงานที่สำเร็จช่วยให้เห็นว่า การสื่อสารที่เปี่ยมด้วย มุทิตาหรือการยินดีในความสำเร็จของเพื่อนร่วมงาน เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้พุทธนวัตกรรมการบริหารเติบโตและยั่งยืนในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาเชิงพุทธ

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง Best Practice พุทธนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล สามารถสังเคราะห์ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทั้งในเชิงนโยบาย การปฏิบัติ และการวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานกำกับดูแลด้านการศึกษา โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาเชิงพุทธ ควรส่งเสริมการกำหนดนโยบายที่เปิดโอกาสให้มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับระบบการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม มิใช่จำกัดอยู่เพียงระดับอุดมการณ์หรือถ้อยคำเชิงนามธรรม ทั้งนี้ การกำหนดตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธ ควบคู่กับตัวบ่งชี้ด้านประสิทธิภาพ จะช่วยยกระดับการประกันคุณภาพการศึกษาให้มีความสมดุลและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงการบริหารและการปฏิบัติ

ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำรูปแบบพุทธนวัตกรรมการบริหารที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในบริบทของตนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 เข้ากับวงจรคุณภาพ (PDCA) ในทุกภารกิจของการบริหาร อันจะช่วยลดแรงต้านภายในองค์กร เสริมสร้างความไว้วางใจ และพัฒนาวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ควรพัฒนาผู้บริหารให้เป็นแบบอย่างเชิงพุทธ (Role Model) เพื่อให้หลักธรรมกลายเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตการทำงานจริง

3. ข้อเสนอแนะเชิงการพัฒนาบุคลากร

สถานศึกษาควรจัดกระบวนการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมการบริหาร ไม่เพียงในระดับความรู้ แต่รวมถึงการปรับทัศนคติและพฤติกรรมการทำงานให้สอดคล้องกับหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศสามารถหยั่งรากและขยายผลได้อย่างยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อทดสอบประสิทธิผลของรูปแบบพุทธนวัตกรรมการบริหารที่พัฒนาขึ้นในมิติต่าง ๆ เช่น ความพึงพอใจในการทำงาน ประสิทธิภาพการบริหาร และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา นอกจากนี้ ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังสถาบันการศึกษาประเภทอื่นหรือบริบทที่หลากหลาย เพื่อเปรียบเทียบและยืนยันความเหมาะสมของรูปแบบดังกล่าวในระดับที่กว้างขึ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560).คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ,

จิณณวัตร ปะโคทัง, รศ.ดร. (2560).ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท,

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2562).80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: พีบาลาซ์ดีไซด์แอนด์ปริ้นติ้ง,

ธร สุนทรายุทธ. (2562).การบริหารจัดการเชิงปฏิรูป: ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์,

บุญชม ศรีสะอาด. (2561).การบริหารองค์การทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น,

ปัญญานันทภิกขุ (ปั่น ปญฺญานนฺโท). (2561).หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,

ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์. (2565).พจนานุกรมมคธ–ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560).การบริหารงานอย่างมีคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560)พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: ผลิธรรม,.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์,

ภารดี อนันต์นาวี. (2563).หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. ชลบุรี: มนตรี,

รุ่ง แก้วแดง. (2560).การบริหารองค์การทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

รุ่ง แก้วแดง และ ชัยณรงค์ สุวรรณสาร. (2561).การบริหารองค์การทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

ราชบัณฑิตสถาน. (2560).พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ–ไทย. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิต

สถาน,
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2561).แนวทางการจัดการความรู้และ Best Practice ในองค์กรภาครัฐ. กรุงเทพมหานคร: ก.พ.ร.,
สุภางค์ จันทวานิช. (2562).สังคมวิทยาองค์การ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
สุกัญญา แช่มช้อย. (2560).การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
สันติ บุญภิรมย์. (2562).หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยร่มเกล้า,
อุทุมพร จามรมาน และคณะ.(2563) การควบคุม การวัดประเมินผลและการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
ณัฏฐณิชา ไตรเทวีเธียรกุล. (2566)“การบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษานครเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.” สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,.
ฐิดาภา จันปุ่ม. (2564)“การศึกษาหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,.
บุญส่ง เจริญศรี. (2560)“การศึกษาการมีส่วนร่วมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรองผู้อำนวยการโรงเรียน.” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนครราชสีมา,.
ประกริต รัชวัตร์. (2560).การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาพยาบาล. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธบริหารการศึกษา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
พระใบฎีกาธนกิจ นริสฺสโร (เทือกกอง). (2559).การบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
พระสุวรรณภูมิ ธมฺมรโต (อินทร์รัมย์). (2561).ระบบการบริหารงานบุคคลตามหลักพุทธบริหารการศึกษา. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ศิริพร แสงแก้ว. (2565)“ประสิทธิผลของสถานศึกษาตามแนวคิดองค์การทางการศึกษา.” วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน–ธันวาคม 2565)
ศิริวรรณ ศรีประเสริฐ. (2566)“บทบาทการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษากับการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล.” วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2566)
สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2564).รายงานการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สมศ.,
กนกวรรณ ภู่วิภาดา. (2566)“ประสิทธิผลขององค์การตามแนวคิดวัฒนธรรมองค์การและการปรับตัว.” วารสารพัฒนาการบริหารศาสตร์ ปีที่ 63 ฉบับที่ 2 (เมษายน–มิถุนายน 2566)
ณรงค์ ศรีสุวรรณ. (2568)“ประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21.” วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2568)
นงลักษณ์ วิรัชศิลป์. (2566)“ประสิทธิผลของสถานศึกษาในมุมมององค์การแบบเปิด.” วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2566)
ชุติมา บุญเรือง. (2567)“ประสิทธิผลองค์การตามแนวคิดพฤติกรรมองค์การและระบบการบริหาร.”

วารสารพัฒนาการบริหารศาสตร์ ปีที่ 64 ฉบับที่ 2 (เมษายน–มิถุนายน 2567)

ธนกฤต มณีรัตน์. (2566)“แนวคิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพขององค์การตามทฤษฎีการบริหารคลาสสิก.” วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2566): 33–42.

ปิยะนุช จันทร์เพ็ญ. (2566)“ประสิทธิผลของสถานศึกษากับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในยุคการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา.” วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2566)

พระครูปลัดสุวัฒนวรคุณ. (2568)“นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ.” วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2568)

สมชาย จันทร์แก้ว. (2566)“ประสิทธิผลองค์การตามแนวคิดระบบสังคมและบทบาทบุคลากร.” วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2566)

สุภาวดี พงษ์พิทักษ์. (2565)“ความสามารถในการปรับตัวของสถานศึกษากับการบริหารการเปลี่ยนแปลงในยุคพลวัต.” วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2565)

อรพินท์ สุขเกษม. (2566)“ลักษณะของสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลตามแนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษา.” วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2566)

การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำ รายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

THE DEVELOPMENT OF READING AND SPELLING SKILLS IN THE THAI LANGUAGE SUBJECT FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS AT SARA SUBDISTRICT LEARNING CENTER, CHIANG MUAN DISTRICT, PHAYAO PROVINCE USING THE EDUCATIONAL BOARD GAME “THE SPELLING MASTER”

จิณณพัต เลิศอนันต์
Jinnapat Lertanun
น้ำฝน กันมา
Namfon Gunma
พิษณุ บุญนิยม
Phitsanu Boonniyom
วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา
School of Education
Email: jinnapattop9957@gmail.com, Numfon.gu@up.ac.th, B_Phitsanu@Outlook.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 เมษายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 เมษายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" ในการพัฒนาทักษะการอ่านและเขียนสะกดคำของนักศึกษาระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของนักศึกษาก่อนและหลังการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้เรียนสูงอายุที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาภาษาไทย ณ ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 8 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย แบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำ แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าทีแบบไม่อิสระต่อกัน (t-test dependent) ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำ รายวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 มีค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 91.56/81.67

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.90, S.D.=0.30)

คำสำคัญ: การเขียนสะกดคำ, บอร์ดเกมการศึกษา, ยอดนักสะกดคำ

Abstract

This study examined the effectiveness of the educational board game “The Spelling Master” in enhancing reading and spelling skills of primary school students at Sara Subdistrict Learning Center, Chiang Muan District, Phayao Province. The objectives were: (1) to evaluate the instructional effectiveness of the educational board game, (2) to compare students’ reading and spelling achievement before and after the intervention, and (3) to investigate students’ satisfaction with learning through the educational board game.

The participants in this study were eight older adult learners who enrolled in the Thai language course at Sara Subdistrict Learning Center, Chiang Muan District, Phayao Province, in the first semester of the 2025 academic year. The sample was selected using purposive sampling. Research instruments included the educational board game “The Spelling Master,” Thai language lesson plans integrating the board game, a reading and spelling skills test, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), and a dependent samples t-test.

The findings indicated that the educational board game “The Spelling Master” achieved an efficiency value of E1/E2 = 91.56/81.67, exceeding the established criterion of 80/80. The post-test scores in reading and spelling skills were significantly higher than the pre-test scores at the .05 level. In addition, students reported the highest level of satisfaction with the learning activities ($\bar{X}$ = 4.90, S.D. = 0.30).

Keywords: Spelling, Educational Board Game, The Spelling Master

บทนำ

การรู้หนังสือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ไม่จำกัดเพียงเด็กและเยาวชน แต่รวมถึงผู้สูงอายุที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในวัยเด็ก การส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับผู้สูงอายุเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ที่เน้นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนทุกกลุ่มวัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) รวมทั้งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ข้อที่ 4 ที่เน้นการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียมสำหรับทุกคน จากรายงานสถิติการศึกษาของไทย พ.ศ. 2565 ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ยังมีผู้เรียนสูงอายุในพื้นที่ห่างไกล

และชนบทจำนวนมากที่ไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือมีทักษะการอ่านเขียนในระดับต่ำ โดยเฉพาะในภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีอัตราผู้ไม่รู้หนังสือและผู้มีการศึกษาไม่จบชั้นประถมศึกษาสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ การขาดทักษะการอ่านและการเขียนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในสังคม (UNESCO, 2019)

ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ สังกัดศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา อยู่ในพื้นที่ห่างไกลมีผู้เรียนสูงอายุไม่ได้รับการศึกษาในระบบในวัยเรียน ด้วยการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก การเดินทางไม่สะดวกและข้อจำกัดในการเข้าถึงสถานศึกษา ได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชนที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือไม่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา มาเรียนเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านการเขียนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากการสำรวจและประเมินสภาพปัญหา พบว่า ผู้เรียนสูงอายุมีปัญหา ด้านการอ่านและการเขียนสะกดคำไม่ถูกต้อง สับสนในการใช้ตัวสะกด สระ และวรรณยุกต์ ไม่สามารถแยกแยะเสียงพยัญชนะและสระที่มีเสียงคล้ายกันได้ เช่น ก-ค, ข-ฃ, ช-ฌ-ส และมักเขียนคำตามการออกเสียง โดยไม่คำนึงถึงหลักการสะกดคำ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจในการเขียนและการสื่อสาร ปัญหาที่พบในผู้เรียนสูงอายุมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเด็กและเยาวชน โดยผู้เรียนสูงอายุ มักมีความจำระยะสั้นลดลง การเรียนรู้ช้ากว่า ต้องใช้เวลาในการทบทวนมากขึ้น และมักขาดความมั่นใจในความสามารถของตนเอง (ศิริวรรณ ศรีพหล, 2563) นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอนแบบเดิมที่เน้นการท่องจำและการเขียนซ้ำๆ ยังไม่สามารถดึงดูดความสนใจและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนท้อแท้และขาดความต่อเนื่องในการเรียน

การเรียนรู้ผ่านเกม (Game-Based Learning) เป็นวิธีการที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกวัย รวมถึงผู้สูงอายุ โดยเกมช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย ลดความเครียดจากการเรียน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างสนุกสนาน (Prensky, 2001) การวิจัยของ De Schutter และ Vanden Abeele (2015) พบว่าเกมดิจิทัลและบอร์ดเกมสามารถพัฒนาทักษะการรู้หนังสือและทักษะทางปัญญาของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความผูกพันในชุมชน สำหรับบอร์ดเกมการศึกษาเป็นสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนสูงอายุ เนื่องจากไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยีที่ซับซ้อน เล่นง่าย สามารถปรับระดับความยากได้และส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือกันในกลุ่ม (Ke, 2009) การวิจัยของสมบูรณ์ วงศ์สุวรรณ (2564) พบว่าการใช้บอร์ดเกมในการสอนภาษาไทยสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาการเรียนรู้ช่วยเพิ่มความสนใจ ความมั่นใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ งานวิจัยของพิมพ์ชนก แสงสว่าง (2565) พบว่า บอร์ดเกมช่วยพัฒนาทักษะการสะกดคำและการจำรูปคำของนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียนรู้ได้ดี สำหรับผู้เรียนสูงอายุ การเรียนรู้ผ่านเกมยังช่วยลดความวิตกกังวลจากการเรียน สร้างความรู้สึกผ่อนคลายและทำให้ผู้เรียนกล้าที่จะลองผิดลองถูกโดยไม่กลัวความล้มเหลว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2562) อาจกล่าวได้ว่า การเล่นเกมในกลุ่มยังช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในหลักสูตรผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและความมุ่งมั่นในการเรียนมากขึ้น

จากความสำคัญของปัญหาและแนวทางการแก้ไขดังกล่าวข้างต้นนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจการพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำสำหรับผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา โดยบอร์ดเกมได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับผู้เรียนสูงอายุ มีรูปแบบ

ง่าย ชัดเจน ใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่ มีสีสันสวยงาม และเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งคาดว่าจะช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนาน กระตุ้นความสนใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำและสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนสูงอายุ ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

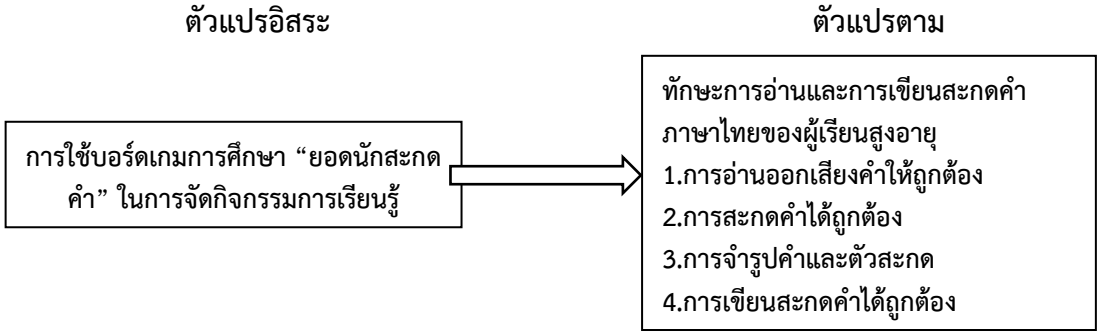
1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" ในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุก่อนและหลังการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ"
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนสูงอายุที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ"

สมมติฐานการวิจัย

1. บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" สามารถพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. นักศึกษาที่เรียนโดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยหลังจากการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำ รายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ คณะผู้วิจัยได้กำหนดตัวอิสระและตัวแปรตามเป็นกรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง

แบบแผนการวิจัยที่ใช้คือ One group pre-test - post-test

E.....O1.....X.....O2

O1 คือ ทดสอบก่อนเรียน

X คือ การสอนโดยทดลองใช้นวัตกรรม

O2 คือ ทดสอบหลังเรียน

2. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาภาษาไทย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา จำนวน 8 คน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ลงทะเบียนเรียนวิชาภาษาไทย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา จำนวน 8 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาทักษะของผู้เรียนและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียดดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุ ประกอบด้วย

3.1.1 บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ” ใช้เป็นสื่อหลักในการส่งเสริมการประสมคำ การสะกดคำ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักภาษาไทยผ่านการเล่นบอร์ดเกม

3.1.2 แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทย เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำ ภาษาไทย จัดทำขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับบอร์ดเกมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นระบบ สอดคล้องกับลำดับเนื้อหาและเหมาะสมกับผู้เรียนสูงอายุ

3.1.3 แบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย ก่อนเรียนและหลังเรียน เป็นแบบทดสอบแบบอัตนัย (Subjective Test) ลักษณะการปฏิบัติ จำนวน 45 ข้อ ใช้วัดระดับทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุ ก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.1.4 แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง“ยอดนักสะกดคำ”

4. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแต่ละประเภท

4.1 บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ”

4.1.1 ศึกษาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดด้านการอ่านประสมคำสะกดคำ ในรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

4.1.2 ออกแบบและพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) มี ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) ผู้วิจัยทำความเข้าใจนักศึกษา ระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยการสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนขณะเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐาน เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการหลังจากจบชั่วโมงเรียน โดยใช้เทคนิคการฟังอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจเป้าหมายและประเด็นที่ต้องการแก้ไข จากนั้นนำข้อมูลมาวางแผนการสร้างบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบและกำหนดเวลาการปฏิบัติงาน

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do) ผู้วิจัยลงมือสร้างบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบตามแผนที่วางไว้ จากนั้นนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ (Check) ผู้วิจัยตรวจสอบความรู้และความเข้าใจในการใช้บอร์ดเกมการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์นักศึกษา ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ที่ทดลองใช้บอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบ

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงการดำเนินการ (Act) ผู้วิจัยนำผลจากสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบ จากนั้นเข้าสู่กระบวนการทดลองใช้อีกครั้งตามวงจรบริหารคุณภาพเพื่อไม่ให้เกิดข้อบกพร่องและจุดผิดพลาด

4.1.3 พัฒนาบอร์ดเกม เมื่อบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบไม่พบข้อผิดพลาดจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาจำนวน 2 ท่าน และด้านสื่อจำนวน 1 ท่าน ประเมินคุณภาพและความเหมาะสมของบอร์ดเกมการศึกษาต้นแบบด้วยแบบประเมินคุณภาพ หากมีข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจะนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้บอร์ดเกมการศึกษามีคุณภาพและเหมาะสมก่อนนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างจริง

4.1.4 นำบอร์ดเกมการศึกษาไปใช้ (Implementation)

4.1.5 การประเมินผลการนำบอร์ดเกมการศึกษาไปใช้ ผู้เขียนสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนสูงอายุมีต่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำและนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปวิเคราะห์เพื่อสรุปผลอภิปรายผล และจัดทำรายงานผลการวิจัย ตลอดจนประเมินประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษาโดยใช้สูตร E1/E2 ค่าที่ได้ คือ 91.56/81.67

4.2 แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาไทย เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำ

4.2.1 ศึกษาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดด้านการอ่านประสมคำสะกดคำ ในรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551และเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

4.2.2 กำหนดเนื้อหาและระยะเวลาในการวิจัยเพื่อสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ จำนวน 5 แผน แผนละ 3 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 15 ชั่วโมง ดังรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยโดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่	**สาระการเรียนรู้**	**ระยะเวลา (ชั่วโมง)**
1	การรู้จักพยัญชนะไทยและการออกเสียงสระไทยและการผสมพยัญชนะกับสระ	3
2	คำที่มีตัวสะกด ก ง ม น ย ว	3
3	คำที่มีพยัญชนะควบกล้ำ	3
4	คำที่มีสระซ้อนและวรรณยุกต์	3
5	ทบทวนและฝึกฝนการสะกดคำ	3

4.2.3 เสนอแผนการจัดการเรียนรู้ต่องานการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง

4.3 แบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำ

4.3.1 ศึกษาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดด้านการอ่านประสมคำ สะกดคำ และการเขียนสะกดคำภาษาไทย ในรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

4.3.2 กำหนดรูปแบบของแบบทดสอบ ดังนี

ตอนที่ 1 เป็นแบบทดสอบการอ่านสะกดคำ จำนวน 30 ข้อ (15 คะแนน)

ตอนที่ 2 เป็นแบบทดสอบการเขียนสะกดคำ จำนวน 15 ข้อ (15 คะแนน)

4.3.3 สร้างแบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำตามรูปแบบที่กำหนดไว้โดยแบบทดสอบที่สร้างขึ้นจะมีจำนวนข้อมากกว่าจำนวนข้อที่ใช้จริง ดังนั้น จึงสร้างแบบทดสอบ การอ่านสะกดคำและการเขียนสะกดคำ จำนวน 90 ข้อ เลือกใช้เพียง 45 ข้อ

4.3.4 นำแบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำเสนอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องระหว่างข้อสอบและจุดประสงค์การเรียนรู้แล้วนำมาหาค่าดัชนี IOC (Index of Item-Objective Congruence) พบว่า มีค่าเท่ากับ 0.91

4.3.5 นำแบบทดสอบที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพแล้วมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้แบบทดสอบที่สมบูรณ์ หลังจากนั้นนำแบบทดสอบไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

4.4 แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการใช้บอร์ดเกมการศึกษาเรื่อง “ยอดนักสะกดคำ”

4.4.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จากเอกสารและตำราที่เกี่ยวข้อง

4.4.2 สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ประกอบด้วยข้อคำถาม 10 ข้อ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับวิธีของลิเคิร์ท (Likert, 1986) ดังนี้

5 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมาก

3 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

2 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับน้อย

1 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ย ใช้วิธีหาค่าเฉลี่ยแล้วนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังต่อไปนี้ (มาเรียม นิลพันธุ์, 2558)

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจน้อยที่สุด

4.4.3 เสนอแบบสอบถามความพึงพอใจที่ต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญด้านวิธีการจัดการเรียนรู้ และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลตรวจสอบความถูกต้องและหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ในการถาม IOC (Index of item Objective Congruence) พบว่า มีค่าเท่ากับ 0.93

4.4.5 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามความพึงพอใจตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน จากนั้นนำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาประถมศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ไปใช้ทดลองจริงกับกลุ่มตัวอย่าง

5. การดำเนินการวิจัย

5.1 การดำเนินการวิจัย

5.1.1 ผู้วิจัยดำเนินการทดลองโดยให้ผู้เรียนสูงอายุทำแบบทดสอบการอ่าน 30 ข้อ และการเขียนสะกดคำ ก่อนเรียน (Pre-Test) 15 ข้อ คัดเลือกด้วยเกณฑ์ค่าความยากง่ายของแบบทดสอบ รวมทั้งสิ้น 45 ข้อ กำหนดเวลา 30 นาที

5.1.2 ผู้วิจัยดำเนินการให้กลุ่มตัวอย่างเรียนรู้ เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำ เป็นเวลา 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 18 ชั่วโมง

5.1.3 นักศึกษากลุ่มตัวอย่างทำแบบฝึกหัดขณะทำกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ

5.1.4 นักศึกษากลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบการอ่าน 30 ข้อ และการเขียนสะกดคำ หลังเรียน (Post-Test) 15 ข้อ คัดเลือกด้วยเกณฑ์ค่าความยากง่ายของแบบทดสอบ รวมทั้งสิ้น 45 ข้อ กำหนดเวลา 30 นาที

5.1.5 นักศึกษาทำแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ

5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะของผู้เรียน ได้แก่

1) บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ” ซึ่งออกแบบเพื่อส่งเสริมการฝึกประสมคำ การสะกดคำ และการสร้างความเข้าใจในการอ่านออกเสียง

2) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทย เรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำที่พัฒนาขึ้นตามหลักสูตรและเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อใช้ร่วมกับบอร์ดเกมการศึกษา

5.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1) แบบทดสอบการอ่านและการเขียนสะกดคำ ก่อนเรียน–หลังเรียน เป็นแบบทดสอบแบบอัตนัย (Subjective Test) แบบทดสอบ ด้วยเกณฑ์ค่าความยากง่ายของแบบทดสอบ จำนวน 45 ข้อ ใช้วัดทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ”เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ใช้วัดความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการใช้บอร์ดเกมในการเรียนรู้ เช่น ความสนุก ความเข้าใจง่าย ความเหมาะสมของสื่อ และการส่งเสริมทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

6.1.1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ แบบทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระต่อกัน (t-test dependent) ใช้สำหรับแบบทดสอบการอ่านสะกดคำและแบบทดสอบการเขียนสะกดคำภาษาไทย โดยเปรียบเทียบคะแนนระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา

6.1.1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการวิเคราะห์ความพึงพอใจที่มีต่อบอร์ดเกมการศึกษา

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

6.2.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ โดยพิจารณาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตั้งใจ ความสนใจ ความร่วมมือ และความกล้าแสดงออกในการฝึกสะกดคำ

6.2.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ

6.2.3 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดกลุ่มข้อมูลและตีความผลเพื่อสนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

6.3 การสรุปผลและอภิปราย

6.3.1 นำผลการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาประกอบกันเพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของผลการเรียนรู้กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

6.3.2 สรุปประสิทธิผลของการใช้บอร์ดเกมการศึกษาในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย

7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติและเครื่องมือทางสถิติ ดังต่อไปนี้

7.1 ค่าเฉลี่ย (Mean, $\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) ใช้เพื่อแสดงค่ากลางของคะแนนจากแบบทดสอบและแบบสอบถามความพึงพอใจ

7.2 การทดสอบค่า t (t-test) ใช้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคะแนน ก่อนเรียนและหลังเรียนและประเมินผลการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุหลังจากจัดกิจกรรมด้วยบอร์ดเกมการศึกษา

ผลการวิจัย

ประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง "ยอดนักสะกดคำ" ในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยตามแสดงในตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงค่าประสิทธิภาพของบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

	จำนวนนักเรียน (คน)	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ประสิทธิภาพ
ระหว่างการเรียน (กระบวนการ)	8	40	36.63	1.06	91.56
หลังเรียน (ผลลัพธ์)	8	30	24.5	1.60	81.67

จากตารางที่ 2 พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ กับผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ได้คะแนนเฉลี่ยระหว่างการจัดการเรียนรู้ ร้อยละ 91.56 และคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดการเรียนรู้ ร้อยละ 81.67 จึงสรุปได้ว่า บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ สำหรับผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา มีประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 91.56/81.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ เป็นไปตามสมมติฐาน

การวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ผลการวิจัยแสดงในตารางที่ 3 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย

กลุ่มตัวอย่าง	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	Sig.(1-tailed)
ก่อนเรียน	30	12	1.69	22	0.05
หลังเรียน	30	24.5	1.60		

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 12 คะแนน และมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 24.5 คะแนน ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนโดยใช้สถิติ t-test dependent พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สรุปได้ว่าคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบหลังเรียน (Post – test) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบก่อนเรียน (Pre – test) จริง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สรุปได้ว่า ผู้เรียนสูงอายุที่เรียนเรื่อง การอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำสูงขึ้นจริง เป็นไปตามสมมติฐาน

การวิเคราะห์ความพึงพอใจการใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ในการพัฒนาทักษะการเขียนและการอ่านสะกดคำ รายวิชาภาษาไทย ของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ผลการวิจัยแสดงในตารางที่ 4 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ

ข้อที่	*รายการ*	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1	บอร์ดเกมการศึกษามีความสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักศึกษา	4.80	0.43	มากที่สุด
2	บอร์ดเกมการศึกษามีความเหมาะสมกับช่วงวัยของนักศึกษา	4.90	0.33	มากที่สุด
3	เนื้อหาของบอร์ดเกมการศึกษาสอดคล้องกับระดับชั้นและความสามารถของนักศึกษา	4.90	0.33	มากที่สุด
4	บอร์ดเกมการศึกษาส่งเสริมการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของนักศึกษา	5.00	0.33	มากที่สุด
5	วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาของบอร์ดเกม	4.90	0.33	มากที่สุด
6	บอร์ดเกมการศึกษาช่วยให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น	5.00	0.00	มากที่สุด
7	บอร์ดเกมการศึกษาส่งเสริมการพัฒนาทักษะการสื่อสารของนักศึกษา	4.80	0.43	มากที่สุด

ข้อที่	รายการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
8	นักศึกษามีความสนุกสนานและเกิดความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม	5.00	0.33	มากที่สุด
9	บอร์ดเกมช่วยให้นักศึกษากล้าอ่านออกเสียงและเขียนสะกดคำได้ถูกต้องมากขึ้น	4.90	0.33	มากที่สุด
10	บอร์ดเกมกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้วิชาภาษาไทย	4.80	0.43	มากที่สุด
	ภาพรวม	**4.90**	**0.30**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า ความพึงพอใจต่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ในภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.90, S.D. = 0.30) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อ 4 บอร์ดเกมการศึกษาส่งเสริมการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของนักศึกษา ข้อ 6 บอร์ดเกมการศึกษาช่วยให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น และข้อ 8 นักศึกษามีความสนุกสนานและเกิดความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีความคิดเห็นระดับมากที่สุดและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 5.00, S.D. = 0.00) รองลงมาคือ ข้อ 2 บอร์ดเกมการศึกษามีความเหมาะสมกับช่วงวัยของนักศึกษา ข้อ 3 เนื้อหาของบอร์ดเกมการศึกษาสอดคล้องกับระดับชั้นและความสามารถของนักศึกษา ข้อ 5 วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาของบอร์ดเกม และข้อ 9 บอร์ดเกมช่วยให้นักศึกษากล้าอ่านออกเสียงและเขียนสะกดคำได้ถูกต้องมากขึ้น โดยมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.90, S.D. = 0.33) และน้อยที่สุดคือ ข้อ 1 บอร์ดเกมการศึกษามีความสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักศึกษา ข้อ 7 บอร์ดเกมการศึกษาส่งเสริมการพัฒนาทักษะการสื่อสารของนักศึกษา และข้อ 10 บอร์ดเกมกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้วิชาภาษาไทย โดยมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.80, S.D. = 0.43)

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทย สำหรับผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ มีค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 91.56/81.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ เนื่องจากผู้วิจัยออกแบบและพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) ที่สามารถนำมาบูรณาการและสร้างสรรค์เป็นบอร์ดเกมการศึกษาได้โดย มีองค์ประกอบครบถ้วนตามรูปแบบของบอร์ดเกม การออกแบบบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ ครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ปัญหาของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเป็นส่วนสำคัญ เมื่อผู้วิจัยเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของนักเรียนแล้วย่อมส่งผลให้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ บอร์ดเกมที่นำมาประกอบการจัดการเรียนรู้การพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยส่งผลดีต่อผู้เรียนสูงอายุอาจเนื่องมากจากบอร์ดเกมช่วยลดการเขียนผิด มีภาพประกอบ มีตัวอักษรขนาดใหญ่เหมาะกับสายตาของผู้เรียนสูงอายุ การอ่านและการเขียนจาก

ภาพประกอบในบอร์ดเกมช่วยส่งเสริมการสื่อความหมายได้ดี สอดคล้องกับคำกล่าวของศรัณวิชญ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ (2562) สรุปไว้ว่า การเชื่อมโยงระหว่างการหาแนวทางการแก้ปัญหากับความคิดสร้างสรรค์ การบูรณาการโดยอาศัยองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถของผู้ที่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องของปัญหานั้น ๆ มาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการสร้างผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ซึ่งนักออกแบบต้องศึกษาองค์ความรู้และความเข้าใจของผู้อื่นเข้ามาช่วยในการคิดออกแบบจะทำให้สิ่งประดิษฐ์นั้น ๆ มีประสิทธิภาพสูง

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุ ระดับประถมศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ พบว่า สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างชัดเจน อันเป็นผลมาจากลักษณะของบอร์ดเกมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงผ่านการเล่น การสังเกต การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับขั้นตอนของการอ่านและการเขียนสะกดคำในรายวิชาภาษาไทย

กระบวนการเล่นบอร์ดเกมเป็นกระบวนการที่ไม่ซับซ้อน เรียงลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ คล้ายคลึงกับกระบวนการสะกดคำ ผู้เรียนต้องถอดรหัสคำศัพท์ วิเคราะห์เสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์เพื่อให้สามารถเดินเกมได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้เกิดการฝึกทักษะอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ วัทนพร บุญชู (2565) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่าน–สะกดคำ ควรสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมและต้องเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ บอร์ดเกมยังเป็นรูปแบบสื่อที่สามารถบูรณาการกับแนวคิดการเรียนรู้สมัยใหม่ เช่น การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ (Active Learning) และการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการเรียนรู้ในวิชาวิทยาการคำนวณแบบ Unplugged ที่เน้นการคิดเป็นระบบและเป็นขั้นตอน แม้สื่อบอร์ดเกมจะไม่ได้เป็นสื่อเทคโนโลยีตรงตัว แต่ก็มีกระบวนการเรียนรู้เชิงตรรกะและการจัดการลำดับที่สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาได้ดี แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง (2562) ที่เสนอให้ครูมีบทบาทเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” มากกว่าการสอนแบบบรรยาย ซึ่งตรงกับกระบวนการใช้บอร์ดเกมที่ครูออกแบบกิจกรรม ดูแล และกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดค้นคำศัพท์เอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งตำราเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้การเรียนรู้มีความสนุก เกิดแรงจูงใจ และเกิดทักษะอย่างเป็นธรรมชาติ ผลที่พบยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Garcia (1998) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การสอนสะกดคำผ่านการฝึกฝนด้วยตนเองให้ผลลัพธ์ดีกว่าการใช้ตำราเพียงอย่างเดียว โดยผู้เรียนสามารถวิเคราะห์คำศัพท์และสร้างประโยคได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องกับงานของ วิสารัตน์ ทองเพียร (2563) พบว่า การใช้เกมการศึกษาจับคู่ประสมคำทำให้นักเรียนได้สำรวจ ทดลอง และประสมคำด้วยตนเอง จึงทำให้การเรียนรู้คงทนมากกว่าการท่องจำแบบเดิม

การใช้บอร์ดเกมการศึกษา “ยอดนักสะกดคำ” จึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำภาษาไทยของผู้เรียนสูงอายุ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมกลุ่ม เรียนรู้อย่างสนุกสนาน และสามารถเชื่อมโยงหลักการของภาษาไทยกับการเล่นเกมได้อย่างเป็นธรรมชาติ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมอย่างเห็นได้ชัด

3. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จากความสนใจและความชื่นชอบของ

ผู้เรียนสูงวัย รวมทั้งบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ยอดนักสะกดคำ เน้นการแข่งขันทำให้เกิดความท้าทายในการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัย ของ Kim et al. (2013) ที่กล่าวว่า การใช้กลยุทธ์การเขียนสะกดคำผ่านการเล่นทำให้นักเรียนเข้าใจการสะกดคำมากขึ้นเพราะนักเรียนได้ลงมือทำด้วยตนเอง นักเรียนปฏิบัติและฝึกฝนโดยมีครู เป็นผู้ตรวจสอบ นักเรียนไม่ต้องเรียนรู้ผ่านการจดบันทึก ทำให้นักเรียนไม่เบื่อหน่ายและยกระดับผลลัพธ์การเรียนรู้ได้ด้วย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ” สามารถพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำของผู้เรียนสูงอายุระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสื่อที่พัฒนาขึ้นมีค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 91.56/81.67 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 และส่งผลให้คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จาก 12 คะแนน เป็น 24.5 คะแนน อีกทั้งผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.90 สะท้อนให้เห็นว่าบอร์ดเกมการศึกษาเป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุก ความสนใจ ความเข้าใจเชิงลึก และสามารถพัฒนาทักษะทางภาษาไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ควรนำบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง “ยอดนักสะกดคำ” ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยระดับประถมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำ โดยปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยและลักษณะของผู้เรียน ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถ และบริบทของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการใช้บอร์ดเกมการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างหรือบริบทสถานศึกษาที่หลากหลายมากขึ้นและขยายการวิจัยไปสู่ทักษะภาษาไทยด้านอื่น เช่น การอ่านจับใจความหรือการเขียนเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มความครอบคลุมและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย และควรมีการศึกษาประสิทธิผลของบอร์ดเกมอื่นๆ ที่นำมาประกอบการจัดการเรียนรู้ในวิชาภาษาไทย

บรรณานุกรม

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2562). การวิเคราะห์สถิติสำหรับงานวิจัยทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร.

พิมพ์ชนก แสงสว่าง. (2565). การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน. วารสารวิชาการครุศาสตร์, 14(1), 89–104.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิสารัตน์ ทองเพียร. (2563). การพัฒนาทักษะการอ่านและการสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดเสาธงนอก โดยใช้กิจกรรมเกมการศึกษาจับคู่ประสมคำกับภาพ (การวิจัยในชั้นเรียน). สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2.

วัทนพร บุญชู. (2565). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21. วารสารศึกษาศาสตร์, 16(2), 45–60.

ศรัณวิชญ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, และคณะ. (2562). ออกแบบเกม ออกแบบสังคม. ปทุมธานี: โครงการออกแบบเกม ออกแบบสังคม คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริวรรณ ศรีพหล. (2563). การบริหารจัดการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (2562). รายงานผลการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

De Schutter, B., & Vanden Abeele, V. (2015). Towards a gerontoludic manifesto. Anthropology & Aging, 36(2), 112–120. https://doi.org/10.5195/aa.2015.101

Garcia, E. E. (1998). Student cultural diversity: Understanding and meeting the challenge. Houghton Mifflin.

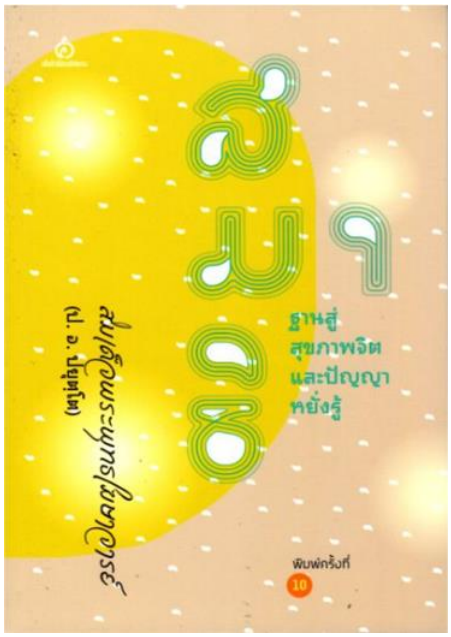
Kim, K. J., Bonk, C. J., & Teng, Y. T. (2013). The present state and future trends of blended learning in higher education. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 10(1), 1–20. https://doi.org/10.7238/rusc.v10i1.1630

Likert, R. (1986). New ways of managing conflict. McGraw-Hill.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6. https://doi.org/10.1108/10748120110424816

UNESCO. (2019). Global education monitoring report 2019: Migration, displacement and education – Building bridges, not walls. UNESCO Publishing.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้
MEDITATION AS THE FOUNDATION OF MENTAL HEALTH AND INSIGHTFUL WISDOM

ผู้แต่ง : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด
เจ้าของ: บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด
ครั้งที่พิมพ์: ครั้งที่ 10
ปีที่พิมพ์: ธันวาคม 2560
จำนวนหน้า : 160 หน้า
ISBN: 978-974-315-961-9

ผู้วิจารณ์
พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต
Phra Saksit Buddhaputto
ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
Thanarat Sa-ard-iam
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
E-mail: Phrasaksitsrisuk@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 5 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 6 มีนาคม 2569

บทนำ

หนังสือเรื่อง สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิต และ ปัญญาหยั่งรู้ เขียนโดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พิมพ์ครั้งที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2560 มีจำนวน 160 หน้า โดยสำนักพิมพ์ศยาม บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ (ในเครือบริษัทเคล็ดไทย จำกัด) ได้ขออนุญาตพิมพ์เป็นหนังสือ เพื่อเผยแผ่หลักธรรมให้แพร่หลาย เป็นหนังสือที่นำเสนอหลักธรรมคือมรรค์มีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาสมาธิ ในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ให้เข้ากับหลักการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ชีวิตมีความเรียบง่าย สงบ ร่มเย็นได้

แรงบันดาลใจของผู้วิจารณ์ในการเลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์นั้นคือ ผู้วิจารณ์มีประสบการณ์ในการฝึกทำสมาธิและปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่อง เห็นถึงประโยชน์ในการทำสมาธิ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันด้านต่าง ๆ เช่น ในการทำงาน การศึกษา ด้านอื่น ๆ ในการปฏิบัติธรรมนั้น จิตที่ผ่านการฝึกทำสมาธิมาเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมทำให้สติมีกำลังเพิ่มมากขึ้นและสามารถพัฒนานำไปสู่ปัญญาที่ดีได้ (พระครูอุดมฐิติคุณ (อิทธิพล อนุตตโร/จำปาศรี). 2567). ด้านสุขภาพจิต มีการสนับสนุนผู้สูงอายุให้ฝึกสมาธิ พักผ่อนให้เพียงพอ รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเช่น การสวดมนต์ฟังธรรม และทำกิจกรรมในทางศาสนา เพื่อช่วยคลายความเครียดและส่งเสริมกำลังใจ (กัลยารัตน์

คอนกรีต. 2567) การดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัย ควรมีทักษะการจัดการเพื่อดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยอย่างยั่งยืนในชุมชน ทำให้สามารถอยู่อย่างมีคุณค่า มีความสุขในชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ด้วยการประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาสันติสุขภาวะของผู้สูงวัยได้แก่ ศีล สมาธิ และ ปัญญา หากรักษาศีลให้เป็นปกติได้ จะส่งผลไปถึงสุขภาพกายและใจที่ดีได้ สมาธิช่วยให้ผู้สูงวัยใช้สติให้ระลึกรู้ควบคุมจิตของตนเอง เพื่อสร้างจิตใจให้เข้มแข็ง ปัญญาผู้สูงวัยสามารถฝึกในระดับโลกิยปัญญาจากการตั้งใจศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คิดพิจารณาสิ่งต่างๆเป็นระบบตามหลักโยโสมนสิการ

เหตุผลที่เลือกวิจารณ์หนังสือเล่มนี้เพราะผู้เขียนเป็นพระมหาเถระที่โดดเด่นทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ และเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน เป็นผู้มีความรู้ที่แตกฉานลึกซึ้ง สามารถบรรยายได้ทั้งหลักพระพุทธศาสนาโดยตรงและหลักพระพุทธศาสนาประยุกต์ ผลงานของผู้เขียนนั้นได้รับความเชื่อถือและการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนเช่น หนังสือพุทธธรรม ฉบับขยาย การใช้จิตที่มีสมาธินั้น คือ ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ไม่ยอมเปิดช่องให้ประสบการณ์และความเป็นไปเหล่านั้น ก่อพิษเป็นอันตรายแก่ชีวิตจิตใจของตนได้เลย ประโยชน์ข้อนี้ย่อมเป็นไปในชีวิตประจำวันด้วย โดยหนังสือสมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ นั้นเป็นการอธิบายสัมมาสมาธิเป็นองค์มรรค์ข้อสุดท้าย เป็นเรื่องของการฝึกอบรมจิตที่ละเอียดประณีต ผสานร่างกายและจิตใจเข้าด้วยกัน การทำสมาธิแม้จะเป็นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ แต่ก็ได้ประโยชน์ไม่น้อย ร่างกายและจิตใจจะรู้สึกผ่อนคลายได้ เพิ่มการตระหนักรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ และมีสติอยู่แต่กับปัจจุบันได้ หนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่า การทำสมาธินอกจากเป็นส่วนสำคัญในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ในระหว่างการปฏิบัติยังช่วยเสริมในด้านของสุขภาพกายและสุขภาพจิตได้ด้วย อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมประสิทธิภาพของการทำงาน การเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) นามเดิม ประยุทธ์ อารยางค์กูล เกิดเมื่อ 12 ม.ค. พ.ศ. 2481 ที่ อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี อุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมมหานคร เมื่อวันที่ 24 ก.ค. พ.ศ. 2504 ในฐานะนาคหลวง สอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม 9 ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร เป็นเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม จบการศึกษาในชั้นปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านได้สร้างความเจริญทั้งด้านการบริหารและวิชาการเป็นอย่างมาก ท่านอุทิศตนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งด้านการบรรยายและแสดงธรรม ตลอดจนงานนิพนธ์ เอกสารทางวิชาการและตำราต่าง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพุทธธรรม และท่านยังได้รับอาราธนาเป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุม นานาชาติขององค์กรระดับโลกต่าง ๆ หลายครั้ง ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพปี 2537 จากยูเนสโก ท่านดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย มีวัตรที่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นพระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ต่อวงการพระพุทธศาสนาและสังคมของมวลมนุษย์อย่างหาที่เปรียบได้ยากยิ่ง

เนื้อหา

ภาพรวมทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือเกี่ยวข้องกับหลักธรรมที่สำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาที่สำคัญแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับสัมมาสมาธิ ส่วนที่ 2 วิธีการเจริญสมาธิ ส่วนที่ 3 ผลสูงสุดของสมาธิและสู่ความสมบูรณ์เหนือสมาธิ และส่วนที่ 4 เป็นบันทึกพิเศษส่งท้าย หนังสือสมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ ช่วยให้ผู้อ่านได้รับมุมมองใหม่ ๆ ของการทำสมาธิ การฝึกทำสมาธินั้นไม่จำเป็นต้องแยกออกจากการใช้ชีวิตประจำวัน แต่สามารถทำไปพร้อมกับการทำงาน

อย่างมีสติได้ ผู้ฝึกสมาธินั้นย่อมมีสุขภาพจิตที่ดี ไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ จากภายนอก โดยสามารถนำปัญญาที่เกิดขึ้นมาช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ ทำให้การดำเนินชีวิตมีความมั่นคง เห็นทุกอย่างได้ตามความเป็นจริง นำไปสู่ความเข้าใจในชีวิตที่สงบร่มเย็นได้ และสามารถหลุดพ้นออกจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง

สมาธิ หมายถึงภาวะที่จิตมีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ไม่เกิดความฟุ้งซ่านหรือจิตไม่กระจัดกระจายไปตามสภาวะที่เกิดขึ้น เป็นการรวมกำลังใจให้มีความแน่วแน่ สงบ เย็น ทำให้เกิดความชัดเจนในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญการเจริญปัญญาและการมีสติรู้เท่าทันในความจริงของชีวิต

บทที่ 1 สัมมาสมาธิ

จุดมุ่งหมายของสัมมาสมาธิเพื่อเตรียมจิตให้มีความพร้อม สมาธิมี 3 รูปแบบคือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ สัมมาสมาธิเป็นผลจากการปฏิบัติในศีล สมาธิ และปัญญาที่มีความสมดุลและเกื้อหนุนกัน ไม่ยึดติดในอารมณ์ ใช้ความสงบเป็นฐานทำให้เกิดปัญญา สัมมาสมาธิช่วยให้จิตเกิดความมั่นคงมีสติรู้เท่าทันในอารมณ์หรือสภาวะต่าง ๆ ช่วยทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีความเครียดน้อยลง การทำสมาธิที่ถูกต้องทำให้จิตบริสุทธิ์ ออกจากกิเลสทั้งหลายได้และเป็นฐานทำให้เกิดปัญญา จนนำไปสู่การรู้แจ้งในหลักของอริยสัจ 4 ได้พบหนทางแห่งการดับทุกข์ สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

บทที่ 2 วิธีเจริญสมาธิ

คือการฝึกจิตให้เกิดความให้สงบ เริ่มต้นจากรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพราะศีลจะช่วยให้จิตสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน สมาธิประกอบไปด้วยความเพียร ต้องมีความอดทน และรู้จักการผ่อนคลายที่เหมาะสม หากมีนิวรณ์เกิดขึ้นเช่น ความฟุ้งซ่าน การง่วงนอน หรือเกิดความหงุดหงิด ก็ให้รู้เท่าทันในอารมณ์นั้น ๆ ควรมีการเปลี่ยนอิริยาบถบ้างให้เหมาะสมกับการปฏิบัติ การเจริญสมาธินั้นไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะการนั่งเท่านั้น สามารถจะทำได้ทุกอิริยาบถในกิจวัตรประจำวันของชีวิต สมาธิที่ดีจะเป็นพื้นฐานทำให้เกิดปัญญาที่ดีด้วย และเห็นถึงสัจธรรมของชีวิตได้อย่างชัดเจน

บทที่ 3 ผลสูงสุดของสมาธิและสู่ความสมบูรณ์เหนือสมาธิ

สมาธิเมื่อพัฒนาไปถึงระดับสูงสุดจะกลายเป็นฐานแห่งปัญญา สมาธิที่บริสุทธิ์ไม่เพียงแต่ทำให้จิตสงบได้ชั่วคราว แต่จะทำให้เกิดปัญญาที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างถาวร เพราะปัญญาที่เกิดขึ้นจากการทำสมาธิ ทำให้จิตละจากความยึดติดในผัสสะต่าง ๆ ได้ การรู้เช่นนี้ย่อมนำไปสู่ความสมบูรณ์เหนือสมาธิคือ การบรรลุภาวะของมรรคผลและนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการภาวนา จิตที่สมบูรณ์เหนือสมาธิ ไม่ต้องแสวงหาความสุขสงบที่มาจากภายนอกอีกต่อไป เพราะความสุขสงบที่แท้จริงนั้นได้ปรากฏอยู่ภายในอย่างมั่นคง เป็นความบริบูรณ์ด้วยเมตตา ปัญญาและวิมุตติ ผู้ที่ปฏิบัติได้ถึงจุดนี้จะดำรงอยู่ด้วยจิตที่เบิกบาน เป็นอิสระจากความทุกข์ เป็นความสมบูรณ์แห่งชีวิตทางธรรมได้อย่างแท้จริง

บทที่ 4 บันทึกพิเศษท้ายบท

กล่าวถึงสาระสำคัญของการปฏิบัติสมาธิ จุดมุ่งหมายสูงสุดของการเจริญสติปัฏฐานคือการอยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง อยู่กับความเป็นจริงของชีวิตโดยไม่หวั่นไหว การฝึกสติอย่างต่อเนื่องนำไปสู่ความบริบูรณ์แห่งสมาธิและปัญญา เกิดความสงบเย็นขึ้นในใจ ดำรงชีวิตอย่างอิสระจากความยึดมั่น ผลในข้อสุดท้ายคือภาวะที่ไม่มีความทุกข์ให้ต้องดับ เสร็จกิจธุระในทางธรรม เพราะได้เห็นธรรมอันเป็นที่สุดแห่งความสงบแล้ว คือความหลุดพ้นออกจากสงสารวัฏได้อย่างแท้จริง

บทวิจารณ์

ในเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ได้ทราบถึงคุณค่าของหนังสือในจุดดีที่ควรสนับสนุนและในส่วนที่ควรพัฒนาของหนังสือ ซึ่งสามารถนำไปแก้ไขดังต่อไปนี้

1 จุดดีของหนังสือ

หนังสือสมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ เป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการอ่านและเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้และปัญญาให้สูงขึ้นได้ จากเนื้อหาและความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา สามารถที่จะนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาได้นำหลักธรรมที่สำคัญมาเรียบเรียงให้อ่านง่ายขึ้น โดยในแต่ละบทได้แทรกเนื้อหาและมีการยกตัวอย่างให้มีความชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดจินตนาการในขณะอ่านได้อย่างลงตัวกลมกลืนกันได้ สามารถสรุปจุดดีออกได้เป็น 3 ด้าน คือ

1.1 ด้านรูปแบบการเขียน

มีรูปแบบการเขียนที่โดดเด่นใช้ภาษาธรรมที่เข้าใจได้ง่าย มีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างเป็นลำดับและมีเหตุผลที่ชัดเจน ผู้เขียนใช้ถ้อยคำกระชับ ไม่ซับซ้อนเช่น การเจริญสมาธิแบบธรรมดาพาไปเอง ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายและกลมกลืน มีการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างแยบคายสามารถนำไปใช้ได้ทันที เนื้อหาถูกจัดเรียงไว้เป็นขั้นตอนและเป็นระบบ มีความต่อเนื่องกันของเนื้อหาเป็นไปตามลำดับของการปฏิบัติ ผู้เขียนแทรกตัวอย่างจากประสบการณ์จริงรวมถึงคำสอนของครูอาจารย์เพื่อจะให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ภาษาที่นำมาใช้เปี่ยมด้วยความเมตตาและสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อ่านเกิดศรัทธาในการฝึกสมาธิ นอกจากนี้ยังสอดแทรกแนวคิดเชิงจิตวิทยาและเหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน มีการเปรียบเทียบและยกตัวอย่างทำได้อย่างลงตัวช่วยให้เข้าใจธรรมะได้อย่างลึกซึ้งเช่น องค์ธรรมประสานกันอยู่เหมือนน้ำผึกประสานแป้งเป็นก้อนเดียว จิตนิ่งแน่วมั่นคงเหมือนเปลวเทียนในที่สงัดลม มีการเน้นประโยคที่สำคัญและได้สรุปท้ายบทเป็นการช่วยย้ำความเข้าใจ ในรูปแบบของการเขียนกึ่งบรรยายกึ่งแนะนำการปฏิบัติ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนได้รับฟังคำสอนโดยตรง โครงสร้างของเนื้อหาค่อย ๆ พัฒนาให้มีความลึกซึ้งจากพื้นฐานของสมาธินำไปสู่ปัญญา มีการทบทวนใจความสำคัญในแต่ละบทไว้อย่างเป็นระบบ และโดยรวมหนังสือเล่มนี้มีรูปแบบการเขียนที่ผสมผสานธรรมะ ความรู้และการปฏิบัติธรรมได้อย่างลงตัวและงดงาม

1.2 ด้านเนื้อหาและภาษา

มีจุดดีด้านเนื้อหาและภาษาอย่างชัดเจน เนื้อหาครอบคลุมถึงหลักธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับสมาธิตั้งแต่ความหมาย ความมุ่งหมาย วิธีในการปฏิบัติ ไปจนถึงผลที่เกิดจากสมาธิในระดับต่าง ๆ การเรียบเรียงเป็นลำดับขั้นตอนให้เข้าใจง่าย จึงเหมาะสำหรับผู้เริ่มต้นทำสมาธิหรือผู้ที่มีพื้นฐานธรรมะ ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดสมาธิในมุมมองด้านจิตวิทยาและด้านพุทธปรัชญาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ทำให้ผู้อ่านเห็นความสัมพันธ์ของสมาธิ สุขภาพจิต และปัญญาได้อย่างชัดเจน ภาษาที่ใช้เรียบง่ายเป็นภาษาในเชิงธรรมะที่อ่านแล้วเกิดความสงบขึ้นในใจ สำนวนไม่ซับซ้อนยุ่งยากเช่น คณะทำงานของปัญญาคือหลักธรรมที่เรียกว่าโพชฌงค์ การใช้คำอธิบายเชิงเปรียบเทียบช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพของสภาวะจิตได้ชัดเจนขึ้น ในขณะเดียวกันผู้เขียนยังคงรักษาความถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างครบถ้วน จุดดีอีกประการหนึ่งคือ การที่เน้นสัมมาสมาธิในฐานะที่เป็นรากฐานของสุขภาพจิตและความรู้แจ้งใน

ธรรม ไม่เพียงเป็นไปเพื่อความสุขสงบ แต่เพื่อพัฒนานำไปสู่“ปัญญาหยั่งรู้” ซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุดของการปฏิบัติ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าทั้งในด้านของวิชาการ และการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันได้

1.3 ด้านรูปเล่ม

รูปเล่มโดยรวมการจัดทำมีความประณีตและมีความสวยงาม สะท้อนถึงแนวคิดแห่งความมุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตัวอักษรในส่วนของหัวข้อมีขนาดใหญ่ ชัดเจน อ่านง่าย สบายตา ตัวอักษรของเนื้อหามีขนาดกำลังดี เหมาะสำหรับกับการอ่านอย่างต่อเนื่องได้โดยที่ไม่รู้สึกเมื่อยสายตา การจัดหน้าเป็นระเบียบ มีการเว้นวรรคและกำหนดย่อหน้าไว้อย่างเหมาะสม มีการแทรกเชิงอรรถชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจที่มาที่ไปของเนื้อหา ด้านปกนอกออกแบบด้วยโทนสีเหลืองและน้ำตาลอ่อนช่วยให้มีความรู้สึกผ่อนคลาย กลมกลืนกับแนวคิดเรื่องของสมาธิและสุขภาพจิต กระดาษที่ใช้มีคุณภาพดี ผิวเรียบ ลื่นมือ และทนทานต่อการพลิกอ่านหลาย ๆ ครั้งโดยไม่เสียรูปง่าย การเข้าเล่มแข็งแรงเปิดอ่านได้สะดวกไม่หลุดมือง่าย หนังสือมีขนาดกะทัดรัดขนาด A4 พับครึ่ง เหมาะแก่การพกพาเพื่ออ่านได้ในทุกโอกาส สันปกและปกหลังให้ข้อมูลชัดเจนและใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่ อ่านได้ชัดเจนและเพิ่มความน่าสนใจ มีราคาที่เหมาะสม มีความเป็นมืออาชีพในการจัดพิมพ์เนื่องด้วยพิมพ์ซ้ำเป็นจำนวนหลายครั้ง ทั้งหมดที่กล่าวมาทำให้หนังสือเล่มนี้ มีคุณค่าทั้งในเชิงสื่อธรรมะ และในแง่ของงานพิมพ์ที่ได้มาตรฐานและงดงามอยู่ในตัวเอง

2 จุดที่ควรพัฒนา และข้อเสนอแนะ

ในหนังสือเล่มดังกล่าวนี้ ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่ามีจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมและมีข้อเสนอแนะที่ควรแก่การแก้ไขในบางประการ 2 ด้านดังนี้

2.1 ด้านเนื้อหา

เนื้อหาบางบทมีการอธิบายในเชิงทฤษฎีและอ้างถึงพุทธพจน์มากกว่าการปฏิบัติจริง ทำให้ขาดการยกตัวอย่างหรือแนวทางที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งการเชื่อมโยงระหว่างสมาธิกับสุขภาพจิตยังไม่ครอบคลุมด้านวิทยาศาสตร์หรือจิตวิทยาสมัยใหม่มากนัก ทำให้ยังไม่ตอบโจทย์ผู้อ่านรุ่นใหม่ที่สนใจแนวคิดผสมผสานระหว่างธรรมะกับวิทยาการร่วมสมัย การนำเสนอเนื้อหาในบางตอนมีความซ้ำซ้อนหรืออธิบายย้ำแนวคิดเดิมหลายครั้งเช่นสมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา ทำให้จังหวะในการอ่านสดุดและลดความกระชับของสาระสำคัญ ขณะเดียวกันในบางตอนใช้ศัพท์บาลี โดยไม่มีคำอธิบายกำกับไว้เช่น ปธานสังขาร ทำให้ผู้อ่านต้องค้นคว้าเพิ่มเติมเอง ดังนั้นหากปรับให้มีตัวอย่างร่วมสมัย ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และจัดเรียงเนื้อหาให้กระชับต่อเนื่อง จะช่วยให้หนังสือมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและการปฏิบัติจริงมากยิ่งขึ้น

2.2 ด้านสำนวนการเขียน

การใช้ถ้อยคำบางส่วนที่ยังคงมีลักษณะเป็นภาษาทางธรรมที่ซับซ้อนเข้าใจยากสำหรับผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีพื้นฐานทางพุทธธรรมมาก่อน ทำให้การเข้าถึงสาระและการนำไปปฏิบัติจริงอาจจะเกิดความสับสนขึ้นได้ ในบางตอนยังมีการใช้คำซ้ำหรืออธิบายเนื้อหาในลักษณะ ไม่กระชับพอที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจได้ในทันที นอกจากนี้การใช้ภาษาบรรยายบางส่วน ยังคงเน้นในเชิงของทางบรรพชิตมากกว่าภาษาที่ใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้ขาดความร่วมสมัยและไม่ดึงดูดผู้อ่านรุ่นใหม่ ๆ ในแง่

ความรู้สึกและประสบการณ์ตรง และการเรียบเรียงบางบทมีความยาวเกินจำเป็น ทำให้ใจความสำคัญถูกลดลงไป สำนวนโดยรวมแม้จะสุขุมตามแนวธรรมะ แต่ควรปรับให้มีความกระชับ ชัดเจน มีพลังในการสื่อสาร และสร้างแรงบันดาลใจให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นหนังสือแนะแนวสมาธิสำหรับผู้อ่านในทุกระดับอย่างแท้จริง

ความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจารณ์ ภาพโดยรวมของหนังสือเล่มนี้มีคุณค่าในฐานะเป็นสื่อกลางทำให้การปฏิบัติทำสมาธิไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แต่ในวัดหรือตามสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ แต่ได้ขยายไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนทั่วไปได้อย่างเหมาะสม เป็นผลงานที่มีคุณค่าในเชิงของธรรมะและในเชิงของสังคมควบคู่กัน ผู้ที่ได้อ่านหนังสือนี้แล้วสามารถหยิบยกหลักที่สำคัญของการปฏิบัติทำสมาธิ นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ได้จริง

บทสรุป

หนังสือสมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ เป็นผลงานมุ่งเผยแผ่การฝึกสมาธิอย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม โดยเชื่อมโยงระหว่างภาวะจิตที่สงบกับสุขภาพจิตและปัญญาที่แท้จริง เนื้อหาอธิบายความหมายของสมาธิ ว่าเป็นสภาวะจิตที่ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน พร้อมรับรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างเท่าทัน จากนั้นได้ขยายความถึงประโยชน์ของสมาธิช่วยให้เกิดความสงบ ลดความเครียด ความทุกข์ และนำไปสู่การเห็นความจริงของชีวิตได้อย่างมีสติ หนังสือยังแสดงให้เห็นว่าการทำสมาธิไม่ใช่เป็นเพียงแค่การนั่งหลับตา แต่เป็นวิถีของการดำเนินชีวิตที่ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ทั้งกาย วาจา และใจ ผู้เขียนได้นำเสนอหลักธรรมและวิธีในการปฏิบัติที่เหมาะสมกับคนในยุคปัจจุบัน พร้อมยกตัวอย่างการนำสมาธิมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านการทำงาน สุขภาพกาย และความสัมพันธ์กับผู้อื่น เน้นให้เห็นว่าสมาธินั้นเป็นรากฐานของปัญญาหยั่งรู้ ที่เกิดจากจิตที่สงบและรู้เท่าทันความจริง เมื่อจิตมีความตั้งมั่น ปัญญาย่อมเกิดขึ้น ความทุกข์จึงคลาย และเกิดความสุขอันลึกซึ้งจากภายใน หนังสือเล่มนี้ยังชี้ให้เห็นเส้นทางจากสมาธินำไปสู่ปัญญา เมื่อจิตสงบอย่างมั่นคงแล้ว สามารถพิจารณาธรรมได้ตามความเป็นจริง จนเกิดความเข้าใจถึงเหตุแห่งทุกข์และหนทางแห่งการพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง เนื้อหาทั้งหมดจึงเป็นแนวทางที่จะนำพาผู้อ่านให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสมาธิในฐานะรากฐานของจิตที่ดีงาม สุขภาพจิตที่มั่นคง และปัญญาที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560), สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม เครือบริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2547), สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

พระครูอุดมฐิติคุณ (อิทธิพล อนุตฺตโร/จำปาศรี), และคณะ. (2567), การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย. วารสารปัญญาปณิธาน, 10(1) 141-154

กันยารัตน์ คอนกรีต. (2567), แนวทางการพัฒนาสันติสุขภาวะผู้สูงวัยโดยพุทธสันติวิธีเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงวัยอย่างยั่งยืน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์. 12(3):.1174-1187

วรรณะ 4 : วิเคราะห์ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
THE FOUR CASTES: ANALYSIS OF THE ROLES AND COEXISTENCE IN SOCIETY AS APPEARED IN THE TRIPITAKA

พระครูศรีปัญญาวิกรม
Teacher Sripanyavikorn
อธิเทพ ผาทา
Athithep Phatha Phra
พระณัทภัทร กิจฺจาโร
Nathapat Kitjaro
บรรจง โสดาดี
Banjung Sodadi
สรวิชญ์ วงษ์สอาด
Soravich Wongsaad
พระมหาจรูญ กิตฺติปณฺโญ
Mahacharoon Kittipanyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College 1Corresponding Author's
Email: mahaton2515@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 5 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของวรรณะในคัมภีร์ศาสนาของฮินดู 2) เพื่อศึกษาบทบาท ปัญหา และการอยู่ร่วมกันในสังคมในคัมภีร์พระไตรปิฎก และ 3) เพื่อวิเคราะห์ธรรมชาติ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมในสังคมไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Research) โดยศึกษาข้อมูลทั้งจากคัมภีร์ปฐมภูมิ และทุติยภูมิ รวมทั้งข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นนำมาสังเคราะห์ วิเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของระบบวรรณะในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์–ฮินดูมี

ลักษณะเฉพาะแตกต่างจากระบบวรรณะหรือโครงสร้างชนชั้นในสังคมอื่น โดยมีรากฐานสำคัญจากการเมืองการปกครอง และได้รับการตอกย้ำความชอบธรรมผ่านความเชื่อทางศาสนา ข้อบัญญัติประเพณี และพิธีกรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ส่งผลให้ระบบดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง หลักฐานในพระไตรปิฎกสะท้อนว่า ในสมัยพุทธกาล วรรณะกษัตริย์มีบทบาทและสถานะสูงกว่าวรรณะพราหมณ์ ขณะที่พราหมณ์ยังคงรักษาอิทธิพลของตนผ่านบทบาทด้านพิธีกรรมและการให้คำปรึกษาในราชสำนัก กษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์จึงพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนวรรณะศูทรถูกใช้เป็นแรงงานเพื่อสนับสนุนความมั่งคั่งของวรรณะหลัก พระพุทธเจ้าทรงมุ่งแก้ไขความเหลื่อมล้ำดังกล่าวด้วยการสถาปนาสังฆะในระบบพรหมจรรย์ เน้นคุณค่าของการกระทำมากกว่าชาติกำเนิด และทรงส่งเสริมเมตตาและกรุณาอย่างไร้ขอบเขต อันเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปราศจากการเบียดเบียนกันทั้งทาง กาย วาจา และใจ

คำสำคัญ: วรรณะ, ธรรมชาติ, บทบาท, การอยู่ร่วมกัน, พระไตรปิฎก

Abstract

This research aims to achieve three objectives: 1) to study the nature, origin, and development of the caste system in Hindu religious scriptures; 2) to study the roles, problems, and coexistence in society as described in the Buddhist scriptures (Tripitaka); and 3) to analyse the nature, roles, and coexistence in Thai society. A qualitative research methodology was employed, utilizing data from both primary and secondary sources, as well as suggestions from experts. The data was then synthesized, analysed, and presented descriptively. The research findings indicate that the nature, origin, and development of the caste system in Hindu religious scriptures have unique characteristics distinct from caste systems or class structures in other societies. It is fundamentally rooted in politics and governance, and its legitimacy is reinforced through religious beliefs, precepts, traditions, and rituals passed down through generations, resulting in widespread acceptance. Evidence in the Buddhist scriptures reflects that, during the time of the Buddha, the Kshatriya caste held a higher role and status than the Brahmin caste. Brahmins maintained their influence through their roles in rituals and providing advice at the royal court. The Kshatriya, Brahmins, and Vaishya were interdependent, while the Shudra caste was used as labour to support the wealth of the main castes. The Buddha aimed to address this inequality by establishing the Sangha within a system of celibacy, emphasizing the value of action over birthright, and promoting boundless loving-kindness and compassion—the foundation of peaceful coexistence, free from harm in body, speech, and mind.

Keywords: caste, nature, role, coexistence, Tripitaka

บทนำ

คำว่า “วรรณะ” ตามรูปศัพท์หมายถึง “สี” ส่วนในเชิงความหมายใช้เพื่ออธิบายโครงสร้างการแบ่งเชื้อชาติหรือชนชั้นทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ สังคม และอำนาจที่

แตกต่างกัน ในบริบทของสังคมอินเดีย ระบบวรรณะถูกกำหนดขึ้นบนฐานความคิดทางศาสนา โดยมีโครงสร้างทางการเมืองแฝงอยู่เบื้องหลัง จุดมุ่งหมายสำคัญคือการแบ่งแยกกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมออกจากกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาภายหลัง ซึ่งอยู่ในสถานะผู้ปกครอง เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ขณะที่ในสังคมยุโรป แนวคิดการแบ่งชนชั้นอาจปรากฏในรูปของระบบศักดินา (feudal system) ระบบทุนนิยม (capitalist system) หรือระบบสังคมนิยม (socialist system) ซึ่งชนชั้นศักดินาหรือนายทุนมีอำนาจเหนือกว่า และสามารถเอารัดเอาเปรียบชนชั้นทาส ไพร่ หรือแรงงานได้ในรูปแบบต่าง ๆ สังคมไทยเองก็มีพัฒนาการของโครงสร้างชนชั้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในระบบทาส ไพร่ ศักดินา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย และผู้ใต้บังคับบัญชา การทำความเข้าใจลักษณะและพลวัตของระบบวรรณะหรือชนชั้นจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมรูปแบบอื่น ๆ เนื่องจากความขัดแย้งรุนแรงทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศมักมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านชนชั้นและเชื้อชาติไม่ทางตรงก็ทางอ้อม (Cox, 1959) ดังเห็นได้จากกรณีสงครามศักดินา สงครามที่เกิดจากระบบทุนนิยม ตลอดจนสงครามโลกครั้งที่ 2

ในสังคมอินเดียช่วงที่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น ความเชื่อของศาสนาพื้นเมืองเดิมได้ถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับที่มาของมนุษย์ว่าเกิดจากเทพเจ้า และอธิบายความแตกต่างของมนุษย์ผ่านตำนานการสร้างจากอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของเทพเจ้า กล่าวคือ กษัตริย์ถูกสร้างจากอก พราหมณ์จากปาก แพศย์จากสะโพก และศูทรจากเท้า (ที.สี. (ไทย) 9/266/91) ความเชื่อนี้ถูกนำมาใช้เป็นฐานคิดในการกำหนดโครงสร้างทางสังคม ส่งผลให้เกิดการแบ่งชนชั้นหรือระบบวรรณะ และก่อให้เกิดข้อกำหนดทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างวรรณะ เช่น การห้ามแต่งงานข้ามวรรณะ โดยผู้ฝ่าฝืนจะถูกจัดให้อยู่ในสถานะคนนอกวรรณะ หรือเรียกว่า “จัณฑาล” ซึ่งมักได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากสังคม

โดยทั่วไป ชาวอินเดียโบราณเชื่อว่าวรรณะที่เทพเจ้าสร้างขึ้นมีลำดับคุณค่าสูงต่ำแตกต่างกัน วรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์ถูกจัดว่าเป็นวรรณะชั้นสูง วรรณะแพศย์เป็นวรรณะชั้นกลาง และวรรณะศูทรเป็นวรรณะชั้นต่ำ ยิ่งไปกว่านั้น แม้ภายในวรรณะชั้นสูงเองก็ยังมีการจัดลำดับคุณค่า โดยถือว่าวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่ประเสริฐสูงสุด ดังปรากฏข้อความที่พราหมณ์ยืนยันว่าพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะที่บริสุทธิ์ เป็นบุตรของพระพรหม และเป็นผู้สืบทอดพระเวท ขณะที่วรรณะอื่นถูกมองว่ามีสถานะด้อยกว่า (ที.ปา. (ไทย) 11/111/84) แนวคิดดังกล่าวได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความเชื่อที่มั่นคง แม้กระทั่งวรรณะกษัตริย์ก็ยังถูกมองว่ามีสถานะต่ำกว่าพราหมณ์ ดังปรากฏในอัสสลายนสูตร (ม.ม. (ไทย) 13/402/503) ระบบวรรณะในอินเดียโบราณจึงสะท้อนการใช้อำนาจทางศาสนาอ้างอิงเทพเจ้าเพื่อสร้างความชอบธรรมในการกำหนดบทบาท สิทธิ และการเข้าถึงองค์ความรู้ทางศาสนา โดยมุ่งประโยชน์แก่กลุ่มตนมากกว่าการเกื้อกูลชนกลุ่มอื่น

ภายหลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเริ่มเผยแผ่พระธรรมคำสอนแก่ประชาชนในแคว้นต่าง ๆ พระองค์มิได้ทรงสอนเพียงหลักธรรมทั่วไปเท่านั้น หากยังทรงแสดงทัศนะต่อระบบวรรณะซึ่งเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ก่อนแล้วอย่างชัดเจน โดยทรงอธิบายระบบวรรณะในมุมมองของพระพุทธศาสนาว่า วรรณะมิได้เกิดจากการสร้างของเทพเจ้า หากเป็นผลจากพัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่มีการจัดแบ่งกลุ่มบุคคลตามหน้าที่และความถนัด (ที.ปา. (ไทย) 11/114/85) ในด้านกำเนิดมนุษย์ พระองค์ทรงอธิบายว่ามนุษย์เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ มารดามีระดู บิดามารดาอยู่ร่วมกัน และมีคันธัพพะมาเกิด (ม.ม. (ไทย) 13/317–319/383–385) มนุษย์ทุกคนไม่ว่าวรรณะใดล้วนเกิดจากครรภ์ของมารดา หาได้เกิดจากการสร้างของเทพเจ้าไม่ นอกจากนี้ พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างของวรรณะมิได้อยู่ที่ชาติกำเนิด หากอยู่ที่การกระทำตามหน้าที่และความรับผิดชอบ ผู้กระทำกรรมชั่ว

ย่อมได้รับผลกรรมไม่ว่าวรรณะสูงหรือต่ำ ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักกรรมแล้ว ทุกวรรณะย่อมเสมอภาคกัน (ที.ปา.อ. (บาลี) 116/48) ด้วยเหตุนี้ เมื่อบุคคลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา จึงให้ละทิ้งความแบ่งแยกทางวรรณะ เหลือเพียงสถานะของ “สมณศากยบุตร” โดยไม่จำแนกเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร (วิ.จู. (ไทย) 7/385/282)

จะเห็นได้ว่า ประเด็นเรื่องวรรณะเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการนำคติว่าด้วยบ่อเกิดของวรรณะมาใช้เป็นเครื่องมือในการดูหมิ่นเหยียดหยามและสร้างความแตกแยกในสังคม พระไตรปิฎกได้บันทึกเรื่องราวที่สะท้อนความรุนแรงและความทุกข์ซึ่งเกิดจากระบบวรรณะไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อระบบวรรณะนำไปสู่ความขัดแย้งและความทุกข์ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พิจารณาวรรณะเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของสังคม มิใช่สาระที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า มนุษย์มิได้แตกต่างกันด้วยชาติกำเนิด ทรัพย์สิน หรือสถานะทางสังคม ซึ่งเป็นเพียงเปลือกนอกที่สังคมสมมติขึ้น หากแต่แตกต่างกันด้วยกรรมหรือการกระทำเท่านั้น กรรมจึงเป็นเกณฑ์แท้จริงในการประเมินคุณค่าของบุคคล คำสอนว่าด้วยวรรณะ 4 ในพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากยึดถือหรือเข้าใจผิด ย่อมนำไปสู่การแบ่งแยกชนชั้น สร้างกำแพงทางสังคม และก่อให้เกิดความทุกข์อย่างไม่สิ้นสุด อันเป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและความเข้าใจซึ่งกันและกันในฐานะมนุษย์

การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักกรรมถือเป็นคำสอนสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการลดทอนและทำลายกำแพงของระบบวรรณะ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาว่าการเกิดในวรรณะหรือชนชั้นใด มิใช่สิ่งกำหนดคุณค่าของบุคคล หากเป็นผลของกรรมในอดีต และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ กรรมในปัจจุบันสามารถเปลี่ยนแปลงทิศทางชีวิตได้ ความเชื่อเช่นนี้เปิดพื้นที่ให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากกรอบความคิดเรื่องวรรณะทั้งสี่ที่พราหมณ์ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า แม้บุคคลจะเกิดในสังคมชุมชน หรือวรรณะที่ถูกมองว่าต่ำ แต่ด้วยการกระทำที่ดีและการพัฒนาตนเองตามหลักธรรม ย่อมสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและสถานภาพทางสังคมของตนได้ หลักกรรมจึงทำให้การยึดติดในชาติกำเนิดหรือวรรณะลดความสำคัญลง และส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือระบบวรรณะเป็นกรอบในการประเมินคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ประเด็นเรื่องระบบวรรณะ 4 ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากวรรณะเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างวัฒนธรรมและสังคมอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเริ่มเผยแผ่พระธรรม จึงมีผู้หยิบยกประเด็นดังกล่าวขึ้นมากราบทูลถามหรือใช้เป็นปัญหาธรรมให้พระองค์ทรงแสดงคำอธิบาย คำตอบของพระพุทธองค์มิได้เป็นเพียงการคลี่คลายข้อสงสัยเชิงทฤษฎีหากยังช่วยสร้างความเข้าใจและความพึงพอใจแก่สังคมในยุคนั้นได้อย่างมีนัยสำคัญ ในยุคปัจจุบันสังคมไทยจะมิได้มีระบบวรรณะในลักษณะเดียวกับสังคมอินเดียโบราณ แต่แนวคิดเชิงวรรณะยังคงแฝงอยู่ในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยปรากฏในรูปแบบของระบบเจ้าคุณมูลนาย เจ้านาย–ไพร่ หรือในปัจจุบันคือการแบ่งแยกตามฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจน ซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นร่องรอยของแนวคิดการแบ่งชนชั้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบวรรณะ ที่มุ่งศึกษาประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) พัฒนาการของระบบวรรณะในสังคมอินเดียโบราณ (2) การอธิบายและให้ความหมายใหม่แก่ระบบวรรณะในมุมมองพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก และ (3) การประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องวรรณะ 4 ในพระไตรปิฎกเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมไทย ทั้งสามประเด็นนี้มีความสำคัญในการทำความเข้าใจระบบวรรณะ 4 ทั้งในเชิงคัมภีร์และเชิงประยุกต์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการตอบโจทย์ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความท้าทายของสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของวรรณะในคัมภีร์ศาสนาของฮินดู
2. เพื่อศึกษาวรรณะ 4 บทบาท และการอยู่ร่วมกันตามที่ปรากฏในในคัมภีร์พระไตรปิฎก
3. เพื่อวิเคราะห์วรรณะ 4 บทบาท และการอยู่ร่วมกันตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกับสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

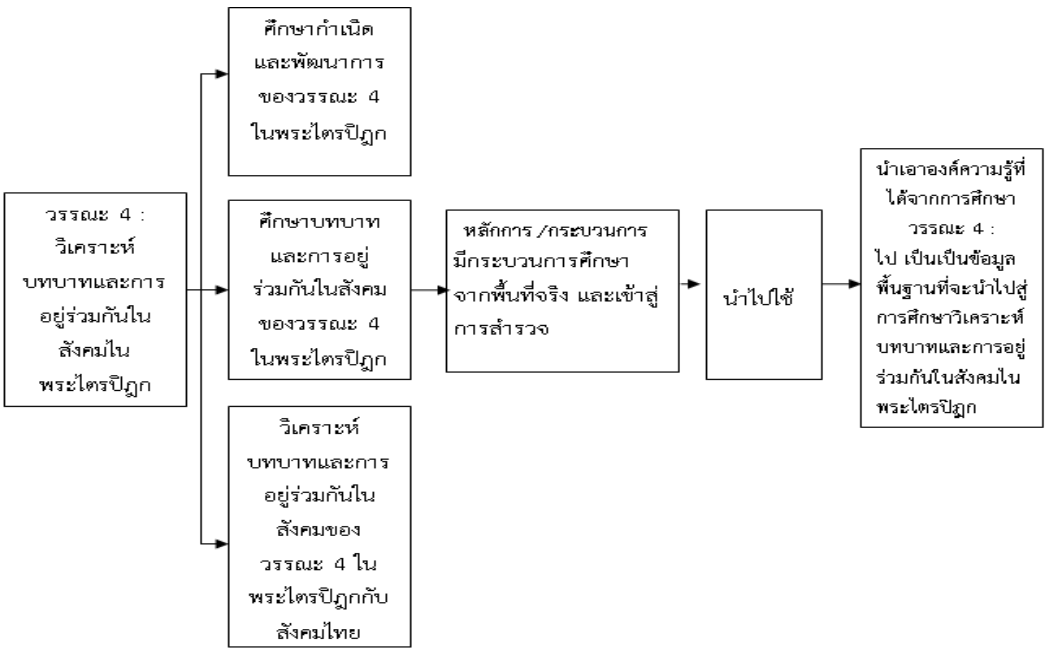
1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาประเด็นเรื่องวรรณะ 4 โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาท ความสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกันของวรรณะต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อระบบวรรณะในบริบททางสังคมและศีลธรรม

2. ขอบเขตด้านเอกสาร เอกสารชั้นปฐมภูมิ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย รวมถึงอรรถกถาที่อธิบายพระไตรปิฎก ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวรรณะ 4 ในมิติต่าง ๆ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ผู้วิจัยใช้คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจนหนังสือ ตำรา และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความสมบูรณ์และความรอบด้านของการศึกษา

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การดำเนินงานวิจัยครอบคลุมระยะเวลาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2566 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2567

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง วรรณะ 4 : การวิเคราะห์บทบาทและการอยู่ร่วมกันในสังคมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีเป้าหมายเพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของแนวคิดเรื่องวรรณะ 4 ตลอดจนบทบาทและรูปแบบการอยู่ร่วมกันในสังคมตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบและแนวทางในการสืบค้น รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์และสรุปผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการวิจัย

รายงานวิจัยเรื่อง วรรณะ 4 : วิเคราะห์ความหมาย บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของแนวคิดเรื่องวรรณะในคัมภีร์ทางศาสนา (2) เพื่อศึกษาบทบาทและรูปแบบการอยู่ร่วมกันของวรรณะ 4 ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ (3) เพื่อวิเคราะห์และประยุกต์แนวคิดดังกล่าวกับบริบทของสังคมไทย ผลการวิจัยได้นำไปสู่การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประเด็นธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของวรรณะในคัมภีร์ทางศาสนา

พบว่า ธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของระบบวรรณะในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์–ฮินดูมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากระบบการแบ่งชนชั้นในสังคมอื่น โดยระบบวรรณะดังกล่าวมีรากฐานสำคัญจากโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง และได้รับการตอกย้ำความชอบธรรมผ่านความเชื่อทางศาสนา จนก่อให้เกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม แนวคิดเรื่องวรรณะในระยะแรกเป็นการแบ่งสถานะของชนชาติอารยัน ซึ่งประกอบด้วย 3 วรรณะ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ โดยถือว่าเป็นกลุ่มชน “ร่วมชาติ” ที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต่อมาเมื่อมีการขยายอำนาจเข้าสู่ดินแดนใหม่ ชนพื้นเมืองที่พ่ายแพ้ถูกจัดให้อยู่ในสถานะวรรณะที่ 4 คือ ศูทร เมื่อการอยู่ร่วมกันดำเนินไปเป็นระยะเวลานาน ชนชั้นปกครองอารยันได้ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคม เพื่อป้องกันการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ โดยกำหนดข้อห้ามต่าง ๆ เช่น การแต่งงานข้ามวรรณะ การบริโภคร่วมกัน ตลอดจนการจำกัดบทบาทด้านพิธีกรรม การดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ ข้อกำหนดเหล่านี้ส่งผลให้ผู้ที่อยู่ในวรรณะต่ำขาดโอกาสในการพัฒนาตนเอง ถูกเอารัดเอาเปรียบ และก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำที่ฝังรากลึกในสังคมอินเดียมาอย่างต่อเนื่อง หลักฐานจากคัมภีร์ทางศาสนา อาทิ พระเวท คัมภีร์พราหมณะ มนูสมฤติ วิสิฏฐะ เภาธายนะ อาปัสตัมพะ และภควัทคีตา ล้วนมีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำและเสริมความเข้มแข็งของระบบวรรณะ ทำให้การตั้งคำถามหรือการเรียกร้องความเป็นธรรมของผู้ที่อยู่ในวรรณะต่ำเป็นไปได้ยาก แม้ในประวัติศาสตร์อินเดียจะปรากฏความพยายามต่อต้านระบบวรรณะเป็นระยะ แต่ก็ไม่อาจทำให้ระบบดังกล่าวเลือนหายไปจากโครงสร้างสังคมได้ ประเด็นสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษาคัมภีร์พบว่า สาเหตุหนึ่งของปัญหาเกี่ยวกับระบบวรรณะเกิดจากการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องวรรณะเข้ากับความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะการอธิบายสถานะทางสังคมผ่านแนวคิดเรื่องผลของกรรมในอดีต อาทิ ความเชื่อที่ว่าการเกิดในวรรณะต่ำเป็นผลจากกรรมชั่วที่บุคคลได้กระทำไว้ก่อน และบุคคลดังกล่าวจำต้องยอมรับชะตากรรมของตนโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แนวคิดเช่นนี้นำไปสู่การสร้างเส้นแบ่งหรือกำแพงทางสังคมระหว่างวรรณะ ซึ่งปรากฏทั้งในระดับการปฏิบัติต่อกันในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการสืบทอดเป็นขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ถูกปลูกฝังอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดความเชื่อทางศาสนากำกับอย่างเข้มงวด โดยถือว่าผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อบัญญัติดังกล่าว ย่อมเป็นเหตุให้ต้องไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ นรก ในภพภูมิต่อไป

2. ประเด็นบทบาทและปัญหาการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พบว่า ในช่วงพุทธกาลหรือช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก ระบบวรรณะยังคงมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะวรรณะกษัตริย์ซึ่งมีอำนาจทางการเมืองและได้รับการยกย่องนับถือจากสังคมในระดับสูงกว่าวรรณะพราหมณ์ อย่างไรก็ตาม วรรณะ

พราหมณ์ตระหนักถึงสถานภาพของตน จึงพยายามธำรงและเสริมสร้างบทบาทของตนผ่านการเข้าไปมีส่วนร่วมในราชสำนัก โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรมทางศาสนา การให้คำปรึกษา และการเสนอแนวคิดต่าง ๆ อันส่งผลให้วรรณะพราหมณ์ยังคงมีสถานะโดดเด่น และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมผ่านกลไกของรัฐ ในลักษณะเดียวกัน วรรณะแพศย์ซึ่งกุมอำนาจทางเศรษฐกิจ เพื่อเสริมสร้างอำนาจและขยายกิจกรรมทางการค้าของตน ก็จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์และอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของพราหมณ์ ส่งผลให้เห็นได้ชัดว่า วรรณะทั้งสาม ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ ยังคงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางและความเป็นไปของสังคม ขณะที่วรรณะศูทรกลับตกอยู่ในสถานะของแรงงานหรือเครื่องมือในการสร้างความเจริญและความมั่งคั่งให้แก่วรรณะทั้งสาม โดยคุณภาพชีวิตของศูทรขึ้นอยู่กับความเมตตาและการเอื้อเฟื้อจากชนชั้นสูงเป็นสำคัญ ส่วนวรรณะที่ต่ำกว่าศูทร หรือที่เรียกว่าคนนอกวรรณะ (outcastes) ยิ่งมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ลงไปอีก จากหลักฐานจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พระไตรปิฎกไปจนถึงอรรถกถา สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความเชื่อเกี่ยวกับระบบวรรณะยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคม กษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ ยังคงเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ขณะที่วรรณะศูทรและกลุ่มคนนอกวรรณะกลับตกเป็นเบี้ยล่าง ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในหลายมิติ โดยกลุ่มหลังนี้จัดอยู่ในผู้มีชาติกำเนิดต่ำ (วิ.มหา. (ไทย) 2/15/202) มักประกอบอาชีพที่ถูกสังคมดูหมิ่น เหยียดหยาม และไม่นับถือ เช่น งานเทขยะหรืออุจจาระ งานจักสาน นายพราน เป็นต้น นอกจากนี้ คนในกลุ่มดังกล่าวยังมักถูกจำแนกและตอกย้ำสถานะผ่านชื่อเรียก ซึ่งชื่อที่ตั้งขึ้นมักมีความหมายในเชิงต่ำต้อยหรือไม่เป็นมงคล เช่น อวกัณณกะ ชวกัณณกะ ธนิษฐกะ สวิฏฐกะ กุลวัฑฒกะ เป็นต้น สภาพทางสังคมเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาการเหยียดวรรณะ ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมในสังคม

จากปัญหาดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาสภาพสังคมและทรงตระหนักว่า การเปลี่ยนแปลงกระแสความเชื่อและความยึดมั่นในระบบวรรณะของสังคมในขณะนั้น ไม่อาจกระทำได้โดยฉับพลัน อย่างไรก็ตาม พระองค์มิได้ทรงเพิกเฉยต่อปัญหานี้ หากแต่ทรงดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ประการแรก คือ การสถาปนา “สังฆะ” ขึ้นใหม่ภายใต้ระบบพรหมจรรย์ของพระองค์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าผู้ที่จะเข้ามาสู่ธรรมวินัยต้องละทิ้งระบบวรรณะโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือคนนอกวรรณะใดก็ตาม ประการต่อมา พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขปัญหาผ่านคำสอนที่มุ่งสู่สังคมภายนอก โดยทรงปฏิเสธแนวคิดเรื่องกำเนิดวรรณะตามคัมภีร์พระเวท และทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการกระทำเป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าของบุคคล กล่าวคือ มนุษย์มิได้ประเสริฐเพราะกำเนิดในวรรณะสูง หรือเลวเพราะเกิดในวรรณะต่ำ หากแต่เป็นผลจากการกระทำของตนเอง นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงอธิบายและให้ความหมายใหม่แก่แนวคิดเรื่องวรรณะในเชิงจริยธรรม ประการสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงปลูกฝังค่านิยมแห่งความรักและความปรารถนาดีต่อกัน ได้แก่ เมตตาและกรุณา โดยปราศจากขอบเขตหรือการแบ่งแยกชั้นวรรณะ อันเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมที่เกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ เป็นสังคมที่ปราศจากการเบียดเบียนกันทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งสะท้อนอุดมคติของสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคและความเป็นมนุษย์ร่วมกัน

3. การวิเคราะห์ธรรมชาติ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมตามคติในพระไตรปิฎกกับสังคมไทย

พบว่า จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างแนวคิดเรื่องวรรณะและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกับบริบทของสังคมไทย สามารถสรุปได้ว่า แม้สังคมไทยจะมิใช่สังคมที่มีระบบวรรณะในความหมายเดียวกับบริบทของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู หากแต่สังคมไทยก็มีพัฒนาการด้านโครงสร้างชนชั้นทางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างชนชั้นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมในสังคม ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในรูปของความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ถึงแม้ประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่สถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันกลับสะท้อนความย้อนแย้ง กล่าวคือ การดำรงอยู่ของระบอบประชาธิปไตยมิได้ส่งผลโดยตรงต่อการขยายตัวของความเสมอภาคทางสังคม หากแต่ในบางกรณีกลับพบว่าความเหลื่อมล้ำมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นควบคู่ไปกับการเติบโตของระบบประชาธิปไตย ปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวยังเอื้อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน และปัญหาความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสทางสังคม ทั้งนี้ รัฐในฐานะผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดแนวทางแก้ไขเป็นระยะ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเฉพาะผ่านยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมถึงกลไกทางกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ เช่น กฎหมาย กฎกระทรวง และระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ในส่วนของหลักการปฏิเสธระบบวรรณะและแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินการ ตั้งแต่การสลายความคิดเรื่องชาติกำเนิดหรือชนชั้น และการหันมาให้ความสำคัญกับการกระทำเป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าของบุคคล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้ภายใต้กรอบแนวคิดสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) การตัดสินคุณค่าความดีงามของบุคคลจากการกระทำที่ดีงามทางกาย วาจา และใจ โดยไม่ใช้สถานะทางสังคมเป็นเงื่อนไขในการให้คุณหรือโทษ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองและบรรลุความสำเร็จทั้งทางโลกและทางจิตวิญญาณอย่างเท่าเทียม 2) การส่งเสริมแนวคิดความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ตามคติที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการบรรลุธรรมโดยไม่คำนึงถึงชาติกำเนิดหรือวรรณะ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมแห่งความเคารพและการยอมรับซึ่งกันและกัน 3) การส่งเสริมการปฏิบัติเมตตาและกรุณา อันเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยลดการแบ่งแยกทางชนชั้นและเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม 4) การเน้นความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงผลของการกระทำของตนเองควบคู่กับการอยู่ร่วมกันอย่างรับผิดชอบ ซึ่งช่วยส่งเสริมการเกื้อกูลและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม 5) การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเป็นธรรม แนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญกับวรรณะสามารถเป็นแรงผลักดันในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และโอกาสในการประกอบอาชีพ และ 6) การเป็นแบบอย่างในการสร้างสังคมที่เป็นธรรม แนวคิดดังกล่าวช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้สังคมมุ่งเน้นความเสมอภาค ลดความสำคัญของการแบ่งชนชั้น และตัดสินคุณค่าของบุคคลจากการกระทำมากกว่าชาติกำเนิด

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระไตรปิฎก และผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมวิทยา พบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสังคมไทยที่สอดคล้องกันในหลายประเด็น โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างความเข้าใจเรื่องกรรม การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน ในขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระไตรปิฎกเสนอแนวคิดสำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมความเข้าใจในหลักอริยสัจ โดยเฉพาะเรื่องทุกข์และสาเหตุของทุกข์ การ

ตระหนักถึงผลของกรรมและความรับผิดชอบต่อการกระทำ การใช้หลักโยนิโสมนสิการในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจ การส่งเสริมการกระทำความดี และการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรในสังคม เพื่อเกื้อกูลและลดความเหลื่อมล้ำในด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมวิทยาเห็นพ้องกันว่าการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ควบคู่กับการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียม เป็นธรรม และยั่งยืน โดยเฉพาะการสนับสนุนกลุ่มประชากรเปราะบางให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประเด็นธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของวรรณะในคัมภีร์ทางศาสนา

พบว่า ธรรมชาติ กำเนิด และพัฒนาการของระบบวรรณะในคัมภีร์ทางศาสนา โดยเฉพาะในบริบทของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู มีลักษณะแตกต่างจากระบบการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมรูปแบบอื่นที่ปรากฏในสังคมโลกอย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ ระบบวรรณะของพราหมณ์–ฮินดูมิได้ตั้งอยู่บนฐานทางสังคมหรือเศรษฐกิจเพียงประการเดียว หากแต่มีรากฐานสำคัญจากโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง และได้รับการตอกย้ำความชอบธรรมผ่านความเชื่อทางศาสนา จนก่อให้เกิดการยอมรับในวงกว้างโดยแทบปราศจากข้อโต้แย้ง เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาที่มีบทบาทในการสร้างและค้ำจุนระบบวรรณะดังกล่าว สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 3 ประการ ได้แก่ (1) ความเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากผลของกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ (2) ความเชื่อว่าชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูก “ลิขิตไว้แล้ว” โดยอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้บุคคลไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของตนได้ (3) การตอกย้ำทัศนคติดังกล่าวผ่านการกำหนดกติกาและบรรทัดฐานทางสังคมในทุกมิติของชีวิต ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลจนถึงระดับโครงสร้างทางสังคม หากพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านกรอบแนวคิดสถาบันทางสังคมของสเปนเซอร์ (Spencer) ตามการอธิบายของสุภางค์ จันทวานิช (2554) จะพบว่า ระบบวรรณะได้แทรกซึมและกำกับการดำรงอยู่ของสถาบันทางสังคมอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันพิธีกรรม สถาบันทางการเมือง สถาบันศาสนา สถาบันอาชีพ และสถาบันทางเศรษฐกิจ อันส่งผลให้ระบบวรรณะมิได้เป็นเพียงแนวคิดทางศาสนาหรือวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่กลายเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ฝังรากลึกและดำรงอยู่อย่างมั่นคงในสังคมอินเดียมาอย่างยาวนาน

ตามแนวคิดดังกล่าว ส่วนต่าง ๆ ของสังคมถูกมองว่าเป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่เฉพาะของตน และสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการทำหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้นในลักษณะเดียวกับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายที่ทำงานประสานกันภายใต้ระบบชีวอินทรีย์ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งอธิบายว่าสังคมถูกกำกับด้วยบทบาทและหน้าที่ทางสังคมของสมาชิกแต่ละกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเปรียบเสมือนการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพในร่างกายมนุษย์ อันเป็นกระบวนการตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สังคมมีแนวโน้มขยายตัว มีขนาดใหญ่ขึ้น และมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบทบาทและหน้าที่เหล่านั้นถูกกำหนดและรับรองผ่านบทบัญญัติทางศาสนา ดังปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาฮินดูที่ได้รับการรจนาขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคก่อกำเนิด และสืบทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่มั่นคง (ชวิตรา ตันติมาลา, 2560) อัตลักษณ์ทางสังคมดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในลักษณะของ “เหรียญสองด้าน” กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นการ

รับรู้ความเป็นพวกเดียวกันของสมาชิกในกลุ่ม ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งคือการคาดหวังให้ผู้อื่นรับรู้และยอมรับอัตลักษณ์นั้นเช่นเดียวกัน อัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของปัจเจกบุคคล เพื่อให้สามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ภายใต้ระบบวรรณะสามารถจำแนกอัตลักษณ์ได้อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ (1) อัตลักษณ์บุคคล เป็นมิติภายในของปัจเจกบุคคล ครอบคลุมอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และกระบวนการให้ความหมายหรือปรับเปลี่ยนความหมายเกี่ยวกับตนเองผ่านการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทำให้บุคคลมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากผู้อื่น รวมถึงภาพลักษณ์ที่ปรากฏในสายตาของบุคคลอื่น (2) อัตลักษณ์ทางสังคม หมายถึงสถานภาพทางสังคมที่บุคคลยอมรับร่วมกับผู้อื่น เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือความเชื่อ ซึ่งอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมักมีลักษณะซ้อนทับและส่งอิทธิพลต่อกัน (3) อัตลักษณ์องค์กร เป็นอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับทั้งอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยเกิดจากการที่องค์กรหรือสถาบันกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ธรรมเนียม และประเพณี เพื่อกำหนดอำนาจ บทบาท และหน้าที่ของสมาชิกภายในองค์กร อัตลักษณ์ในระดับนี้มีบทบาทสำคัญต่อการหล่อหลอมตัวตนของบุคคลผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของนิสาพร วัฒนศัพท์ ว่าด้วยช่วงชั้นทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและการอธิบายประชากรกลุ่มเปราะบาง (นิสาพร วัฒนศัพท์ และคณะ, 255๙) ซึ่งเสนอว่า ช่วงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมมีจุดเริ่มต้นจาก “มโนทัศน์โอกาสในชีวิต” อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นโชคชะตาที่กำหนดโดยธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือสถานการณ์ทางสังคม ล้วนส่งผลต่อการก่อรูปของความแตกต่างทางสังคม ช่วงชั้นทางสังคม และความไม่เท่าเทียมกัน การจำแนกช่วงชั้นทางสังคมสามารถกระทำได้ 2 ลักษณะ คือ (1) การจำแนกโดยใช้ตัวชี้วัดเชิงภววิสัย ได้แก่ ชาติกำเนิด พื้นฐานการดำรงชีพของครัวเรือน เศรษฐกิจ การศึกษา และสุขภาพ (2) การจำแนกโดยใช้ตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย ได้แก่ สถานภาพทางสังคม อิสรภาพและเสรีภาพ ภราดรภาพ การบริโภคและรูปแบบการดำเนินชีวิต และความตระหนักรู้ในชนชั้นทางสังคม ทั้งนี้ การนำตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมดังกล่าวมาใช้ในการระบุกลุ่มประชากรที่อยู่ในตำแหน่งเสียเปรียบหรือกลุ่มประชากรเปราะบาง จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางช่วยเหลือผ่านการสร้างหลักประกันด้านโอกาสในชีวิต อันเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความเท่าเทียมและความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน

2. บทบาทและปัญหาการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

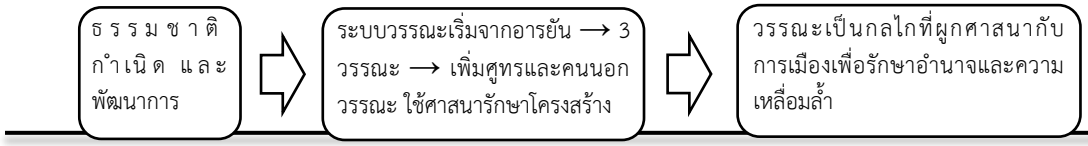
จากการศึกษาหลักฐานในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับระบบวรรณะยังคงมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะกลุ่มกษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ ซึ่งยังคงเป็นชนชั้นที่กุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ขณะที่ศูทรและกลุ่มนอกวรรณะกลับตกอยู่ในสถานะด้อยกว่า ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในหลายมิติของชีวิตทางสังคม กลุ่มบุคคลที่มีชาติกำเนิดต่ำเหล่านี้มักประกอบอาชีพที่ถูกสังคมดูหมิ่น เหยียดหยาม และไม่เป็นที่ยอมรับในชุมชน ส่งผลให้เกิดสภาวะความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคอย่างชัดเจน สภาพการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาสำคัญหลายประการ ได้แก่ ปัญหาการเหยียดวรรณะ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม และปัญหาความไม่เป็นธรรม ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งภายในสังคมบริบททางสังคมดังกล่าวถือเป็นฉากหลังสำคัญที่นำไปสู่การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนา และการพยายามแก้ไขปัญหาสังคมของพระพุทธองค์ ซึ่งทรงเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญมี โททำ เรื่อง พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่า

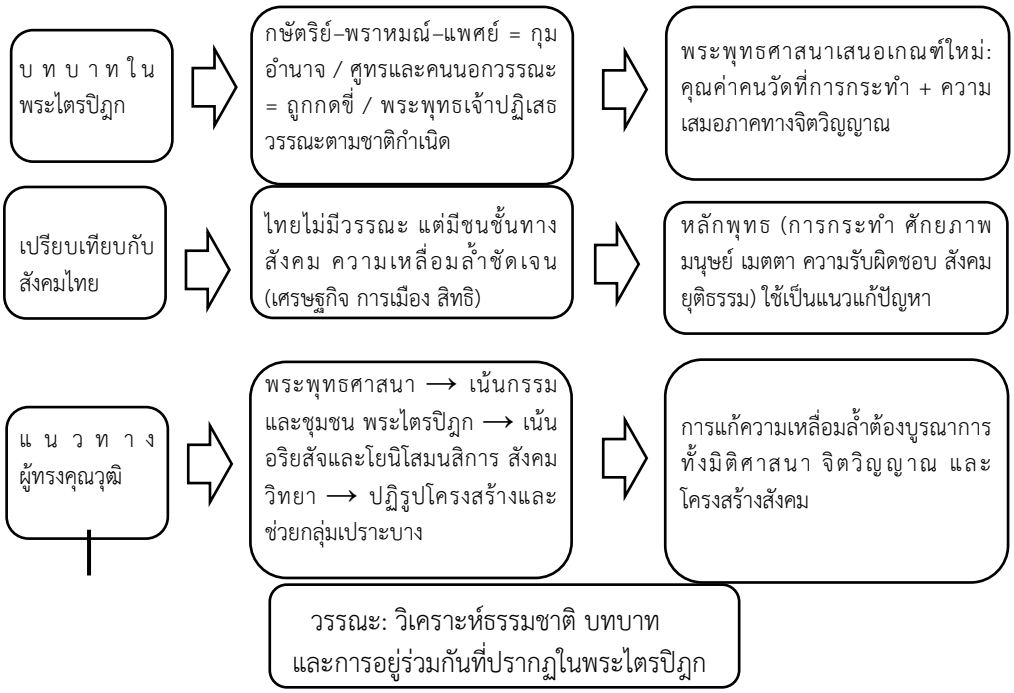
การแก้ไขความขัดแย้งตามแนวพุทธศาสนาอาศัยกระบวนการของอริยสัจ 4 เป็นกรอบในการวิเคราะห์ กล่าวคือ เริ่มจากการทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งในฐานะ “ทุกข์” จากนั้นจึงสืบค้นสาเหตุของความขัดแย้ง (สมุทัย) หาแนวทางในการจัดการหรือแก้ไขปัญหา (มรรค) และนำไปสู่ความดับแห่งความขัดแย้ง (นิโรธ) ซึ่งถือเป็นกระบวนการสุดท้ายของการแก้ไขปัญหาเชิงพุทธวิธี ดังนั้น มนุษย์ในฐานะที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในฐานะเป็นทุกข์ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม พร้อมทั้งพิจารณาถึงสาเหตุ ผลกระทบ และท่าทีที่เหมาะสมในการเผชิญกับความขัดแย้ง ตลอดจนแสวงหาแนวทางหรือเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งให้สอดคล้องกับหลักเหตุและผล เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเป็นธรรมในสังคม

3. การวิเคราะห์ธรรมชาติ บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมตามพระไตรปิฎกกับบริบทสังคมไทย

พบว่า ถึงแม้สังคมไทยจะมิได้เป็นสังคมที่มีระบบวรรณะในความหมายเดียวกับบริบทของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู แต่หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา จะพบว่าสังคมไทยมีพัฒนาการของโครงสร้างชนชั้นทางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในรูปของความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมกันในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง แนวคิดการปฏิเสธวรรณะตามหลักการของพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นพลังทางความคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบรรเทาและแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวได้ อย่างน้อยที่สุด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เสนอระบบความคิดที่เปิดโอกาสให้มนุษย์ไม่ตกอยู่ในสภาพยอมจำนนต่ออดีตหรือชะตากรรม หากแต่สามารถสร้างความหวัง และแสวงหาความหมายใหม่ให้แก่ชีวิตของตนเองได้ ผ่านการกระทำและการพัฒนาตนตามหลักเหตุและผล ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจษฎา ทองขาว เรื่อง พระพุทธศาสนากับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ท่าทีและการปฏิบัติต่อทาส (เจษฎา ทองขาว, 2560) ซึ่งเสนอว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องยืนยันถึงภารกิจสำคัญของพระพุทธองค์ในการสั่งสอนให้พุทธสาวกเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักการพื้นฐานที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของโลกเสรีประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันทั้งนี้ สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากท่าทีของพระพุทธองค์ที่ทรงปฏิเสธระบบวรรณะ ซึ่งเป็นคติความเชื่อหลักของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู อันเป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวอินเดียในสมัยพุทธกาล พระองค์ทรงห้ามมิให้มีการบวชแก่ทาส ทรงห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้ และทรงวางแนวทางให้คฤหัสถ์ปฏิบัติต่อทาสโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ ยังทรงห้ามมิให้อุบาสกประกอบอาชีพค้าขายมนุษย์อีกด้วย แนวปฏิบัติและข้อห้ามดังกล่าว ล้วนมีความสอดคล้องอย่างน่าพิจารณากับหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และกฎหมายภายในของรัฐต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น หากหลักการทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ได้รับการนำมาปรับใช้เป็นนโยบายหรือแนวทางขับเคลื่อนอย่างจริงจังในสังคมไทย ย่อมมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามกลุ่มที่ได้นำเสนอไว้ในงานวิจัยข้างต้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

บทสรุป

จากการวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “วรรณะ 4: วิเคราะห์ความหมาย บทบาท และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษานำไปสู่การอภิปรายเชิงลึกและข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงสังคม โดยพบว่า กำเนิดและพัฒนาการของแนวคิดเรื่องวรรณะมีรากฐานสำคัญในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู ซึ่งเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง และความเชื่อทางศาสนา ระบบวรรณะดังกล่าวได้รับการสถาปนาและทำให้มั่นคงผ่านคำสอนและคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ อาทิ พระเวท มนูสมฤติ และภควัทคีตา จนกลายเป็นกลไกทางอุดมการณ์ที่ตอกย้ำการแบ่งชนชั้นในสังคมอินเดียโบราณ แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลรองรับความไม่เสมอภาค โดยทำให้การเกิดในวรรณะต่ำถูกมองว่าเป็นผลของกรรมในอดีตที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ส่งผลให้บุคคลในวรรณะต่ำต้องยอมรับชะตากรรมโดยปราศจากสิทธิในการเรียกร้องความเสมอภาค กำแพงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากระบบวรรณะดังกล่าวทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ถูกจำกัดโอกาส ถูกกีดกันทางสังคม และเผชิญกับความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่องในหลายมิติ ในสมัยพุทธกาล บทบาทและปัญหาการอยู่ร่วมกันของวรรณะสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมที่กษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์เป็นกลุ่มผู้กุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ขณะที่วรรณะศูทรและกลุ่มคนนอกวรรณะตกอยู่ในสถานะที่ถูกกดทับและปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ปัญหาดังกล่าวเป็นบริบทสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงเผชิญและทรงเสนอแนวทางแก้ไขผ่านการสถาปนา “สังฆะ” ให้เป็นชุมชนทางศาสนาที่ไม่ยึดถือการแบ่งแยกวรรณะ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิในการบวชและปฏิบัติธรรมอย่างเสมอภาค นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงสอนว่าคุณค่าของมนุษย์มิได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด หากแต่ขึ้นอยู่กับ “การกระทำ” และทรงเน้นการปลูกฝังเมตตาและกรุณาเพื่อสร้างสังคมที่เกื้อกูลกันอย่างแท้จริง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสังคมไทย แม้ประเทศไทยจะมิได้มีระบบวรรณะในความหมายเดียวกับศาสนาพราหมณ์–ฮินดู แต่ก็ยังปรากฏโครงสร้างชนชั้นและความไม่เท่าเทียมอย่างชัดเจน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวยังคงดำรงอยู่แม้สังคมไทยจะอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยก็ตาม

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดที่เน้นการประเมินคุณค่าของมนุษย์จากการกระทำ และการยืนยันความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้ ทั้งนี้ งานวิจัยเสนอแนวทางสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ (1) การประเมินคุณค่ามนุษย์จากการกระทำที่ดีงาม มิใช่ฐานะหรือชาติกำเนิด (2) การยอมรับศักยภาพที่เท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน (3) การส่งเสริมเมตตาและกรุณาเพื่อสร้างความสามัคคีในสังคม (4) การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (5) การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความเป็นธรรม และ (6) การเป็นแบบอย่างของการสร้างสังคมที่เสมอภาคและเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้รับข้อมูลสนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิสามด้าน ได้แก่ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านพระไตรปิฎก และด้านสังคมวิทยา โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระไตรปิฎกเสนอให้ยึดหลักอริยสัจ 4 การตระหนักรู้เรื่องกรรม การใช้โยนิโสมนสิการในการคิดวิเคราะห์ และการสร้างกัลยาณมิตรเพื่อการเกื้อกูลกันในสังคม ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมวิทยาให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ระบบวรรณะ 4 จะถือกำเนิดจากความเชื่อและบริบททางสังคมของอินเดียโบราณ แต่แนวทางการปฏิเสธการแบ่งชนชั้นของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลับมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการสร้างสังคมไทยให้มีความเสมอภาค ความยุติธรรม และความสามัคคี หากได้รับการนำมาปรับใช้อย่างจริงจัง ย่อมสามารถเป็นพลังสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเชิงวิชาการ

จากการศึกษาเรื่อง “วรรณะ: วิเคราะห์ธรรมชาติ บทบาท และการอยู่ร่วมกันที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” คณะผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญจากคัมภีร์ในชั้นอรรถกถา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาชาดก ซึ่งสะท้อนแนวคิดที่มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคล และการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยเฉพาะประเด็นความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาค แนวคิดจากคัมภีร์อรรถกถาดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายหลักธรรมเชิงพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังแฝงด้วยมิติทางจริยศาสตร์ สังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล

ดังนั้น จึงเห็นควรมีการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดจากคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้อย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดทางวิชาการ หรือแบบจำลองเชิงพุทธสำหรับการแก้ไขปัญหาสังคมในมิติต่าง ๆ อันจะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้สามารถประยุกต์ใช้กับบริบททางสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภายใต้บริบทของสังคมไทยซึ่งมีรากฐานของความเหลื่อมล้ำทางสังคมสืบเนื่องมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย แม้รัฐและสังคมจะมีความพยายามลดความเหลื่อมล้ำผ่านระบบและกลไกต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัย แต่ปัญหาดังกล่าวยังมิได้หมดสิ้นไป หากยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

แนวทางหนึ่งที่ควรได้รับการให้ความสำคัญเพิ่มเติมในเชิงนโยบาย คือการนำหลักคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นพลังทางจริยธรรมในการลดความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะการกระตุ้นเตือนให้คนในสังคมเคารพใน

สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกัน อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน มีความรัก ความเมตตา และไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ควบคู่กับการปลูกฝังความตระหนักรู้ถึงผลของการกระทำ (กรรม) ว่าการเบียดเบียนหรือเอาเปรียบผู้อื่นย่อมนำไปสู่ผลกระทบที่ย้อนกลับมาสู่ตนเองไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ในประเด็นนี้ พระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่และสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่องในการเสริมสร้างและตอกย้ำแนวคิดดังกล่าว ผ่านการเทศนา การศึกษา และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม เพื่อให้หลักธรรมมิได้เป็นเพียงคำสอนเชิงอุดมคติ หากแต่เป็นพลังทางจริยธรรมที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติและพฤติกรรม อันจะเอื้อต่อการลดความเหลื่อมล้ำและการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

เจษฎา ทองขาว. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560). “พระพุทธศาสนากับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.” วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 10. ฉบับที่ 2.

ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). การสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐเขตกรุงเทพมหานคร. รายงานวิจัย สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บุญมี โททำ. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560). “พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม.” วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 หน้า 4.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สาพร วัฒนศัพท์ และคณะ. (ตุลาคม-ธันวาคม 2559). “ช่วงชั้นทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและการอธิบายถึงความเป็นประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคม.” วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข ปีที่ 10, ฉบับที่ 4.

สุภางค์ จันทวานิช. (2554). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

Cox, Oliver Cromwell. (1959). Caste, Class, & Race: A study in Social Dynamics. New York: Monthly Review Press.

การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

DEVELOPMENT OF BUDDHIST POLITICAL CULTUER OF COMMUNITY LEADERS DON YAI SUBDISTRICT, SI MUEANG MAI DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINC

พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)
Phra Sangwan kemapanyo (Srined)
ศราวุธ ขันธวิชัย
Sarawut Khanthawichai
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Department of Political Science,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
E-mail : sangwansainet19@gmail.com, sarawut.kha@mcu.ac.th
วันที่รับบทความ (Received) : 12 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชน 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมือง และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาค้นคว้าเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 26 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์และผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลดอนใหญ่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชนมีลักษณะผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย โดยยังคงมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และเครือญาติ แต่เริ่มเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น 2) หลักพุทธธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งช่วยส่งเสริมคุณธรรม ความรับผิดชอบ ความเพียร และการใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล 3) รูปแบบการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธควรบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการพัฒนาผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความมั่นคงทางการเมืองในระดับชุมชน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธ, ผู้นำชุมชน, สังคหวัตถุ 4, อิทธิบาท 4, การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

This research article aims to: 1) examine the political culture of community leaders; 2) explore appropriate Buddhist principles for promoting political culture; and 3) propose a model for fostering a Buddhist-oriented political culture among community leaders. This study employed a qualitative research methodology, utilizing documentary research with in-depth interviews. Key informants were selected through purposive sampling, totalling 26 participants, including monks and community leaders in Don Yai Subdistrict. Data were analysed using descriptive content analysis.

The findings reveal that: 1) the political culture of community leaders demonstrates a hybrid pattern, combining traditional political culture with democratic values. While patron-client relationships and kinship ties remain influential, there has been an increasing emphasis on public participation; 2) the most suitable Buddhist the principles are the Four Saṅgahavatthu (the Four Bases of Social Unity) and the Four Iddhipāda (the Four Paths to Success), which promote morality, responsibility, perseverance, and rational use of power; and 3) the model for developing a Buddhist-oriented political culture should systematically integrate Buddhist principles into leadership development and participatory processes to enhance transparency, public trust, and political stability at the community level.

Keywords: Buddhist political culture, community leaders, the Four Saṅgahavatthu, the Four Iddhipāda, political participation

บทนำ

แม้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยจะมีลักษณะผสมผสานระหว่างจารีตแบบอุปถัมภ์กับแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2561) แต่ในระดับพื้นที่ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ยังคงปรากฏรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการยึดโยงตัวบุคคลเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนบางกลุ่มมีลักษณะจำกัดอยู่ในวงเครือข่ายใกล้ชิด มากกว่าการเปิดพื้นที่อย่างเสมอภาค ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ กึ่งมีส่วนร่วม(Subject–Participant Mix) ตามกรอบของ Almond และ Verba (Gabriel A. Almond and Sidney Verba 1963) ที่แม้จะเปิดพื้นที่ประชาชนบางส่วน แต่ยังไม่พัฒนาไปสู่วัฒนธรรมพลเมืองเต็มรูปแบบในบริบทดังกล่าว ความท้าทายสำคัญมิใช่เพียงการขาดกลไกทางกฎหมาย หากแต่เป็นปัญหาเชิงจิตสำนึกและคุณธรรมของการใช้อำนาจในระดับชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจเชิงอุปถัมภ์ การเกรงใจ และการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งมากกว่าการตรวจสอบอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี กล่าวว่า (ประเวศ วะสี 2562) โครงสร้างกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่อาจสร้างความโปร่งใสได้ หากปราศจากวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงคุณธรรมเป็นฐานรองรับ

พระพุทธศาสนาจะมีบทบาทฝังรากลึกในวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางกิจกรรมชุมชน แต่ยังขาดการสังเคราะห์เชิงวิชาการอย่างเป็นระบบว่าหลักธรรมใดสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางการเมืองเชิงคุณธรรม ได้อย่างเหมาะสมในบริบทการบริหารจัดการชุมชน

การเลือกศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ในการวิจัยครั้งนี้ จึงมิใช่เพียงเหตุผลเชิงศาสนา หากแต่เป็นการคัดเลือกหลักธรรมที่มีมิติสัมพันธ์โดยตรงกับการสื่อสาร การสร้างความร่วมมือ และการพัฒนาภาวะผู้นำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2568) ซึ่งสามารถแปรสภาพจากจริยธรรมส่วนบุคคลสู่กลไกสาธารณะได้

การศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธในพื้นที่ตำบลดอนใหญ่ จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงพื้นที่ เนื่องจากเป็นการทดสอบว่าหลักพุทธธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคม (Social Capital) เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานรากได้จริงเพียงใด อันจะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการระหว่างแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบตะวันตกกับบริบทสังคมพุทธในระดับชุมชนไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชน ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน จำเป็นต้องพิจารณาทั้งกรอบแนวคิดด้านวัฒนธรรมทางการเมือง แนวคิดการพัฒนาผู้นำ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางรัฐศาสตร์และพุทธศาสตร์

1. แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond and Verba พบว่า (Gabriel A. Almond and Sidney Verba 1963) เห็นความสำคัญของทัศนคติและแบบแผนพฤติกรรมที่ส่งผลต่อเสถียรภาพประชาธิปไตย[1] แต่กรอบดังกล่าวพัฒนาขึ้นในบริบทสังคมตะวันตกที่เน้นสถาบันทางโลกเป็นศูนย์กลาง จึงยังไม่ครอบคลุมบริบทสังคมที่ศาสนาเป็นทุนวัฒนธรรมหลัก เช่น สังคมไทยหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานของ Putnam แม้เสนอว่าทุนทางสังคมเป็นฐานของประชาธิปไตย[2] แต่ยังให้ความสำคัญกับเครือข่ายพลเมืองและสมาคมสมัครใจมากกว่าบทบาทของศาสนาในฐานะพื้นที่สาธารณะทางศีลธรรมให้เกิดช่องว่างทางทฤษฎี (Theoretical Gap) ในการอธิบาย ทุนทางสังคมเชิงพุทธ ซึ่งมิได้เกิดจากโครงสร้างองค์กรพลเมืองเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากระบบคุณค่าทางศีลธรรมที่หล่อหลอมผ่านวัดและกิจกรรมทางศาสนา

2. แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงคุณธรรม

แนวคิดธรรมาธิปไตยในฐานะการยึดธรรมเป็นใหญ่เหนือบุคคลซึ่งมีนัยสำคัญต่อการเมืองไทย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2568)แต่ยังอยู่ในระดับหลักการเชิงจริยธรรมมากกว่าการพัฒนาเป็นแบบจำลองเชิงสถาบัน ขณะที่ (สุระชัย ชูผกา วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และนวัตกรรมท้องถิ่น 2565) พุทธรัฐประศาสนศาสตร์ในมิติการบริหารภาครัฐ แต่ยังไม่ลงลึกถึงการเมืองฐานรากระดับตำบล งานวิจัยในภาคอีสานหลายชิ้นชี้บทบาทวัดในฐานะพื้นที่ชุมชนสอดคล้องงานเหล่านั้นมักวิเคราะห์ในเชิง

วัฒนธรรมหรือสังคมวิทยา มากกว่าการเชื่อมโยงเข้ากับทฤษฎีวัฒนธรรมทางการเมืองดังนั้น งานวิจัยนี้จึงต่างจากงานก่อนหน้าใน 2 ประการ คือ (1) ไม่เพียงเสนอธรรมาธิปไตยในเชิงหลักการ และ(2) แต่พัฒนาเป็นกลไกการเมืองเชิงคุณธรรมในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ

3.แนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีจำเป็นต้องใช้กลไกเชิงพื้นที่ที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วน สอดคล้องกับ (พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ วารสารมจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ 2565) การขับเคลื่อนพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมวิถีวัฒนธรรมให้เกิดผลเป็นรูปธรรมภายใต้แนวทางสืบสานด้วยหลักธรรมาภิบาล สอดคล้องกับข้อค้นพบของ (ภัชลดา สุวรรณนวล วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์,2564) การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 ทั้งการให้ (ทาน) การสื่อสารที่สร้างสรรค์ (ปิยวาจา) การบำเพ็ญประโยชน์ (อัตถจริยา) และการวางตนเสมอภาค (สมานัตตตา) ช่วยให้การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมีประสิทธิภาพและเกิดความไว้วางใจในชุมชนกระบวนการดังกล่าวทำหน้าที่กล่อมเกลาจิตใจและสร้างความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน เปลี่ยนแหล่งเรียนรู้จากรูปแบบจารีตไปสู่พื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

4. หลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาภาวะผู้นำและการบริหารจัดการชุมชน

(พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ),2569) หลักอิทธิบาท 4 แม้จะถูกอธิบายในวรรณกรรมพุทธศาสนาในฐานะหลักแห่งความสำเร็จส่วนบุคคลแต่เมื่อพิจารณาในบริบทตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถตีความเชิงรัฐศาสตร์เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยฉันทะสะท้อนความมุ่งมั่นต่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน วิริยะหมายถึงความรับผิดชอบต่อบทบาทผู้นำอย่างต่อเนื่อง จิตตะคือการตั้งใจรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างจริงจัง และวิมังสาเป็นการไตร่ตรอง ตรวจสอบ และเปิดพื้นที่ให้เกิดการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล อันสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของ Habermas ที่ย้ำว่า (Jürgen Habermas, 1996) ความชอบธรรมทางการเมืองต้องตั้งอยู่บนเหตุผลและการสื่อสารเชิงเปิดเผย ในบริบทตำบลดอนใหญ่ซึ่งมีวัดและเครือข่ายบวรเป็นฐานทุนทางสังคม การประยุกต์อิทธิบาท 4 จึงช่วยยกระดับภาวะผู้นำจากเชิงอุปถัมภ์ไปสู่การเมืองเชิงคุณธรรมและความโปร่งใสในระดับชุมชนได้อย่างเหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

1.รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาปรากฏการณ์วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธในบริบทตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้เข้าใจความหมายและพลวัตทางสังคมในเชิงลึก (John W. Creswell, 2013) การออกแบบการวิจัยยึดแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการตีความบริบท (Contextual Interpretation) (Sharan B. Merriam, 2009) และการสร้างข้อค้นพบจากข้อมูลภาคสนามโดยตรง

2.ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 26 รูป/คน คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเหมาะสมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการผู้ให้ข้อมูลซึ่งมีประสบการณ์ตรงและบทบาทในพื้นที่ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2562) ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำเครือข่ายกิจกรรมสาธารณะ โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกว่าต้องมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนไม่น้อยกว่า 3 ปี

3.เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ซึ่งออกแบบให้มีคำถามปลายเปิดเพื่อเปิดพื้นที่การอธิบายเชิงลึก (Irving Seidman, 2013) แบ่งเป็น 3 มิติ ได้แก่

(1) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจและวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่

(2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการตัดสินใจและบริหารงาน

(3) องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือใช้วิธีตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์และพุทธศาสตร์จำนวน 3 ท่าน และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนเก็บข้อมูลจริง **(บุญชม ศรีสะอาด, 2560)**

4.การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา (Norman K. Denzin, 1978) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (Matthew B. Miles, A. Michael Huberman, and Johnny Saldaña, 2014)

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1 ผลการวิจัยเชิงประจักษ์

แม้ว่าผลการศึกษาจะสะท้อนภาพผู้นำธรรม ในตำบลดอนใหญ่ แต่ข้อมูลภาคสนามชี้ให้เห็นว่าการนำหลักพุทธธรรมมาใช้มิได้ราบรื่นเสมอไป ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งสะท้อนว่า บางครั้งเราก็อยากทำตามหลักธรรม แต่ระบบข้างนอกมันกดดัน ทั้งเรื่องงบประมาณและความสัมพันธ์ทางการเมืองระดับอำเภอ คำกล่าวดังกล่าวสะท้อนว่า ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมต้องเผชิญกับแรงต้านจากโครงสร้างอุปถัมภ์และเครือข่ายอำนาจภายนอก ซึ่งยังคงมีอิทธิพลในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและการตัดสินใจระดับพื้นที่ อีกประเด็นหนึ่งที่พบคือ แม้เวทีวัดจะเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงศีลธรรม แต่การมีส่วนร่วมของเยาวชนยังไม่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้การสืบทอดทุนทางสังคมเชิงพุทธมีความเปราะบางในระยะยาว

ดังนั้น ผลการวิจัยจึงมิได้สะท้อนภาพอุดมคติ หากแต่เป็นกระบวนการต่อรองระหว่างคุณธรรมกับโครงสร้างอำนาจ

2 การอภิปรายผลเชิงทฤษฎี

แนวคิด Civic Culture มองว่าวัฒนธรรมการเมืองที่มั่นคงต้องผสมผสานการมีส่วนร่วมกับความไว้วางใจในสถาบันแต่ในตำบลดอนใหญ่ ความไว้วางใจมิได้ตั้งอยู่บนสถาบัน หากตั้งอยู่บน คุณธรรมของตัวบุคคลจึงเสนอได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธเป็น Personalized Moral Legitimacy ไม่ใช่ Institutional Legitimacy แบบตะวันตกนี่คือจุดที่แตกต่างจากกรอบคลาสสิก

Putnam อธิบายทุนทางสังคมผ่านเครือข่ายและความไว้วางใจเชิงพลเมืองแต่กรณีตำบลดอนใหญ่สะท้อนว่า ทุนทางสังคมเกิดจากศีลธรรมที่ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงเครือข่ายสมาคม จึงสามารถเสนอแนวคิดใหม่ว่า Buddhist Social Capital มีลักษณะเฉพาะ 3 ประการ เช่น 1)ฐานศีลธรรม (Moral Foundation) 2)พื้นที่ศาสนาเป็นเวทีสาธารณะ (Sacred Public Sphere) และ3)การตรวจสอบผ่านวิมังสาเชิงชุมชน (Community Deliberative Accountability) ซึ่งแตกต่างจากทุนทางสังคมแบบโลกวิสัยในตะวันตก

3 การต่อยอดเชิงทฤษฎี (Theoretical Contribution)

งานวิจัยนี้เสนอว่าประชาธิปไตยฐานรากในสังคมพุทธมิได้เติบโตจากการแข่งขันทางผลประโยชน์แต่เติบโตจากกระบวนการฝึกจิตและวัฒนธรรมการสนทนาอย่างมีสติ

ดังนั้น แบบจำลองที่เสนอจึงพัฒนาแนวคิดใหม่ คือ Rooted Moral Democracy ซึ่งมีลำดับพัฒนาดังนี้

พุทธธรรม ⟶ ผู้นำเชิงคุณธรรม ⟶ ทุนทางสังคม ⟶ ประชาธิปไตยฐานราก

โมเดลนี้มิใช่การวางทฤษฎีตะวันตกทับข้อมูลแต่เป็นการสร้างทฤษฎีจากบริบทท้องถิ่น (Grounded Theoretical Extension)

สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชน ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพจากกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งหมด จำนวน 26 คน/คน โดยใช้การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (Interviews) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการศึกษาแล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้วิจัยสามารถสรุปการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เห็นว่าโครงสร้างการเมืองระดับชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการเมืองใน

ระดับสถาบันหรือการเมืองเชิงแข่งขัน โดยตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ ความศรัทธา และคุณธรรม มากกว่าอำนาจตามกฎหมายหรือบทบาทหน้าที่อย่างเป็นทางการ ผู้นำชุมชนมิได้ดำรงบทบาทเพียงในฐานะผู้บริหารหรือผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชนเท่านั้น หากแต่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และการเมืองเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น ความชอบธรรมของผู้นำจึงเกิดจากประสบการณ์ร่วมกับประชาชนในวิถีชีวิตประจำวัน ผ่านการทำงานร่วมกันในกิจกรรมทางศาสนา งานบุญประเพณี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสถานการณ์ต่างๆ มากกว่าการอาศัยอำนาจเชิงโครงสร้างหรือการบังคับตามกฎหมาย

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่สาธารณะทางการเมืองรูปแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเอื้อต่อการสื่อสาร การรับฟังความคิดเห็น และการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับมักเป็นผู้มีความใกล้ชิดกับวัดและพระสงฆ์ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ และดำรงตนเป็นแบบอย่างทางคุณธรรม ส่งผลให้ผู้นำถูกมองว่าเป็น “ผู้นำธรรม” หรือผู้นำเชิงคุณธรรม มากกว่าผู้นำที่ใช้อำนาจบังคับ การประชุมหมู่บ้านและกิจกรรมสาธารณะจำนวนมากเริ่มต้นด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ หรือฟังธรรม ซึ่งมิได้เป็นเพียงพิธีกรรม หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยเตรียมสภาวะจิต ลดความตึงเครียด และเปิดพื้นที่ให้การแสดงความคิดเห็นเป็นไปอย่างสุภาพ มีเหตุผล และเคารพซึ่งกันและกัน กระบวนการดังกล่าวช่วยลดโอกาสการเกิดความขัดแย้งรุนแรง และส่งเสริมการสร้างฉันทามติร่วมในระดับชุมชนตำบลดอนใหญ่ได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 และหลักธรรมอื่น ๆ มาใช้เป็นกรอบคิดและแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม หลักปิยวาจาและเมตตาธรรมถูกใช้ในการสื่อสารและการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ขณะที่อัตถจริยาและสมานัตตตาช่วยให้ผู้นำวางตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่แยกตนเองออกจากประชาชน หลักอิทธิบาท 4 โดยเฉพาะความเพียรและการใช้ปัญญา ช่วยให้การตัดสินใจทางการเมืองตั้งอยู่บนข้อมูล เหตุผล และความรอบคอบ การนำหลักพุทธธรรมมาใช้เช่นนี้ส่งผลให้การเมืองระดับชุมชนดำเนินไปบนฐานของความสงบ ความยุติธรรม และการมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวม มากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดทุนทางสังคมในรูปของความไว้วางใจ ความสามัคคี และความร่วมมือ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก ผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานงานระหว่างครอบครัว หมู่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอก โดยสามารถแปลความหมายระหว่างนโยบายของรัฐกับโลกทัศน์และวิถีชีวิตของชาวบ้านให้สอดคล้องกัน การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงเกิดขึ้นในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว หมู่บ้าน ไปจนถึงระดับเครือข่ายอำเภอและจังหวัด ผ่านกลไกที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กัน ส่งผลให้การเมืองมิใช่เรื่องห่างไกล หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

ในส่วนของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธ การศึกษาสามารถสังเคราะห์เป็นแบบจำลองเชิงบูรณาการที่ประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติการเรียนรู้ มิติโครงสร้างสังคม มิติความตื่นรู้พลเมือง และมิติซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรม แบบจำลองดังกล่าวเน้นการใช้วัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นฐานการเรียนรู้ร่วม การพัฒนาผู้นำและพลเมืองด้วยหลักพุทธธรรม การสร้างเวทีสาธารณะเชิงคุณธรรม และการใช้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นพลังในการหล่อหลอมจิตสำนึกทางการเมือง รูปแบบนี้สะท้อนว่าการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถเติบโตจากการเสริมสร้างคุณธรรม ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในระดับชุมชน วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่เป็นวัฒนธรรมการเมืองเชิงพุทธที่ผสมผสานคุณธรรม จิตวิญญาณ และการบริหารจัดการท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกันอย่าง

กลมกลืน ความชอบธรรมของผู้นำตั้งอยู่บนฐานศีลธรรมและความไว้วางใจมากกว่าอำนาจตามตำแหน่ง ส่งผลให้การเมืองชุมชนมีลักษณะเป็นการเมืองเชิงดูแล เกื้อกูล และสมานฉันท์ รูปแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นศักยภาพของการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองและประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทยอย่างยั่งยืน และสามารถใช้เป็นต้นแบบเชิงแนวคิดสำหรับการพัฒนาชุมชนอื่นที่มีบริบททางวัฒนธรรมใกล้เคียงกันต่อไป

การอภิปรายผลการวิจัย

วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำชุมชน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่ได้ทบทวนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นที่งานวิจัยเหล่านั้นชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำชุมชนในสังคมชนบทไทยมิได้ตั้งอยู่บนอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่หรือโครงสร้างสถาบันทางการเมืองเป็นหลัก หากตั้งอยู่บนฐานของความไว้วางใจความศรัทธา และการยอมรับทางสังคมที่เกิดจากการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและความใกล้ชิดกับประชาชน ผลการวิจัยในพื้นที่ศึกษายืนยันข้อค้นพบดังกล่าว โดยพบว่าผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ได้รับการยอมรับในฐานะคนของชุมชน ซึ่งมีบทบาทในการดูแลทุกข์สุขและประสานความสัมพันธ์ มากกว่าการเป็นผู้ใช้อำนาจทางการปกครองเพียงตามบทบาทหน้าที่ยังสอดคล้องกับสุมาลี บุญเรือง และเติมศักดิ์ ทองอินทร์ มีทัศนะว่า นักการเมืองเป็นผู้ปฏิบัติการทางการเมืองและเป็นผู้ดำรงหรือมุ่งดำรงตำแหน่งทางการเมืองในทุกระดับ ซึ่งนักการเมืองที่พึงประสงค์จำเป็นต้องมีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในระดับสูง มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และดำรงตนด้วยความโปร่งใสทั้งในชีวิตส่วนตัวและในการปฏิบัติหน้าที่ทางการเมือง อีกทั้งต้องยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และใช้สติปัญญาเป็นฐานในการตัดสินใจทางการเมืองแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าสู่กระบวนการบริหารจัดการชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงคุณธรรมและการลดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับฐานราก การนำหลักสังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 และเมตตาธรรมมาใช้ในการสื่อสาร การตัดสินใจ และการจัดกิจกรรมของชุมชน สะท้อนรูปแบบภาวะผู้นำที่อาศัยความดีงามและคุณธรรมเป็นทุนเชิงอำนาจ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจ และการยอมรับโดยสมัครใจจากประชาชนในนัยนี้อำนาจทางการเมืองในระดับชุมชนมิได้ตั้งอยู่บนการบังคับหรือบทลงโทษเป็นหลัก หากแต่ตั้งอยู่บนความชอบธรรมทางคุณธรรมและความสัมพันธ์เชิงคุณค่าระหว่างผู้นำกับประชาชน แนวคิดของสุมาลี บุญเรือง และเติมศักดิ์ ทองอินทร์ จึงช่วยอธิบายได้ว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองที่ยึดโยงกับคุณธรรมและหลักพุทธธรรมสามารถดำรงอยู่และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดรับกับบริบทการเมืองฐานรากของสังคมไทย และเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงประชาธิปไตยที่มั่นคง

ผลการวิจัยยังมีความสอดคล้องกับงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นบทบาทของวัดและกิจกรรมทางศาสนาในฐานะพื้นที่สาธารณะทางการเมืองรูปแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้พื้นที่วัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการประชุมหรือการตัดสินใจร่วมกัน ช่วยกำกับพฤติกรรมทางการเมืองให้ตั้งอยู่บนสติ การรับฟัง และความเคารพซึ่งกันและกัน ผลการวิจัยในตำบลดอนใหญ่สะท้อนแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยพบว่าการเริ่มต้นกิจกรรมทางการเมืองด้วยการสวดมนต์หรือฟังธรรมมิได้เป็นเพียงพิธีกรรม

ทางศาสนา หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยลดอคติทางอารมณ์และเอื้อต่อการสร้างฉันทามติร่วมอย่างสงบ

2. การส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ มิได้ดำรงอยู่ในฐานะชุดความเชื่อเชิงนามธรรม หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของ Almond และ Verba ที่อธิบายว่าการเมืองในระดับรากฐานถูกกำหนดโดยทัศนคติ ค่านิยมและแบบแผนพฤติกรรมที่สั่งสมผ่านประสบการณ์ร่วมมากกว่ากติกาทางสถาบันเพียงอย่างเดียว ในบริบทของตำบลดอนใหญ่ โครงสร้างทางสังคมแบบเครือญาติและการมีวัดเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณ ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการหล่อหลอมความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมทางการเมืองของทั้งผู้นำและประชาชน ส่งผลให้การเมืองท้องถิ่นมีลักษณะอ่อนโยน ยืดหยุ่น และตั้งอยู่บนฐานของความไว้วางใจมากกว่าอำนาจตามตำแหน่ง ซึ่งสอดรับกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) ที่มองว่าความชอบธรรมของผู้นำเกิดจากความดีงามและการยอมรับจากผู้ตาม การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 เข้ากับการบริหารจัดการชุมชน สะท้อนให้เห็นการแปรหลักพุทธธรรมจากระดับจริยธรรมส่วนบุคคลสู่ระดับกลไกทางการเมืองอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่าการใช้ปิยวาจาในการประชุมและการสื่อสารสาธารณะ ช่วยลดความตึงเครียดและเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ขณะที่อัตถจริยาและสมานัตตตา ทำให้ผู้นำชุมชนดำรงตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่แยกตนเองออกจากประชาชนในเชิงสถานภาพ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดอำนาจเชิงบรรทัดฐาน (Normative Power) และอำนาจเชิงศีลธรรม (Moral Authority) ซึ่งอธิบายว่า อำนาจทางการเมืองสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านความศรัทธาและการยอมรับโดยสมัครใจ มากกว่าการบังคับหรือบทลงโทษ ผลการวิจัยจึงยืนยันข้อเสนอเชิงทฤษฎีในบทที่ 2 ที่ระบุว่า การเมืองระดับชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่สงบ ลดความขัดแย้ง และคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของทุกฝ่าย

ในเชิงโครงสร้างทางสังคม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 อย่างต่อเนื่องได้ก่อให้เกิดทุนทางสังคม (Social Capital) ในรูปของความไว้วางใจ ความสามัคคี และความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam ที่มองว่าทุนทางสังคมเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะในระดับฐานราก วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธในตำบลดอนใหญ่จึงทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ ที่ประชาชน เด็ก และเยาวชนซึมซับผ่านการเห็นแบบอย่างของผู้นำมากกว่าการถูกสั่งสอนโดยตรง การเมืองจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต มิใช่กิจกรรมเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะช่วงเวลา ผลการวิจัยสะท้อนว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธเป็น “พลังเงียบ” ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความมั่นคง และความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากเชิงคุณธรรมในบริบทสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

พัฒนารูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชน

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยภาคสนามร่วมกับการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีสามารถพัฒนารูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้ในลักษณะของ แบบจำลองเชิงบูรณาการที่ผสานมิติทางคุณธรรม วัฒนธรรม และ

การเมืองฐานรากเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture Theory) ที่มองว่าพฤติกรรมและทัศนคติทางการเมืองของประชาชนถูกกำหนดโดยค่านิยม ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วมในบริบทสังคมมากกว่ากติกาทางสถาบันเพียงอย่างเดียว การเมืองในชุมชนจึงเป็นผลผลิตของการเรียนรู้ทางสังคมที่สั่งสมผ่านวิถีชีวิต วัด และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ มิติการเรียนรู้ในแบบจำลองที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) และแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงคุณธรรม ซึ่งในบทที่ 2 ได้เสนอว่า ภาวะผู้นำที่ยั่งยืนต้องอาศัยทั้งความรู้ ทักษะ และจริยธรรมควบคู่กัน การนำหลักสังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 มาใช้เป็นกรอบการเรียนรู้สำหรับผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เยาวชน และประชาชนทั่วไป ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธถูกถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงการสั่งสอนเชิงทฤษฎี ส่งผลให้เกิดการหล่อหลอมผู้นำที่ใช้สติ เมตตา และเหตุผลในการตัดสินใจทางการเมือง อันสอดรับกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่เน้นการเป็นแบบอย่างมากกว่าการใช้อำนาจบังคับในมิติโครงสร้างสังคม รูปแบบที่เสนอให้วัดหรือสภาธรรมชุมชนทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางทางการเมือง สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) และแนวคิดอำนาจเชิงบรรทัดฐาน (Normative Power) ที่ระบุว่า ความชอบธรรมทางการเมืองเกิดจากการมีส่วนร่วม การตรวจสอบ และการยอมรับโดยสมัครใจของประชาชน การที่วัดซึ่งมีสถานะทางศีลธรรมและความเป็นกลางสูง ทำหน้าที่เป็นเวทีสาธารณะ ช่วยลดแรงเสียดทานทางอำนาจและสร้างบรรยากาศของการสนทนาอย่างมีสติ ส่งผลให้การตัดสินใจร่วมกันในชุมชนตั้งอยู่บนเหตุผล ความเป็นธรรม และฉันทามติ มากกว่าความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์

มิติพลเมืองตื่นรู้และมิติซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมในแบบจำลอง สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital Theory) และแนวคิดซอฟต์พาวเวอร์เชิงวัฒนธรรม ซึ่งชี้ให้เห็นความเข้มแข็งของการเมืองประชาธิปไตยฐานรากขึ้นอยู่กับระดับความไว้วางใจ เครือข่ายความร่วมมือ และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน การใช้กิจกรรมจิตอาสางานบุญประเพณี และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วม ทำให้ประชาชนเกิดความผูกพัน ความภาคภูมิใจ และสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน วัฒนธรรมทางการเมืองจึงถูกหล่อหลอมผ่านพลังทางวัฒนธรรมที่นุ่มนวลแต่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อพฤติกรรมและจิตสำนึกของพลเมือง

รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธของผู้นำชุมชนที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยนี้ เป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างพุทธธรรม วัฒนธรรมชุมชน และทฤษฎีการเมืองร่วมสมัย แสดงให้เห็นว่าการเมืองฐานรากสามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ หากตั้งอยู่บนฐานคุณธรรม ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดต้นแบบในการพัฒนาชุมชนอื่นในบริบทสังคมไทยได้ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้งานวิจัยนี้ส่งผลต่อภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยขอเสนอกลไก(Mechanism) สำคัญดังนี้

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1) กระทรวงมหาดไทยหรือกรมการปกครอง ควรพิจารณาปรับเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่ที่มีบริบททางวัฒนธรรมเข้มแข็ง โดยเพิ่ม "ดัชนีชี้วัดเชิงพุทธ" (Buddhist KPIs) เช่น ระดับการจัดการความขัดแย้งด้วยแนวทางสมานฉันท์ การเปิดพื้นที่เวทีประชาคมในพื้นที่กลางทางวัฒนธรรม และดัชนีความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อความเที่ยงธรรมของผู้นำ

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.ดอนใหญ่) ควรตราข้อบัญญัติท้องถิ่นในการสนับสนุนกิจกรรม บวร ให้มีงบประมาณรองรับที่ชัดเจน มิใช่เพียงการสนับสนุนงานประเพณี แต่เป็นงบประมาณเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ทางการเมืองเชิงคุณธรรมแก่เยาวชน

2.ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ (Action Recommendations)

1)การจัดตั้งสภาธรรมชุมชนดอนใหญ่(Don Yai Moral Council) ควรมีการสร้างกลไกที่เป็นทางการโดยมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา ผู้นำชุมชนเป็นฝ่ายปฏิบัติ และมีตัวแทนเยาวชนเป็นฝ่ายตรวจสอบ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ปรึกษาหารือ (Deliberative Platform) ก่อนการตัดสินใจในโครงการสาธารณะสำคัญ

2) คู่มือผู้นำชุมชนเชิงพุทธ พัฒนาคู่มือการบริหารงานที่แปรหลักธรรมสู่แนวทางปฏิบัติ (Actionable Dhamma) เช่น เทคนิคการสื่อสารปิยวาจาในที่ประชุมประชาคม หรือแนวทางการใช้หลักวิมังสาในการตรวจสอบงบประมาณหมู่บ้าน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป (Research Recommendations)

1) ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสร้างเครื่องมือวัดระดับวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธ ที่มีค่าความเชื่อมั่นมาตรฐาน เพื่อใช้ประเมินเปรียบเทียบระหว่างชุมชนต่างๆ ในภาคอีสาน

2) ศึกษาเปรียบเทียบพลวัตของวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธระหว่างกลุ่มผู้นำรุ่นเก่ากับผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อเตรียมความพร้อมในการสืบทอดทุนทางสังคมเชิงพุทธในยุคดิจิทัล

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2561), หน้า 412–415.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, หลักรัฐศาสตร์ร่วมสมัย (พิมพ์ครั้งที่ 12), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2568), หน้า 185-186.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, การเมืองไทย: แนวคิดและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, 2561), หน้า 45–47.

ประเวศ วะสี, การเมืองภาคพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2562), หน้า 32–35.

สุระชัย ชูผกา, พุทธรัฐประศาสนศาสตร์: การบริหารจัดการภาครัฐแนวพุทธในศตวรรษที่ 21, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2568), หน้า 142 – 145.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อสังคมการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 25, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2568). 105 – 108.

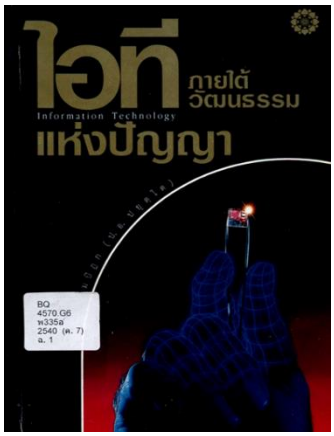
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2561), หน้า 657–660.

ม.ม. (ไทย) 13/247/292

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ทางสู่ความสำเร็จ: ปาฐกถาธรรมคัดสรรเพื่อการทำงานและสร้าง ชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแพร่พระพุทธศาสนา, 2569), หน้า 42 – 45.

Louis Cohen, Lawrence Manion, and Keith Morrison, Research Methods in Education, 8th ed. (New York: Routledge, 2018), p. 3.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)
IT: UNDER THE CULTURE OF WISDOM
(RELIGION AND THE AGE OF GLOBALIZATION)

ผู้แต่ง: พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
สำนักพิมพ์: มูลนิธิพุทธธรรม
ครั้งที่พิมพ์: 7
ปีที่พิมพ์: กุมภาพันธ์ 2540
จำนวนหน้า: 51 หน้า จำนวน 9 ตอน
ISBN: 974-7890-82-8

ผู้วิจารณ์
พระมหาปราชญ์ ชาคโร
Phramaha Prach Jagaro
ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
Thanarat Sa-ard-iam
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
E-mail : 6809105010@mcu.ac.th, prach_kp@outlook.com
วันที่รับบทความ (Received) : 16 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 3 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 31 มีนาคม 2569

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” แต่งโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระเถรานุเถระผู้มีผลงานด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาร่วมสมัยจำนวนมาก เป็นหนึ่งในนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของประเทศไทย หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งที่ 7 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2540 เป็นหนังสือที่แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยของพุทธธรรมที่สามารถอธิบายและแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยได้

รายงานบทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งแม้จะได้รับการบรรยายไว้ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2538 เนื่องในงาน “ไอทีเฉลิมพระเกียรติ” แต่เนื้อหาและหลักคิดที่ปรากฏกลับมีความเป็นสากลและก้าวข้ามกาลเวลา (Timeless) เปรียบเสมือนเข็มทิศทางจิตวิญญาณที่ชี้ทางสว่างให้แก่มนุษย์ผู้กำลังหลงทางอยู่ในป่าข้อมูลข่าวสาร การหยิบยกเอกสารชิ้นสำคัญนี้มาพินิจพิเคราะห์ในระดับดุษฎีบัณฑิต จึงมิใช่เพียงการศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิด แต่เป็นการแสวงหาคำตอบเชิงปรัชญาและจริยศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกยุคปัจจุบัน

เนื้อหาภายในบทวิจารณ์ฉบับนี้ ได้มุ่งเน้นการสังเคราะห์แก่นความคิดของผู้ที่ฉายภาพความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและกระบวนทัศน์ในการรับเทคโนโลยีของสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นวิกฤตทางปัญญาที่เกิดจากการขาดแคลนวัฒนธรรมมิติทางวิทยาศาสตร์ และมิติทางอุตสาหกรรม อันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ แต่กลับรับเอาเทคโนโลยีมาใช้ภายใต้วัฒนธรรมบริโภค และความเชื่อแบบไสยศาสตร์ ผู้วิจารณ์ได้วิเคราะห์เจาะลึกถึงผลกระทบทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เสพติดความสบาย กระทั่งละขาดความเพียร (Indolence) และความสามารถในการมีความสุขด้วยตนเอง (Inner Happiness) พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางออกตามข้อเสนอของผู้ประพันธ์ คือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามหลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาคนให้สามารถอยู่เหนือเทคโนโลยี และใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์อารยธรรม ไม่ใช่เครื่องมือที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์

ผู้วิจารณ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจารณ์และสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารอันทรงคุณค่าเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ โดยเฉพาะในการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการเตรียมคนให้พร้อมรับมือกับโลกอนาคต ไม่ใช่เพียงการเตรียมทักษะทางเทคนิค (Hard Skills) แต่รวมถึงการปลูกฝังภูมิคุ้มกันทางจิตใจและปัญญา (Wisdom & Resilience) ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจารณ์ของกราบขอบพระคุณและบูชาในปัญญาของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ได้ให้หลักคิดอันล้ำค่านี้ไว้เป็นมรดกทางปัญญาแก่สังคมไทย และหวังว่าบทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสานเจตนารมณ์ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์สันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริงสืบไป

เนื้อหา

ตอนที่ 1 ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการนิยาม คำว่า โลกาภิวัตน์ ว่าเป็นสภาพที่ไร้พรมแดน ข้อมูลข่าวสารและผลกระทบแผ่ขยายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนชี้ให้เห็นความย้อนแย้ง (Paradox) ที่สำคัญว่า ในขณะที่โลกเชื่อมต่อกันทางวัตถุเป็น “Global Village” แต่มนุษย์กลับมีความแตกแยก ขัดแย้ง และแบ่งฝักฝ่าย (Tribalism) มากขึ้น พร้อมกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ซึ่งศาสนาต้องเข้ามามีบทบาทในการกำกับกระแสนี้ให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร

ตอนที่ 2 บทบาทและอิทธิพลของเทคโนโลยี เทคโนโลยีถูกวิเคราะห์ในฐานะเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ คือ ทำให้ตาดูได้ไกลขึ้น (กล้องโทรทรรศน์) หูได้ยินไกลขึ้น (โทรศัพท์) และสมองคิดได้เร็วขึ้น (คอมพิวเตอร์) ซึ่งถือเป็นปาฏิหาริย์ทางวัตถุ แต่ผู้เขียนเตือนว่า อำนาจที่เพิ่มขึ้นนี้มาพร้อมกับความรับผิดชอบ หากมนุษย์ใช้อินทรีย์เทียมเหล่านี้โดยขาดสติปัญญา มันจะกลายเป็นเครื่องมือขยายขอบเขตของการทำลายล้างที่รุนแรงกว่าเดิม

ตอนที่ 3 เทคโนโลยีสู่สภาพโลกาภิวัตน์ และ กาลาภิวัตน์ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การบัญญัติศัพท์ กาลาภิวัตน์ (Time-globalization) เพื่อชี้ให้เห็นว่ายุคใหม่ไม่ได้มีแค่ความกว้างขวางเชิงพื้นที่ แต่มีความรวดเร็วของเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ ความรวดเร็วนี้ทำให้มนุษย์ตั้งตัวไม่ทันและขาดเวลาในการไตร่ตรองซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

ตอนที่ 4 วิทยาศาสตร์กับเบื้องหลังความเจริญของเทคโนโลยี ผู้เขียนวิเคราะห์ว่ารากฐานของเทคโนโลยีตะวันตกมาจากแนวคิดพิชิตธรรมชาติ (Conquest of Nature) ซึ่งมองมนุษย์แยกขาดจากธรรมชาติและต้องการควบคุมธรรมชาติ แนวคิดนี้แม้จะทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุ แต่ก็นำมาซึ่งวิกฤตสิ่งแวดล้อมและความแปลกแยกของมนุษย์ ต่างจากแนวคิดตะวันออกที่เน้นความกลมกลืน

นอกจากการวิพากษ์แนวคิด พิชิตธรรมชาติ ของชาติตะวันตกที่นำไปสู่ความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมแล้ว ในระดับดุษฎีบัณฑิต ผู้วิจารณ์ขอขยายความมิติ ความแปลกแยกทางสังคม (Social Alienation) ที่ทวีความรุนแรงขึ้นในยุคโซเชียลมีเดียและอัลกอริทึมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หนังสือได้ตั้งข้อสังเกตถึงความย้อนแย้งที่น่าหวาดวิตก กล่าวคือ ในขณะที่เทคโนโลยีการสื่อสารเชื่อมต่อโลกให้แคบลงจนกลายเป็นเครือข่ายเดียวกันหรือ หมู่บ้านโลก (Global Village) แต่มนุษย์กลับเผชิญกับสภาวะ ลัทธิแบ่งพวกแบ่งเผ่า (Tribalism) ที่ผู้คนกลับมีความขัดแย้ง แบ่งแยก และรบราฆ่าฟันกันรุนแรงยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดในยุคโซเชียลมีเดียปัจจุบันที่อัลกอริทึมสร้าง ห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) ทำให้ผู้คนรับรู้เฉพาะข้อมูลที่ตรงกับจริตตนเอง คล้ายกับภาพสะท้อนที่ผู้เขียนเคยเตือนไว้เรื่องการเสพติดทีวี ที่ต่างคนต่างจดจ่ออยู่กับหน้าจอจนสูญเสียความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัวและขาดความเอาใจใส่ต่อเพื่อนมนุษย์ การวิพากษ์ในจุดนี้จะช่วยชี้ให้เห็นผลกระทบทางจิตวิทยาเชิงลึก ว่าเทคโนโลยีที่ปราศจากปัญญากำกับ ได้ทำให้มนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์โดดเดี่ยว แปลกแยก เห็นแก่ตัว และเปราะบางทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น แม้จะอาศัยอยู่ในโลกที่เชื่อมต่อกันตลอดเวลาก็ตาม

ตอนที่ 5 สังคมไทยกับเทคโนโลยี: การขาดแคลนวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ บทนี้วิพากษ์สังคมไทยอย่างตรงไปตรงมาว่า รับเอาเทคโนโลยีมาใช้แต่เปลือก คือ รับมาแต่ผลผลิตเพื่อการบริโภค แต่ขาดวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ (Scientific Culture) ซึ่งหมายถึงนิสัยใฝ่รู้ คิดเป็นเหตุเป็นผล และชอบพิสูจน์ทดลอง ผลที่ได้คือคนไทยใช้เทคโนโลยีไฮเทคไปส่งเสริมความงมงายและไสยศาสตร์

ตอนที่ 6 รู้จักไทย เข้าใจฝรั่ง วัฒนธรรมผลิตและวัฒนธรรมบริโภค ผู้เขียนเปรียบเทียบว่าตะวันตกสร้างเทคโนโลยีจากความขาดแคลน จึงมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ที่สอนให้คนสู้สิ่งยาก (Industry = ความเพียร) แต่คนไทยมีพื้นฐานชีวิตที่สบาย จึงมีนิสัยมักง่าย และบริโภคนิยม เมื่อเทคโนโลยีเข้ามา จึงถูกใช้เพื่อสนองความมักง่าย ทำให้คนไทยอ่อนแอลงทั้งทางกายและทางปัญญา

ตอนที่ 7 สภาพของมนุษย์ที่เป็นนักเสพเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีเพื่อความสะดวกสบายเพียงอย่างเดียวส่งผลให้มนุษย์ 1) มักง่ายขึ้น 2) เปราะบางและทุกข์ง่าย (เพราะขาดภูมิต้านทานความลำบาก) และ 3) อินทรีย์เสื่อมประสิทธิภาพ (สมองและร่างกายไม่ได้ใช้งาน) ซึ่งนำไปสู่ภาวะพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์ (Technological Dependence)

ตอนที่ 8 การพัฒนามนุษย์เพื่อแก้ปัญหาจากเทคโนโลยี (ไตรสิกขา) ทางออกที่ผู้เขียนเสนอคือการสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญา ผ่านกระบวนการไตรสิกขา: 1. ศีล: ใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เบียดเบียน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล 2. สมาธิ: มีจิตใจที่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่านไปกับกระแสข้อมูลข่าวสาร 3. ปัญญา: รู้เท่าทันเทคโนโลยี เข้าใจเหตุปัจจัย และใช้เพื่อสร้างสรรค์

ตอนที่ 9 เทคโนโลยีสารสนเทศที่อาจกลายเป็นโทษ: ประเภทของคน 4 กลุ่ม บทสรุปที่สำคัญคือการจำแนกคนในยุคไอทีเป็น 4 ประเภท เพื่อให้เห็นภาพการประยุกต์ใช้หลักการนี้ได้อย่างชัดเจน ผู้วิจารณ์ขยายความให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในบริบทของเทคโนโลยี Generative AI ในยุคปัจจุบัน ดังนี้:

1. พวกตื่นเต้น คือ กลุ่มคนที่เมื่อเห็นความก้าวหน้าของ Generative AI ก็มักจะตื่นเต้นและใช้งานตามกระแสอย่างผิวเผิน มักใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สร้างรูปหรือข้อความเล่นสนุกๆ เพื่อนำไปโพสต์โชว์ในโซเชียลมีเดียโดยไม่ตรวจสอบความถูกต้องหรือแหล่งที่มาของข้อมูล ขาดการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ทำให้เสี่ยงต่อการหลงเชื่อข้อมูลลวงและตกอยู่ในกระแสโดยไม่เป็นตัวของตัวเอง

2. พวกตามทัน คือ กลุ่มคนที่คอยติดตามอัปเดตแอปพลิเคชันหรือเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ใหม่ๆ อยู่เสมอ มีความภูมิใจว่าตนเองทันโลกและรู้ความเคลื่อนไหวของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว (Real-

time) แต่เป็นการ รู้ตามข่าว โดยยังไม่เข้าถึงแก่นแท้หรือตรรกะการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) นั้นๆ ทำให้แม้จะตามเทคโนโลยีทัน แต่ก็ยังไม่รู้เท่าทันถึงข้อจำกัด ความเสี่ยง หรือผลกระทบที่อาจตามมาจากการใช้งาน

3. พวกรู้ทัน คือ กลุ่มคนที่ไม่ได้เพียงแค่รู้จักหรือใช้เทคโนโลยีตามกระแส แต่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงที่มาที่ไป รวมถึงคุณและโทษของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในบริบทปัจจุบันคือกลุ่มคนที่เข้าใจกระบวนการทำงาน เช่น มีทักษะเรื่อง Prompt Engineering เพื่อสั่งการปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ และตระหนักรู้ถึง จริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ตลอดจนเข้าใจปัญหาอคติในข้อมูล (Data Bias) ทำให้สามารถเลือกใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ถูกครอบงำ

4. พวกอยู่เหนือมัน คือ กลุ่มคนระดับสูงสุดที่สามารถจัดการและดำรงตนเป็น "นาย" ของเทคโนโลยีได้อย่างแท้จริง บุคคลกลุ่มนี้จะใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเพียง เครื่องมือขยายวิสัยแห่งปัญญา (Cognitive Augmentation) เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือแก้ปัญหาที่ซับซ้อน โดยที่พวกเขาจะไม่สูญเสียทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก (Critical Thinking) รักษาอิสรภาพทางปัญญาไว้ได้ และใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับสังคมโดยไม่ตกเป็นทาสของระบบอัลกอริทึม

สรุปเนื้อหาตอนที่ 1-9 เนื้อหาสาระสำคัญของหนังสือเริ่มต้นด้วยการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่โลกเชื่อมโยงกันด้วยข้อมูลข่าวสารอย่างไร้พรมแดน โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญ ผู้เขียนชี้ให้เห็นบทบาทและอิทธิพลของเทคโนโลยีในฐานะ เครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถทางกายภาพและสมองของมนุษย์ให้กว้างไกลขึ้น อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีได้นำพาสภาพโลกาภิวัตน์ให้กลายเป็นเสมือนดาบสองคม โดยมีเบื้องหลังความเจริญมาจากวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตกที่มุ่งเน้นการ พิชิตธรรมชาติ ทำให้เมื่อเทคโนโลยีเจริญรุดหน้าไปมากเพียงใด ก็ยิ่งเพิ่มภยันตรายและส่งผลกระทบร้ายแรงย้อนกลับมาทำลายสิ่งแวดล้อมรวมถึงสภาวะจิตใจของมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงสังคมไทยกับเทคโนโลยี พบว่าคนไทยรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้โดยขาดรากฐานของ วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ หรือนิสัยใฝ่รู้คิดเป็นเหตุเป็นผล และเมื่อเปรียบเทียบผลต่างที่เกิดจากเทคโนโลยีระหว่างไทยกับชาติตะวันตก จะเห็นได้ว่าชาติตะวันตกมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่หล่อหลอมให้สู้สิ่งยาก ในขณะที่คนไทยมักคุ้นชินกับความสบาย เมื่อรับเอาเทคโนโลยีสำเร็จรูปเข้ามาจึงเน้นไปที่การเสพบริโภคมากกว่าการเป็นผู้ผลิต ซึ่งหากคนไทยไม่ระมัดระวังให้ดีก็จะไม่ได้รับทั้งบทเรียนและแบบอย่างที่ถูกต้องในการก้าวให้ทันโลก ท้ายที่สุด สภาพของมนุษย์ที่ตกเป็นเพียงนักเสพเทคโนโลยี จะกลายเป็นคนที่มักง่าย เปราะบาง ทุกข์ง่าย และทำให้อินทรีย์เสื่อมความเฉียบคมลงเพราะขาดการฝึกฝน ดังนั้นการพัฒนามนุษย์เพื่อแก้ปัญหาจากเทคโนโลยี โดยการสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามแนวทางพุทธศาสนา จึงเป็นทางออกสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการพึ่งพาวัตถุ พึ่งตนเองได้ และรักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้

ดังนั้น จากที่ได้ทำการสรุปประเด็นเนื้อหาอันเป็นสาระสำคัญของแต่ละตอน ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ขอสรุปประเด็นสำคัญเอาไว้ 3 ประเด็นดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจากผู้เสพเป็นผู้สร้าง หนังสือเน้นย้ำว่าคนไทยต้องเลิกเป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ผลิตหรือผู้ใช้ที่มีปัญญา เพื่อลดการพึ่งพาและสร้างอิสรภาพให้แก่ตนเอง ผู้เขียนชี้ให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างว่าสังคมไทยมักรับเทคโนโลยีสำเร็จรูปมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกสบาย (บริโภค) มากกว่าการนำมาเป็นเครื่องมือในการผลิตและการแก้ปัญหา ซึ่งนำไปสู่ภาวะพึ่งพาเทคโนโลยี ที่ทำให้มนุษย์สูญเสียทักษะในการพึ่งพาตนเองและอ่อนแอลง การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็น

ผู้ผลิต ในที่นี้ จึงไม่ได้หมายถึงเพียงการสร้างฮาร์ดแวร์ แต่รวมถึงการเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม และผู้จัดการข้อมูล ที่มีความรู้เท่าทัน เพื่อที่จะสามารถก้าวข้ามจากการเป็นเพียงผู้ที่ตื่นเต้น หรือตามทันข่าวสาร ไปสู่ผู้ที่อยู่เหนือ เทคโนโลยี และสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นฐานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างแท้จริง

2. ความสุขจากการกระทำกับความสุขจากการเสพ ข้อเสนอให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการสร้างสรรค์และการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนกว่าความสุขที่เกิดจากการเสพวัตถุเพียงอย่างเดียว ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าระบบการศึกษาและค่านิยมปัจจุบันมักกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการเสพวัตถุ (กามสุข) ซึ่งทำให้มนุษย์มีภาวะยิ่งโตยิ่งสุขยาก เพราะต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่มากขึ้นเรื่อยๆ ในทางตรงกันข้าม การพัฒนาตามแนวพุทธมุ่งเน้นการสร้างฉันทะ หรือความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขจากการกระทำ เมื่อมนุษย์มีความสุขจากการเรียนรู้และการแก้ปัญหา จะทำให้มองเห็นอุปสรรคเป็นโอกาสในการฝึกตน ยิ่งเจองานยากยิ่งได้เรียนรู้มาก และมีความสุขที่เป็นอิสระจากวัตถุภายนอก (นิรามิสสุข) ซึ่งเป็นรากฐานของความยั่งยืนทางจิตใจ

3. บูรณาการ 3 วัฒนธรรม การเสนอโมเดลการพัฒนาที่ผสมผสานจุดเด่นของ (1) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ใฝ่รู้ (2) วัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียร และ (3) วัฒนธรรมพุทธ คือ ปัญญาและอิสรภาพ เข้าด้วยกัน เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของสังคมไทยที่ขาดแคลนวัฒนธรรมมิติทางวิทยาศาสตร์ คือ นิสัยใฝ่รู้หาเหตุผล และวัฒนธรรมมิติทางอุตสาหกรรม คือ นิสัยสู้งานหนักและมีความเพียร แต่กลับรับเอาเทคโนโลยีมาใช้ด้วยความมักง่ายและงมงาย ดังนั้น การบูรณาการวัฒนธรรมพุทธเข้ามาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อใช้ปัญญา กำกับความรู้วิทยาศาสตร์และความเพียรทางอุตสาหกรรม ให้มุ่งไปสู่ทิศทางที่เกื้อกูลต่อชีวิตและธรรมชาติ มิใช่การมุ่งเอาชนะหรือทำลายล้างตามแบบตะวันตกยุคเก่า อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล ซึ่งมนุษย์สามารถอยู่เหนือเทคโนโลยีและรักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้

บทวิจารณ์

ในการวิจารณ์หนังสือเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” เล่มนี้ผู้วิจารณ์ได้เลือกเอาการวิพากษ์ (Criticism) ซึ่งประกอบด้วยการวิพากษ์ 2 ส่วน คือ

(1) เกี่ยวกับผู้เขียน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ ที่รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ท่านสามารถนำศัพท์เทคนิคทางตะวันตกมาอธิบายด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตาม ในบางช่วงของการเปรียบเทียบสังคมไทยกับตะวันตก อาจดูเหมือนเป็นการวิพากษ์นิสัยคนไทยอย่างตรงไปตรงมาและรุนแรง เช่น เรื่องความมักง่าย แต่นั่นคือความปรารถนาดีที่ต้องการให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข

(2) เกี่ยวกับแนวคิด

จุดแข็ง: แนวคิดเรื่องการสร้างสมดุลระหว่าง การพัฒนาคน กับ การพัฒนาเทคโนโลยี เป็นหัวใจสำคัญที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติในปัจจุบันอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จาก แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570) ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ให้ความสำคัญกับ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเพิ่มศักยภาพบุคลากร และ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านจริยธรรมและสังคม เพื่อเตรียมคนให้มีความพร้อมทั้งทักษะและจริยธรรม การที่หนังสือเน้นย้ำว่า คนต้องอยู่เหนือเทคโนโลยี และ พัฒนาคนให้มีอิสรภาพ จึงเป็นหลักการอมตะที่ช่วยกำกับทิศทางนโยบายดิจิทัลไม่ให้เทคโนโลยีนำหน้าคุณภาพของมนุษย์ หรือทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงทรัพยากรที่ถูก AI ควบคุม

ข้อสังเกต: การนำเสนอ วัฒนธรรมอุตสาหกรรม ในแง่ของ ความเพียรสู้สิ่งยาก เป็นรากฐานที่ดี แต่ในบริบทปัจจุบันที่โลกกำลังเข้าสู่ยุค AI Automation ซึ่งเครื่องจักรและหุ่นยนต์สามารถทำงานยากลำบากและงานซ้ำซ้อนแทนมนุษย์ได้ แนวคิดนี้อาจต้องปรับประยุกต์จากการ สู้กับงานหนัก ไปสู่ ความเพียรในการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation) แทน กล่าวคือ มนุษย์ต้องใช้ความเพียรในการฝึกฝนทักษะใหม่ (Reskill/Upskill) และใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ AI ทำไม่ได้ เพื่อให้มนุษย์ยังคงสถานะเป็น ผู้กระทำ (Creator) ที่มีความสุขจากการสร้างสรรค์ ไม่ใช่ผู้ที่อ่อนแอลงเพราะรอรับความสะดวกสบายจากระบบอัตโนมัติ

ประเด็นในการวิจารณ์เชิงสังเคราะห์

1. จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

1.1) ภาษาและรูปแบบการเขียน: ใช้ภาษาที่สละสลวย เข้าใจง่าย มีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบที่เห็นภาพชัดเจน ทำให้เรื่องนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้ ภาษาธรรมดาไม่ซับซ้อน ในการอธิบายกลไกของเทคโนโลยีว่าเป็นเสมือน ฤทธิ์เดช หรือ ปาฏิหาริย์ทางวัตถุ ที่เข้ามาช่วยขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ เช่น การใช้แว่นตาหรือคอมพิวเตอร์ช่วยขยายความสามารถในการมองเห็นและการคิด รวมถึงการบัญญัติศัพท์ใหม่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ให้ตรงจุด เช่น คำว่า กาลาภิวัตน์ เพื่อสื่อถึงความรวดเร็วของข้อมูลในระดับทันทีทันใด ที่มาคู่กับความกว้างขวางของโลกาภิวัตน์ ตลอดจนการยกตัวอย่างรูปธรรมเรื่อง เลื่อยไฟฟ้า เพื่อชี้ให้เห็นดาบสองคมของเทคโนโลยีที่ให้ทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์ในการทำลายธรรมชาติ

1.2) รูปแบบเนื้อหาของหนังสือ: มีการจัดลำดับความคิดที่เป็นระบบ เริ่มจากระดับโครงสร้างโลกโลกาภิวัตน์ ลงมาสู่เครื่องมือเทคโนโลยี เข้าสู่ตัวมนุษย์ทางพฤติกรรมและจิตใจ และจบลงด้วยทางออกทางการศึกษาและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เนื้อหาได้วิเคราะห์เจาะลึกจากภาพกว้างของสังคมข่าวสารข้อมูล ลงไปสู่รากเหง้าของปัญหา คือ การที่สังคมไทยรับเทคโนโลยีมาด้วยวัฒนธรรมบริโภค ที่ขาดฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ความใฝ่รู้ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียรสู้สิ่งยาก ส่งผลให้มนุษย์เกิดภาวะ ทุกข์ง่าย สุขยาก และสูญเสียอิสรภาพในการพึ่งพาตนเอง ก่อนจะนำเสนอทางออกด้วยการบูรณาการวัฒนธรรมเชิงพุทธ เข้ามาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้อยู่เหนือกระแส และมีอิสรภาพทางปัญญาอย่างแท้จริง

1.3) เป้าหมาย/ประโยชน์ของหนังสือ: มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับผู้อ่าน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในยุคดิจิทัลได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลลวงหรือการโฆษณาชวนเชื่อ หนังสือเล่มนี้ชี้เป้าหมายสำคัญคือการยกระดับผู้คนจากการเป็นเพียงพวกตื่นเต้น หรือ ตามทันข่าวสารให้กลายเป็นพวกรู้เท่าทัน และอยู่เหนือมัน เพื่อป้องกันภาวะความวิตกกังวลต่อข้อมูลข่าวสาร และการถูกท่วมทับด้วยขยะข้อมูล โดยเน้นย้ำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้มีความสุขจากการกระทำมากกว่าการเสพ เพื่อรักษาอิสรภาพของมนุษย์ไว้ ไม่ให้ตกเป็นทาสที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวัตถุบำรุงบำเรอความสุขเพียงฝ่ายเดียว

จุดควรพัฒนาของหนังสือ และข้อเสนอแนะ

2.1) จุดควรพัฒนา

เนื่องจากเนื้อหาหลักมาจากการบรรยายในปี พ.ศ. 2538 ตัวอย่างเทคโนโลยีที่ยกมา เช่น วิดีโอโทรทัศน์ หรือเลื่อยไฟฟ้า อาจดูเก่าไปสำหรับผู้อ่านรุ่นใหม่ (Gen Z/Alpha) ที่เติบโตมาในฐานะ “Digital

Native” และยังขาดการพูดถึงเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น Blockchain, Metaverse หรือ Generative AI ซึ่งมีบริบททางจริยธรรมที่ซับซ้อนกว่าในแง่ของการมีปฏิสัมพันธ์และความเสมือนจริง ที่มากกว่าสื่อทางเดียวในอดีต แม้หลักการพื้นฐานเรื่องการรู้เท่าทันจะยังคงเดิม แต่ความซับซ้อนของปัญหาในยุค “Information Age” ที่หนังสือกล่าวถึงได้ทวีความรุนแรงขึ้นสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ที่เส้นแบ่งระหว่างความจริงกับสิ่งที่คอมพิวเตอร์สร้างขึ้นเริ่มเลือนลาง

2.2) ข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้: ผู้อ่านและนักวิชาการควรนำหลักการ (Principle) จากหนังสือเล่มนี้ไปประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้หลักรู้ทัน และอยู่เหนือมัน กับการใช้งาน ChatGPT หรือ Social Media Algorithms โดยต้องไม่เป็นเพียงผู้ตื่นเต้น หรือตามทัน กระแส AI แต่ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นนายของอัลกอริทึม สามารถใช้เครื่องมือเหล่านี้ขยายวิสัยแห่งปัญญาโดยไม่สูญเสียความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจด้วยตนเอง

2.3) การเพิ่มเติมเนื้อหา: ในการตีพิมพ์ครั้งต่อไป หรือในการศึกษาต่อยอด ควรมีการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ซึ่งเป็นวาระแห่งชาติภายใต้แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570) (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2565: 112) โดยใช้กรอบคิดเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centric) ตามที่หนังสือเล่มนี้ได้ปูพื้นฐานไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสากลที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน อันจะเป็นการเติมเต็มมิติทางจิตวิญญาณให้กับระเบียบปฏิบัติทางโลกได้อย่างสมบูรณ์

ความสมบูรณ์ของ จริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) และมิติความรับผิดชอบ (Accountability) แม้ในการวิจารณ์จะมีการกล่าวถึงการเชื่อมโยงเนื้อหากับแนวทางของแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติฯ แล้ว แต่ในระดับดุษฎีบัณฑิต ผู้วิจารณ์ได้เพิ่มประเด็นการวิพากษ์เชิงลึกในเรื่อง ความรับผิดชอบ (Accountability) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ หนังสือเล่มนี้ได้เน้นย้ำแนวคิดที่ว่า เทคโนโลยีคือ เครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ หรือ อินทรีย์เทียม ที่ทำให้มนุษย์มีอำนาจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้กว้างไกลและรวดเร็วขึ้น ดังนั้น อำนาจในการเข้าถึงและจัดการข้อมูลที่เพิ่มขึ้น ย่อมต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบที่มากขึ้นด้วย

ประเด็นที่ท้าทายอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันคือ เมื่อระบบปัญญาประดิษฐ์เกิดการทำงานผิดพลาด (เช่น หุ่นยนต์ทางการแพทย์วินิจฉัยโรคผิดพลาด หรือรถยนต์ไร้คนขับเกิดอุบัติเหตุ) ใครคือผู้รับผิดชอบ? หากพิจารณาตามหลักพุทธจริยศาสตร์และกฎแห่งกรรม (Law of Karma) ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุและผล กล่าวคือ ทำเหตุอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น ปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือหรือจักรกลที่ปราศจากจิตใจ ความรู้สึก และเจตนา AI จึงไม่อาจเป็นผู้รับผิดชอบทางจริยธรรมหรือรับผลกรรมได้ด้วยตนเอง ภาระความรับผิดชอบที่แท้จริงจึงต้องตกอยู่กับมนุษย์ ผู้เป็นต้นเหตุของการสร้างและการใช้งาน

การวิพากษ์ในประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์ได้เชื่อมโยงให้เห็นว่า ทัศนะทางพุทธศาสนาสอดคล้องอย่างยิ่งกับ แนวปฏิบัติจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของประเทศไทย (Thailand AI Ethics Guideline) ในหลักการด้านความโปร่งใสและภาระความรับผิดชอบ (Transparency and Accountability) ที่ระบุอย่างชัดเจนว่า ผู้วิจัย ผู้ออกแบบ ผู้พัฒนา ผู้ให้บริการ และผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ ล้วนต้องมีภาระความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีตามหน้าที่ของตน การก้าวขึ้นเป็นกลุ่ม พวกอยู่เหนือมัน จึงหมายรวมถึงการที่มนุษย์ต้องไม่ใช้ AI เป็นเครื่องมือในการปัดความรับผิดชอบ แต่ต้องใช้ปัญญากำกับ เจตนาตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ การป้อนข้อมูล ไปจนถึงการตัดสินใจใช้งาน เพื่อสร้างปัญญาประดิษฐ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

บทสรุป

หนังสือ “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” สะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมไทยที่รับเทคโนโลยีเข้ามาด้วยวัฒนธรรมบริโภค ที่เน้นความสะดวกสบายและความมักง่าย ขาดรากฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ความใฝ่รู้หาเหตุผล และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียรสู้สิ่งยาก ส่งผลให้คนไทยเสี่ยงต่อการสูญเสียอิสรภาพ ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง และมีความสุขยากขึ้นเพราะผูกติดกับวัตถุ ทางออกสำคัญ คือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามแนวพุทธ

เพื่อยกระดับมนุษย์จากการเป็นเพียงผู้ ตื่นเต้น หรือ ตามทันข่าวสาร ให้ก้าวไปสู่การเป็นผู้รู้เท่าทัน และอยู่เหนือมัน ซึ่งสามารถจัดการกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ในฐานะนาย เป้าหมายสูงสุด คือ การเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการแสวงหาความสุขด้วยการเสพ มาเป็นความสุขจากการสร้างสรรค์และการพัฒนาตนเอง เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีเกื้อกูลชีวิตและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ตกเป็นทาสของวัตถุหรือกระแสความเปลี่ยนแปลง อันเป็นการรักษาดุลยภาพด้วยความไม่ประมาท ที่มุ่งพัฒนาอินทรีย์ของตนควบคู่ไปกับการใช้เครื่องมือภายนอก เพื่อให้มนุษย์ดำรงสถานะผู้อยู่เหนือเทคโนโลยี ที่รักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้ พร้อมทั้งสามารถใช้วิทยาการในการสร้างสรรค์อารยธรรมที่เกื้อกูลต่อโลกและธรรมชาติสืบไป

เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนผ่านและทิศทางการประยุกต์ใช้แนวคิดจากหนังสือให้สอดคล้องกับบริบทของเทคโนโลยีอุบัติใหม่ ผู้วิจารณ์จึงได้จัดทำตารางสรุปการวิพากษ์เชิงเปรียบเทียบระหว่างรากฐานความคิดในยุคเริ่มต้นไอทีกับข้อท้าทายในยุคปัญญาประดิษฐ์ ดังนี้

ประเด็นวิเคราะห์	สาระสำคัญจากหนังสือ (พ.ศ. 2538)	ข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอด (พ.ศ. 2569)
บทบาทเทคโนโลยี	ขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ (ตา, หู, สมอง)	ขยายขีดความสามารถในการสร้างสรรค์ (Generative Capacity)
วัฒนธรรมอุตสาหกรรม	เน้นความเพียรสู้สิ่งยาก (Industry)	เน้นความเพียรในการเรียนรู้ใหม่ (Reskill/Upskill)
ความสุข	ความสุขจากการกระทำ (ฉันทะ)	ความสุขจากการเป็น "ผู้กำกับเทคโนโลยี" (Digital Mastery)
ความเสี่ยง	การพึ่งพาเทคโนโลยีจนอินทรีย์เสื่อม	การถูกครอบงำด้วย Algorithm (Algorithmic Bias/Control)

จากตารางเปรียบเทียบชี้ให้เห็นผลสังเคราะห์สำคัญว่า แม้เทคโนโลยีจะก้าวล้ำจากการเป็นเพียงเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ทางกายภาพมาสู่การขยายสมรรถนะทางสติปัญญา แต่แก่นแท้ของการรอดพ้นจากสภาวะพึ่งพาเทคโนโลยี (Technological Dependence) ยังคงต้องอาศัยการเร่งพัฒนาทักษะใหม่ (Reskill/Upskill) ควบคู่ไปกับการยกระดับจิตใจให้ก้าวข้ามการเสพติดความสะดวกสบาย มาสู่การมีความสุขในฐานะผู้ควบคุม เพื่อให้มนุษย์สามารถรักษาอิสรภาพและดำรงสถานะ ผู้อยู่เหนือมัน ที่ไม่ถูกครอบงำด้วยระบบอัลกอริทึมได้อย่างยั่งยืน

การสังเคราะห์มวลรวม (Final Synthesis) โมเดลการพัฒนาคนไทยในยุค 2026 (พ.ศ. 2569) ด้วยฐานไตรสิกขาเพื่อการอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีเกิดใหม่อย่างยั่งยืน

เพื่อให้บทวิจารณ์นี้มีความสมบูรณ์สูงสุดในเชิงวิชาการ ผู้วิจารณ์ขอเสนอการสังเคราะห์มวลรวมเพื่อเป็น พิมพ์เขียว (Blueprint) ในการพัฒนาพลเมืองของไทยในยุค ค.ศ. 2026 (พ.ศ. 2569) ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีเกิดใหม่ (Emerging Tech) เช่น ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) อัลกอริทึมขั้น

สูง และระบบประมวลผลแบบนิวโรมอร์ฟิก (Neuromorphic Computing) ได้เข้ามาผสานเป็นเนื้อเดียวกับวิถีชีวิต การจะก้าวข้ามวิกฤตการณ์พึ่งพาเทคโนโลยีและรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ได้นั้น จำเป็นต้องประยุกต์ใช้หลัก ไตรสิกขา อันเป็นระบบปฏิบัติการพื้นฐานของพุทธธรรม มาเป็นแกนกลางในการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

ประการแรก ศีล ในมิติของพฤติกรรมดิจิทัลและจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (Digital Ethics and Behavior) ศีล คือ การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีให้เป็นไปอย่างเกื้อกูล ในยุค 2026 ศีล หมายถึง ข้อตกลงและแนวปฏิบัติในการใช้งานเทคโนโลยีเกิดใหม่โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มนุษย์ต้องมีธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) ไม่ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสร้างข้อมูลลวง (Deepfakes) หรือ ล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของมวลมนุษยชาติ การมีศีลในยุคนี้จึงเป็นกรอบจริยธรรมขั้นต้นที่จะสร้างความปลอดภัยทางไซเบอร์และป้องกันไม่ให้เทคโนโลยีอันทรงพลังถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทำลายล้างสังคม

ประการที่สอง สมาธิ ในมิติของภูมิคุ้มกันทางจิตใจและการบริหารจัดการความสนใจ (Digital Mindfulness and Attention Management) สมาธิไม่ใช่เพียงการนั่งหลับตาภาวนา แต่คือความเข้มแข็ง หนักแน่น และความสามารถในการควบคุมความสนใจ (Attention Management) ท่ามกลางกระแสข้อมูลที่ท่วมทับ ในยุคที่อัลกอริทึมถูกออกแบบมาเพื่อแย่งชิงความสนใจ สมาธิจะทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันไม่ให้มนุษย์ไหลไปตามแรงกระตุ้นของกระแสบริโภคนิยม มนุษย์ที่มีสมาธิย่อมไม่ตกอยู่ในสภาวะ พวกตื่นเต้น ที่เห่อตามกระแส แต่จะมีเจตจำนงที่แน่วแน่ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ สามารถรักษาความร่าเริงเบิกบานของจิตใจไว้ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงความสุขจากการเสพติดหน้าจอหรือโลกเสมือนเพียงอย่างเดียว

ประการที่สาม ปัญญา ในมิติของการตื่นรู้ทางเทคโนโลยีและการขยายขีดความสามารถ (Digital Wisdom and Cognitive Augmentation) ปัญญา คือ ความสามารถในการสืบสาวหาเหตุปัจจัย และรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ในบริบทของ Emerging Tech ปัญญาหมายถึงการรู้เท่าทันตรรกะการทำงานของอัลกอริทึม การเข้าใจอคติในชุดข้อมูล (Data Bias) และการรู้จักใช้เครื่องมือเหล่านี้เพื่อต่อยอดศักยภาพทางความคิด (Cognitive Augmentation) โดยไม่สูญเสียทักษะการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ปัญญาจะทำหน้าที่เปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Data) ให้กลายเป็นความรู้ (Knowledge) ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ปลดแอกมนุษย์จากการเป็นเพียงผู้ที่ ตามทัน ให้ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้ที่ อยู่เหนือมัน ซึ่งสามารถใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ถูกครอบงำ

บทสรุปของการสังเคราะห์โมเดลนี้ คือ การบูรณาการองค์รวมของ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต้องพัฒนาและขับเคลื่อนไปพร้อมกัน เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ในยุค 2026 จึงไม่ใช่เพียงการวิ่งตามความทันสมัยทางวัตถุ แต่คือการ พัฒนาคนให้เหนือเทคโนโลยี ไม่ว่าวิทยาการจะก้าวล้ำไปเพียงใด มนุษย์ผู้ได้รับการฝึกฝนอินทรีย์อย่างสมบูรณ์ย่อมสามารถรักษาอิสรภาพทางปัญญาไว้ได้ และสามารถนำสิ่งแวดล้อมรวมถึงข้อมูลข่าวสารมาแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการสร้างสรรค์สังคมได้เสมอ เมื่อสังคมไทยสามารถสร้างฐาน วัฒนธรรมแห่งปัญญา นี้ได้สำเร็จ พลเมืองของเราจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในยุคดิสรัปชันได้อย่างมีความสุข เป็นอิสระ และเทคโนโลยีจะทำหน้าที่เป็นเพียง มิตรแท้ ที่เกื้อกูลอารยธรรมมนุษย์อย่างยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570). กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

FACTORS AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF ACADEMIC ADMINISTRATION IN WORLD-CLASS STANDARD SCHOOLS UNDER THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE CHAIYAPHUM

ศรินญา ศรีวงษ์ชัย
Sarinya Sriwongchai
เพียงแข ภูผายาง
Piangkae Poophayang
คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Faculty of Education and Human Development, Chaiyaphumrajabhat University
Email: somymay27@gmail.com k.piangkhae@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 2 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 16 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ (2) ศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ (3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ และ (4) ศึกษาอำนาจพยากรณ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำนวน 30 โรงเรียน ในปีการศึกษา 2568 ซึ่งประกอบด้วยครู จำนวน 1,443 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 91 คน รวมประชากรทั้งหมดจำนวน 1,534 คน และได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan และใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 378 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง .80 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม เท่ากับ .977 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบมีขั้นตอน ผลการวิจัย ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อประสิทธิผลการบริหารงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง ($r = .599$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล จำนวน 5 ด้าน คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร (X1) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา (X5) ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง (X3) ปัจจัยด้านงบประมาณ (X4) และปัจจัยด้านครูผู้สอน (X2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์การ

ถดถอยในรูปของคะแนนมาตรฐาน (Beta) เท่ากับ .289, .233, .179, .164 และ .147 ตามลำดับ สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการได้ร้อยละ 36.7 ซึ่งสามารถสร้างสมการถดถอยในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ได้ดังต่อไปนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$\hat{Y} = 1.712 + .178 (X1) + .127 (X5) + .098 (X3) + .103 (X4) + .132 (X2)$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$\hat{Z} = .289 (ZX1) + .233 (ZX5) + .179 (ZX3) + .164 (ZX4) + .147 (ZX2)$

คำสำคัญ: ปัจจัยที่ส่งผล, ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน, โรงเรียนมาตรฐานสากล

Abstract

This study aimed to (1) examine the level of factors affecting the effectiveness of academic administration, (2) investigate the level of academic administration effectiveness, (3) examine the relationship between the factors and the effectiveness of academic administration, and (4) develop a predictive model of factors affecting the effectiveness of academic administration. The sample group consisted of school administrators and teachers in World-Class Standard Schools under the Secondary Educational Service Area Office Chaiyaphum during the 2025 academic year. The population included 1,443 teachers and 91 school administrators from 30 schools, totaling 1,534 participants. The sample size was determined using Krejcie and Morgan's table, and stratified random sampling was employed, resulting in a total sample of 378 participants. The research instrument was a five-point Likert scale questionnaire with content validity indices (IOC) ranging from .80 to 1.00 and a reliability of .977. Data were analyzed using mean, standard deviation, t-test, one-way ANOVA, Pearson's correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis. The research findings revealed that the overall level of factors affecting the effectiveness of academic administration was at the highest level. Similarly, the overall opinions of school administrators and teachers regarding the effectiveness of academic administration were also at the highest level. The relationship between the factors and the effectiveness of academic administration showed a moderate positive correlation ($r = .599$), which was statistically significant at the .01 level. Furthermore, five factors significantly predicted academic administration effectiveness, administrative leadership (X1), educational environment and resources (X5), community and parental involvement (X3), budget (X4), and teachers (X2). These factors jointly predicted academic administration effectiveness with a predictive power of 36.7 percent. The standardized regression coefficients (Beta) were .289, .233, .179, .164 and .147, respectively. Consequently, the regression equations in both unstandardized and standardized forms were derived.

Prediction equations:

Raw score equation:

$\hat{Y}$ = 1.712 + .178 (X1) + .127 (X5) + .098 (X3) + .103 (X4) + .132 (X2)

Standard score equation:

$\hat{Z}$ = .289 (ZX1) + .233 (ZX5) + .179 (ZX3) + .164 (ZX4) + .147 (ZX2)

Keywords: Influencing factors, Academic administration effectiveness, World-Class Standard Schools

บทนำ

การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศและระดับโลก โดยเฉพาะในยุคเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี การศึกษาช่วยสร้างบุคลากรที่มีความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน รวมถึงส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ การพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพเพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ระบบการศึกษาที่มีคุณภาพช่วยเตรียมบุคลากรที่มีทักษะความสามารถ ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีและดิจิทัลของแรงงานเพื่อสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคใหม่ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและ) สังคมแห่งชาติ, 2564) การส่งเสริมนวัตกรรมและความสามารถในการแข่งขันระดับโลก การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์และนวัตกรรมช่วยให้ประเทศสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน นโยบายไทยแลนด์ 4.เน้นการปรับปรุงระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วย 0 กระทรวงศึกษาธิการ) นวัตกรรม, 2560) ดังนั้นการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศชาติ การศึกษาในอนาคตจะต้องมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน (ปานทิพย์ สุขเกษม) .2558). *การศึกษาเพื่อพัฒนาคนและสังคมในยุคดิจิทัล.* วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 10(1), 1-10.)

โรงเรียนมาตรฐานสากลมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ในประเทศ แต่ต้องเตรียมบุคลากรให้พร้อมสำหรับการแข่งขันและความร่วมมือในระดับโลก การพัฒนาโรงเรียนให้มีมาตรฐานสากลไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษา แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และศักยภาพของประเทศในเวทีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา), 2562) การสร้างพลเมืองโลกที่มีความรับผิดชอบและมีจริยธรรม โรงเรียนมาตรฐานสากลปลูกฝังคุณค่าในด้านการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความหลากหลาย การสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในระดับระหว่างประเทศ และสนับสนุนความร่วมมือที่ยั่งยืนในอนาคต สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย), 2564) ดังนั้น โรงเรียนมาตรฐานสากลจึงเป็นกลไกสำคัญที่ตอบสนองนโยบายดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการสร้างผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถเทียบเคียงนานาชาติ ใช้ภาษาและเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก)UNESCO, 2020) อย่างไรก็ตาม แม้โรงเรียนมาตรฐานสากลโดยรวมจะมีการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีด้านที่เป็นจุดอ่อน เช่น การวัดและประเมินผลที่ยังไม่สอดคล้องกับสมรรถนะผู้เรียน การพัฒนาครูด้านภาษาและเทคโนโลยีที่ยังไม่ทั่วถึงและระบบประเมินคุณภาพที่ยังขาดความต่อเนื่อง ขวัญทอง) & ปทุมพร, 2560; Somprach, Prasertcharoensuk, & Tang, 2016) ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการยังมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของโรงเรียนมาตรฐานสากล นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ

การบริหารงานวิชาการต่อคุณภาพของสถานศึกษา โดย พบว่าการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และปัจจัยด้านการบริหารจัดการหลักสูตร การนิเทศภายใน และการพัฒนาครูมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (นารี ปราถนาม, 2566) และ ยังพบว่าการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี สระบุรี– อยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารและการมีส่วนร่วมของครูมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน (นวศิลป์ กี่สง่า, 2564) ขณะเดียวกัน พบว่า โรงเรียนที่ดำเนินโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากลมีแนวโน้มในการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสากลและทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้ดีกว่าโรงเรียนทั่วไป โดยเฉพาะด้านความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ การคิดวิเคราะห์ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สำนักงานคณะกรรมการก)ารศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ ยังระบุว่า การพัฒนาโรงเรียนมาตรฐานสากลจำเป็นต้องอาศัยการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดคุณภาพและสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

ภาวะผู้นำเชิงวิชาการของผู้บริหารถือเป็นหัวใจที่กำหนดทิศทางของการจัดการเรียนการสอน โดยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำจะสามารถสร้างแรงบันดาลใจ สนับสนุนการพัฒนาครู และผลักดันการเรียนรู้ของผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยภาวะผู้นำดังกล่าวมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอย่างชัดเจน)Hallinger, 2018) และพบว่าความสามารถของผู้บริหาร คณะครู การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้เทคโนโลยี ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมีประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะผู้บริหารทุกระดับของโรงเรียน (Yuongsuwan, Khammantakhun และ Srisombut, 2022) เพราะผู้บริหารคือกลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพและสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารมีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในโรงเรียน ซึ่งหากผู้บริหารมีแนวทางการจัดการที่ดีมีมาตรฐาน ย่อมส่งผลให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณภาพสถานศึกษา สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษา) ตอนปลาย, 2561) ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยจะต้องมีภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้กำหนดทิศทางและขับเคลื่อนแนวคิด วิสัยทัศน์ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

แม้ว่าจะมีงานวิจัยที่ศึกษาการบริหารงานวิชาการและโรงเรียนมาตรฐานสากลในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แต่การศึกษาในบริบทของโรงเรียนมาตรฐานสากลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในภาพรวม ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลในบริบทของจังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ และเป็นผู้มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา และการพัฒนาบุคลากร มีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ซึ่งผลการศึกษานี้ จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายเพื่อการกำกับติดตาม การ

แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นการบริหารด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนและการจัดการศึกษาในการพัฒนาและเป็นข้อมูลในการจัดวางแผนการจัดการศึกษาด้านวิชาการของโรงเรียนให้เหมาะสม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และช่วยให้โรงเรียนสามารถดำรงอยู่และพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

2) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

4) เพื่อศึกษาอำนาจพยากรณ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1) ประชากรและตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการมาตรฐานสากล จำนวน 30 โรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ปีการศึกษา 2568 ประกอบด้วยครู จำนวน 1,443 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน คน รวมประชากรทั้งหมด 91 จำนวน1,534 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 378 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายจากประชากรทั้งหมด โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน) Margin of Error) เท่ากับ ±5%

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย จากนั้นจัดทำข้อคำถามให้สอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและภาษา ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง .80–1.00 หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 32 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ พบว่ามีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง .471–.832 และ .492–.729 ตามลำดับ และมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .977

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยเพื่อประสานไปยัง สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จากนั้นจึงส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตอบแบบสอบถามผ่าน QR Code และนำข้อมูลได้รับมาตรวจสอบความถูกต้องก่อนวิเคราะห์ข้อมูล

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่และ หาค่าร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้เกณฑ์ การแปลผล ค่าเฉลี่ยของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.4 วิเคราะห์หาระดับความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน)Pearson Product Moment Correlation Coefficient) (บุญชม ศรีสะอาด, 2554, น.110) ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 ถึง 1.00 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูงมาก
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.61 ถึง 0.80 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.41 ถึง 0.60 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 ถึง 0.40 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับต่ำ
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 ถึง 0.20 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับต่ำมาก
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -0.81 ถึง -1.00 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางลบอยู่ในระดับสูงมาก
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -0.61 ถึง -0.80 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางลบอยู่ในระดับสูง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -0.41 ถึง -0.60 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางลบอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -0.21 ถึง -0.40 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางลบอยู่ในระดับต่ำ
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -0.00 ถึง -0.20 หมายถึง ความสัมพันธ์ทางลบอยู่ในระดับต่ำมาก

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

ผลการวิเคราะห์ พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มี

ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยด้านครูผู้สอน รองลงมา คือ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านผู้บริหาร และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวม พบว่า

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยด้านผู้บริหาร	4.517	0.209	มากที่สุด
2. ปัจจัยด้านครูผู้สอน	4.827	0.143	มากที่สุด
3. ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง	4.416	0.233	มาก
4. ปัจจัยด้านงบประมาณ	4.719	0.204	มากที่สุด
5. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการ	4.471	0.235	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.590**	**0.112**	**มากที่สุด**

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

ผลการวิเคราะห์ พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุดและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การนิเทศการศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวม

ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.727	0.186	มากที่สุด
2. การวัดและประเมินผลการศึกษา	4.541	0.243	มากที่สุด
3. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา	4.603	0.219	มากที่สุด
4. การนิเทศการศึกษา	4.466	0.258	มาก
5. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา	4.847	0.136	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.637**	**0.128**	**มากที่สุด**

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

ตัวแปร	X1	X2	X3	X4	X5	X_Total	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y_Total
X1		.120*	.216**	.275**	.130*	.593**	.259**	.262**	.334**	.216**	.211**	.421**
X2			.127*	.148**	.155**	.432**	.147**	.150**	.197**	.184**	.109*	.265**
X3				.260**	.189**	.643**	.209**	.251**	.227**	.207**	.136**	.346**
X4					.225**	.648**	.248**	.198**	.238**	.242**	.179**	.364**
X5						.613**	.239**	.256**	.276**	.143**	.214**	.365**
X_Total							.377**	.384**	.432**	.331**	.291**	.599**
Y1								.302**	.231**	.248**	.182**	.624**

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ (ต่อ)

ตัวแปร	X1	X2	X3	X4	X5	X_Total	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y_Total
Y2									.243**	.148**	.157**	.644**
Y3										.228**	.203**	.637**
Y4											.149**	.642**
Y5												.455**
Y_Total												

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 **นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01*

ผลการวิเคราะห์ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง) r_{xy}=.599) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ ด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร) X_1))r = 0.421) รองลงมา คือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา) X_5))r = 0.365) ปัจจัยด้านงบประมาณ)X_4))r = 0.364) และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านครูผู้สอน)X_2))r = 0.265) และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล รายด้าน พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เรียงลำดับจากมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร)X_1) กับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา) Y_3) (r= .334) รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา)X_5) กับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ

การศึกษา) Y_3) (r= .276) และปัจจัยด้านผู้บริหาร)X_1) กับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา)Y_2) (r= .262) ตามลำดับ ดังตารางที่ 3

4. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

4.1 แสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน โดยการทดสอบความแตกต่างของค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเมื่อเพิ่มตัวแปรทีละตัว ผลการวิเคราะห์ พบว่า เมื่อเพิ่มค่าปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ ปัจจัยด้านผู้บริหาร) X_1) เข้าไปในสมการ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเท่ากับ .421 มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล ได้ร้อยละ 17.7 (R^2 = .175) เมื่อเพิ่มค่าของปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา (X_5) เข้าไปในสมการ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเท่ากับ .524 มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนมาตรฐานสากล ได้ร้อยละ 27.5 (R^2 = .271) เมื่อเพิ่มค่าของปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง (X_3) เข้าไปในสมการค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเท่ากับ .566 มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนมาตรฐานสากล ได้ร้อยละ 32.0 (R^2 = .315) เมื่อเพิ่มค่าของปัจจัยด้านงบประมาณ (X_4) เข้าไปในสมการ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเท่ากับ .589 มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนมาตรฐานสากลได้ร้อยละ 34.7 (R^2 = .340) และเมื่อเพิ่มค่าของปัจจัยด้านครูผู้สอน (X_2) เข้าไปในสมการ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเท่ากับ .606 มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนมาตรฐานสากลได้ร้อยละ 36.7 (R^2 = .359) แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการทั้ง 5 ด้าน ร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลได้ร้อยละ 36.7 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยการทดสอบความแตกต่างของค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเมื่อเพิ่มตัวแปรทีละตัว

ตัวแปร	R	R^2	Adjusted R^2	S.E.est	F	p-Value
X_1	.421	.177	0.175	0.11622	81.057	.000
X_1,X_5	.524	.275	0.271	0.10926	50.420	.000
X_1,X_5,X_3	.566	.320	0.315	0.10593	24.949	.000
X_1,X_5,X_3,X_4	.589	.347	0.340	0.10397	15.266	.000
X_1,X_5,X_3,X_4,X_2	.606	.367	0.359	0.10245	12.096	.000

4.2 แสดงค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรพยากรณ์ที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ) B) และที่อยู่ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน)β) ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรพยากรณ์ที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ) B) และที่อยู่ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน)β)

ตัวแปรพยากรณ์	คะแนนดิบ	คะแนนมาตรฐาน	t	p -Value

	B	$S.E_B$	β		
ค่าคงที่	1.712	0.224		7.630	0.000
ปัจจัยด้านผู้บริหาร (X_1)	0.178	0.027	0.289	6.644	0.000
ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา (X_5)	0.127	0.023	0.233	5.421	0.000
ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง (X_3)	0.098	0.024	0.179	4.089	0.000
ปัจจัยด้านงบประมาณ (X_4)	0.103	0.028	0.164	3.668	0.000
ปัจจัยด้านครูผู้สอน (X_2)	0.132	0.038	0.147	3.478	0.001
R = .606, R^2 = .367, Adjusted R^2 = .359, S.E.est = 0.10245, F = 12.096					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์ พบว่า เมื่อนำตัวแปรทั้ง 5 ด้าน คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร)X ($_1$ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา)X ($_5$ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง)X ($_3$ปัจจัยด้านงบประมาณ)X($_4$ และปัจจัยด้านครูผู้สอน)X($_2$ เข้าสมการถดถอยแล้ว จะได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอยพหุคูณเท่ากับ .606 และมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร)X ($_1$(β= .289) รองลงมา คือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา (X_5) (β= .233) ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง)X_3) (β= .179) ปัจจัยด้านงบประมาณ (X_4) (β= .164) และปัจจัยด้านครูผู้สอน (X_2) (β= .147) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์การถดถอยในรูปของคะแนนมาตรฐาน (Beta) เท่ากับ .289, .233, .179, .164 และ .147 ตามลำดับ สามารถร่วมกันพยากรณ์ ได้ร้อยละ 36.7 ซึ่งสามารถสร้างสมการถดถอยในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ได้ดังต่อไปนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 1.712 + .178\ (X_1) + .127\ (X_5) + .098\ (X_3) + .103\ (X_4) + .132\ (X_2)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = .289\ (ZX_1) + .233\ (ZX_5) + .179\ (ZX_3) + .164\ (ZX_4) + .147\ (ZX_2)$$

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายดังนี้

การศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู

ตอนที่ 1 ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ซึ่งประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร 2) ปัจจัยด้านครูผู้สอน 3) ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง 4) ปัจจัยด้านงบประมาณ

และ 5) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษาที่เป็นตัวแปรทำให้ปัจจัยการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปฏิพัทธ์ ศรีดารากุล (2565, น.68) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารงานวิชาการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน สามารถอภิปรายปัจจัยการบริหารงานวิชาการ ได้ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการ มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีทักษะในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ รวมทั้งสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งเน้นประสิทธิผลของสถานศึกษา มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามพันธกิจเป้าหมายของสถานศึกษา นอกจากนี้ ในบริบทของโรงเรียนมาตรฐานสากลในจังหวัดชัยภูมิ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะระดับสากล เช่น การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง จึงทำให้บทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมจิตร หงส์ษา (2565, น.75) ได้ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 ในด้านผู้บริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน 2) ปัจจัยด้านครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตร การใช้ทักษะการในการจัดการเรียนการสอน มีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีการวัดและประเมินผลผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยครูผู้สอนเป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถปรับตัวให้ทันสมัยและเป็นผู้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนให้เต็มศักยภาพ ในบริบทของโรงเรียนมาตรฐานสากล ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งการบูรณาการเทคโนโลยีและการใช้ภาษาอังกฤษในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิได้มีการส่งเสริมการพัฒนาครูผ่านโครงการอบรมและพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังเป็นผู้คุณธรรมจริยธรรม และความเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของว่าที่ร้อยตรีหญิง ทักษพร อรัญญา (2567, น.103-104) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในอำเภอเชียงดาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ในด้านครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านครูผู้สอน 3) ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดชัยภูมิซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้โรงเรียนสามารถระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไทพนา ป้อมหิน (2562, น.157) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 ในด้านผู้ปกครองและชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน 4) ปัจจัยด้านงบประมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีบริหารจัดการเงินทุนและทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ความโปร่งใสและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ซึ่งสถานศึกษามีการวางแผนการใช้จ่าย

งบประมาณอย่างเป็นระบบ มีการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีระบบตรวจสอบที่สามารถติดตามและประเมินผลได้ เพื่อให้มั่นใจว่างบประมาณถูกนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โครงสร้างพื้นฐานสื่อการเรียนรู้ และกิจกรรมทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมรรถนะชัย เรืองตังญาน (2562, น.95) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 ในด้านงบประมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน 5) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากมีความพร้อมและคุณภาพขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ภายในสถานศึกษา ประกอบด้วย อาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิที่มุ่งพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้การบริหารงานวิชาการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของว่าที่ร้อยตรีหญิง ทักษพร อรัญญา (2567, น.104) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในอำเภอเชียงดาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ในด้านด้านอาคาร สถานที่และด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนกานต์ เอี่ยมสะอาด (2564, น.91) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ในด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและด้านความเพียงพอของสื่อ นวัตกรรมเพื่อการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

ตอนที่ 2 ระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ พบว่าระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.637) ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนมาตรฐานสากลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิสามารถพัฒนาระบบการบริหารงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามมาตรฐานสากล และสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา) และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การนิเทศการศึกษา โดยจากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศไทยที่รายงานว่าการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมาตรฐานสากลมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากในทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตร การวัดและประเมินผล และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน สถานศึกษา ที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาอย่างชัดเจน ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อิสินธร เดชคุ้ม (2564, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 พบว่าการบริหารงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับสูงและมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลการทำงานของครู โดยเฉพาะระบบประกันคุณภาพ การนิเทศ และการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลงานอย่างมี

นัยสำคัญ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลศึกษาของ นวศิลป์ กี่สง่า (2564, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี – สระบุรี ซึ่งเน้นว่าการจัดทำหลักสูตรที่เหมาะสมตามความต้องการของผู้เรียนและการพัฒนาการเรียนการสอนส่งผลต่อภาพรวมการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ โดยด้านการนิเทศการศึกษาที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอาจสะท้อนถึงความต้องการพัฒนาการนิเทศให้มีประสิทธิภาพและเข้มแข็งยิ่งขึ้นเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการปฏิบัติงานของครูอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

จากการศึกษาพบว่าระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยภาพรวมพบว่า ความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง) r_{xy}=.599) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลในจังหวัดชัยภูมิอาศัยหลักการทำงานร่วมกันของหลายองค์ประกอบ ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ศักยภาพของครู การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนด้านงบประมาณ และความพร้อมของทรัพยากรทางการศึกษา ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของ แคทรียา บุตรศรีผา (2565) ได้ศึกษาปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครพนม พบว่า ปัจจัยทางการบริหารและประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครพนม ภาพรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องงานวิจัยของ ญาดา สุทธิ (2566) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตัวพยากรณ์ที่แยกรายด้าน โดยปัจจัยทุกด้านมีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร)X ($_1$ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา)X ($_5$ปัจจัยด้านชุมชนและผู้ปกครอง) X ($_3$ปัจจัยด้านงบประมาณ)X($_4$ และปัจจัยด้านครูผู้สอน)X($_2$ แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารวิชาการทั้ง 5 ด้าน ร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลได้ร้อยละ 36.7 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาเชิงระบบ ทั้งด้านการบริหารจัดการบุคลากร การสนับสนุนทรัพยากร และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐธิดา งามตา (2561) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต สหวิทยาเขต 36อิงโขง พบว่า มีปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน)X) ปัจจัยด้านผู้บริหารสถานศึกษา ($_3$X($_1$ ปัจจัยด้านความพร้อมเกี่ยวกับสถานที่)Xและ ($_4$) ปัจจัยด้านครูผู้สอนXที่เป็นตัวแปรพยากรณ์ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัด ($_2$ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต สหวิทยาเขตอิ 36งโขงที่ดีที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

ระดับ .01 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานนำมาซึ่งประสิทธิผลและความสำเร็จของสถานศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะโดยการนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ดังนี้

1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นสถานศึกษาควรส่งเสริมและพัฒนาปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ด้านผู้บริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านชุมชนและผู้ปกครอง ด้านงบประมาณ และด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

2) ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สถานศึกษาควรพัฒนางานวิชาการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน เพื่อให้การจัดการศึกษามีคุณภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

3) จากผลการศึกษาพบว่าปัจจัยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ดังนั้นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิควรบูรณาการการพัฒนาปัจจัยด้านการบริหาร บุคลากร และทรัพยากรทางการศึกษาให้สอดคล้องกัน เพื่อส่งเสริมการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4) จากสมการพยากรณ์พบว่า ปัจจัยด้านผู้บริหารมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการมากที่สุด ดังนั้นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิและสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษา โดยเน้นภาวะผู้นำทางวิชาการ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ และการกำกับติดตามการจัดการเรียนรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

2) ควรศึกษาปัจจัยทางตรงและปัจจัยทางอ้อมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ) .2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ .2560–2579*. กรุงเทพฯ :สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา.

กิตติชัย อาจหาญ. (2565). *ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร* .ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

เกษแก้ว เจริญเกตุ) .2561 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน จังหวัดสิงห์บุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

แคทรียา บุตรศรีผา. (2565). *ปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครพนม.*วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ชนกานต์ เอี่ยมสะอาด. (2564). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก.* ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ญาดา สุทธิ. (2566). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1.* วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ณัฐธิดา งามตา) .2561 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต .สหวิทยาเขตอิงโขง 36*การศึกษาหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา.

ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน) .2561). *การประยุกต์ใช้ SPSS วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย.* พิมพ์ครั้งที่ 8.มหาสารคาม : .ตักศิลาการพิมพ์บุญชม ศรีสะอาด) .2554). *การวิจัยเบื้องต้น.* พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร :

ไทพนา ป้อมหิน. (2562). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1.* วิทยานิพนธ์ปริญญาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนครพนม.

ธนาเศษฐ์ เพ็ชรกลาง. (2561). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 3.* วิทยานิพนธ์ปริญญา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

นวศิลป์ กี่สง่า. (2564). *การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี – สระบุรี.* ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี**.**

บุญชม ศรีสะอาด) .2554 .(*หลักการวิจัยเบื้องต้น*) .พิมพ์ครั้งที่9). กรุงเทพฯ : สุวิริยาสาส์น.

ปฏิพัทธ์ ศรีดารากุล. (2565). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด.* สารนิพนธ์ปริญญา

หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

ปารณี เพชรสีช่วง) .2561 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต .14*ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตแขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปิยพันธ์ ศิริรักษ์) .2562 .(*การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสู่ความเป็นเลิศ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 25.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา .มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .

ร .วรนาถ ชมภูยันต์.ท.(2564). *ประสิทธิผลการบริหารโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22.*วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วรพล เจริญวัย) .2561 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต .2*วิทยานิพนธ์ปริญญาสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ว่าที่ร้อยตรีหญิง ทักษพร อรัญญา) .2567 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในอำเภอเชียงดาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3.* ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา.

วิชุดา เมาบุดดา) .2563 .(*ประสิทธิผลการบริหารโรงเรียนมาตรฐานสากล ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค .11*ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ศสิกรณ์ ศรีเขาล้าน. (2562). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

สมจิตร หงส์ษา) .2565 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต .5*วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

สมรรถนะชัย เรืองตังญาน) .2562 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต .5*วิทยานิพนธ์ปริญญาหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ. (2568). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ .ศ. 2568. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ* สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ.

อาทิฏิยา โชคดีวัฒนา. (2561). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดตราดสังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด.*วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อิสินธร เดชคุ้ม. (2564). *สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1*. ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นาทางการ

ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอื้อง สิทธิประเสริฐ) .2563 .(*ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนมาตรฐานสากลสังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต .36*ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา.

ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา
STUDY THE MAHAYANA BUDDHIST PHILOSOPHY OF NAGARJUN.TRUTH AND EMPTINESS

สรวิชญ์ วงษ์สอาด
Sorawich Wongsaad
ปัทมาวดี แสนเขื่อนแก้ว
Padmavadi Sandamkaew
กมลพร คิ้มแหน
Kamolporn Kimnae
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
Email sorawit062231@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 14 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 23 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 26 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องความจริงและสูญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน 2) เพื่อเสนอหลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการนำไปใช้ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1) วิเคราะห์เรื่องความจริงและสูญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า ปรัชญามัธยมิกะมุ่งรื้อถอนแนวคิดแบบสารัตถนิยม โดยอธิบายความจริงสองระดับ คือ สมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ ที่มีความสัมพันธ์เกื้อหนุนกันอย่างแยกไม่ขาด ปราศจากสวภาวะของสรรพสิ่งกับหลักปฏิจจสมุปบาท ทำให้ความจริงเป็นความจริงเชิงสัมพันธภาพ และนำไปสู่ทางสายกลาง ไม่ตกสู่ทิฏฐิ

2) หลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า หลักความจริงและสุญญตาเป็นหลักเดียวกันในการพิจารณา สุญญตาไม่ใช่ความจริงที่แยกจากโลกสมมติ ซึ่งเป็นการมองโลกสมมติอย่างถูกต้อง นาคารชุนใช้สุญญตาเป็นเครื่องมือทางปัญญาเพื่อวิพากษ์และคลายความยึดมั่นในทิฏฐิ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการคลายอุปาทานทางปัญญาและเสรีภาพภายใน

3) แนวทางการนำไปใช้ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา พบว่า ความจริงและสุญญตาสามารถใช้เป็นกรอบวิธีคิดในการศึกษา วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อ

ความเป็นจริง ช่วยทำความเข้าใจความจริงในทางภาษา สังคม และประสบการณ์ภายใน ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาปัญญาและการดำรงอยู่ร่วมกับโลกที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา
คำสำคัญ : พุทธปรัชญามหายาน, นาคารชุน, ความจริง, สุญญตา.

Abstract

This research, “Study the Mahayana Buddhist philosophy of Nagarjuna regarding reality and emptiness” has three objectives: 1) to study and analyse the concepts of truth and emptiness according to Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy; 2) to present key principles of truth and emptiness according to Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy; and 3) to propose guidelines for applying these principles to the study of Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy on truth and emptiness. This is a qualitative research study, primarily focusing on documentary research. The data analysed in this research.

The research results found that

1) An analysis of the concepts of reality and emptiness according to Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy reveals that the Middle Way philosophy aims to dismantle essentialist ideas by explaining reality on two levels: conventional truth and ultimate truth, which are inextricably linked and mutually supportive. This is devoid of the inherent nature of all things and the principle of dependent origination, making reality a relational truth and leading to the middle path, avoiding fall into wrong views.

2) The key principles regarding reality and emptiness according to Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy show that reality and emptiness are the same principle in their consideration. Emptiness is not a reality separate from the conventional world; it is a correct view of the conventional world. Nagarjuna uses emptiness as an intellectual tool to critique and release attachment to wrong views. With the ultimate goal of dispelling intellectual delusions and achieving inner freedom.

3) Application of Nagarjuna's Mahayana Buddhist philosophy on truth and emptiness: It was found that truth and emptiness can be used as a framework for thinking in studying, analysing, and questioning reality. It helps in understanding reality in terms of language, society, and inner experience, as well as promoting the development of wisdom and coexistence with the world, which is the ultimate goal of Buddhist philosophy.
Keywords: Mahayana Buddhist philosophy, Nagarjuna, truth, emptiness (sunyata).

บทนำ

ในพุทธศตวรรษที่ 6–7 พระพุทธปรัชญาในอินเดียได้เกิดนิกาย “มหายาน” ซึ่งแตกต่างจากนิกายดั้งเดิมที่เรียกว่า “หินยาน” ทั้งด้านหลักการและอุดมคติการปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556, หน้า 471–472) คำว่า “มหายาน” หมายถึง “ยานใหญ่” อันสื่อถึงแนวทางที่มุ่งช่วยสรรพ

สัตว์ให้พ้นทุกข์ ส่วน “หินยาน” หรือ “ยานเล็ก” มุ่งความหลุดพ้นเฉพาะตน (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2556, หน้า 158) ดังที่ คัมภีร์มหายานอธิบายไว้ว่า คำสอนของตนเป็นธรรมเทศนาสำหรับผู้มีจิตพัฒนาสูง จึงปรับอุดมคติจากการบรรลุพระอรหันต์ไปสู่การบำเพ็ญ “โพธิจิต” ในฐานะพระโพธิสัตว์ ผู้เปี่ยมมหากรุณาและอุทิศตนเพื่อสรรพสัตว์ โดยยังไม่เข้านิพพานจนกว่าสัตว์ทั้งปวงจะพ้นทุกข์ แนวคิดนี้สะท้อนชัดในวรรณกรรมมหายานที่เน้นเมตตากรุณาและการเสียสละ พร้อมกันนี้ มหายานได้พัฒนาทฤษฎีปรัชญารองรับอุดมคติดังกล่าว และมีอิทธิพลกว้างขวางในเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะสำนักมาธยมิกะของพระนาคารชุน (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2556, หน้า 161) ซึ่งวางรากฐานแนวคิด “ทางสายกลาง” อันเป็นแกนสำคัญของปรัชญาพุทธฝ่ายมหายาน

พุทธศาสนิกชนบางส่วนเข้าใจว่า “สุญญตา” เป็นธรรมชั้นสูงสำหรับผู้บวชเท่านั้น แต่พระไตรปิฎกชี้ว่าความเข้าใจนี้ไม่ตรงกับพุทธพจน์ เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่าด้วยความว่างแก่บุคคลทุกระดับ รวมถึงคฤหัสถ์ ดังปรากฏในสังยุตตนิกาย มัชฌิมวรรค ที่ทรงแสดงพระสูตรอันลึกซึ้งเป็นโลกุตตรธรรม และประกอบด้วยความว่างแก่ธัมมทินนอุบาสกพร้อมบริวาร พร้อมทั้งกำชับให้ศึกษาและทรงจำอย่างสม่ำเสมอ (สำ.ม. (บาลี) 19/1625/355; (ไทย) 19/1049/533) แสดงว่าสุญญตาเป็นธรรมที่คฤหัสถ์พึงศึกษาได้ นอกจากนี้ พระองค์ยังตรัสย้ำถึงพระสูตรที่ “ลึกซึ้ง เป็นโลกุตตรธรรม และประกอบด้วยความว่าง” ในหลายแห่ง ทั้งสังยุตตนิกาย นิทานวรรค และอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต โดยเป็นพุทธพจน์โดยตรง มิใช่คำอธิบายภายหลัง (สำ.นิ. (บาลี) 16/229/355; (ไทย) 16/229/317–318; อง. ทุก. (บาลี) 20/98/70; (ไทย) 20/48/70) ถึงแม้สุญญตาจะเป็นโลกุตตรธรรมที่ลึกซึ้ง แต่หากศึกษาอย่างถูกต้องย่อมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะการตระหนักถึงความว่างช่วยลดความยึดมั่นถือมั่นและทำให้เผชิญความวุ่นวายด้วยจิตที่ผ่อนคลาย สอดคล้องกับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่เห็นว่า มนุษย์ย่อมพึงพอใจในความว่างมากกว่าความวุ่นวาย เพราะความว่างเป็นภาวะที่ปราศจากความรบกวนทางจิตใจ (พุทธทาสภิกขุ (นามแฝง), มปท., หน้า 31)

ความวุ่นวายทั้งทางกายและจิตใจเป็นเหตุสำคัญแห่งทุกข์ในชีวิตมนุษย์ การเข้าใจหลัก “สุญญตา” อย่างถูกต้องจึงมีบทบาทต่อการคลายทุกข์อย่างยิ่ง ทั้งพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทและมหายานต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือการนำมนุษย์พ้นทุกข์ โดยมีสุญญตาเป็นแก่นร่วมของคำสอน ในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท พุทธพจน์ที่ตรัสแก่ธัมมทินนอุบาสกยืนยันว่า สุญญตาเป็นหัวใจของพระสัทธรรม เป็นธรรมขั้นสูงและเป็นสาระแห่งความสุขสูงสุดคือพระนิพพาน ดังนั้น สุญญตาจึงเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยตรง และทรงมุ่งหมายให้คฤหัสถ์สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แม้จะเป็นโลกุตตรธรรมก็ตาม ส่วนในพุทธปรัชญามหายาน พระนาคารชุนได้พัฒนาหลักสุญญตาเป็นกรอบคิดเชิงปรัชญาเพื่ออธิบายมัชฌิมาปฏิปทา อันพ้นจากความเห็นที่สุดโต่งทั้งอัตตวาทะและอุจเฉทวาทะ โดยวิพากษ์แนวคิดที่ถือว่าสภาวธรรมมีความเป็นจริงโดยปรมัตถ์ ซึ่งมีพื้นฐานจากการอธิบายเชิงอภิธรรม โดยเฉพาะสำนักสรวาสติวาท สุญญตาในทรรศนะของท่านหมายถึงความที่สรรพสิ่งปราศจากแก่นสารที่ตั้งมั่นในตนเอง แต่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยในระดับสมมุติบัญญัติ ความเข้าใจเช่นนี้สอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท และเป็นการดำรงอยู่ในทางสายกลางอย่างแท้จริง (สาลี ฉิมตระกูล, 2520, หน้า 35)

แนวคิดเรื่อง “สุญญตา” ในสำนักมาธยมิกะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดยนาคารชุน เพื่อชี้มัชฌิมาปฏิปทาอันพ้นจากความเห็นสุดโต่งสองฝ่าย คือ สัสสตทิฐิ (ยืนยันความมีอยู่ถาวร) และอุจเฉททิฐิ (ปฏิเสธความมีอยู่โดยสิ้นเชิง) ซึ่งไม่อาจนำสู่ความหลุดพ้นได้ นาคารชุนเห็นว่า ความเอนเอียงสู่ทัศนะสุดโต่งมีรากจากการอธิบายธรรมเชิงอภิธรรม โดยเฉพาะสำนักสรวาสติวาทที่ถือว่าธาตุ ขันธ์ และอายตนะมีอยู่จริงในระดับปรมัตถ์ อันเป็นประเด็นสำคัญที่มาธยมิกะวิพากษ์ ในทรรศนะของท่าน สุญญ

ตาหมายถึงความที่สรรพสิ่ง—including ธาตุ 4 ขันธ์ 5 และสภาวธรรมทั้งหลาย—ปราศจากสภาวะตั้งมั่นในตนเอง ดำรงอยู่เพียงในฐานะสมมุติบัญญัติ (prajñapti) ตามการกำหนดชื่อในระดับโลกียะ มิใช่ความจริงแท้เชิงภววิสัย แม้แต่พระพุทธเจ้า เมื่อพิจารณาในระดับปรมัตถสัจจก็ไม่อาจถือเป็นตัวตนถาวร เพราะทุกสิ่งล้วนเป็นไปตามเหตุปัจจัย ดังนั้น การยืนยันความมีอยู่โดยตัวของมันเองจึงขัดกับหลักอนัตตา แม้สิ่งที่มีอยู่ในระดับสมมุติสัจจก็ต้องเข้าใจว่าเป็นสุญญตา คือไม่มีความมีอยู่โดยอิสระ หากตั้งอยู่ได้ด้วยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยเท่านั้น แนวคิดนี้สะท้อนแก่นของปรัชญามาธยมิกะที่มุ่งคลายความยึดมั่นและดำรงอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาอย่างแท้จริง (นลินักษะ ดัทท์, เอกสารสำเนา, หน้า 117)

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักสุญญตาในพุทธปรัชญาฝ่ายมหายานควรได้รับการศึกษาอย่างลุ่มลึก เพื่อเข้าใจรากฐานความคิดของนิกายนี้อย่างถูกต้อง แม้การอธิบายในฝ่ายมหายานจะเข้มข้นและครอบคลุม จนบางครั้งถูกเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าเป็นสุญญวาท แต่แท้จริงมิได้ปฏิเสธสัจจธรรม หากมุ่งชี้ว่าสภาวธรรมทั้งปวงปราศจากสภาวะแห่งตน ดังที่มหายานยังวิพากษ์ว่า การอธิบายสุญญตาในเถรวาทมักจำกัดที่ปุคคลสุญญตา ขณะที่การหลุดพ้นอย่างสมบูรณ์ต้องประจักษ์ทั้งปุคคลนิราตมะและธรรมนิราตมะ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทัศนะของนลินักษะ ดัทท์ ที่เห็นว่ามหายานมุ่งสู่การตรัสรู้ที่ครอบคลุมยิ่งกว่า เพื่อบรรลุอุดมคติพระโพธิสัตว์ (นลินักษะ ดัทท์, เอกสารสำเนา, หน้า 57) ดังนั้น การศึกษาสุญญตาในบริบทมหายานจึงสำคัญต่อความเข้าใจทั้งเป้าหมายเชิงปรัชญาและอุดมคติทางจริยธรรมของนิกายนี้

ในทัศนะของนาคารชุน สำนักมาธยมิกะชี้ว่า ความจริง สุญญตา และทางสายกลางเป็นหลักการเดียวกัน กล่าวคือ การเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงว่าเกิดจากเหตุปัจจัย มิได้ดำรงอยู่อย่างอิสระหรือถาวร ความไม่มีตัวตนถาวรนี้คือสุญญตา และการหยั่งรู้สุญญตาก็คือการดำรงอยู่ในทางสายกลาง ดังนั้น การคลายความยึดมั่นในสภาวะทั้งปวงย่อมนำไปสู่การเข้าถึงสุญญตาธรรมในที่สุด ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ประเด็นว่าด้วยกำเนิดและพัฒนาการของแนวคิดสุญญตาในพระพุทธปรัชญามหายานเป็นสำคัญ อีกทั้งมีเป้าหมายเพื่อศึกษาความหมายและแก่นสารของคำสอนเรื่องสุญญตาตามแนวคิดมหายานอย่างลุ่มลึกและเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อพัฒนาการทางความคิดและฐานปรัชญาของพระพุทธปรัชญามหายาน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องความจริงและสูญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน
2. เพื่อเสนอหลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน
3. เพื่อเสนอแนวทางการนำไปใช้ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1) การศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การวิจัยในขั้นตอนนี้มุ่งศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้ 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 รวมทั้งพระสูตรและคัมภีร์สำคัญของพระพุทธปรัชญามหายานที่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทย อาทิ พระพุทธาวตังสกสูตร, มหาไวปุลยสูตร, สัทธรรมปุณฑรีกสูตร, ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร, วัชรเฉทิกปรัชญาปารมิตาสูตร, วิมลเกียรตินิเทศสูตร, สหัสรภุชสหัสรเนตรอวโลกิเตศวรโพธิสัตวมหากรุณาจิตรธารณีสูตร ตลอดจนคัมภีร์และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาโยคาจาร วัชรยาน และมหายานในบริบทประเทศไทย เช่น พุทธปรัชญาโยคาจาร ประวัติพัฒนาการ สารัตถธรรม และอิทธิพล, พุทธปรัชญาวัชรยาน มหายาน วัชรยานในประเทศไทย, และมหายานสูตราลังกา นอกจากนี้ ยังรวมถึงเอกสารคำสอนในสายเซน เช่น สูตรของเว่ยหล่าง และคำสอนของฮวงโป ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยโดยพุทธทาสภิกขุ แลพ 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ตลอดจนหนังสือและตำราทางพระพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้อง เช่น วิสุทธิมรรค, พุทธธรรม, วิมุติมรรค รวมถึงงานวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารประกอบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสุญญตาและพุทธปรัชญามหายาน

2) การวิเคราะห์และตีความข้อมูล

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและตีความข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการทางความคิดของพระพุทธปรัชญามหายาน โดยเชื่อมโยงย้อนกลับไปสู่รากฐานในพระพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงความหมาย คุณค่า และความสำคัญของหลักธรรมทางพระพุทธปรัชญา โดยเฉพาะหลักสุญญตาอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

3) การสรุปและนำเสนอผลการวิจัย

นำผลจากการศึกษาวิเคราะห์มาสรุป เรียบเรียง และนำเสนอในเชิงวิชาการ เพื่อสะท้อนภาพรวมของแนวคิดสุญญตาในพระพุทธปรัชญาเถรวาทและมหายาน ตลอดจนคุณค่าเชิงปรัชญาและการประยุกต์ใช้ในเชิงพุทธปรัชญาอย่างเป็นองค์รวม

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องความจริงและสูญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน 2) เพื่อเสนอหลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการนำไปใช้ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัย ขั้นตอน และกระบวนการดำเนินงาน มีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้ดังนี้

1) วิเคราะห์เรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า แนวคิดเรื่องความจริง (สัจจะ) และสุญญตาในพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนชี้ให้เห็นว่า แก่นของปรัชญามัธยมิกะมุ่งรื้อถอนกรอบคิดแบบสารัตถนิยม (essentialism) ที่ถือว่าสรรพสิ่งมีสวภาวะถาวรดำรงอยู่อย่างอิสระ การรื้อถอนนี้มิใช่การปฏิเสธความเป็นจริงของโลก หากเป็นการวิพากษ์ความยึดมั่นในความจริงแบบตายตัว ซึ่งเป็นรากฐานของอวิชชาและทุกข์ในทางพุทธปรัชญา ดังที่นาคารชุนเสนอการอธิบายความจริงผ่าน “ทฤษฎีสัจจะสองระดับ” ได้แก่ สมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ เพื่อแสดงโครงสร้างของความจริงที่ไม่ยึดติดกับสภาวะแบบตายตัว สัจจะทั้งสองมิได้แยกขาดจากกัน หากเป็นคนละมิติของการรับรู้ความจริง กล่าวคือ สมมติสัจจะในฐานะระดับของภาษา แนวคิด และโลกประสบการณ์ เป็นเงื่อนไขให้เข้าถึงปรมัตถสัจจะ ขณะที่ปรมัตถสัจจะซึ่งเป็นการหยั่งรู้ความจริงตามสภาวะแห่งความไม่ยึด

มั่น ก็ไม่อาจอธิบายได้โดยปราศจากสมมติสัจจะ ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสัจจะทั้งสองจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงญาณวิทยาที่เกื้อหนุนกัน มิใช่ความสัมพันธ์แบบลำดับชั้นหรือการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาด ในทรรศนะของ นาคารชุน สุญญตามิได้หมายถึงความสูญเปล่าในเชิงนิยนิยม หากหมายถึงความปราศจากสวภาวะ (นิสสวภาวะ) ของสรรพสิ่ง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายมิได้มีตัวตนหรือสารัตถะที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ แต่เป็นกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ที่อาศัยเหตุปัจจัย แนวคิดสุญญตานี้สอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งอธิบายว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปโดยอาศัยเงื่อนไขที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ดังนั้น ความจริงในทรรศนะของนาคารชุนจึงไม่ใช่ความจริงสัมบูรณ์หรือความจริงเชิงสภาวะ หากเป็น “ความจริงเชิงสัมพันธภาพ” ที่ต้องพิจารณาตามบริบทแห่งเหตุปัจจัยความเข้าใจเช่นนี้นำไปสู่จุดยืนแห่งทางสายกลาง อันหลีกเลี่ยงทิฏฐิสุดโต่งทั้งฝ่ายสัสสตทิฏฐิที่ยืนยันความมีอยู่ถาวร และฝ่ายอุจเฉททิฏฐิที่ปฏิเสธความหมายของความเป็นจริงโดยสิ้นเชิง จุดยืนดังกล่าวเป็นหัวใจของพุทธปรัชญามหายานสายมัธยมิกะ และเป็นฐานของการพัฒนาปัญญาเพื่อคลายความยึดมั่นและมุ่งสู่ความหลุดพ้น

2) หลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า จากหลักความจริงและสุญญตาตามแนวคิดของ นาคารชุน ผลการวิจัยชี้ว่า ความจริงกับสุญญตาในพุทธปรัชญามหายานมิใช่หลักการที่แยกจากกัน หากเป็นหลักการเดียวกันที่พิจารณาต่างมิติของการรับรู้และการอธิบายความเป็นจริง สุญญตาจึงไม่ใช่ความจริงอีกระดับที่อยู่เหนือหรือแยกจากโลกสมมติ หากเป็นกรอบความเข้าใจที่ทำให้เห็นโลกสมมติอย่างถูกต้องตามสภาวะของมัน การยืนยันสุญญตาจึงมิใช่การปฏิเสธโลกปรากฏ แต่เป็นการอธิบายโลกโดยปราศจากความยึดมั่นในสารัตถะหรือสวภาวะถาวร หลักการนี้สะท้อนชัดในถ้อยคำที่ว่า “สิ่งใดอาศัยกันเกิด สิ่งนั้นเป็นสุญญตา” ซึ่งชี้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างสุญญตากับหลักปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือ สรรพสิ่งดำรงอยู่โดยอาศัยเหตุปัจจัย มิได้มีตัวตนหรือความจริงแท้โดยอิสระ ดังนั้น ความจริงจึงควรถูกเข้าใจในฐานะกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ มิใช่โครงสร้างตายตัวที่แยกส่วน

ด้วยเหตุนี้ นาคารชุน จึงใช้หลักสุญญตาเป็น “เครื่องมือทางปัญญา” เพื่อวิพากษ์ทิฏฐิ มากกว่าสร้างระบบอภิปรัชญาที่รับรองความจริงเชิงสภาวะหรือความดำรงอยู่อย่างถาวรของสิ่งใด สุญญตาทำหน้าที่เปิดเผยข้อจำกัดของภาษา มโนทัศน์ และกรอบการรับรู้ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลก พร้อมทั้งคลายความยึดมั่นในความจริงแบบตายตัว ทั้งในระดับความหมาย แนวคิด และอัตตภาพของผู้รู้ แนวคิดนี้จึงมิใช่การเสนอคำตอบสุดท้าย หากเป็นกระบวนการทางปัญญาที่กระตุ้นการทบทวนและรู้เท่าทันโครงสร้างความคิดอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนมีลักษณะเป็นปรัชญาเชิงวิภาษ ที่เน้นการตั้งคำถามและทำความเข้าใจความจริงตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย เพราะว่าหลักความจริงและสุญญตาของนาคารชุนมุ่งคลายอุปาทานทางปัญญา ลดการยึดติดในกรอบคิดและอัตตภาพ เพื่อนำไปสู่เสรีภาพภายใน มิใช่เพียงอธิบายโลกเชิงทฤษฎี แต่เป็นแนวทางพัฒนาปัญญาที่เชื่อมโยงความเข้าใจโลกกับการหลุดพ้นอย่างเป็นองค์รวม

3) แนวทางการนำองค์ความรู้ไปใช้ศึกษาพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา พบว่า หลักความจริงและสุญญตาตามทรรศนะของ นาคารชุน สามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษาพุทธปรัชญามหายานได้อย่างมีนัยสำคัญ ในฐานะ “กรอบวิธีคิด” (framework of interpretation) มากกว่าการยึดเป็นชุดคำสอนตายตัว กล่าวคือ การศึกษาปรัชญาของนาคารชุนควรมุ่งใช้แนวคิดสุญญตาเป็นเครื่องมือทางปัญญาในการอ่าน วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อความเป็นจริง ทั้งในมิติทางปรัชญา ศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ มากกว่าการทำความเข้าใจเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แนวทางนี้ทำให้การศึกษาพุทธปรัชญามหายานเป็นกระบวนการตีความที่เปิดกว้าง มิใช่การยึดความหมายตายตัวของตัว

บท ภายใต้กรอบดังกล่าว “ทฤษฎีสัจจะสองระดับ” สามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิงวิชาการในการอธิบายความจริงหลากมิติ ได้แก่ ความจริงเชิงภาษา (สัญลักษณ์และการสื่อสาร) ความจริงเชิงสังคม (บริบทและโครงสร้างความหมายร่วม) และความจริงเชิงประสบการณ์ภายใน (การรับรู้และการตระหนักรู้ของปัจเจก) การใช้กรอบสัจจะสองระดับเช่นนี้ช่วยแยกระดับของความจริงอย่างชัดเจน ลดความสับสนทางแนวคิด และส่งเสริมการวิเคราะห์เชิงลึกโดยไม่ยึดติดความจริงเพียงมิติเดียว

นอกจากนี้ กรอบแนวคิดดังกล่าวยังเปิดมิติใหม่แก่การวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างพุทธปรัชญามหายานกับปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะประเด็นการวิพากษ์ความจริงเชิงสภาวะและบทบาทของภาษา เช่น อัตถิภาวนิยม ปรัชญาภาษา และปรัชญาหลังนวยุค ซึ่งต่างให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ความหมาย และข้อจำกัดของกรอบความคิดมนุษย์ การประยุกต์แนวคิดสุญญตาและสัจจะสองระดับของนาคารชุน ในบริบทนี้ จึงช่วยเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมและข้ามระบบปรัชญาอย่างมีวิจารณญาณในเชิงปฏิบัติ หลักสุญญตายังเป็นฐานคิดสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาเชิงวิพากษ์ การคลายความยึดมั่นในกรอบความคิดและอัตตภาพ และการดำรงอยู่โดยตระหนักถึงความไม่เที่ยงและความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวคิดนี้จึงไม่จำกัดอยู่เพียงระดับทฤษฎี หากสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ การนำมนุษย์สู่ความหลุดพ้นจากความยึดติด ผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาอย่างเป็นองค์รวม

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา” พบประเด็นดังนี้

1) วิเคราะห์เรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า แนวคิดเรื่องความจริง (สัจจะ) และสุญญตาในพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนชี้ให้เห็นว่า แก่นของปรัชญามัธยมิกะมุ่งรื้อถอนกรอบคิดแบบสารัตถนิยม (essentialism) ที่ถือว่าสรรพสิ่งมีสวภาวะถาวรดำรงอยู่อย่างอิสระ การรื้อถอนนี้มิใช่การปฏิเสธความเป็นจริงของโลก หากเป็นการวิพากษ์ความยึดมั่นในความจริงแบบตายตัว ซึ่งเป็นรากฐานของอวิชชาและทุกข์ในทางพุทธปรัชญา ดังที่นาคารชุนเสนอการอธิบายความจริงผ่าน “ทฤษฎีสัจจะสองระดับ” ได้แก่ สมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ เพื่อแสดงโครงสร้างของความจริงที่ไม่ยึดติดกับสภาวะแบบตายตัว สัจจะทั้งสองมิได้แยกขาดจากกัน หากเป็นคนละมิติของการรับรู้ความจริง กล่าวคือ สมมติสัจจะในฐานะระดับของภาษา แนวคิด และโลกประสบการณ์ เป็นเงื่อนไขให้เข้าถึงปรมัตถสัจจะ ขณะที่ปรมัตถสัจจะซึ่งเป็นการหยั่งรู้ความจริงตามสภาวะแห่งความไม่ยึดมั่น ก็ไม่อาจอธิบายได้โดยปราศจากสมมติสัจจะ ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสัจจะทั้งสองจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงญาณวิทยาที่เกื้อหนุนกัน มิใช่ความสัมพันธ์แบบลำดับชั้นหรือการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาไวทย์ชนินทร์ มีสุวรรณ และ คะนอง ปาลิภัทรางกูร (1567) ได้วิจัยเรื่อง “แนวคิดศูนยตาในมัธยมกะและโยคาจาร” ซึ่งชี้ว่า ศูนยตาของทั้งสองนิกายสอดคล้องกันในระดับสมมติสัจจะ กล่าวคือ สรรพสิ่งเป็นศูนยตาเพราะอาศัยเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ในระดับปรมัตถ์ โยคาจารเห็นว่านิพพานซึ่งเป็นผลแห่งการเห็นศูนยตา เป็นสภาวะที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัย เกิดจากการประจักษ์กระแสวิญญาณอันบริสุทธิ์ พ้นจากทวิภาวะของผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ และยืนยันว่านิพพานในฐานะโลกุตตรธรรมมีสวภาวะ ขณะที่ฝ่ายมัธยมกะยืนยันหลักอาศัยกันเกิดแม้กระทั่งนิพพาน กล่าวคือ นิพพานเองก็ไม่อาจเกิดขึ้นอย่างอิสระ หากต้องอาศัยเหตุปัจจัย และปราศจากสวภาวะเช่นเดียวกัน

ในทรรศนะของ นาคารชุน สุญญตามิได้หมายถึงความสูญเปล่าในเชิงนิยนิยม หากหมายถึงความปราศจากสวภาวะ (นิสสวภาวะ) ของสรรพสิ่ง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายมิได้มีตัวตนหรือสารัตถะที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ แต่เป็นกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ที่อาศัยเหตุปัจจัย แนวคิดสุญญตานี้สอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งอธิบายว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปโดยอาศัยเงื่อนไขที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ดังนั้น ความจริงในทรรศนะของนาคารชุนจึงไม่ใช่ความจริงสัมบูรณ์หรือความจริงเชิงสภาวะ หากเป็น “ความจริงเชิงสัมพันธภาพ” ที่ต้องพิจารณาตามบริบทแห่งเหตุปัจจัยความเข้าใจเช่นนี้นำไปสู่จุดยืนแห่งทางสายกลาง อันหลีกเลี่ยงทิฏฐิสุดโต่งทั้งฝ่ายสัสสตทิฏฐิที่ยืนยันความมีอยู่ถาวร และฝ่ายอุจเฉททิฏฐิที่ปฏิเสธความหมายของความเป็นจริงโดยสิ้นเชิง จุดยืนดังกล่าวเป็นหัวใจของพุทธปรัชญามหายานสายมัธยมิกะ และเป็นฐานของการพัฒนาปัญญาเพื่อคลายความยึดมั่นและมุ่งสู่ความหลุดพ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูโกศลสุตกิจ (สุเชาว์ สุเมโธ), และคณะ (2568), ได้วิจัยเรื่อง “อรรถปริวรรตคำสอนเรื่องสุญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพ้นทุกข์” พบว่า การปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอช่วยให้เข้าใจสัจธรรมของชีวิต ควบคุมกิเลส และละวางความยึดติด อันนำไปสู่ความพ้นทุกข์และความสุขที่แท้จริง สุญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึงสภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออัตตา (อนัตตา) ไม่มีสิ่งใดควรยึดถือว่าเป็นสัตว์ บุคคล หรือของตน สภาวะที่ว่างจากกิเลส ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ คือพระนิพพาน ซึ่งปราศจากความยึดมั่นว่า “ตัวกู–ของกู” การพ้นทุกข์จึงเกิดจากปัญญาที่เห็นความไม่มีตัวตนว่า สรรพสิ่งล้วนเกิดจากเหตุปัจจัย มิใช่เรา มิใช่ของเรา การทำความเข้าใจสุญญตาผ่าน “ภาษาธรรม” ตามแนวพุทธทาสจึงเป็นหนทางสู่ความหลุดพ้น และงานวิจัยดังกล่าวได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ทางพระพุทธปรัชญาในรูปแบบ LEPDI Model

2) หลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่าจากหลักความจริงและสุญญตาตามแนวคิดของ นาคารชุน ผลการวิจัยชี้ว่า ความจริงกับสุญญตาในพุทธปรัชญามหายานมิใช่หลักการที่แยกจากกัน หากเป็นหลักการเดียวกันที่พิจารณาต่างมิติของการรับรู้และการอธิบายความเป็นจริง สุญญตาจึงไม่ใช่ความจริงอีกระดับที่อยู่เหนือหรือแยกจากโลกสมมติ หากเป็นกรอบความเข้าใจที่ทำให้เห็นโลกสมมติอย่างถูกต้องตามสภาวะของมัน การยืนยันสุญญตาจึงมิใช่การปฏิเสธโลกปรากฏ แต่เป็นการอธิบายโลกโดยปราศจากความยึดมั่นในสารัตถะหรือสวภาวะถาวร หลักการนี้สะท้อนชัดในถ้อยคำที่ว่า “สิ่งใดอาศัยกันเกิด สิ่งนั้นเป็นสุญญตา” ซึ่งชี้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างสุญญตากับหลักปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือ สรรพสิ่งดำรงอยู่โดยอาศัยเหตุปัจจัย มิได้มีตัวตนหรือความจริงแท้โดยอิสระ ดังนั้น ความจริงจึงควรถูกเข้าใจในฐานะกระบวนการแห่งความสัมพันธ์มิใช่โครงสร้างตายตัวที่แยกส่วน ซึ่งสอดคล้องกับพระอธิการนพพร กิตฺติสาโร (ศรีธนปัญญากุล) และ จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ (2562), ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดขณิกวาทในปรัชญามาธยมิก” พบว่า 1) แนวคิดขณิกวาทในพุทธปรัชญามหายานมีความแตกต่างตามนิกาย เช่น ไวภาษิกะเห็นว่า “ธรรม” เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของโลก เสาตรานติกะถือว่าความจริงมีทั้งวัตถุและจิต และทั้งหมดล้วนไม่เที่ยงเป็นกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง โยคาจารเน้นการปฏิบัติโยคะและการฝึกจิต ส่วนมัธยมิกะ ซึ่งก่อตั้งโดยนาคารชุน ในพุทธศตวรรษที่ 7 อธิบายพุทธธรรมด้วยวิภาษวิธีบนหลักทางสายกลาง 2) ขณิกวาทในมัธยมิกะอธิบายว่า สรรพสิ่งเกิด–ดับทุกขณะตามลำดับเหตุปัจจัย เรียกว่า “สันตานวาท” (ทฤษฎีความสืบเนื่อง) ทั้งวัตถุและจิตล้วนเป็นขณิกะ นาคารชุนเสนอหลักสุญญตาเพื่ออธิบายปัจจยการและอนัตตาตามหลักปฏิจจสมุปบาท มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือ นิรวาณ และ 3) ขณิกทัศนะชี้ว่า ทุกสิ่งเป็นกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งใดคงทนแม้ชั่วขณะเดียว ทุกอย่างอาศัยเหตุปัจจัยจึงมีลักษณะเป็นความว่าง การเข้าถึงขณิกวาทจึงหมายถึงการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท มีสติรู้เท่าทันทุกขณะ อาศัย

ภาวนามยปัญญาเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จนเข้าถึงความว่างจากกิเลสและการยึดติด อันนำไปสู่นิรวาณในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ นาคารชุน จึงใช้หลักสุญญตาเป็น “เครื่องมือทางปัญญา” เพื่อวิพากษ์ทิฏฐิ มากกว่าสร้างระบบอภิปรัชญาที่รับรองความจริงเชิงสภาวะหรือความดำรงอยู่อย่างถาวรของสิ่งใด สุญญตาทำหน้าที่เปิดเผยข้อจำกัดของภาษา มโนทัศน์ และกรอบการรับรู้ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลก พร้อมทั้งคลายความยึดมั่นในความจริงแบบตายตัว ทั้งในระดับความหมาย แนวคิด และอัตตภาพของผู้รู้ แนวคิดนี้จึงมิใช่การเสนอคำตอบสุดท้าย หากเป็นกระบวนการทางปัญญาที่กระตุ้นการทบทวนและรู้เท่าทันโครงสร้างความคิดอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนมีลักษณะเป็นปรัชญาเชิงวิภาษ ที่เน้นการตั้งคำถามและทำความเข้าใจความจริงตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย เพราะว่าหลักความจริงและสุญญตาของนาคารชุนมุ่งคลายอุปาทานทางปัญญา ลดการยึดติดในกรอบคิดและอัตตภาพ เพื่อนำไปสู่เสรีภาพภายใน มิใช่เพียงอธิบายโลกเชิงทฤษฎี แต่เป็นแนวทางพัฒนาปัญญาที่เชื่อมโยงความเข้าใจโลกกับการหลุดพ้นอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ, และคณะ (2566) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปัญญาบารมีในพระพุทธปรัชญาเถรวาทกับมหายาน พบว่า 1) ฝ่ายเถรวาท ปัญญาบารมีหมายถึงความรอบรู้ รู้ชัด รู้แจ้งในความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง เป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญสั่งสมหลายชาติ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสั่งสอนสัตว์โลก ทั้งยังใช้ได้กับพระสาวกทั่วไป 2) ฝ่ายมหายานใช้คำว่า “ปรัชญาปารมิตา” หมายถึงปัญญาที่หยั่งรู้ทั้งปุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา คือความเป็นสุญญตาของสรรพสิ่ง พระโพธิสัตว์บำเพ็ญสืบเนื่องจากอดีตชาติ และเมื่อบรรลุพุทธภาวะแล้ว ยังคงมุ่งนำพาสรรพสัตว์สู่ความหลุดพ้น และ 3) เชิงเปรียบเทียบทั้งสองฝ่ายแบ่งระดับปัญญาบารมีเป็น 3 ระดับเช่นกัน แต่เกณฑ์ต่างกัน โดยเถรวาทมุ่งบรรลุจุดหมายสูงสุดก่อนแล้วจึงเกื้อกูลผู้อื่น ส่วนมหายานเน้นประโยชน์สุขของสรรพสัตว์เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามเป้าหมายร่วมกันคือ การบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณและการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

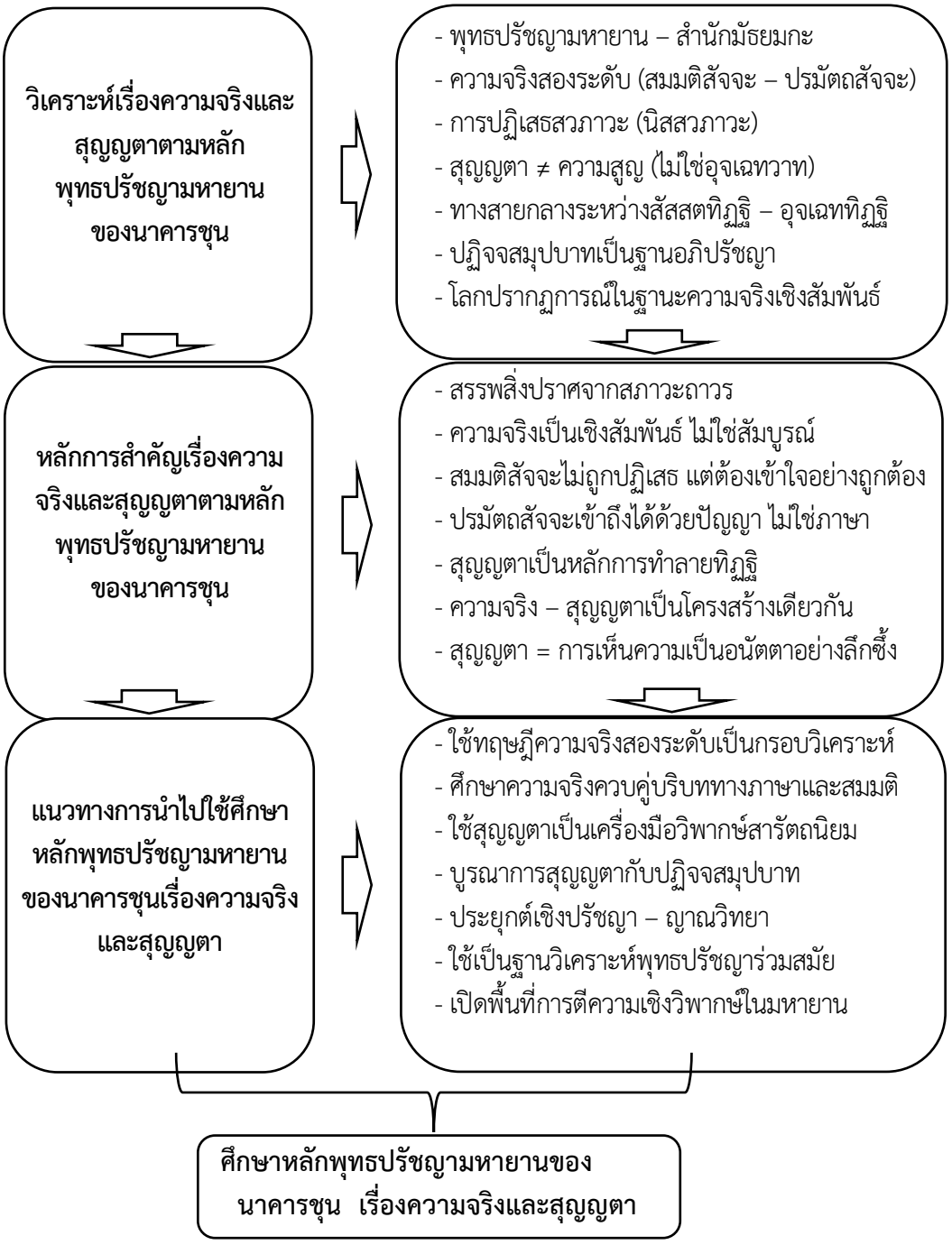
3) แนวทางการนำองค์ความรู้ไปใช้ศึกษาพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา พบว่า หลักความจริงและสุญญตาตามทรรศนะของ นาคารชุน สามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษาพุทธปรัชญามหายานได้อย่างมีนัยสำคัญ ในฐานะ “กรอบวิธีคิด” (framework of interpretation) มากกว่าการยึดเป็นชุดคำสอนตายตัว กล่าวคือ การศึกษาปรัชญาของนาคารชุนควรมุ่งใช้แนวคิดสุญญตาเป็นเครื่องมือทางปัญญาในการอ่าน วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อความเป็นจริง ทั้งในมิติทางปรัชญา ศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ มากกว่าการทำความเข้าใจเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แนวทางนี้ทำให้การศึกษาพุทธปรัชญามหายานเป็นกระบวนการตีความที่เปิดกว้าง มิใช่การยึดความหมายตายตัวของตัวบท ภายใต้กรอบดังกล่าว “ทฤษฎีสัจจะสองระดับ” สามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิงวิชาการในการอธิบายความจริงหลากมิติ ได้แก่ ความจริงเชิงภาษา (สัญลักษณ์และการสื่อสาร) ความจริงเชิงสังคม (บริบทและโครงสร้างความหมายร่วม) และความจริงเชิงประสบการณ์ภายใน (การรับรู้และการตระหนักรู้ของปัจเจก) การใช้กรอบสัจจะสองระดับเช่นนี้ช่วยแยกระดับของความจริงอย่างชัดเจน ลดความสับสนทางแนวคิด และส่งเสริมการวิเคราะห์เชิงลึกโดยไม่ยึดติดความจริงเพียงมิติเดียว ซึ่งสอดคล้องกับ นางสิริกร สิงหฬ (2566) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปปมาทธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทและพุทธปรัชญามหายาน” พบว่า อัปปมาทธรรมมีคุณค่ายิ่งต่อการดำเนินชีวิต โดยเน้นการมีสติละเว้นความชั่ว และเร่งสร้างความดีผ่านการรักษาศีลและบำเพ็ญบารมี ทั้งเถรวาทและมหายานต่างยึดศีล 5 เป็นจริยธรรมพื้นฐาน ขณะที่มหายานเพิ่มเติมหลักโพธิสัตวศีลและบารมี 6 เพื่อพัฒนาตนให้เป็นผู้มีสติไม่ประมาท และเกิดปัญญาเห็นสัจจธรรม รวมทั้งการเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะ เชิงเปรียบเทียบ

อัปปมาทธรรมของทั้งสองนิกายสามารถประยุกต์เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน ซึ่งผู้คนมักขาดสติและถูกกระแสข้อมูลครอบงำ หลักนี้จึงเป็นที่พึ่งทางใจ สร้างสันติสุขภายใน และส่งผลสู่สันติภาพภายนอก ตลอดจนเสริมภูมิคุ้มกันทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

นอกจากนี้ กรอบแนวคิดดังกล่าวยังเปิดมิติใหม่แก่การวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างพุทธปรัชญามหายานกับปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะประเด็นการวิพากษ์ความจริงเชิงสภาวะและบทบาทของภาษา เช่น อัตถิภาวนิยม ปรัชญาภาษา และปรัชญาหลังนวยุค ซึ่งต่างให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ความหมาย และข้อจำกัดของกรอบความคิดมนุษย์ การประยุกต์แนวคิดสุญญตาและสัจจะสองระดับของนาคารชุน ในบริบทนี้ จึงช่วยเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมและข้ามระบบปรัชญาอย่างมีวิจารณญาณในเชิงปฏิบัติ หลักสุญญตายังเป็นฐานคิดสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาเชิงวิพากษ์ การคลายความยึดมั่นในกรอบความคิดและอัตตภาพ และการดำรงอยู่โดยตระหนักถึงความไม่เที่ยงและความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวคิดนี้จึงไม่จำกัดอยู่เพียงระดับทฤษฎี หากสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ การนำมนุษย์สู่ความหลุดพ้นจากความยึดติด ผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับพิฆเณศ นิภารัตน์ (2565) ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพุทธปรัชญาดั้งเดิมต่อหลักคำสอนของพระนาคารชุนในปรัชญามาธยมิกะ” พบว่า คำสอนของ นาคารชุน มีความสอดคล้องอย่างเป็นระบบทั้งด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ แก่นคำสอนคือ “ศูนยตา” ซึ่งมีนัยสอดคล้องกับหลักอนัตตาในพุทธปรัชญาดั้งเดิม โดยมีปฏิจจสมุปบาทเป็นฐานอธิบาย ส่วนวิภาษวิธีเป็นเพียงเครื่องมือชี้ข้อจำกัดของเหตุผลและภาษา เพื่อไม่ให้ยึดติดในทิฏฐิทางอภิปรัชญา วิธีการดังกล่าวนำไปสู่ความเข้าใจศูนยตา การปล่อยวางความเห็นสุดโต่ง และการดำรงอยู่บนทางสายกลาง แนวคิดทั้งหมดตั้งอยู่บนหลักปฏิจจสมุปบาทและภาวะสัมพัทธนิยม ซึ่งชี้ว่าในที่สุดสรรพสิ่งย่อมคลี่คลายสู่ความว่างอย่างแท้จริง

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน เรื่องความจริงและสุญญตา” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

จากการศึกษาพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนในประเด็นความจริงและสุญญตา ตามวัตถุประสงค์ทั้งสามประการ สามารถสังเคราะห์ได้ว่า แก่นความคิดของสำนักมัธยมิกะอยู่ที่ ทฤษฎีสัจจะสองระดับ และ หลักสุญญตา ซึ่งเป็นโครงสร้างปรัชญาที่มีระบบชัดเจน สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์เรื่องความจริงและสุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า นาคารชุนมุ่งรื้อถอนกรอบคิดแบบสารัตถนิยมที่ถือว่าสรรพสิ่งมีสวภาวะถาวร โดยเสนอทฤษฎีสัจจะสองระดับ คือ สมมติสัจจะ และ ปรมัตถสัจจะ ซึ่งมิได้แยกขาดจากกัน แต่สัมพันธ์เกื้อหนุนกันในเชิงญาณวิทยา กล่าวคือ สมมติสัจจะเป็นเงื่อนไขให้เข้าถึงปรมัตถสัจจะ และปรมัตถสัจจะก็ไม่อาจอธิบายได้โดยปราศจากสมมติสัจจะ สุญญตาในทรรศนะของท่านจึงมิใช่ความสูญเปล่า หากหมายถึงความปราศจากสวภาวะของสรรพสิ่ง อันสอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่เห็นว่าสรรพสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความจริงจึงเป็นความจริงเชิงสัมพันธภาพ การเข้าใจเช่นนี้นำไปสู่ทางสายกลาง ไม่ตกสู่สัสสตทิฏฐิหรืออุจเฉททิฏฐิ ซึ่งเป็นหัวใจของมัธยมิกะ

2) การเสนอหลักการสำคัญเรื่องความจริงและสุญญตาตามพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุน พบว่า ความจริงกับสุญญตาเป็นหลักการเดียวกันต่างมิติ สุญญตามิใช่ความจริงอีกระดับที่แยกจากโลกสมมติ แต่คือการเห็นโลกสมมติอย่างถูกต้อง ดังถ้อยคำว่า “สิ่งใดอาศัยกันเกิด สิ่งนั้นเป็นสุญญตา” สุญญตาจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางปัญญาเพื่อวิพากษ์ทิฏฐิ มิใช่ระบบอภิปรัชญาที่ตั้งข้อยืนยันเชิงสภาวะ ลักษณะนี้ทำให้ปรัชญาของนาคารชุนเป็นปรัชญาเชิงวิภาษ มุ่งคลายอุปาทานทางปัญญาและนำสู่เสรีภาพภายใน มากกว่าการสร้างทฤษฎีอธิบายโลกอย่างตายตัว

3) แนวทางการนำองค์ความรู้ไปใช้ศึกษาพุทธปรัชญามหายานของนาคารชุนเรื่องความจริงและสุญญตา พบว่า องค์ความรู้เรื่องสัจจะสองระดับและสุญญตาสามารถใช้เป็นกรอบวิธีคิดในการศึกษาพุทธปรัชญามหายาน มากกว่าการยึดถือเป็นคำตอบสำเร็จรูป กล่าวคือ ใช้สุญญตาเป็นวิธีอ่าน วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อความจริง ทั้งในเชิงปรัชญา ศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดนี้ยังเอื้อต่อการศึกษาเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตก และในเชิงปฏิบัติช่วยพัฒนาปัญญาเชิงวิพากษ์ ลดความยึดมั่นถือมั่น และส่งเสริมการดำรงอยู่บนความเข้าใจความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย อันสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ ความหลุดพ้นจากความยึดติดทั้งปวง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1) หน่วยงานทางการศึกษาและสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านพุทธปรัชญา ควรส่งเสริมการบรรจุแนวคิดเรื่อง “ความจริงสองระดับ” และ “สุญญตา” ตามปรัชญามัธยมิกะของนาคารชุนไว้ในหลักสูตร เพื่อพัฒนากรอบคิดเชิงวิพากษ์และการเข้าใจความจริงอย่างไม่ยึดติดในสารัตถนิยม

1.2) ควรสนับสนุนการวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างพุทธปรัชญามหายานกับศาสตร์ร่วมสมัย เช่น ปรัชญาตะวันตก วิทยาศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ เพื่อขยายขอบเขตการอธิบายแนวคิดเรื่องความจริงและสุญญตาในบริบทโลกปัจจุบัน

1.3) ภาครัฐและองค์กรด้านศาสนา ควรใช้หลักสุญญตาและทางสายกลางเป็นฐานคิดเชิงนโยบายในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ในสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1) ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและตีความพุทธปรัชญามหายาน โดยเฉพาะการทำความเข้าใจความจริงในเชิงสัมพันธภาพและการคลายความยึดมั่นในทิฏฐิ

2.2) สามารถประยุกต์ใช้หลักความจริงและสุญญตาเป็นเครื่องมือทางปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาทางสังคม วัฒนธรรม และจริยธรรม เพื่อส่งเสริมการมองปัญหาอย่างรอบด้านและไม่ยึดติดในมุมมองใดมุมมองหนึ่ง

2.3) ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน การเสวนาทางวิชาการ หรือการฝึกปฏิบัติทางปัญญา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจตนเองและโลกตามแนวทางพุทธปรัชญามหายาน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1) ควรศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความจริงและสุญญตาในปรัชญาของนาคารชุนเปรียบเทียบกับนักปรัชญามหายานสายอื่น เช่น อสังคะ หรือวสุพันธุ์ เพื่อให้เห็นพัฒนาการและความแตกต่างเชิงแนวคิด

3.2) ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดสุญญตาของนาคารชุนกับแนวคิดเรื่องความจริงในปรัชญาตะวันตกหรือวิทยาศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงข้ามศาสตร์

3.3) ควรขยายการวิจัยไปสู่การประยุกต์ใช้แนวคิดความจริงและสุญญตาในมิติการปฏิบัติ เช่น การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ การพัฒนาจิต หรือการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม

บรรณานุกรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2556). บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย. เล่ม 1 ภาค 1–4, พิมพ์ครั้งที่ 3. ราชบัณฑิตยสถาน.

นลินักษะ ดัทท์, (ม.ป.ป.). พุทธศาสนามหายาน (พระมหาสมจินต์ วันจันทร์, ผู้แปล). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูโกศลสุตกิจ (สุเชาว์ สุเมโธ) และคณะ. (2568). อรรถปริวรรตคำสอนเรื่องสุญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพ้นทุกข์. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(11).

พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ และคณะ. (2566). การศึกษาเปรียบเทียบปัญญาบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 8(2).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 25. มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.

พระมหาไวทย์ชนินทร์ มีสุวรรณ, และปาลิภัทรางกูร, คะนอง. (2567). แนวคิดศูนยตาในมัธยมกะและโยคาจาร. วารสาร มจร ภาษาและวัฒนธรรม, 4(2).

พระอธิการนพพร กิตฺติสาโร (ศรีธนปัญญากุล), และวงศ์พรพวัณ, จักรพรรณ. (2562). การวิเคราะห์แนวคิดขณิกวาทในปรัชญามาธยมิก. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 6(1).

พิฆเณศ นิภารัตน์ ,. (2565). อิทธิพลของพุทธศาสนาดั้งเดิมต่อหลักคำสอนของพระนาคารชุนในปรัชญามาธยมิกะ. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 8(25), 14.

พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). สูญญตากถา. เจริญรัฐการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สิริกร สิงหฬ, (2566). “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปปมาทธรรมในพุทธศาสนาเถร

วาทและพุทธศาสนามหายาน”. ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์

THE APPLICATION OF MENTAL WILLPOWER TO PROMOTE PEACEFUL FAMILIES OF MEDITATION PRACTITIONERS ACCORDING TO THE TEACHINGS OF LUANG POR VIRIYANG

วิลาวัลย์ คุมพล
Wilawan Koomphol
ปัทมาวดี แสนเขื่อนแก้ว
Padmavadi Sandamkaew
มานิตย์ เฟื่องผล
Manit Phuengphol
สรวิชญ์ วงษ์สอาด
Sorawich Wongsaad
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
Email: sorawit062231@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 14 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 26 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ (สมเด็จพระญาณวชิโรดม)” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ 1) เพื่อศึกษาพลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ 2) เพื่อศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรม ในการส่งเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ และ 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 รูป/คน โดยวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis) นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา (Descriptive method) ผลการวิจัย พบว่า 1) ศึกษาพลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า อาศัยหลักพลังจิตตานุภาพ ซึ่งเป็นระบบการฝึกสมาธิที่เน้น “จิตตภาวนา” เพื่อพัฒนาจิตให้มั่นคง สงบ และมีพลังภายใน สถาบันจิตตานุภาพได้พัฒนาหลักสูตรสมาธิที่เข้าถึงง่าย มีคุรุเป็นผู้นำ ส่งผลให้ผู้ฝึกสามารถนำสมาธิไปใช้ในชีวิตครอบครัว โดยเฉพาะในการสร้างความสงบ ความเข้าใจ และการสื่อสารอย่างมีสติ อันเป็นรากฐานของ “ครอบครัวสันติสุข” 2) ศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวง

พ่อวิริยังค์(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่าการฝึกจิตตานุภาพช่วยให้ควบคุมอารมณ์ พัฒนาให้เกิดความเมตตา กรุณา และส่งเสริมความเข้าใจในครอบครัว ผู้ปฏิบัติหลายคนเห็นพ้องว่าตนมีสมาธิและจิตใจสงบขึ้น สามารถเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้น และให้อภัยได้ง่ายขึ้น แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติสมาธิในแนวทางนี้มิใช่เพียงแค่กิจกรรมที่ส่งผลในระดับส่วนบุคคล แต่ยังพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานที่เล็กที่สุดของสังคม 3) การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า สามารถทำได้ด้วยการฝึกสมาธิร่วมกัน ฝึกเจริญสติอย่างสม่ำเสมอ และนำหลักธรรม เช่น ความอดทน เมตตา การให้อภัย มาใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้งานวิจัยยังเสนอแนวทางปฏิบัติ เช่น การเดินจงกรม นั่งสมาธิร่วมกัน การใช้เวลาคุณภาพร่วมกัน และการสื่อสารด้วย “วจีสุจริต” ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งเสริมพลังจิตตานุภาพให้เกิดขึ้นในครอบครัว และสามารถขยายผลสู่ระดับชุมชนได้นั่นเอง

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, พลังจิตตานุภาพ, ส่งเสริม, ครอบครัวสันติสุข, ผู้ปฏิบัติธรรม, หลวงพ่อวิริยังค์.

Abstract

The research entitled “The Application of Mental Willpower to Promote Peaceful Families of Meditation Practitioners According to the Teachings of Luang Por Vriyang”, has 3 objectives: 1) To study the mental willpower in promoting peaceful families following the guidelines of Somdej Phra Yanawachirodom (Luang Por Wiriyang Sirindharo) Institute of Mental Power 2) To study the perspectives of practitioners in promoting and creating peaceful families following the guidelines of Somdej Phra Yanawachirodom (Luang Por Wiriyang Sirindhorn) Institute of Mental Power and 3) To present the application of mental power in promoting peaceful families following the guidelines of Somdej Phra Yanawachirodom (Luang Por Wiriyang Sirindhorn) Institute of Mental Power. This research was employed by using participation from key informants, totally 14 people, Content Analysis was used, and The research results found that: 1) To study the mental willpower in promoting peaceful families following the guidelines of Somdej Phra Yanawachirodom (Phra Luang Por Wiriyang Sirindhorn) found that relying on the principle of mental power, which is a meditation training system that emphasizes “mettā-bhāvanā” to develop the mind to be stable, calm and have inner power. The Institute of Mental Power has developed an easily accessible meditation course led by a teacher, resulting in practitioners being able to apply meditation in family life, especially in creating peace, understanding and mindful communication, which are the foundations of a “peaceful family”. 2) Studying the views of practitioners on promoting peaceful families according to the teachings of Somdej Phra Yanawachirodom (Phra Luang Por Wiriyang Sirindhorn), it was found that practicing mental understanding willpower help to control emotions, develop loving-kindness, compassion and promote right understanding in the family. Many practitioners agreed that they were more peaceful, understood each other, and were easier to forgive. It has shown that practicing

meditation in this way is not just an individual activity but also develops relationships in the family, which is the basic unit of society. 3) Applying mental willpower to promote peaceful families according to the teachings of Somdej Phra Yanawachirodom (Phra Luang Por Weiyang Sirindhorn) found that it can be done by practicing meditation together, practicing mindfulness regularly and applying principles of Dhamma such as patience, loving-kindness, and forgiveness in daily life. The research also suggests practices such as walking meditation, sitting meditation together, spending quality time with family together, and communicating with "honest words", all of which promote mental power in the family and can be expanded to the community level.

Keywords: Application, Willpower, Promotion, Family Peace, Dharma Practitioner, Reverend Father Viriyang.

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพราะเป็นพื้นที่แรกในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทัศนคติที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม สมาชิกในครอบครัวได้เรียนรู้การเคารพผู้อาวุโส การช่วยเหลือเกื้อกูล และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยวัฒนธรรมไทยได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจและแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน การปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวตั้งแต่ต้นช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ลดความยึดมั่นถือมั่น และสนับสนุนซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความเข้าใจและความอบอุ่นภายในครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543, หน้า 51–60) ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ความสงบสุขของครอบครัวเกิดจากความรัก ความสามัคคี และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นระบบ โดยศีลช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจให้สงบ มีเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ส่วนปัญญาช่วยให้เกิดความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และความจริงของชีวิต กระบวนการพัฒนาดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตคู่และการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตโต), 2547, หน้า 190–191)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอย่างชัดเจน โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายและภาระหนี้สิน ซึ่งก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างคู่สมรสและทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวอ่อนแอลง นอกจากนี้ ความเสื่อมถอยของคุณธรรมในชีวิตคู่และความเป็นอิสระของบุคคลในสังคมสมัยใหม่ อาจนำไปสู่ความเบื่อหน่ายในความสัมพันธ์และการละเลยผลกระทบที่มีต่อครอบครัว อีกทั้งการขาดความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบยังอาจนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยง เช่น การพึ่งพาอบายมุข การเสพยาเสพติด และการพนัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก อย่างไรก็ตาม หากสมาชิกในครอบครัวสามารถสร้างความเข้าใจและสนับสนุนซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งปรับตัวและเผชิญประสบการณ์ทั้งสุขและทุกข์ร่วมกัน ย่อมช่วยเสริมสร้างความรัก ความผูกพัน และความมั่นคงของครอบครัว ทำให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ

ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาเสนอแนวทางในการสร้างครอบครัวสันติสุขผ่านหลักฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างเข้าใจ เกื้อกูล และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ อันนำไปสู่การสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งและสังคมที่สงบสุข (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554, หน้า 465; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553, หน้า 78).

ในสังคมปัจจุบัน หากบุคคลไม่สามารถพัฒนาความคิด พฤติกรรม และทัศนคติให้เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ย่อมส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัวเกิดความเปราะบาง โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่บุคคลมีความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจมากขึ้น จนอาจนำไปสู่ความเบื่อหน่ายในความสัมพันธ์ การละเลยความรู้สึกของกันและกัน และการเกิดพฤติกรรมที่กระทบต่อความมั่นคงของครอบครัว ปัญหาดังกล่าวยังสัมพันธ์กับการขาดความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งอาจแสดงออกผ่านพฤติกรรมเสี่ยง เช่น การพึ่งพาอบายมุข การเสพยาเสพติด และการพนัน โดยผู้กระทำมักมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทางออกจากความเครียดหรือปัญหาชีวิต ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเสื่อมถอยและก่อให้เกิดวิกฤตต่อความมั่นคงของครอบครัว อย่างไรก็ตาม หากสมาชิกในครอบครัวสามารถเรียนรู้ ปรับตัว และพัฒนาความเข้าใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งเผชิญประสบการณ์ทั้งสุขและทุกข์ร่วมกัน ย่อมช่วยเสริมสร้างความผูกพันและความมั่นคงของครอบครัว อีกทั้งการดำเนินชีวิตอย่างมีสติยังสามารถขยายผลไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ในสังคม เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาต่อเนื่องในลักษณะคล้ายปรากฏการณ์ “สโนว์บอล” ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมโดยรวม ในขณะเดียวกัน ครอบครัวไทยในสังคมโลกยุคปัจจุบันต้องเผชิญผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้โครงสร้างครอบครัวจำนวนมากเปลี่ยนจากครอบครัวขยายไปสู่ครอบครัวเดี่ยว ทำให้ความใกล้ชิดและความอบอุ่นภายในครอบครัวลดลง โดยเฉพาะเมื่อภาระทางเศรษฐกิจทำให้สมาชิกต้องทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานจนละเลยความสัมพันธ์ภายในบ้าน ปัญหาดังกล่าวจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อความสงบสุขของครอบครัวและสังคม ด้วยเหตุนี้ ภาครัฐจึงให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในฐานะหน่วยพื้นฐานของสังคม โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ซึ่งยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ เพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งมุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม พัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม และส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการป้องกันและแก้ไขปัญหาภายในครอบครัว อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพและความสงบสุขอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560, หน้า 65–74).

ในบริบทของสังคมไทย ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีแนวโน้มลดความใกล้ชิดและความผูกพันลง ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวได้รับผลกระทบทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรม อีกทั้งยังทำให้ชุมชนอ่อนแอในการทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมทางศีลธรรมของสังคม จนนำไปสู่ภาวะเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม (ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, 2537, หน้า 50–51) ในอดีตครอบครัวไทยมีความเป็นเอกภาพและสามารถกำกับดูแลพฤติกรรมของสมาชิกให้อยู่ในกรอบศีลธรรมได้อย่างเข้มแข็ง แต่การพัฒนาสังคมที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องแยกย้ายไปทำงานหรือศึกษาในพื้นที่ต่าง ๆ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวห่างเหินและกระทบต่อโครงสร้างทางศีลธรรมของสังคม เนื่องจากครอบครัวและชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการหล่อหลอมคุณค่าทางศีลธรรมของสังคม (ประเวศ วะสี

และคณะ, 2539, หน้า 43) ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังส่งผลให้บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังคุณธรรมตามวิถีชีวิตแบบชาวพุทธลดลง จากเดิมที่พ่อแม่มักพาบุตรหลานเข้าวัดและเรียนรู้กิจกรรมทางศาสนา แต่ปัจจุบันกระบวนการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมดังกล่าวมีความต่อเนื่องน้อยลง นักวิชาการจึงเสนอว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนควรเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก มากกว่าการพึ่งพาสถาบันศาสนาเพียงฝ่ายเดียว (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545, หน้า 47)ในมิติของการพัฒนาคุณภาพจิตใจ แนวทางการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพภายในของมนุษย์ โดยเน้นการฝึกสมาธิและการพัฒนาพลังจิตตานุภาพผ่านการเจริญภาวนาอย่างสม่ำเสมอ เช่น การกำหนดรู้ลมหายใจ การมีสติรู้ตัวทั่วพร้อม และการฝึกสติในชีวิตประจำวัน กระบวนการฝึกดังกล่าวช่วยพัฒนาสติปัญญาและการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ส่งผลให้บุคคลมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ เข้าใจผู้อื่น และมีทักษะทางสังคมที่ดี อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ปัญหาครอบครัวที่ขาดสันติสุขมักเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน ได้แก่ ความขัดแย้งภายในครอบครัวจากการใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน ปัญหาทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความตึงเครียด และความแตกต่างทางค่านิยมระหว่างวัย ปัจจัยเหล่านี้อาจทำให้บรรยากาศภายในครอบครัวเต็มไปด้วยความกดดันและนำไปสู่ความรุนแรงได้ หากขาดการแก้ไขอย่างเหมาะสม ดังนั้น การสร้างความเข้าใจ การเปิดใจรับฟัง และการเคารพความคิดเห็นของกันและกันจึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดความขัดแย้ง การแก้ไขปัญหาครอบครัวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกทุกคน รวมถึงการใช้แนวทางพัฒนาจิตใจ เช่น การฝึกสมาธิและการเจริญสติ ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์ ลดความเครียด และสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แนวทางการพัฒนาพลังจิตตานุภาพตามคำสอนของ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้บุคคลมีความอดทน เข้าใจผู้อื่น และสามารถประนีประนอมกันได้ง่ายขึ้น เมื่อจิตใจมีความสงบและมั่นคง ย่อมช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความรัก ความเมตตา และความปรารถนาดีภายในครอบครัว ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีความแน่นแฟ้น และนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสมดุลและสงบสุขในสังคม

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาแนวทางปฏิบัติธรรมของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) ศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) และศึกษาความสำเร็จของผู้ปฏิบัติธรรมในการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขซึ่งจะส่งผลต่อการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ด้วยเห็นว่าการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อรับมือกับอารมณ์ภายนอก ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อายาตนภายนอก 6 เมื่อศึกษางานวิจัยนี้แล้วจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติธรรมที่จะสามารถเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) ได้ และเกิดประโยชน์กับประชาชนทั่วไปในเขตหนองแขม กรุงเทพมหานครรวมถึงประชาชนทั่วโลกอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ

2. เพื่อศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรม ในการส่งเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ

3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research โดยศึกษารูปแบบ การสอนสมาธิ รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพและวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มุตโตทัย หนังสือหลักสูตรคุรุสาสมาธิ สื่อต่าง ๆ ของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) เอกสาร ตำรา บทความวิชาการ ตลอดจนงาน วิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยมีองค์ประกอบดังนี้ ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา ประกอบด้วยค้นหาแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ช่วยเสริมสร้างสันติสุขตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) จากนั้นศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) และนำเสนอความสำเร็จในการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพ 2) ด้านผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย 1) ข้าราชการครูที่เกษียณ บุคคลทั่วไป จำนวน 6 คน 2) ข้าราชการตำรวจ ทหาร 5 คน และ 3) และพระภิกษุสงฆ์ 3 รูป มีประสบการณ์ปฏิบัติธรรมตามหลักสูตรครูสมาธิตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) ในการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพ และ 3) ขอบเขตด้านระยะเวลา การดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ตั้งแต่เดือน เมษายน ถึง ตุลาคม พ.ศ. 2567 รวมเป็นเวลา 7 เดือน

การทบทวนวรรณกรรม

นงเยาว์ ชาญณรงค์ (2546, หน้า 3) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการทำสมาธิของพุทธศาสนาและสมาธิแบบที–เอ็ม (T.M.)” สรุปความได้ว่า การทำสมาธิในพระพุทธศาสนาและสมาธิแบบ TM มีจุดมุ่งหมายคล้ายกัน คือ การทำจิตให้สงบและพัฒนาจิตใจ โดยในพระพุทธศาสนาเน้นสมาธิควบคู่กับวิปัสสนาเพื่อกำจัดกิเลสและนำไปสู่ความหลุดพ้น ส่วนสมาธิแบบ TM ที่เสนอโดย Maharishi Mahesh Yogi มุ่งให้ปฏิบัติได้ง่าย เหมาะกับคนยุคปัจจุบัน แม้ไม่เน้นการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด แต่ทั้งสองแนวทางล้วนส่งผลดีต่อสุขภาพกาย จิตใจ และสติปัญญา อีกทั้งช่วยเสริมสร้างความสงบสุขแก่บุคคลและสังคมเมื่อมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอนั้นเอง

พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา) (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา” สรุปผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเน้นการฝึกตนตามหลักจริต 6 และภาวนา 4 เพื่อพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอย่างสมดุล ขณะที่ทฤษฎีตะวันตกมุ่งพัฒนามนุษย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตขององค์กร แม้ทั้งสองแนวคิดมีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์คล้ายกัน แต่แนวทางพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาภายในอย่างยั่งยืนตามหลักทางสาย

กลาง ครอบคลุมมิติชีวิตอย่างรอบด้าน ส่วนแนวคิดตะวันตกมักเน้นผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพ แม้มีความเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่ต้องปรับเปลี่ยนทฤษฎีอยู่เสมอเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้นเอง

พระมหาสุพัฒน์ ศิลาพจน์ (2542 หน้า 60) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน” พบว่า การปฏิบัติธรรมช่วยให้จิตใจผ่อนคลายความเครียด เกิดความสงบและความสุข เช่น การเจริญอานาปานสติหรือการเข้าฌาน ซึ่งเป็นที่พักผ่อนของจิตใจ นอกจากนี้สมาธิยังช่วยเสริมประสิทธิภาพในการเรียนและการทำงาน เพราะจิตที่ตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่านทำให้คิดและทำงานได้อย่างรอบคอบ มีสติควบคุม และเหมาะแก่การใช้งาน (กัมมนียะ) นั้นเอง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัย พบว่า การส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) มีพื้นฐานจากการพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิ การเจริญสติ และการเยียวยาทางจิตวิญญาณ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกด้านทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรม ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร)” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ 1) เพื่อศึกษาพลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม)สถาบันพลังจิตตานุภาพ 2) เพื่อศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรม ในการส่งเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ และ 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุข ตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) สถาบันพลังจิตตานุภาพ จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1) ศึกษาพลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า พลังจิตตานุภาพเป็นแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการฝึกสมาธิและภาวนาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งให้การฝึกจิตเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมาย ชัดเจน และสามารถประเมินผลได้ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางจิตใจที่ทำตามความสมัครใจเท่านั้น หัวใจสำคัญของแนวทางนี้คือการพัฒนา จิตตภาวนา ซึ่งเป็นการฝึกจิตให้มีสมาธิและสติอยู่กับปัจจุบัน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจมั่นคง สงบ และสามารถรับมือกับปัญหาหรือความท้าทายในชีวิตได้อย่างมีเหตุผล ไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์ การฝึกสมาธิในระบบพลังจิตตานุภาพยังช่วยพัฒนาพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น การควบคุมอารมณ์โกรธได้ดีขึ้น การลดพฤติกรรมหุนหันพลันแล่น และการมีสติยั้งคิดก่อนตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้ฝึกสามารถนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทั้งในการทำงาน การสื่อสาร และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังส่งเสริมความสามารถในการเข้าใจตนเองและผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม เพราะเมื่อบุคคลรู้เท่าทันอารมณ์ของตน ก็จะเกิดความเมตตาและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเข้าใจมากขึ้น ดังนั้นจุดเด่นของแนวทางพลังจิตตานุภาพคือการจัดระบบการเรียนรู้เรื่องสมาธิอย่างเป็นรูปธรรม โดยผสานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเข้าด้วยกัน หลักสูตรถูกออกแบบให้เหมาะสมกับบุคคลทั่วไป ไม่ว่าผู้ที่ไม่มีพื้นฐานหรือผู้ที่เคยฝึกสมาธิมาก่อนก็สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามลำดับขั้นที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีครูผู้ฝึกหรือ “ครุ”

ซึ่งผ่านการอบรมและมีความเข้าใจแนวทางการฝึกสมาธิอย่างลึกซึ้ง ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ แก้ไขวิธีปฏิบัติ และสนับสนุนผู้เรียนตลอดกระบวนการฝึกจากผลของการฝึกสมาธิตามแนวทางดังกล่าวทำให้ผู้เรียนสามารถนำหลักสติและสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การควบคุมอารมณ์เมื่อเกิดความขัดแย้ง การใช้สติในการสื่อสาร และการตัดสินใจอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยการฝึกสมาธิทำให้สมาชิกสามารถรับฟังกันอย่างเข้าใจ พูดคุยด้วยเหตุผล ให้อภัยกันได้ง่ายขึ้น และร่วมกันสร้างบรรยากาศแห่งความอบอุ่นในบ้าน ดังนั้น การฝึกสมาธิตามแนวทางพลังจิตตานุภาพจึงไม่ได้มุ่งเพียงการสร้างความสงบภายในจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างองค์รวม ทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมจากภายใน และขยายผลสู่ความสงบสุขของครอบครัวและสังคมโดยรวมนั่นเอง

2) ศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางของ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร เห็นว่าการฝึกสมาธิไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างความสงบทางจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองในระดับลึกของจิตใจ ซึ่งช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติ อารมณ์ และพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม 1) การฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่องช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถรับรู้อารมณ์ เช่น ความโกรธ ความหงุดหงิด หรือความเสียใจได้อย่างมีสติ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์เหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการยับยั้งชั่งใจและสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบมากขึ้น ได้แก่ 2) การฝึกสมาธิยังส่งเสริมการพัฒนาเมตตาและกรุณา ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญเมตตาภาวนา ที่ช่วยลดความเห็นแก่ตัวและเปิดใจให้เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีเมตตาและกรุณาต่อกัน ก็จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความผูกพันที่มั่นคง และ 3) การฝึกจิตดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพของชีวิตครอบครัวอย่างชัดเจน เมื่อจิตใจของแต่ละคนมีความสงบและมีคุณธรรมพื้นฐาน บรรยากาศในบ้านก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดี เกิดความเข้าใจ ความอ่อนโยน และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น จากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก พบว่าการฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างชัดเจน ได้แก่ ความสงบเย็นของจิตใจ ความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถในการรับฟังผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง และการให้อภัยต่อความผิดพลาดหรือความแตกต่างของสมาชิกในครอบครัว คุณลักษณะเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ที่ดี เพราะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และความเอื้ออาทรระหว่างกัน ดังนั้น การฝึกสมาธิตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์จึงมิใช่เพียงการปฏิบัติธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล แต่เป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภายในจิตใจ ซึ่งสามารถขยายผลไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว และส่งต่อไปยังชุมชนและสังคมโดยรวม ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตา ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เน้นการพัฒนาภายในของบุคคลเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นโดยเริ่มต้นจากหน่วยพื้นฐานของสังคม คือครอบครัวนั้นเอง

3) การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า การนำแนวคิดจากพลังจิตตานุภาพมาประยุกต์ใช้ในชีวิตครอบครัวเป็นแนวทางที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้เหมาะสมกับโครงสร้างและวิถีชีวิตของแต่ละครอบครัว โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการพัฒนาสู่ “ครอบครัวสันติสุข” ผ่านกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การฝึกสมาธิร่วมกันในช่วงเวลาที่เหมาะสม การสนทนาธรรมภายในครอบครัว การแผ่เมตตา และการนำสติไปใช้ในการสื่อสารและการแก้ไขปัญหา

ในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความเมตตา ความอดทน และการให้อภัย อันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนในครอบครัว การฝึกจิตตามแนวทางพลังจิตตานุภาพไม่ได้มุ่งเพียงการสร้างความสงบให้แก่บุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างพลังภายในที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจและมีเมตตา โดยเฉพาะในบริบทของครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม หากครอบครัวสามารถพัฒนาจิตใจของสมาชิกอย่างเป็นระบบ ความสงบสุขภายในครอบครัวก็จะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความสงบสุขในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม การจัดเวลาให้สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมกันฝึกสมาธิ เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม หรือการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งในระดับจิตใจและพฤติกรรม เพราะกิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาความมีสติ การควบคุมอารมณ์ ตลอดจนปลูกฝังวินัย ความรับผิดชอบ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งยังส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกันในระดับลึก ทำให้การสื่อสารมีคุณภาพมากขึ้น ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความใกล้ชิดทางใจระหว่างกัน นอกจากการฝึกสมาธิแล้ว การนำหลักธรรมพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตครอบครัวก็มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคง เช่น ขันติที่ช่วยให้เกิดความอดทนต่อความแตกต่าง เมตตาที่ส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน ขมาทานที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวให้อภัยและเรียนรู้จากความผิดพลาด และวจีสุจริตที่เน้นการสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพและมีสติ หลักธรรมเหล่านี้ช่วยลดความตึงเครียดและสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจภายในบ้าน นอกจากนี้ การใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์และการสนทนาอย่างเปิดใจ ยังช่วยเสริมสร้างความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เมื่อครอบครัวมีรากฐานจากสมาธิ สติ และคุณธรรมทางพุทธศาสนา ก็จะสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างสงบสุข และเป็นต้นแบบของครอบครัวที่มีสุขภาวะทางจิตใจและสังคมที่ดี ดังนั้น การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในชีวิตครอบครัวจึงมิใช่เพียงการฝึกสมาธิเพื่อความสงบของปัจเจกบุคคล แต่เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ ความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งเริ่มต้นจากครอบครัวและสามารถขยายผลไปสู่ชุมชนและสังคมในวงกว้าง อันเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา สติ และปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร)” สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาพลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า พลังจิตตานุภาพเป็นแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการฝึกสมาธิและภาวนาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งให้การฝึกจิตเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมาย ชัดเจน และสามารถประเมินผลได้ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางจิตใจที่ทำตามความสมัครใจเท่านั้น หัวใจสำคัญของแนวทางนี้คือการพัฒนา จิตตภาวนา ซึ่งเป็นการฝึกจิตให้มีสมาธิและสติอยู่กับปัจจุบัน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจมั่นคง สงบ และสามารถรับมือกับปัญหาหรือความท้าทายในชีวิตได้อย่างมีเหตุผล ไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์ การฝึกสมาธิในระบบพลังจิตตานุภาพยังช่วยพัฒนาพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น การควบคุมอารมณ์โกรธได้ดีขึ้น การลดพฤติกรรมหุนหันพลันแล่น และการมีสติยั้งคิดก่อนตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้ฝึกสามารถนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทั้งในการทำงาน การสื่อสาร และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังส่งเสริมความสามารถในการเข้าใจตนเอง

และผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม เพราะเมื่อบุคคลรู้เท่าทันอารมณ์ของตน ก็จะเกิดความเมตตาและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเข้าใจมากขึ้น ดังนั้นจุดเด่นของแนวทางพลังจิตตานุภาพคือการจัดระบบการเรียนรู้เรื่องสมาธิอย่างเป็นรูปธรรม โดยผสานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเข้าด้วยกัน หลักสูตรถูกออกแบบให้เหมาะสมกับบุคคลทั่วไป ไม่ว่าผู้ที่ไม่มีพื้นฐานหรือผู้ที่เคยฝึกสมาธิมาก่อนก็สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามลำดับขั้นที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีครูผู้ฝึกหรือ “ครุ” ซึ่งผ่านการอบรมและมีความเข้าใจแนวทางการฝึกสมาธิอย่างลึกซึ้ง ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ แก้ไขวิธีปฏิบัติ และสนับสนุนผู้เรียนตลอดกระบวนการฝึกจากผลของการฝึกสมาธิตามแนวทางดังกล่าวทำให้ผู้เรียนสามารถนำหลักสติและสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การควบคุมอารมณ์เมื่อเกิดความขัดแย้ง การใช้สติในการสื่อสาร และการตัดสินใจอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยการฝึกสมาธิทำให้สมาชิกสามารถรับฟังกันอย่างเข้าใจ พูดคุยด้วยเหตุผล ให้อภัยกันได้ง่ายขึ้น และร่วมกันสร้างบรรยากาศแห่งความอบอุ่นในบ้าน ดังนั้น การฝึกสมาธิตามแนวทางพลังจิตตานุภาพจึงไม่ได้มุ่งเพียงการสร้างความสงบภายในจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างองค์รวม ทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมจากภายใน และขยายผลสู่ความสงบสุขของครอบครัวและสังคมโดยรวมนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระมงคล ปิยปุตฺโต (หลวงปากดี) (2561), หน้า 86) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ” ผลการวิจัยพบว่า 1) สมาธิในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การรู้ในองค์ประกอบที่สำคัญเป็นกำลังที่ทำให้จิตรู้แจ้งทำลายอาสวะให้สิ้น คือ สัมมาสมาธิ หมวดธรรมต่างๆ ที่สำคัญย่อมมีการทำสมาธิเป็นหลักเช่น ไตรสิกขา อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรค 8 ที่สำคัญคืออริยสัจสี่ ความจริงแท้สูงสุดที่มนุษย์ต้องรู้และปฏิบัติตามให้ได้เพื่อความสงบสุขที่แท้จริง 2) สถาบันพลังจิตตานุภาพก่อตั้งโดยหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) อายุ 15 ปีท่านได้บวชเป็นชีปะขาวและท่านได้เดินธุดงค์กับพระอาจารย์กงมาต่อมาได้ไปศึกษาสมาธิกรรมฐานกับหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ปรมาจารย์พระกรรมฐานใกล้ชิดเป็นเวลา 9 ปีจน เป็นแรงบันดาลใจที่จะทำการสอนสมาธิเพราะคำปรารภของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านจึงได้เขียนตำราเป็นหนังสือหลักสูตรครูสมาธิใช้เวลาในการเขียนเป็นเวลา 5 ปีจึงสำเร็จเป็นการพัฒนาจิตพัฒนาปัญญาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นหลักสูตรครูสมาธิที่สอนสมาธิให้กับประชาชน ใช้ระยะยะเวลาในการเรียน 6 เดือน (หลักสูตร 200 ชั่วโมง) ในแต่ละหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 เทอม ๆ ละ 40 วัน เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พร้อมทั้งนำไปสอบปฏิบัติภาคสนาม ณ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ และอีก 3 สนามสอบดังที่กล่าวมาข้างต้น(สนามสอบวัดป่าสว่างอาราณ์ จ.นครราชสีมา สนามสอบวัดป่าร้อยปีหลวงพ่อวิริยังค์ จ.ราชบุรี สนามสอบวัดป่าเลิศธรรมนิมิต อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี) เป็นเวลา 4 วัน 3 คืน จึงจะจบหลักสูตรและจัดพิธีมอบใบประกาศนียบัตรให้ผลการเรียนหลักสูตรครูสมาธิ พบว่า ทำให้เกิดความสงบแก่จิตใจ ทำให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมอารมณ์ที่เห็นแก่ตัวทำให้เกิดความสามัคคี เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจทำให้เกิดความสงบในสังคม 3) วิเคราะห์คุณค่าของการสอนสมาธิกรรมฐานตามแนวทางของสถาบันพลังจิตตานุภาพพบว่า มีคุณค่าทางด้านผู้นำ มีคุณค่าด้านความสามัคคี มีคุณค่าด้านพัฒนาด้านจิตใจ และมีคุณค่าด้านพัฒนาตนเองจึงนับได้ว่าสมาธิกรรมฐานตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพนั้นมีคุณค่าอย่างแพร่หลายทั้งนี้ยังมีประชาชนชาวไทยและชาวต่างชาติกว่าแสนคนได้เปิดสาขาเป็นศูนย์สมาธิ 180 สาขาทั่วทุกจังหวัดในประเทศไทย ต่างประเทศอีก 9 สาขาเป็นเวลา 20 ปี”

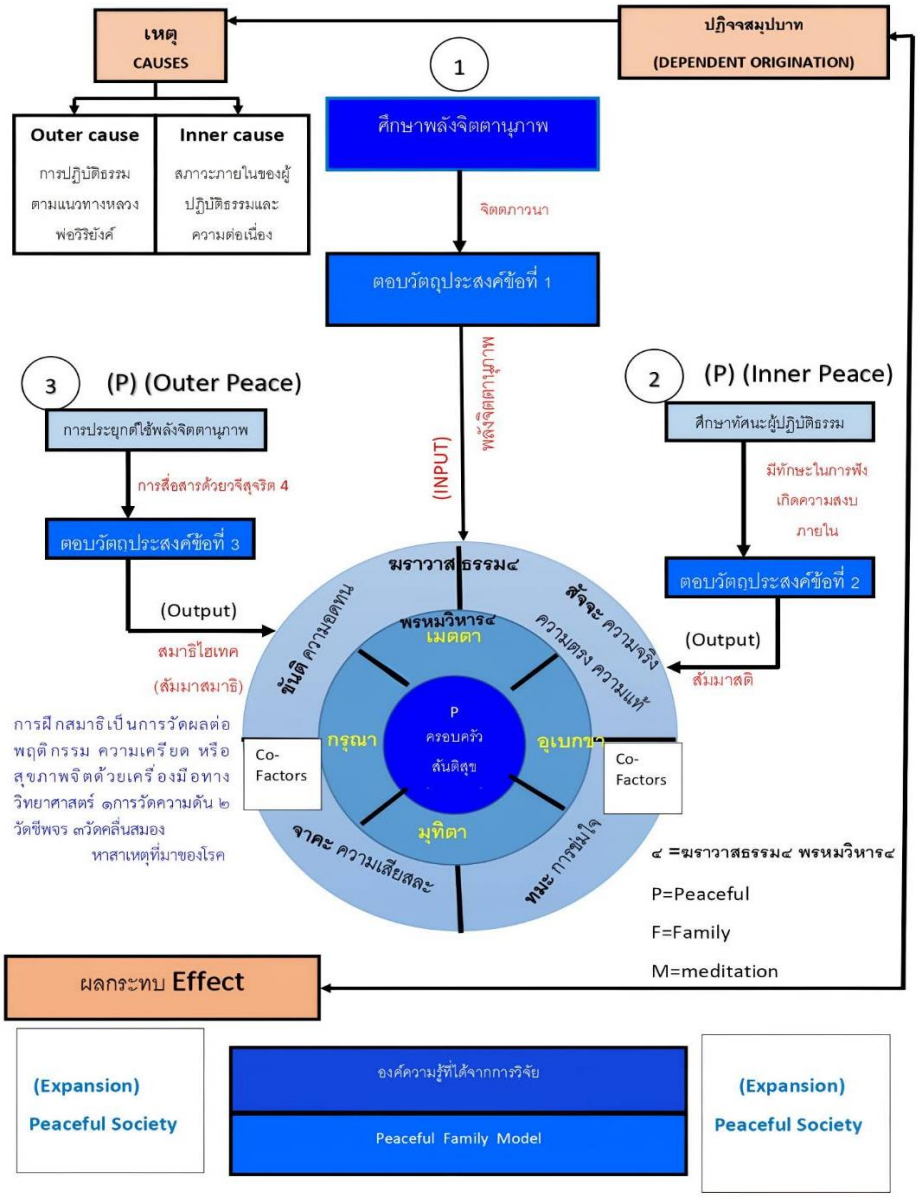
2) ศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางของ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร เห็นว่า การฝึกสมาธิไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างความสงบทางจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองในระดับลึกของจิตใจ ซึ่งช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติ อารมณ์ และพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม 1) การฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่องช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถรับรู้อารมณ์ เช่น ความโกรธ ความหงุดหงิด หรือความเสียใจได้อย่างมีสติ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์เหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการยับยั้งชั่งใจและสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบมากขึ้น ได้แก่ 2) การฝึกสมาธิยังส่งเสริมการพัฒนาเมตตาและกรุณา ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญเมตตาภาวนา ที่ช่วยลดความเห็นแก่ตัวและเปิดใจให้เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีเมตตาและกรุณาต่อกัน ก็จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความผูกพันที่มั่นคง และ 3) การฝึกจิตดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพของชีวิตครอบครัวอย่างชัดเจน เมื่อจิตใจของแต่ละคนมีความสงบและมีคุณธรรมพื้นฐาน บรรยากาศในบ้านก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดี เกิดความเข้าใจ ความอ่อนโยน และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น จากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก พบว่าการฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างชัดเจน ได้แก่ ความสงบเย็นของจิตใจ ความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถในการรับฟังผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง และการให้อภัยต่อความผิดพลาดหรือความแตกต่างของสมาชิกในครอบครัว คุณลักษณะเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ที่ดี เพราะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และความเอื้ออาทรระหว่างกัน ดังนั้น การฝึกสมาธิตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์จึงมิใช่เพียงการปฏิบัติธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล แต่เป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภายในจิตใจ ซึ่งสามารถขยายผลไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว และส่งต่อไปยังชุมชนและสังคมโดยรวม ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตา ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เน้นการพัฒนาภายในของบุคคลเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นโดยเริ่มต้นจากหน่วยพื้นฐานของสังคม คือครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ ณญาน นลินขวัญ (2565), หน้า 216) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธจิตวิทยาตามแนวการสอนหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวม” ด้วยหลักสัทธรรม 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นความรู้ที่เกิดจากการนำความรู้ทางพุทธศาสนาและหลักจิตวิทยามาออกแบบ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ในเชิงกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ สัทธรรม 3 คือการให้ความเข้าใจในเรื่องนิยามความหมาย คุณค่า ประโยชน์ ตัวอย่างที่ดี ๆ เพื่อนำไปสู่การรับรู้ในเรื่องการฝึกสมาธิตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในแนวทางเดียวกัน สำหรับการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การฝึกฝนการเข้าถึงแนวทางการปฏิบัตินั้น ๆ จริงผ่านกิจกรรมซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ คือปฏิเวธ

3) การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร(สมเด็จพระญาณวชิโรดม) พบว่า การนำแนวคิดจากพลังจิตตานุภาพมาประยุกต์ใช้ในชีวิตครอบครัวเป็นแนวทางที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้เหมาะสมกับโครงสร้างและวิถีชีวิตของแต่ละครอบครัว โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการพัฒนาสู่ “ครอบครัวสันติสุข” ผ่านกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การฝึกสมาธิร่วมกันในช่วงเวลาที่เหมาะสม การสนทนาธรรมภายในครอบครัว การแผ่เมตตา และการนำสติไปใช้ในการสื่อสารและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความเมตตา ความอดทน และการให้อภัย อันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนในครอบครัว การฝึกจิตตามแนวทางพลังจิตตานุภาพไม่ได้มุ่งเพียงการสร้างความสงบให้แก่บุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างพลัง

ภายในที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจและมีเมตตา โดยเฉพาะในบริบทของครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม หากครอบครัวสามารถพัฒนาจิตใจของสมาชิกอย่างเป็นระบบ ความสงบสุขภายในครอบครัวก็จะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความสงบสุขในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม การจัดเวลาให้สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมกันฝึกสมาธิ เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม หรือการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งในระดับจิตใจและพฤติกรรม เพราะกิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาความมีสติ การควบคุมอารมณ์ ตลอดจนปลูกฝังวินัย ความรับผิดชอบ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งยังส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกันในระดับลึก ทำให้การสื่อสารมีคุณภาพมากขึ้น ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความใกล้ชิดทางใจระหว่างกัน นอกจากการฝึกสมาธิแล้ว การนำหลักธรรมพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตครอบครัวก็มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคง เช่น ขันติที่ช่วยให้เกิดความอดทนต่อความแตกต่าง เมตตาที่ส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน ขมาทานที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวให้อภัยและเรียนรู้จากความผิดพลาด และวจีสุจริตที่เน้นการสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพและมีสติ หลักธรรมเหล่านี้ช่วยลดความตึงเครียดและสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจภายในบ้าน นอกจากนี้ การใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์และการสนทนาอย่างเปิดใจ ยังช่วยเสริมสร้างความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เมื่อครอบครัวมีรากฐานจากสมาธิ สติ และคุณธรรมทางพุทธศาสนา ก็จะสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างสงบสุข และเป็นต้นแบบของครอบครัวที่มีสุขภาวะทางจิตใจและสังคมที่ดี ดังนั้น การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในชีวิตครอบครัวจึงมิใช่เพียงการฝึกสมาธิเพื่อความสงบของปัจเจกบุคคล แต่เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ ความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งเริ่มต้นจากครอบครัวและสามารถขยายผลไปสู่ชุมชนและสังคมในวงกว้าง อันเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา สติ และปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ อสมินทร์ ตันวัฒนานนท์ (2561), หน้า 95) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์การปฏิบัติสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 83 วัดวิมลนิวาส จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า สมาธิในพุทธศาสนา หมายถึง การมีจิตตั้งมันในอารมณ์ มีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง สมาธิมี 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิขั้นต้นสำหรับบุคคลทั่วไป อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิขั้นระงับนิวรณ์ 5 และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด การเจริญสมาธิมี 2 แบบ คือ 1) สมถะกรรมฐาน เป็นการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบจนตั้งมันเป็นสมาธิ และ 2) วิปัสสนากรรมฐาน เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ การปฏิบัติสมาธิจึงเป็นวิธีการที่จะขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้ดีได้ วิเคราะห์การปฏิบัติสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 83 วัดวิมลนิวาส จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า สถาบันพลังจิตตานภาพได้มุ่งเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญด้วยการปฏิบัติสมาธิ ให้ผ่อนคลายจากชีวิตที่ยุ่งเหยิง สภาพจิตใจที่ว้าวุ่น เป็นหลักสำหรับการฝึกอบรมทางกาย วาจาและจิตใจ ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป เป็นกระบวนการฝึกฝนอบรมเพื่อการพัฒนาบุคคลทางพุทธศาสนาเพื่อให้มีจิตใจที่สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี โดยเฉพาะในการคิดพิจารณาให้เกิดปัญญาหรือการใช้ปัญญาได้อย่างมีเหตุผล

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร (สมเด็จพระญาณวชิโรดม)” สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

จากภาพองค์ความรู้ในการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร)” สามารถสรุปองค์ความรู้ที่สำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ได้ดังนี้

1) ศึกษาพลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) พบว่า พลังจิตตานุภาพเป็นองค์กรทางธรรมที่วางรากฐานจากการฝึกสมาธิแบบเป็นระบบ โดยเน้น “จิตตภาวนา” หรือการพัฒนาจิตให้มั่นคง สงบ และมีพลังภายใน ส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมและอารมณ์ของผู้ฝึกในเชิงบวกอย่างยั่งยืน สถาบันมีการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมาธิทั้งในรูปแบบทฤษฎีและปฏิบัติ ด้วยหลักสูตรที่เข้าใจง่าย มีครูผู้ฝึก (ครุ) เป็นผู้นำ จึงทำให้ผู้เข้ารับการฝึกสามารถนำสมาธิไปใช้ในชีวิตครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในการสร้างความสงบทางจิตใจ

ความเข้าใจกัน และความสามารถในการสื่อสารอย่างมีสติ ซึ่งเป็นรากฐานของ “ครอบครัวสันติสุข” ตามแนวพุทธได้นั้นเอง

2) ศึกษาทัศนะของผู้ปฏิบัติธรรมในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) พบว่าผู้ปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มองว่า การฝึกจิตตานุภาพเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ตนเองรู้จักควบคุมอารมณ์ และพัฒนาเมตตา กรุณา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ผู้ปฏิบัติธรรมหลายคนยืนยันว่าหลังจากฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่อง ตนเองมีความสงบมากขึ้น เข้าใจผู้อื่นดีขึ้น และมีทักษะในการฟังและให้อภัยเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นหัวใจของความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ทัศนะของผู้ปฏิบัติจึงสะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติสมาธิในแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ มิได้เป็นเพียงกิจกรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเริ่มจากครอบครัวในฐานะหน่วยพื้นฐานของชีวิตนั้นเอง

3) การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในการส่งเสริมครอบครัวสันติสุขตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) พบว่า การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพในชีวิตครอบครัวสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การจัดให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกันฝึกสมาธิในเวลาที่กำหนด การฝึกเจริญสติอย่างสม่ำเสมอ และการนำหลักธรรมเรื่องความอดทน เมตตา การให้อภัย มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง งานวิจัยยังเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติ เช่น การฝึก “เดินจงกรม – นั่งสมาธิ” ร่วมกันในครอบครัว การใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพภายใต้บรรยากาศแห่งความเข้าใจ ตลอดจนการสื่อสารด้วย “วจีสุจริต” (การพูดที่ดี มีเมตตา และจริงใจ) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยพลังจิตตานุภาพในการหล่อหลอม “พลังแห่งครอบครัว” ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตและสังคมต่อไปได้ในระดับชุมชนและสังคมโดยรวมได้นั้นเอง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การประยุกต์ใช้พลังจิตตานุภาพเพื่อส่งเสริมครอบครัวสันติสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร)” สามารถจัดทำข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักสูตรสมาธิของพลังจิตตานุภาพ โดยภาครัฐหรือกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ หรือกระทรวงการพัฒนาสังคมฯกรมสุขภาพจิตสถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติ ควรบรรจุหลักสูตรฝึกจิตเพื่อพัฒนาครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโรงเรียนหรือชุมชน

1.2 ผลักดันนโยบายการสร้างครอบครัวสันติสุขด้วยหลักพุทธธรรม เช่น ส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมในระดับชุมชนโดยมีสถาบันพลังจิตตานุภาพเป็นศูนย์กลาง

1.3 บูรณาการกับนโยบายด้านการพัฒนาสถาบันครอบครัว เช่นการใช้แนวคิดครอบครัวสันติสุขร่วมกับยุทธศาสตร์ของสำนักงานส่งเสริมสถาบันครอบครัว สสส.เป็นต้น เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจแก่สมาชิกในครอบครัว

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1 นำรูปแบบการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติตามแนวหลวงพ่อวิริยังค์ฯ ไปปรับใช้ในกลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มเสี่ยงต่อความรุนแรงในครอบครัว

2.2 จัดอบรมหลักสูตรสมาธิเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเฉพาะกิจกรรมกลุ่มที่ส่งเสริมการฟัง(Deep Listenning) การให้อภัย และการสื่อสารอย่างสันติ

2.3 ส่งเสริมการเผยแพร่รูปแบบครอบครัวสันติสุขในสื่อสาธารณะ เช่น จัดทำคลิปวิดีโอสารคดี หรือคู่มือแนวทางการนำสมาธิไปใช้ในชีวิตครอบครัว

2.4 ใช้ผลวิจัยนี้เป็นต้นแบบในการพัฒนาโครงการด้านจิตศึกษา หรือการส่งเสริมพลังจิตในระดับโรงเรียน สถานพินิจ หรือเรือนจำ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาผลการฝึกสมาธิในเชิงประจักษ์มากขึ้น เช่น การวัดผลต่อพฤติกรรม ความเครียด หรือสุขภาพจิตด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์

3.2 ขยายขอบเขตการวิจัยไปยังกลุ่มผู้ปฏิบัติในบริบทอื่น เช่น ในต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ เพื่อเปรียบเทียบความหลากหลายของผลลัพธ์

3.3 ศึกษาปัจจัยเสริมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในครอบครัว อันเกิดจากการฝึกสมาธิ เช่น ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม หรือภาวะผู้นำในบ้าน

3.4 วิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง เพื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของพลังจิตตานุภาพอย่างเป็นระบบ

5. ศึกษาการนำหลักธรรมของหลวงพ่อวิริยังค์มาออกแบบกิจกรรม ที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในโรงเรียน ชุมชน และองค์กรเอกชน

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตโต). (2547). พระพุทธศาสตร์ร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553).ธรรมะสำหรับคฤหัสถ์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.(2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560–2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. (2537). เมื่อธรรมคุ้มครองโลกของพุทธทาสภิกขุ ฉบับย่อความ. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

ประเวศ วะสี และคณะ. (2539). พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณของสังคมไทย: ประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). ก่อนยุคพระศรีอาริย์: ว่าด้วยศาสนา ความเชื่อ และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2546). “การศึกษาเปรียบเทียบการทำสมาธิของพุทธศาสนาและที-เอ็ม (T–M).”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา). (2550). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุพัฒน์ ศิลาพจน์. (2542). “ศึกษาการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มข้าราชการครู สังกัดโรงเรียนประถมศึกษา เขตคลองเตย สาขา 1 กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมงคล ปิยปุตฺโต (หลวงปากดี). (2561). “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ.” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ณญาน นลินขวัญ. (2565). “พุทธจิตวิทยาตามแนวการสอนหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินธโร) เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวม.” ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อสมินทร์ ตันวัฒนานนท์. (2561). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์การปฏิบัติสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 83 วัดวิมลนิวาส จังหวัดร้อยเอ็ด.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี

THE DEVELOPMENT OF A BUDDHIST INTEGRATED PROCESS FOR ENHANCING THE WELL BEING OF THE ELDERLY IN UBON RATCHATHANI PROVINCE

พระสมุห์กองสี ญาณธโร (พรมโพธิ์)
Phrasamu Kongsee Yanatharo (Prompho)
พระมหาสุริยัน อุตฺตโร (บึงทะเล)
Phramaha Suriyan Uttaro (Buengthale)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubonratchathani Campus
Email: Kongseeprompho2@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 18 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 26 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะ และนำเสนอกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการ ใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกและตำราที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 400 คนที่สุ่มอย่างง่ายตามสูตรทาโร่ ยามาเน่ จากประชากรผู้สูงอายุ 324,974 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูป คน ได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านการเสริมสร้างสุขภาวะ นักการเมืองท้องถิ่น และผู้นำชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. สุขภาวะผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 4.05 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 จุดแข็งคือแรงหนุนจากครอบครัว ชุมชน และศาสนา ขณะที่คอขวดสำคัญคือการออกกำลังกายสม่ำเสมอ การเข้าถึงบริการสุขภาพและการเดินทาง ภาวะเศรษฐกิจเพื่อสุขภาพ และความรู้เท่าทันข้อมูลกับทักษะดิจิทัล ภาพรวมอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 3.49 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65

2. หลักพุทธธรรมเอื้อต่อสุขภาวะ ภาวนา 4 ทำหน้าที่เป็นแกนกลางครอบคลุมกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยมีพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 หนุนเสริม แนวคิดธรรมโอสถช่วยเยียวยาจิตใจ ลดความตึงเครียด และเสริมกำลังใจของผู้สูงอายุ

3. ข้อเสนอเชิงกระบวนการ ประกอบด้วยการวินิจฉัยร่วมบนฐานข้อมูลสี่มิติ การตั้งกลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรม

ผู้สูงอายุ การจัดหลักสูตรประจำสัปดาห์ที่ผสานภาวนา 4 กับกายภาพเบา การจัดบริการสุขภาพเชิงรุกใกล้บ้าน การคัดกรองภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตเป็นระยะ การเสริมสมรรถนะด้านความรู้สุขภาพและดิจิทัลผ่านอสม.และครูอาวุโสดิจิทัล ตลอดจนกลไกค้ำจุนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพและการเดินทาง ซึ่งคาดว่าจะยกระดับสุขภาวะจากระดับมากไปสู่ระดับมากที่สุดอย่างยั่งยืนบนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, สุขภาวะ, ภาวนา 4, พุทธบูรณาการเจ้าของ

Abstract

This research article to examine the status and problems of promoting well-being among older adults in Ubon Ratchathani Province, to identify Buddhist principles that facilitate such promotion, and to propose a Buddhist-integrated process for enhancing older adults' well-being. A mixed-methods design was employed, comprising documentary research drawing on the Pali Canon and related texts; a quantitative survey using a questionnaire administered to a simple random sample of 400 older adults determined by the Taro Yamane formula from a population of 324,974; and a qualitative strand using semi-structured, in-depth interviews with 12 key informants, namely Buddhist studies scholars/monastics, health-promotion scholars, local politicians, and community leaders.

The research findings were as follows:

1. Older adults' overall well-being is at a high level (M = 4.05, SD = 0.55). Key strengths are support from family, community, and religion. Priority bottlenecks are regular physical activity, access to health services and transport, health-related economic constraints, and health and digital literacy. The overall level of obstacles is also high (M = 3.49, SD = 0.65).

2. Buddhist Principles Conducive to Well-being. The Four Bhāvanā (Bhāvanā 4) function as a central framework encompassing physical, mental, social, and intellectual dimensions of well-being. These are further reinforced by the Four Brahmavihāras, the Four Iddhipāda, and the Four Saṅgahavatthu. In addition, the concept of Dhamma medicine serves as a psychological healing approach, helping to alleviate stress and enhance morale among older adults.

3. Process-Oriented Proposals. The proposed process includes participatory diagnosis based on four-dimensional data, as well as the establishment of collaborative mechanisms among local administrative organizations, temples, schools, subdistrict health-promoting hospitals, and elderly clubs. It also involves the development of weekly programs integrating the Four Bhāvanā with light physical activities, the provision of proactive community-based healthcare services, and periodic screening for depression and quality of life. Furthermore, it emphasizes strengthening health and digital literacy through village health volunteers and senior digital mentors, alongside support mechanisms for healthcare and transportation expenses. These integrated

efforts are expected to sustainably enhance well-being from a high level to the highest level, grounded in local cultural contexts.

Keywords : Older adults, Well-being, Four Bhavana, Buddhist-integrated approach

บทนำ

องค์การระหว่างประเทศอย่างUnited Nations ได้กำหนดนิยามผู้สูงอายุ ว่าเป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาระดับของสังคมผู้สูงอายุโดยอาศัยสัดส่วนประชากรในโครงสร้างอายุของประเทศ กล่าวคือ ประเทศใดที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ10 ของประชากรทั้งหมด หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ7 จะถือว่าเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) และเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็นร้อยละ20 หรือประชากรอายุ65 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็นร้อยละ14 จะถือว่าเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ : 2567) เมื่อพิจารณาในบริบทของประเทศไทย พบว่าโครงสร้างประชากรกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยประเทศไทยมีแนวโน้มก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในช่วงทศวรรษปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการลดลงของอัตราการเกิดและการยืดอายุขัยของประชากร ส่งผลให้สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันอัตราการเพิ่มของประชากรรวมมีแนวโน้มลดลงและคาดว่าจะเข้าสู่ภาวะติดลบในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2568–2573 เป็นต้นไป

ทั้งนี้ National Statistical Office of Thailand ได้ดำเนินการสำรวจสถานการณ์ผู้สูงอายุของประเทศอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 โดยจัดการสำรวจทุกๆ 3 ปี และการสำรวจครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2567 ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 86,880 ครัวเรือน ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2567 ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่า จำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2537 ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งหมด แต่เพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ20 ในปี พ.ศ. 2567 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัยอย่างชัดเจนซึ่ง (United Nations : 2019) การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางประชากรศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายสาธารณะของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐและสังคมจะต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวอย่างเป็นระบบ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประชากรของประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมสู่สังคมสูงวัยควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพประชากรในทุกช่วงวัย ทั้งนี้ วิสัยทัศน์สำคัญของแผนดังกล่าวมุ่งให้ “ประชากรไทยทุกคนเกิดมามีคุณภาพ ได้รับการพัฒนาศักยภาพตลอดช่วงชีวิต สามารถเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตของประเทศ มีหลักประกันทางสังคมที่มั่นคง และพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุที่มีระบบสวัสดิการอย่างยั่งยืน โดยครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ(กรมกิจการผู้สูงอายุ : 2566) พิจารณาในเชิงนโยบายแล้ว การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ทั้งด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน สถานบริการด้านสุขภาพ ตลอดจนทิศทางนโยบายของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม อีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือกรอบแนวคิดหรือปรัชญาในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นฐานคิดสำคัญในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาและการจัดบริการที่มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยในสังคมสูงอายุ

แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก โดยเฉพาะแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ซึ่งให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีสุขภาพดีและการมีสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยเน้นว่าการมีสุขภาพที่ดีถือเป็นทรัพยากรหรือสินทรัพย์ที่สำคัญของมนุษย์ และหากประชากรโดยรวมมีสุขภาพที่ดี ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (United Nations : 2002) ผู้สูงอายุจึงควรได้รับสิทธิในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ทั้งในด้านการป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม นอกจากนี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีภาวะทุพพลภาพจำเป็นต้องอาศัยระบบบริการด้านสุขภาพที่ครอบคลุม พร้อมทั้งการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุ และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของประชากรสูงวัย

ดังนั้น เมื่อจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความต้องการด้านการดูแลรักษาสุขภาพของประชากรกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ส่งผลให้รัฐจำเป็นต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมและเพียงพอ เช่น การส่งเสริมสุขภาพเพื่อยืดอายุขัยอย่างมีคุณภาพ การป้องกันโรค การดูแลสุขภาพจิต ตลอดจนการพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่เอื้อต่อการเข้าถึงบริการอย่างเสมอภาค นอกจากนี้ยังรวมถึงการประเมินผลกระทบของโรคเรื้อรังและโรคติดต่อ เช่น เอชไอวี/เอดส์ ต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ การจัดให้มีข้อมูลความรู้และการฝึกอบรมทักษะสำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้การรักษาพยาบาลและการสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีภาวะเจ็บป่วยหรือความพิการ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม

ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ในบริบทของสังคมไทยซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา หลักพุทธธรรมจึงสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุได้ เนื่องจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์ในทุกมิติของชีวิต ทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ อันส่งผลให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลและเกิดความสงบสุขภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2560)หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายที่แข็งแรง จิตใจที่มั่นคงสงบ มีความสัมพันธ์อันดีต่อบุคคลรอบข้าง และมีจิตวิญญาณที่เปี่ยมด้วยความหมายและคุณค่า เมื่อผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งด้านกายและใจ ย่อมส่งผลเชิงบวกต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม ดังนั้น การส่งเสริมและเผยแพร่การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในกลุ่มผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสุขและยั่งยืน (สมภาร พรมทา : 2561)

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องให้ความสำคัญในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ในบริบทดังกล่าว หลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2562) การนำหลัก ภาวนา 4 (กายภาวนา, ศีลภาวนา, จิตตภาวนา, ปัญญาภาวนา) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นหัวข้อที่มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องในยุคปัจจุบัน (รัชนีกร ตาเสน พร้อมคณะวารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน, 2568)

ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงสามารถบูรณาการเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี โดยครอบคลุมการพัฒนาชีวิตในทุกมิติ ตั้งแต่การดูแลสุขภาพกาย การดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม การพัฒนาจิตใจให้สงบมั่นคง ตลอดจนการเสริมสร้างปัญญาในการดำรงชีวิต เมื่อผู้สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม ย่อมส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งด้านกายและใจ และสามารถเป็นพลังสำคัญในการสร้างความสงบสุขและความยั่งยืนให้แก่ชุมชนและสังคมในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ
3. เพื่อนำเสนอกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย“การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี” มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยผสานทั้ง เชิงเอกสาร (Documentary Research), เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และ เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีเก็บข้อมูล 3 รูปแบบ ได้แก่

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือ และเอกสารเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการ

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามสำรวจสภาพปัญหาและการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานี

1.3 การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกด้วยคำถามปลายเปิด ไม่ชี้นำผู้ให้ข้อมูล โดยใช้เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดโน้ตประกอบการเก็บข้อมูล

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 324,974 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 400 คน คำนวณจากสูตร ทาโร่-ยามาเน่ โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อน e = 0.05

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) จำนวน 12 คน แบ่งเป็น นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา 3 คน นักวิชาการด้านการเสริมสร้างสุขภาวะ 3 คน นักการเมืองท้องถิ่น 3 คน และผู้นำชุมชน 3 คน โดยเลือกแบบ เจาะจง (Purposive sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถาม สำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ มีทั้งคำถามปลายปิดและปลายเปิด

3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ พัฒนาโดยผู้วิจัยจากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในเชิงปริมาณครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้สถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

การวิจัย “การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี” สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. สุขภาวะผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 4.05 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 จุดแข็งคือแรงหนุนจากครอบครัว ชุมชน และศาสนา ขณะที่คอขวดสำคัญคือการออกกำลังกายสม่ำเสมอ การเข้าถึงบริการสุขภาพและการเดินทาง ภาวะเศรษฐกิจเพื่อสุขภาพ และความรู้เท่าทันข้อมูลกับทักษะดิจิทัล ภาพรวมอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 3.49 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65

2. หลักพุทธธรรมเอื้อต่อสุขภาวะ ภาวนา 4 ทำหน้าที่เป็นแกนกลางครอบคลุมกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยมีพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 หนุนเสริม แนวคิดธรรมโอสถช่วยเยียวยาจิตใจ ลดความตึงเครียด และเสริมกำลังใจของผู้สูงอายุ

3. ข้อเสนอเชิงกระบวนการ ประกอบด้วยการวินิจฉัยร่วมบนฐานข้อมูลสี่มิติ การตั้งกลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรมผู้สูงอายุ การจัดหลักสูตรประจำสัปดาห์ที่ผสานภาวนา 4 กับกายภาพเบา การจัดบริการสุขภาพเชิงรุกใกล้บ้าน การคัดกรองภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตเป็นระยะ การเสริมสมรรถนะด้านความรู้สุขภาพและดิจิทัลผ่านอสม.และครูอาวุโสดิจิทัล ตลอดจนกลไกค้ำจุนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพและการเดินทาง ซึ่งคาดว่าจะยกระดับสุขภาวะจากระดับมากไปสู่ระดับมากที่สุดอย่างยั่งยืนบนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานี” สามารถนำประเด็นที่สำคัญมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพ ปัญหาการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานี

ผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานีมีสุขภาวะโดยรวมอยู่ในระดับมาก จุดแข็งสำคัญคือพลังหนุนจากครอบครัว ชุมชน และศาสนา ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกได้รับการยอมรับ มีความหมายในชีวิต และมีขวัญกำลังใจมั่นคง ขณะเดียวกันยังพบคอขวดที่ต้องเร่งแก้ไข ได้แก่ การออกกำลังกายสม่ำเสมอ การเข้าถึงบริการสุขภาพและการเดินทาง เศรษฐกิจเพื่อสุขภาพ รวมถึงความรู้เท่าทันข้อมูลและทักษะดิจิทัล ผลการวิจัยสะท้อนสภาพการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานีว่าอยู่ในระดับมาก โดยมีทุนทางครอบครัว ชุมชน และศาสนาคอยเกื้อหนุนให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและมีกำลังใจ แต่ยังมีคอขวดสำคัญด้านการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การเข้าถึงบริการสุขภาพและการเดินทาง ภาวะเศรษฐกิจเพื่อสุขภาพ และความรู้เท่าทันข้อมูลกับทักษะดิจิทัล เมื่อพิจารณาเชิงกรอบแนวคิดขององค์การอนามัยโลกที่นิยามสุขภาวะผู้สูงอายุผ่านความสามารถเชิงหน้าที่ มุมมองนี้ช่วยอธิบายได้ว่าการยกระดับชีวิตที่ดี

ของผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ที่การไม่มีโรคเท่านั้น แต่อยู่ที่การรักษาความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวันให้ได้มากที่สุด จึงต้องจัดการทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของการศึกษาในพื้นที่นี้ การทำความเข้าใจสภาพดังกล่าวยิ่งชัดเจนขึ้นเมื่อวางบนกรอบนิเวศพัฒนาการของ Bronfenbrenner (1979) ที่ชี้ว่า สุขภาวะของปัจเจกเชื่อมโยงกับชั้นระบบแวดล้อมตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงวัฒนธรรมและนโยบาย ผลเชิงประจักษ์ของงานนี้พบพลังสนับสนุนจากครอบครัวและชมรมผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็เผชิญข้อจำกัดระดับโครงสร้าง เช่น ระยะทางไปบริการสุขภาพและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง อันเป็นภาพสะท้อนความทับซ้อนของระบบจุลภาค ระหว่างภาคและมหภาคตามกรอบดังกล่าวอย่างชัดเจน ช่องว่างด้านการเข้าถึงบริการและการเดินทางสอดรับกับแบบจำลองพฤติกรรมการใช้บริการสุขภาพของ Andersen (1995) ซึ่งอธิบายว่าการใช้บริการขึ้นกับปัจจัยนำ ปัจจัยความจำเป็น และทรัพยากรในการเปิดทางเข้าถึง

ผลการวิจัยพบคะแนนอุปสรรคสูงในเรื่องสถานพยาบาลไกล การรอคิวนาน และรายได้เพื่อสุขภาพไม่เพียงพอ ซึ่งล้วนสะท้อนปัจจัยตามแบบจำลองนี้และชี้ความจำเป็นของบริการเชิงรุกใกล้บ้านและเครื่องมือค้ำจุนด้านเศรษฐกิจเพื่อสุขภาพในระดับท้องถิ่น ปัญหาการเคลื่อนไหวกายของผู้สูงอายุและความแปรปรวนของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมออกกำลังกายอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการกำหนดตนเองของ Deci & Ryan (2000) ซึ่งเน้นความต้องการพื้นฐานด้านอิสระ ความสามารถ และความผูกพัน หากโครงสร้างกิจกรรมและสภาพแวดล้อมเอื้อให้ความต้องการเหล่านี้ได้รับการตอบสนอง แรงจูงใจภายในจะนำไปสู่พฤติกรรมสุขภาพที่ยั่งยืน ในบริบทของชุมชน อุบลราชธานี การใช้ชมรมผู้สูงอายุและวัดเป็นฐานกิจกรรมจึงช่วยเติมเต็มความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความชำนาญ และความผูกพันทางสังคม ซึ่งมีแนวโน้มยกระดับการออกกำลังกายอย่างต่อเนื่องได้จริง ด้านสุขภาวะจิตใจ ผลเชิงคุณภาพชี้ว่าการภาวนา การทำสมาธิ และการฟังธรรมทำหน้าที่เป็นธรรมโอสถที่เยียวยาความเครียดและเสริมแรงใจ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับหลักฐานเชิงวิชาการว่าการฝึกสติในรูปแบบมาตรฐานมีศักยภาพลดความตึงเครียดและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้รับบริการด้านสุขภาพ เมื่อจัดวางเป็นกิจกรรมต่อเนื่องในพื้นที่คุ้นเคยอย่างศาลาวัดหรือศูนย์ผู้สูงอายุ ผลทางจิตใจดังกล่าวจะเชื่อมต่อกับวินัยสุขภาพกายและการใช้บริการได้อย่างเป็นรูปธรรม พลังครอบครัวและเครือข่ายชุมชนที่ปรากฏในข้อมูลเชิงปริมาณสอดรับกับหลักฐานทางสังคมวิทยาว่าความสัมพันธ์ทางสังคมส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพ สุขภาพกาย สุขภาพจิต และความเสี่ยงการเสียชีวิต การออกแบบกิจกรรมที่ใช้ชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง จึงมีฐานเชิงทฤษฎีรองรับในการลดความโดดเดี่ยว เพิ่มแรงสนับสนุน และสร้างวัฒนธรรมเอื้อสุขภาวะในระดับชุมชน เมื่อเชื่อมภาพรวมเข้ากับกรอบทศวรรษแห่งสุขภาวะผู้สูงอายุของสหประชาชาติ แนวทางบูรณาการที่เชื่อมภาคส่วนต่างกันและทำงานร่วมกันเพื่อเพิ่มทั้งปีแห่งชีวิตที่มีคุณภาพและคุณภาพในทุกปี เป็นทิศทางที่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์สากล และเหมาะกับบริบทอุบลราชธานีที่มีทุนวัฒนธรรมศาสนาและเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งอยู่แล้ว การจัดบริการเชิงรุกใกล้บ้าน การหนุนทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อกิจกรรมสุขภาวะ และการเสริมสมรรถนะข้อมูลและดิจิทัลของผู้สูงอายุ จึงเป็นกลไกหลักที่จะพาสุขภาวะโดยรวมขยับจากมากไปสู่มากที่สุดได้จริง

2. หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ

ด้านหลักพุทธธรรม ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ชัดว่าภาวนา 4 เป็นแกนกลางในการพัฒนาสุขภาวะทุกมิติ กายภาวนาหนุนการเคลื่อนไหวที่เหมาะกับวัย ศีลภาวนาวางวินัยสุขภาพเรื่องอาหาร การพักผ่อนและการใช้ยา จิตตภาวนาสร้างสติ สมาธิ และความสงบใจ ส่วนปัญญาภาวนาช่วยให้เข้าใจเหตุปัจจัยของโรคและเลือกพฤติกรรมสุขภาพได้ถูกต้อง ควบคู่กับพรหมวิหาร 4 ที่หล่อเลี้ยงบรรยากาศเมตตาเกื้อกูลในครอบครัวและชมรมผู้สูงอายุ อิทธิบาท 4 ที่แปลงเป็นพลังฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เพื่อพยุงวินัย

สุขภาพอย่างต่อเนื่อง และสังคหวัตถุ 4 ที่วางฐานความร่วมมือของชุมชน ส่วนแนวคิดธรรมโอสถทำหน้าที่เยียวยาใจ ลดความตึงเครียดและภาวะซึมเศร้าให้เบาบางลง ซึ่งผลการวิจัยชี้ว่าหลักพุทธธรรมทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการเสริมสร้างสุขภาวะในพื้นที่ ภาวนา 4 ทำให้การพัฒนาเชื่อมครบทั้งกาย จิตใจ สังคม และปัญญา กายภาวนาพาคนสูงวัยเคลื่อนไหวที่เหมาะสมกับโรคประจำตัวและวัย ศีลภาวนากลายเป็นวินัยสุขภาพเรื่องอาหาร การพักผ่อน และการใช้ยา จิตตภาวนาช่วยลดความเครียดและภาวะซึมเศร้าตามแนวคิดธรรมโอสถ ส่วนปัญญาภาวนาหนุนความรู้เท่าทันสุขภาพและการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อเข้าถึงบริการ หลักพรหมวิหาร 4 สร้างบรรยากาศเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในครอบครัวและชมรมผู้สูงอายุ จึงลดความโดดเดี่ยวและเพิ่มการยอมรับ อิทธิบาท 4 ช่วยจัดการแรงจูงใจและวินัยของการเปลี่ยนพฤติกรรมให้ยืดหยุ่นแต่ต่อเนื่อง ส่วนสังคหวัตถุ 4 สร้างวัฒนธรรมการร่วมมือของภาคส่วนในชุมชนให้เดินหน้าไปในทิศทางเดียวกัน ข้อค้นพบเชิงคุณภาพสอดรับกับผลเชิงปริมาณที่ชี้ว่ามิติครอบครัว ชุมชน และศาสนาเป็นฐานพลังของสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดนี้ สอดคล้องกับ พระมหาไกรวรรณ์ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์)และคณะ(2561) ได้ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชนอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดย ใช้หลักพุทธธรรมไตรสิกขา ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำฝึกดำรงตนอยู่ใน ความไม่ประมาท รู้เท่าทัน มีสติ มีความรู้ความเข้าใจในตัวเอง มีเหตุผลมากขึ้น ส่วนกิจกรรมที่บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ใช้หลักไตรสิกขาพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ในด้านจิตใจ พัฒนา ปัญญาช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จ มีการสร้างสวนสุขภาพ ลานกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ การจัดกิจกรรมด้านศาสนา ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ และเสนอการ บูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุหลักพุทธธรรม ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงทำให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองจนเป็นที่พึ่งของคนอื่น

3. กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการจึงเริ่มจากการวินิจฉัยร่วมบนฐานข้อมูลสี่มิติ ผสานเสียงสะท้อนจากพระ นักวิชาการ ผู้นำท้องถิ่น อสม. และผู้นำชุมชน แล้วตั้งกลไกทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรมผู้สูงอายุ ใช้สถานที่คุ้นเคยอย่างศาลาวัดหรือศูนย์ผู้สูงอายุจัดหลักสูตรประจำสัปดาห์ที่รวมภาวนา 4 กับกายภาพเบา เช่น โยคะผู้สูงอายุ ชี่กง และการยืดเหยียดที่ปลอดภัย จัดบริการสุขภาพเชิงรุกให้ใกล้บ้านมากขึ้น ทั้งหน่วยเคลื่อนที่ รถรับส่ง ระบบนัดหมายแบบกลุ่ม พร้อมคัดกรองภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตเป็นระยะ เสริมความรู้สุขภาพและทักษะดิจิทัลผ่าน อสม.และครูอาวุโสดิจิทัล จัดกลไกค้ำจุนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพและการเดินทาง ควบคู่การดูแลกลุ่มเปราะบางด้วยการเยี่ยมบ้านหรือสื่อสารทางไกล และติดตามประเมินผลรายไตรมาสก่อนบรรจุเป็นแผนงานถาวรของท้องถิ่น โดยภาพกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการที่เชื่อมข้อมูล หลักธรรม และระบบบริการเข้าด้วยกัน เริ่มต้นด้วยการวินิจฉัยร่วมบนฐานข้อมูลสี่มิติและเสียงของภาคีในพื้นที่ จากนั้นตั้งกลไกทำงานร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรมผู้สูงอายุ ให้วัดและศูนย์ผู้สูงอายุเป็นฐานกิจกรรม จัดหลักสูตรประจำสัปดาห์ที่ผสานภาวนา 4 กับกายภาพเบา เช่น โยคะผู้สูงอายุ ชี่กง และการยืดเหยียดที่ปลอดภัย ควบคู่บริการสุขภาพเชิงรุกใกล้บ้านผ่านหน่วยเคลื่อนที่ รถรับส่ง ระบบนัดหมายแบบกลุ่ม และการคัดกรองภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตอย่างสม่ำเสมอ เสริมสมรรถนะด้านความรู้สุขภาพและทักษะดิจิทัลผ่านอาสาสมัครสาธารณสุขและครูอาวุโสดิจิทัล จัดกลไกค้ำจุนค่าใช้จ่าย

ด้านสุขภาพและการเดินทางเพื่อให้การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจริงสำหรับคนทุกกลุ่ม เยี่ยมบ้านและใช้การสื่อสารทางไกลดูแลกลุ่มเปราะบาง ติดตามและประเมินผลรายไตรมาสด้วยตัวชี้วัดสอดคล้องสี่มิติ แล้วบรรจุเป็นแผนงานถาวรของท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน ภาพรวมของกระบวนการนี้ใช้ทุนวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นหัวใจ เชื่อมเข้ากับระบบสาธารณสุขและการบริหารของท้องถิ่น ทำให้การยกระดับสุขภาวะขยับจากมากไปสู่มากที่สุดได้อย่างมั่นคงและสมศักดิ์ศรีชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี สอดคล้องกับ พระครูพิสณฑ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร) (2561) ได้ศึกษากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผลการวิจัยมีดังนี้ คุณลักษณะพุทธจิตวิทยาเสริมสร้างพลังบวกสุขภาวะของผู้สูงอายุคือ ความสัมพันธ์ที่ดีกับ ครอบครัว กับเพื่อนและชุมชน การพูดคุย การมีปฏิสัมพันธ์และการแสดงความรักใคร่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมี ความสุขและมีสุขภาพร่างกายที่ดี การที่ได้ช่วยเหลือชุมชนในโอกาสที่เหมาะสมและสุดท้ายคือการเข้าใจ ชีวิต เข้าวัดฟังธรรมประกอบกับความเสียสละและความความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามี ความสัมพันธ์กับการให้ทานรักษาศีล และการภาวนาคือบุญกิริยาวัตถุ บวกกับการคิดดี พูดดีทำดีหรือคิด บวกทำให้เกิดทำให้เกิดสุขภาวะพลังบวก กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสุขภาวะทางกายกิจกรรมตักบาตรให้ทาน สมาทานรักษาศีล ขั้นตอนที่ 2 ขั้นสุขภาวะทางจิต โดยจัดกิจกรรมพัฒนาความคิด ปรับการพูดเปลี่ยนการ กระทำ ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสุขภาวะทางสังคม โดยจัดกิจกรรม 3 กิจกรรมคือ กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมฉัน คือใคร กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมบอกใจให้เป็นสุข กิจกรรมที่ 3 แสงไฟส่องทาง แสงธรรมส่องใจ ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสุขภาวะทางปัญญา ในขั้นตอนนี้มี 3 กิจกรรมคือกิจกรรมที่ 1 กิจกรรม เข้าใจตน กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมปฏิบัติธรรมใต้แสงเทียน กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมแสงไฟส่องทาง แสงธรรม ส่องใจ กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นการบูรณาการ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนาเข้ากับจิตวิทยาเชิงบวกคือคิดดี พูดดี ทำดี เชื่อมโยงเข้ากับข ความสัมพันธ์คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน ความสัมพันธ์ในชุมชนก่อให้เกิดสุขภาวะทางกายคือการไร้โรค หรือมีโรคก็อยู่ได้อย่างมีความสุข อีกทั้งสังคมก็ยอมรับและเข้าใจสังคมนำไปสู่สุขภาวะทางจิตคือมีจิตสะอาดเข้าถึงสุข สงบ เย็น และยังสอดคล้องกับ พรรณี วงศ์จำปาศรี (2565) ได้ศึกษาวิจัยกระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการจังหวัดนครพนม

ผลการวิจัยพบว่า 1. กระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมมี 4 กระบวนการ 1) การให้ความรู้ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของร่างกายและจิตใจตนเองในรูปแบบการพึ่งพาตนเอง 2) การดูแลตนเองเช่น อาหาร การพักผ่อน การออกกำลังกาย และการแต่งกายตามกาลเทศะ 3) การเยี่ยมเยือนผู้สูงอายุ การเอาใจใส่ของลูกหลานคือ พลังสำคัญที่ส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ 4) การสร้างพลังมวลชนส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจผู้สูงอายุ เช่น การสวดมนต์ข้ามปี การทำบุญประเพณี งานมนัสการพระธาตุพนม 2. วิธีบูรณาการพุทธธรรมกับการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ตามหลักภาวนา 4 คือ กายภาวนากำหนดจิตไว้ที่ร่างกายตนเองเป็นสำคัญ แม้ร่างกายเคลื่อนไหว ร่างกายเจ็บปวด อยู่กับความรู้สึกที่ร่างกายอย่างมีสติ คือ ศีลภาวนา การมุ่งมั่นรักษา กาย วาจา ใจให้อยู่ในกรอบศีลห้าให้ได้ทุกวัน จิตภาวนาการมุ่งสร้างจิตใจตนเองให้สงบคือการสร้างกุศลย่อมส่งผลให้ร่างกายและจิตใจเป็นสุข ปัญญาภาวนาการรักษาอารมณ์ตนเอง โดยการวางใจให้เห็นกฎ สัจธรรม เป็นเรื่องธรรมดา คือ ความแก่ ความเจ็บความตาย และการผลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การสร้างกรรมดี คำนึงถึงจิตใจตนเองเป็นสำคัญส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของผู้สูงอายุ โดยมีเครื่องที่ใช้คือ ความอดทน ความเพียรพยายามของผู้มีภาวนา 4

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัย คือการยืนยันว่าหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะภาวนา 4 (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา) เป็นแกนกลางที่สามารถเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมและเป็นระบบ กายภาวนาช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายแข็งแรง ศีลภาวนาลดพฤติกรรมเสี่ยงและส่งเสริมคุณธรรม จิตตภาวนาช่วยให้จิตใจสงบ ลดความเครียด และปัญญาภาวนาทำให้ผู้สูงอายุพัฒนาความรู้และวิจารณญาณ นอกจากนี้ยังพบว่าหลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน และหลักอิทธิบาท 4 ช่วยสร้างแรงจูงใจและความเพียรในการดูแลสุขภาพตนเอง ขณะเดียวกันแนวคิด “ธรรมโอสถ” ยังช่วยบำบัดและเยียวยาจิตใจให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากขึ้น

การวิจัยยังให้บทเรียนว่าการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุไม่ควรเป็นการทำงานแยกส่วน แต่ควรใช้กระบวนการเชิงบูรณาการ โดยใช้วงจร PDCA (วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง) ควบคู่กับภาวนา 4 เพื่อประเมินสภาพปัญหา ออกแบบกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ ติดตามผล และปรับปรุงกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ได้แก่ วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ชมรมผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ยังสามารถพัฒนาเป็นนโยบายท้องถิ่นหรือโมเดลต้นแบบ “วัดเป็นศูนย์สุขภาวะ” เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมทางกาย จิตใจ และปัญญาในชุมชน และขยายผลไปยังจังหวัดอื่นๆ ได้ การใช้บุคลากรในชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้นำท้องถิ่นในบทบาท “พี่เลี้ยง” ยังช่วยให้การติดตามและสนับสนุนผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

ภาพ โมเดลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการ จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อเสนอแนะ

1. การส่งเสริมสุขภาวะเชิงปฏิบัติและนโยบาย ผู้สูงอายุควรเข้าร่วมกิจกรรมสุขภาวะที่บูรณาการหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยครอบครัว ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนและจัดกิจกรรมร่วม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมออกกำลังกายในวัด และพัฒนาวัดเป็นศูนย์สุขภาวะ พร้อมจัดสรรงบประมาณและบริการสุขภาพเชิงรุกเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุ

2. การพัฒนาวิชาการ เทคโนโลยี และข้อมูล ควรมีการศึกษาติดตามผลระยะยาวของกิจกรรมสุขภาวะเชิงพุทธเพื่อประเมินความยั่งยืนและผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พร้อมขยายการวิจัยไปยังจังหวัดอื่นเพื่อพัฒนาเป็นโมเดลระดับประเทศ นอกจากนี้ควรพัฒนาเวทีเรียนรู้ด้านสุขภาพและดิจิทัลในชุมชน จัดทำศูนย์ข้อมูลผู้สูงอายุและแดชบอร์ดติดตามตัวชี้วัดสี่มิติ เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงแผนงานและกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม และระบบสนับสนุนสังคม ควรปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อผู้สูงอายุ เช่น ทางลาด ราวจับ ห้องน้ำ ห้องกิจกรรม แสงสว่าง ป้ายอ่านง่าย จุดนั่งพัก และสวนสมุนไพร รวมถึงจัดตั้งกองทุนสุขภาวะระดับตำบลเพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายจำเป็นและระบบติดตามผลแบบผูกผลลัพธ์ พร้อมสนับสนุนบ้านสุขภาวะ บ้านปลอดล้ม และบริการเยี่ยมบ้านหรือแพทย์ทางไกลสำหรับผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกกลุ่มเข้าถึงกิจกรรมกาย จิตใจ และปัญญาได้อย่างเท่าเทียม

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. (2567). สถิติจำนวนผู้สูงอายุสัญชาติไทย พ.ศ. 2567. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/th/statistics_page?cat=1&id=2555&ai=

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/th/know/5/1856

พรรณี วงศ์จำปาศรี. (2565). กระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการ จังหวัดนครพนม. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 9(1), 1-15. (หมายเหตุ: ควรระบุเลขหน้าเริ่มต้น-สิ้นสุดของบทความ)

พระครูพิสณฑ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร). (2561). กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยา (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาไกรวรรณ์ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์), พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), พระมหาสุรชัย ชยาภิวฑฺฒโน (พุดชู), แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย, โยตะ ชัยวรมันกุล, และ ขัตติยา ด้วงสำราญ. (2561). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชนอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 14(1), 83–96.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). การพัฒนาคนตามแนวพุทธธรรม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัชนีกร ตาเสน, อัจฉรา ยงกุลวานิช, และคณะ. (2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในอำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน. วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม, 11(1), 29-50.

สมภาร พรมทา. (2561). พุทธปรัชญากับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). บทสรุปสำหรับผู้บริหาร การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2024/20241003145311_94190.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

Andersen, R. M. (1995). Revisiting the behavioral model and access to medical care. Journal of Health and Social Behavior, 36(1), 1–10.

Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227–268.

United Nations, World Population Ageing, New York: United Nations, 2019, p 23. United Nations, Madrid International Plan of Action on Ageing, New York: United Nations. 2002, P 2

การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ENHANCING PERSONNEL MOTIVATION BASED ON THE FOUR SANGAHAVATTHU PRINCIPLES OF THE EDUCATIONAL NETWORK GROUP 13 UNDER THE OFFICE OF UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 3

ปัญญา พรานแม่น
Panya Phranmaen
พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน
Phramaha Srirat Siriratano
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkam
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
E-mail: panya.gto2@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคล 2) ศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 และ 3) เสนอแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนสนับสนุน ดำเนินการเป็น 3 ระยะ ได้แก่ (1) ศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคล (2) ศึกษาและสังเคราะห์แนวทางตามหลักสัปปุริสธรรม 7 และ (3) ประเมินแนวทางโดยผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 92 คน จากประชากร 118 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายตามตาราง Krejcie และ Morgan กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ จำนวน 5 คน คัดเลือกแบบเจาะจง และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พร้อมคำถามปลายเปิด ซึ่งมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC ≥ 0.50) และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.88 และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธี Member Checking การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ รองลงมาคือลักษณะงาน ความรับผิดชอบ การยอมรับนับถือ และความสำเร็จในการปฏิบัติงาน 2) การสร้างเสริมแรงจูงใจตามหลักสังคหวัตถุ 4 อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ย ได้แก่ ปิยวาจา อัตถจริยา ทาน และสมานัตตตา และ 3) แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจ คือ ผู้บริหารควรยอมรับความคิดเห็นของครู กล่าวคำชมเชย ให้กำลังใจ สร้าง

บรรยากาศการทำงานที่ดี ยึดหลักธรรมาภิบาลในการพิจารณาความก้าวหน้า วางแผนงานอย่างเป็นระบบ จัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม และเปิดโอกาสให้ครูพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การสร้างเสริมแรงจูงใจ; หลักสังคหวัตถุ 4; กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

Abstract

This research article aims to: (1) examine the conditions of personnel administration; (2) study personnel administration based on the Seven Principles of Sappurisa Dhamma; and (3) propose guidelines for personnel administration in accordance with the Seven Principles of Sappurisa Dhamma within the Network of Educational Institutions No. 15 (Khong Chiam) under the Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3.

This study employed a multiphase mixed methods research design, with quantitative research as the primary approach and qualitative research as a supporting component. The study was conducted in three phases: (1) examining the current conditions of personnel administration; (2) studying and synthesizing guidelines based on the Seven Principles of Sappurisa Dhamma; and (3) evaluating the proposed guidelines by experts. The quantitative sample consisted of 92 administrators, teachers, and educational personnel selected from a population of 118 using simple random sampling based on the Krejcie and Morgan table. The qualitative key informants included 5 participants selected through purposive sampling, along with 5 experts involved in evaluating the guidelines.

The research instruments included a five-point Likert scale questionnaire with open-ended questions, which demonstrated content validity (IOC ≥ 0.50) and a reliability coefficient of 0.88, as well as a semi-structured interview. Data collection was carried out through questionnaire distribution and in-depth interviews, with data accuracy verified using member checking.Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, while qualitative data were analyzed using content analysis.

The research findings revealed that 1) the overall level of work motivation among personnel was at a high level. The aspect with the highest mean score was career advancement, followed by job characteristics, responsibility, recognition, and achievement in work performance. 2) The enhancement of motivation based on the Four Principles of Sangahavatthu was overall at a high level in all aspects, ranked from highest to lowest as follows: Piyavaca (kind and pleasant speech), Atthacariya (helpful conduct), Dana (generosity), and Samanattata (equality and impartiality). 3) The guidelines for enhancing motivation suggest that administrators should acknowledge

teachers' opinions, offer praise and encouragement, create a positive and supportive working environment, adhere to good governance and fairness in considering career advancement, systematically plan work operations, appropriately allocate resources and budgets, and provide opportunities for teachers to apply creativity in developing their work in order to achieve organizational goals effectively.

Keywords : Motivation Enhancement; Four Sangahavatthu Principles;
Educational Network Group 13 under the Office of Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area 3

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการมุ่งมั่นดำเนินการภารกิจหลักตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา เพื่อการเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงวัย นอกจากนี้ยังสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่มุ่งผลิตคนไทยที่มีสมรรถนะสูง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต โดยการพัฒนาทุนมนุษย์ทุกช่วงวัย ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาทุกระดับพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถสูงเพื่อการขับเคลื่อนประเทศโดยใช้นวัตกรรมเป็นฐาน ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อผลิตกำลังคนที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นยุคสมัยที่มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารแบบก้าวกระโดด อีกทั้งเทคโนโลยีและนวัตกรรมมีบทบาทในการเรียนรู้และเสริมสร้างสมรรถนะมากขึ้น สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อม เป็นกำลังสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ของภูมิภาคและของโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,2560)

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากมีบทบาทเป็นผู้นำในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติและบริหารงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องคัดเลือกผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ และภาวะผู้นำที่เหมาะสม ผู้บริหารต้องสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง พัฒนาทีมงานให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และขับเคลื่อนสถานศึกษาด้วยกลยุทธ์การบริหารจัดการที่ทันสมัย พร้อมทั้งส่งเสริมทรัพยากรและสร้างความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,2563) ดังนั้น ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีทักษะ ความสามารถในการบริหารจัดการ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน สามารถโน้มน้าวและจูงใจเพื่อนร่วมงานโดยใช้วิธีสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงทักษะการสร้างเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา เพื่อที่จะขับเคลื่อนสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างเสริมแรงจูงใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ครูปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเทและมุ่งมั่นอย่างเต็มความสามารถ ผู้บริหารจึงต้องเข้าใจพฤติกรรมของครูและสามารถสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสม เพื่อให้บุคลากรมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของงาน นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ครูมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มุ่งมั่นสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร และมีความพึงพอใจในการทำงาน อีกทั้งยังช่วยสร้างความมั่นคง ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่ดีภายใน

หน่วยงาน ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กร(วิจิตร อาวะกุล ,2538)

ผู้บริหารสถานศึกษาในสังคมไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและ ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษานั้นภาพลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเปี่ยมด้วยคุณธรรม หลายประการจึงจะเอื้ออำนวยต่อการบริหารงาน และการบริหารงานที่ประกอบด้วยคุณธรรมจะทำให้การดำเนินงานขององค์กรไปสู่เป้าหมายได้ดีเสมอ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารงาน คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน พระพุทธองค์ทรงอุปมาสังควัตถุ 4 ไว้ในสังคหสูตรเปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความเจริญในโลกโดยหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การเกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อ แบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว 2. ปิยวาจา คือ การใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับ กาลเทศะ3. อัตถจริยา คือ การร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น 4. สมานัตตตา คือ การร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),2551)

ในบริบทกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 ภายใต้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่ มีโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายทั้งหมด 8 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 5 โรงเรียน มีลักษณะเป็นภูมิภาคชายขอบ ชุมชนชายแดนหรือชุมชนชนบทที่มีทรัพยากรจำกัด ทั้งด้านจำนวนครู–บุคลากร จำนวนผู้เรียน และโครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียน ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้โรงเรียนในเครือข่ายนี้มีความท้าทายในการสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร เช่น ครูผู้สอน บุคลากรช่วยสอน และผู้ปฏิบัติงานสนับสนุน

งานวิจัยนี้ได้ศึกษา แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนขนาดเล็ก เครือข่ายที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยมุ่งนำหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคล เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ ความร่วมมือ และความผูกพันของบุคลากรในสถานศึกษา ทั้งในด้านการปฏิบัติหน้าที่ การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน เพื่อสร้างแนวทางที่จะช่วยยกระดับแรงจูงใจของบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็กให้มีความสุขในการทำงาน มีจิตสำนึกแห่งความเสียสละและรับผิดชอบต่อหน้าที่ ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และบุคลากรมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดบรรยากาศแห่งการร่วมแรงร่วมใจภายใต้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน และเป็นแบบอย่างของการบริหารงานบุคคลเชิงคุณธรรมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาสภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

2.เพื่อศึกษาการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13

3.เพื่อเสนอแนวทางในการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนสนับสนุน ดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ (1) ศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคล (2) สังเคราะห์แนวทางตามหลักสัปปุริสธรรม 7 และ (3) ประเมินแนวทางโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 92 คน จากประชากร 118 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายตามตาราง Krejcie และ Morgan ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน คัดเลือกแบบเจาะจง และมีผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านร่วมประเมิน
เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พร้อมคำถามปลายเปิด (ค่าความเชื่อมั่น 0.88 และ IOC ≥ 0.50) และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธี Member Checking
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7.

ผลการวิจัย

1.สภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
สภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านความก้าวหน้า ในตำแหน่งหน้าที่ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการยอมรับนับถือ และด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

1. ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ผู้บริหารยึดหลักธรรมาภิบาล และความเป็นธรรมในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ตลอดจนสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถให้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่สูงขึ้น

2. ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ครูได้รับโอกาสในการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนางานที่รับผิดชอบ และมีความสามารถในการบริหารจัดการงานให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ด้วยตนเอง

3. ด้านความรับผิดชอบ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์และเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ โดยใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะที่มีอย่างเต็มกำลังเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ

4. ด้านการยอมรับนับถือ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของครูได้รับการยอมรับจากทั้งคณะผู้บริหารและผู้ร่วมงาน ทั้งนี้ผู้บริหารได้รับการยอมรับการเป็นผู้นำในสถานการณ์สำคัญอยู่เสมอ

5. ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานได้ตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้ความสำเร็จ

2.การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมาก ไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการยอมรับนับถือตามหลักปิยวาจา ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ตามหลักอัตถจริยา ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และความรับผิดชอบตามหลักทาน และด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา

1. ด้านการยอมรับนับถือตามหลักปิยวาจา ครูควรได้รับการยอมรับในข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นจากคณะผู้บริหารและผู้ร่วมงาน ซึ่งผู้บริหารได้รับการยอมรับการเป็นผู้นำในสถานการณ์สำคัญอยู่เสมอ และกล่าวคำชมเชย ให้กำลังใจ มีความสุภาพ ให้เกียรติ สร้างบรรยากาศการทำงานที่อบอุ่น ปลอดภัย โดยมุ่งเน้นการให้กำลังใจเมื่อประสบความสำเร็จ และใช้เหตุผลในการตักเตือนโดยไม่บั่นทอนกำลังใจ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและลดความขัดแย้งในสถานศึกษา

2. ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ตามหลักอัตถจริยา ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมาภิบาลและความเป็นธรรมในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ตลอดจนสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่สูงขึ้น เป็นแบบอย่างที่ดีในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรเห็นคุณค่าของการทำงานเป็นทีมและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และความรับผิดชอบตามหลักทาน ผู้บริหารควรมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์และเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ แสดงออกถึงความเมตตาและเอื้อเฟื้อในโอกาสต่างๆ ทั้งการถ่ายทอดประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์และการจัดสรรทรัพยากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นอย่างเพียงพอ ใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะที่มีอย่างเต็มกำลังเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานได้ตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้ความสำเร็จ

4. ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา ครูควรได้รับโอกาสในการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนางานที่รับผิดชอบ ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการบริหารงานบุคคล และมีความสามารถในการบริหารจัดการงานให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้

3.แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 คือ สถานศึกษาผู้บริหาร และครูควรยอมรับในข้อเสนอแนะและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้บริหารได้รับการยอมรับการเป็นผู้นำในสถานการณ์สำคัญอยู่เสมอมีการกล่าวคำชมเชย ให้กำลังใจ เมื่อประสบความสำเร็จ และใช้เหตุผลในการตักเตือนโดยไม่บั่นทอนกำลังใจ เพื่อสร้างความเข้าใจ อันดีและลดความขัดแย้งในสถานศึกษา โดยผู้บริหารควรยึดหลักธรรมาภิบาล และความเป็นธรรม ในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ตลอดจนสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถให้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่สูงขึ้น เป็นแบบอย่างที่ดีในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรเห็นคุณค่าของการทำงานเป็นทีมและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อ การเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้บริหารควรมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์และเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ แสดงออกถึงความเมตตาและเอื้อเฟื้อในโอกาสต่างๆ ทั้งการถ่ายทอดประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ และการจัดสรรทรัพยากร

งบประมาณที่อย่างเพียงพอ ใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะที่มีเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานได้สำเร็จตามระยะเวลาที่กำหนด ตลอดจนครูควรได้รับโอกาสในการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนางานที่รับผิดชอบ ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการบริหารงานบุคคล และมีความสามารถในการบริหารจัดการงานให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้

1. สภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร ในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการยอมรับนับถือ และด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้ภาระงานในสถานศึกษาเพิ่มขึ้น ผู้บริหารจึงต้องใช้แรงจูงใจเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นและความพึงพอใจในการทำงาน ซึ่งช่วยให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกศสุดา ศรีหาโคตร และ ณรงค์ศักดิ์ ทองสี ที่พบว่าแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก และการรับรู้แรงจูงใจไม่ได้แตกต่างตามปัจจัยส่วนบุคคล แต่สัมพันธ์กับการบริหารจัดการและบรรยากาศการทำงานในโรงเรียน

2. การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบตามหลักทาน ด้านการยอมรับนับถือตามหลักปิยวาจา ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ตามหลักอัตถจริยา และด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา ทั้งนี้เนื่องจากครูต้องการการยอมรับ การให้กำลังใจ และบรรยากาศการทำงานที่เคารพซึ่งกันและกัน ผู้บริหารที่ยึดหลักธรรมาภิบาล มีความเป็นธรรมในการพิจารณาความก้าวหน้า และมีการวางแผนจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม จะช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของ ณัฐดนัย ไทยถาวร และ ศิริวรรณ อินทสโร ที่พบว่าแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับมาก และการบริหารที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม มีความเป็นธรรม และสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี จะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน

3.แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย

1) ด้านปิยวาจา ผู้บริหารควรรับฟังความคิดเห็นของครู กล่าวคำชมเชย ให้กำลังใจ และสร้างบรรยากาศการทำงานที่อบอุ่น เพื่อลดความขัดแย้งในสถานศึกษา

2) ด้านอัตถจริยา ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมาภิบาลและความเป็นธรรมในการพิจารณาความก้าวหน้า สนับสนุนบุคลากรที่มีศักยภาพให้มีโอกาสก้าวหน้า และเป็นแบบอย่างในการทำงานเพื่อส่วนรวม

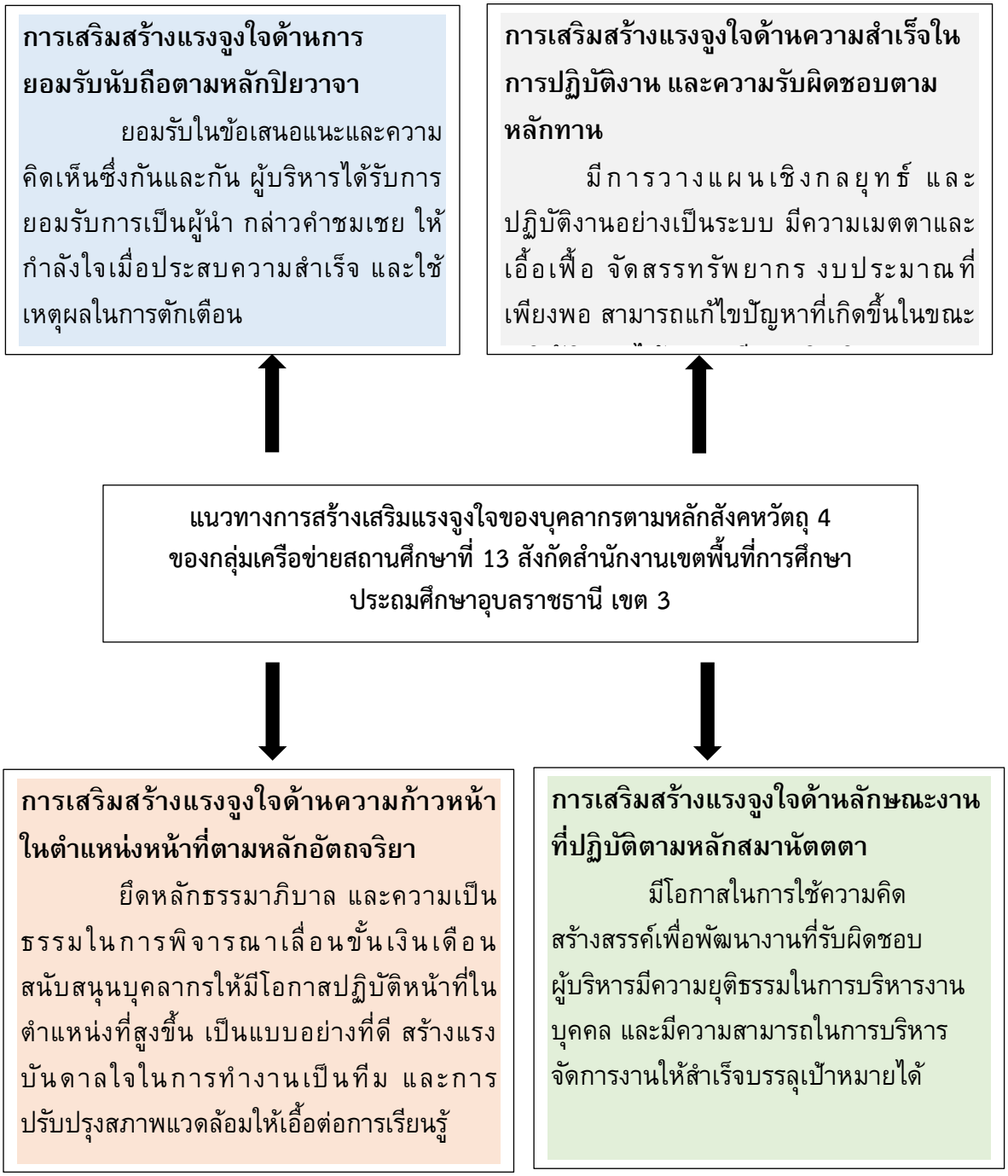
3) ด้านทาน ผู้บริหารควรวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ถ่ายทอดความรู้ จัดสรรทรัพยากรและงบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย

4) ด้านสมานัตตตา ผู้บริหารควรบริหารงานด้วยความยุติธรรม เปิดโอกาสให้ครูใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางาน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิติยา แสนอุบล และ เกศสุดา ศรีหาโคตร ที่เสนอว่าการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถ การพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง การพิจารณาความก้าวหน้าอย่างเป็นธรรม และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี จะช่วยให้ครูเกิดความภาคภูมิใจในวิชาชีพและมีแรงจูงใจในการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ คือ แนวทางการสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ได้ผลดังแผนภาพที่ ดังนี้

แผนภาพ องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างเสริมแรงจูงใจของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 13 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ซึ่งมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยแต่ละด้าน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และความรับผิดชอบตามหลักทาน จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารควรให้คำปรึกษา เอาใจใส่ สนับสนุนการทำงานของครูอยู่เสมอ

2) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านการยอมรับนับถือตามหลักปิยวาจา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารควรใช้คำพูดกระตุ้นเชิงบวกและไม่ใช้อารมณ์ในการสื่อสาร มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กล่าวชมเชยให้กำลังใจ และให้เกียรติเพื่อนร่วมงานเสมอ

3) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ตามหลักอัตถจริยา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม มุ่งเน้นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้ทำงานเป็นทีม

4) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารควรมีความยุติธรรมในการบริหารงาน ให้เกียรติและเห็นคุณค่าในทุกคนอย่างเท่าเทียม บริหารงานด้วยความโปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนำไปใช้

1) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และความรับผิดชอบตามหลักทาน จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ควรนำไปพัฒนา คือ มีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารที่สำคัญต่อการทำงานอย่างทั่วถึงและชัดเจน เพราะ หากมีข้อมูลที่ชัดเจนทุกฝ่ายย่อมทำงานได้ตรงเป้าหมายและประสบผลสำเร็จ

2) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านการยอมรับนับถือตามหลักปิยวาจา จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ควรนำไปพัฒนา คือ ใช้วาจาสุภาพ อ่อนโยน และให้เกียรติในการสนทนา เพราะการใช้วาจาสุภาพ อ่อนโยน ย่อมส่งผลให้ทุกฝ่ายให้เกียรติซึ่งกันและกันเป็นการสร้างบรรยากาศเชิงบวกและนำไปสู่การยอมรับนับถือ

3) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ตามหลักอัตถจริยา จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ควรนำไปพัฒนา คือ ปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของสถานศึกษาเป็นหลัก เพราะเมื่อทุกคนเห็นเป้าหมายร่วมกัน จะเกิดความเสียสละ และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลให้ทุกคนก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ไปพร้อมกับความสำเร็จของสถานศึกษา

4) การสร้างเสริมแรงจูงใจด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ควรนำไปพัฒนา คือ มีการรักษามาตรฐานในการปฏิบัติตน ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์หรือสถานการณ์ เพราะ เมื่อบุคลากรรู้สึกว่ากฎ กติกา และการปฏิบัติตนของผู้บริหารมีมาตรฐาน เขาจะทำงานได้อย่างมั่นใจ ภาคภูมิใจ และเชื่อมั่นในระบบ การทำงาน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการนำวิธีการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานไปใช้ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่บูรณาการกับหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับส่วนรวม

3) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้วยวิธีการที่หลากหลาย

4) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ครูเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เพื่อนำปัจจัยที่ค้นพบมาพัฒนาเป็นแนวทางในการส่งผลให้ครูเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

บรรณานุกรม

เกศสุดา ศรีหาโคตร. (2564). การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 14. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ณรงค์ศักดิ์ ทองสี. (2565). แนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2. วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(6), 137–147.

ณัฐดนัย ไทยถาวร. (2561). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนระดับประถมศึกษา จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

นิติยา แสนอุบล. (2560). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในกลุ่มโรงเรียนศรีราชา 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิจิตร อาวะกุล. (2538). บุคลิกภาพ เทคนิคและหลักการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริวรรณ อินทสโร. (2560). แนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ ๘ (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓

THE PROMOTION OF ACADEMIC ADMINISTRATION ACCORDING TO THE FOUR IDDHIPADA PRINCIPLES IN SCHOOLS UNDER EDUCATIONAL NETWORK GROUP 8 (SI MUEANG MAI),UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

พระพรสวรรค์ จนฺทสาโร (แก้วพรม)
Phra pornshawan Janthasaro (Kaewpom)
พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน
Phra Maha Srirat Siriratano
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkam
ทรงศักดิ์ แก้วชิณ
Songsak Kaewchin
มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
โรงเรียนบ้านโนนกุง
Ban Nonkung Schoo
E-mail : ponsawankeawpom34250@gmail.com, sriratsrisanga@gmail.com,
Naru.monjj@hotmail.com, kaewchin8@gmail.comBan
วันที่รับบทความ (Received) : 29 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 6 เมษายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 21 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 2) ศึกษาวิธีการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 3) เสนอแนวทางพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ เป็นการวิจัยแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research)

ผลการวิจัยพบว่า

1.สภาพการบริหารงานวิชาการในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการนิเทศการศึกษา รองลงมาคือ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และด้านการ

พัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยด้านที่มีการส่งเสริมสูงสุดคือ ด้านจิตตะ การมีจิตใจจดจ่อรับผิดชอบรองลงมา คือด้านวิมังสา การใช้ปัญญาไตร่ตรองและด้านวิริยะ ความเพียรพยายาม ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านฉันทะ ความพอใจและรักในงาน

3.ผลการสัมภาษณ์แนวทางการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ จากการสังเคราะห์ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิพอสรุปแนวทางสำคัญได้ดังนี้คือ 1) ด้านฉันทะ มุ่งสร้างแรงจูงใจให้ครูรักในวิชาชีพและกระตือรือร้นในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านวิริยะ ส่งเสริมความพากเพียรในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการสอน อย่างต่อเนื่อง 3) ด้านจิตตะ ปลูกฝังความรับผิดชอบและมีจิตตั่งมั่นในการทำงานเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ 4) ด้านวิมังสา ส่งเสริมการประชุมการตรวจสอบประเมินผลตามสภาพจริง และการนำผลนิเทศมาปรับปรุงกระบวนการบริหารหลักสูตรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : การบริหารงานวิชาการ, อิทธิบาท ๔, โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ ๘
, เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓

Abstract

This research aimed to: (1) investigate the current conditions of academic administration in schools within School Network Cluster 8 (Sri Mueang Mai) under Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3; (2) examine methods for promoting academic administration based on the Four Iddhipāda principles for schools within School Network Cluster 8 (Sri Mueang Mai) under Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3; and (3) propose guidelines for the development of academic administration according to the Four Iddhipāda principles for schools within School Network Cluster 8 (Sri Mueang Mai) under Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3. This study employed a mixed-methods research design.

The research findings were as follows:

1.The state of academic administration was overall at a high level. When considering each aspect individually, educational supervision had the highest mean score, followed by the development of learning processes and the development of educational media, innovations, and technology, respectively. Conversely, the development of the school curriculum had the lowest mean score.

2.The promotion of academic administration based on the Iddhipada 4was overall at a high level. The aspect with the highest level of promotion was Citta (thoughtfulness and responsibility), followed by Vimamsa (investigation and analytical reflection) and Viriya (effort and persistence). The aspect with the lowest mean score was Chanda (aspiration and love for one's work).

3.The results from the interviews regarding the guidelines for promoting academic administration based on the Iddhipada 4, as synthesized from expert opinions, can be summarized as follows 1.) Chanda (Aspiration): Focus on motivating teachers to foster a passion for the profession and enthusiasm in designing instructional plans. 2) Viriya (Effort): Encourage persistence in utilizing innovations and technology to continuously enhance teaching effectiveness. 3) Citta (Thoughtfulness): Cultivate a strong sense of responsibility and concentration on work, prioritizing student achievement as the primary goal. 4) Vimamsa (Investigation): Support authentic assessment and the integration of supervisory feedback to improve curriculum administration, ensuring it remains responsive to ongoing changes.

Keywords: Academic administration, Iddhipada 4, Schools in Educational Institution Network Cluster 8, Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพอันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะรากฐานของการพัฒนาคน (พระบรมราโชวาท, พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ, [ออนไลน์], 2563) สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่เป็นเลิศ โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพของโรงเรียน ห้องเรียน และผู้เรียนให้ได้มาตรฐานสากล ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดให้สถานศึกษาเป็นหน่วยงานหลักในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556)

ในการบริหารสถานศึกษานั้น "การบริหารงานวิชาการ" ถือเป็นหัวใจสำคัญและเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการจัดการศึกษา หากงานวิชาการมีความเข้มแข็ง งานด้านอื่นๆ ของโรงเรียนก็จะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกัน หากงานวิชาการอ่อนแอ ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม(พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543) สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 แม้จะมีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นความรู้คู่คุณธรรมและเป็นที่นิยมของผู้ปกครอง แต่ยังพบประเด็นท้าทายในด้านการสื่อสาร การสั่งการ และการประสานงานที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานวิชาการบรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการบริหารจัดการจึงเป็นแนวทางที่สำคัญ โดยเฉพาะหลัก อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจในงาน) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความเอาใจใส่จดจ่อ) และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง) (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543) หลักธรรมเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษามีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบ และรู้จักปรับปรุงพัฒนากระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 ดำเนินไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับโรงเรียนในกลุ่ม

เครือข่ายสถานศึกษาที่ ๘ (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ นี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการ สำหรับโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

2.เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3.เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและชัดเจน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. รูปแบบการวิจัยและประชากร

ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และศึกษานิเทศก์ ในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) จำนวน 150 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 108 คน ตามตารางของ Krejcie & Morgan และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 10คน ซึ่งเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการและการส่งเสริมตามหลักอิทธิบาท 4 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) และ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการ เครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ก่อนนำไปใช้จริง

3.การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและผ่านระบบออนไลน์ จากนั้นนำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเชื่อมโยงกับหลักอิทธิบาท 4 ใน 5 ด้านของงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม และการนิเทศการศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 พบว่า

1.ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ด้านอายุ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 35.19 ด้านวุฒิการศึกษา พบว่าส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 53.70 โดยไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี ด้านประสบการณ์ในการทำงานในโรงเรียน พบว่าส่วนใหญ่มีประสบการณ์ทำงาน 11–20 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33

2. ผลการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการ สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3

พบว่าสภาพการบริหารงานวิชาการตาม สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต ๓ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การนิเทศการศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การวัดผลและประเมินผล และการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ตามลำดับ

3. ผลการศึกษาวิธีการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3

พบว่า วิธีการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความคิด (จิตตะ) รองลงมาคือ ด้านความไตร่ตรองหรือทดลอง (วิมังสา) ด้านความเพียร (วิริยะ) และด้านความพอใจ (ฉันทะ) ตามลำดับ คือ

3.1. ด้านฉันทะ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติงานด้านวิชาการให้ประสบผลสำเร็จ ด้วยการรู้จักวิเคราะห์หลักสูตร การจัดทำแผนหลักสูตร เพื่อนำหลักสูตรไปใช้ การส่งเสริมให้ครูนั้นได้จัดทำแผนการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ปัจจุบันมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่พัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีการนิเทศติดตามด้วยความเอาใจใส่ การปลุกใจสร้างขวัญกำลังใจให้ครูนั้นมีความรักในหน้าที่ของตน มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน รวมทั้งส่งเสริมให้ครูมีเทคนิควิธีการสอนที่หลากหลายน่าสนใจ มุ่งผลสำเร็จให้เกิดขึ้นจริงกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ครูนั้นได้ทำหน้าที่ของตนด้วยความภูมิใจและรับผิดชอบในอาชีพของตน

3.2 ด้านวิริยะ สิ่งสำคัญอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินงานวิชาการด้วยความตั้งมั่นใส่ใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นจริงในห้องเรียน ด้วยการแสวงหากระบวนการในการส่งเสริมให้ครูรู้จักใช้เทคโนโลยี และวัดผลประเมินผลนักเรียนรายบุคคลที่

มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนพยายามส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง

3.3 ด้านจิตตะ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความพยายมส่งเสริมครูให้ทุ่มเท และมีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ทั้งหน้าที่หลัก และหน้าที่อื่นๆ ที่รับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพ มีความมุ่งมั่นพัฒนาให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพตามหลักสูตรสถานศึกษา ส่งเสริมด้านของการวางแผนงานวิชาการ ด้านการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดระบบการติดตามสนับสนุนจัดทำแผนการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้โดยเน้นสภาพจริง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551

3.4 ด้านวิมังสา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรอบคอบไตร่ตรองการปฏิบัติงานในด้านของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดดคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบท และความสามารถของนักเรียนหรือไม่ และทบทวนไตร่ตรองระบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดกระบวนการเรียนรู้ว่าเกิดประโยชน์ มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด มีการประชุมวางแผนเพื่อทบทวนการปฏิบัติงานด้านหลักสูตร และการสอนของครู ด้านการนิเทศและการวัดผลประเมินผลให้เป็นระบบ และเกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการประเมินสภาพการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 พบว่ามีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทั้งหมด โดยเรียงลำดับจากด้านที่มากไปหาด้านน้อย ได้แก่ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านการวัดผลและประเมินผล และการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นลำดับที่อยู่ท้าย แสดงให้เห็นได้ว่าสภาพการบริหารงานวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตรหากต้องแนวทางในการแก้การแก้ปัญหาด้านนี้นั้นโดยหลักการจัดการบริหารจะต้องอาศัยผู้นำในการจัดองค์กรเพื่อการเรียนการสอนพัฒนาหลักสูตร ด้วยการสร้างความร่วมมือในองค์กรร่วมคิดร่วมทำร่วมวิเคราะห์ในจุดที่บกพร่องหรือยังไม่ดีขึ้นมาปรับปรุงให้ดีมากขึ้นกว่าที่เป็นสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชริน สงค์ประเสริฐ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ที่ผลการวิจัยพบว่า(เพชริน สงค์ประเสริฐ,2537) รูปแบบการบริหารงานวิชาการ โดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สร้างขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านภาวะผู้นำทางการเรียนการสอน 2) องค์ประกอบเกี่ยวกับขั้นตอนการทำงานเป็นทีม 3) องค์ประกอบด้านภารกิจและขอบข่ายงานวิชาการ 4) องค์ประกอบด้านกระบวนการบริหารงานวิชาการรูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นนี้ในคู่มือการดำเนินการซึ่งผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมากขึ้น

การส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 8 (ศรีเมืองใหม่) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 เป็นผลจากศึกษาเอกสารและผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการบริหารงานวิชาการและการที่มีประสิทธิภาพนั้นการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

คุณภาพในการจัด และพัฒนาการศึกษา เพื่อจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ซึ่งหลักอิทธิบาท 4 ประการนี้ เชื่อว่าเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพแก่การบริหารงานวิชาการทั้ง 4 ด้านได้จริง สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระวุฒิพงษ์ ถาวรจิตฺโต (รักเรียน) เรื่อง “การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการปฏิบัติงาน : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า(พระวุฒิพงษ์ ถาวรจิตฺโต, 2553) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ ในระดับมากที่สุด ผลจากการสัมภาษณ์เมื่อมองโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีประเด็นที่สอดคล้องน่าสนใจคือเรื่องของการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการนั้นสิ่งสำคัญหลักที่เกิดขึ้นเป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาก็คือการที่ผู้บริหาร ครู หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้นมีจุดร่วมตรงกันที่มีความรักภูมิใจในอาชีพ ฐานะของตน มีความปรารถนา ความต้องการที่ดี ต่อองค์กร สถาบัน และนักเรียนของตนให้ประสบผลสำเร็จหรือเป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนด นอกจากนี้เพื่อให้เกิดการก้าวหน้ากลยุทธ์ในการดำเนินงานแผนการดำเนินงานในด้านกิจกรรมตามขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ จะต้องมีการดำเนินการ 4 อย่าง คือ 1) มีการวิเคราะห์ปัญหา 2) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ 3) ด้านการวัดผลแบบดุลยภาพ 4) ด้านพึงพอใจในการจัดกิจกรรมงานวิชาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรศักดิ์ อุ่นใจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงกลยุทธ์ สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า(พรศักดิ์ อุ่นใจ,2556) องค์ประกอบด้านการพัฒนากิจกรรมตามขอบข่ายการบริหารงานวิชาการจะต้องมีการดำเนินการ 4 อย่าง ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ปัญหาตามขอบข่ายงาน วิชาการของแหล่งการเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษาการหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารงานวิชาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน การประเมินผลการดำเนินกิจกรรมและการสร้างกิจกรรมส่งเสริมวิชาการภายในและภายนอกให้ชุมชน เช่น ศาลาส่งเสริมการอ่านหนังสือ ห้องสมุด ชุมชน 2) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการจะต้องมีการดำเนินงานวิชาการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมการใช้วิทยากร และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมการสร้าง ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เช่น การร่วมกันบริจาคทรัพย์สื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ 3) เป็นองค์ประกอบด้านการวัดผลแบบดุลยภาพ ประกอบไปด้วยสี่มุมมอง ได้แก่ มุมมองด้านการเงินการลงทุนในการสนับสนุนและส่งเสริมงานวิชาการ มุมมองด้านกระบวนการ บริหารภายในองค์กรในการส่งเสริมงานวิชาการ มุมมองด้านการเรียนรู้และพัฒนางานวิชาการ 4) มุมมองด้านพึงพอใจในการจัดกิจกรรมงานวิชาการลูกค้า ได้แก่นักเรียนและผู้ปกครอง ผลการ ประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชากรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดศรีสะเกษ พบว่าการมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาจะส่งผลทำให้การบริหารงานวิชาการเปลี่ยนไปจากเดิมส่งผล ด้านดีทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นด้านการพัฒนาวิชาการการพัฒนาครูและบุคลากร รวมทั้งการพัฒนานักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น นักเรียนและผู้ปกครองพึงพอใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้การสนับสนุนกิจกรรมทางวิชาการทำให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสถานศึกษาแห่งการเรียนรู้

อย่างไรก็ดีในการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการนั้นยังสามารถใช้หลักธรรมอื่นๆ ในการนำมาประยุกต์ปรับใช้หรือส่งเสริมการบริหารวิชาการในโรงเรียนได้นอกเหนือจากหลักอิทธิบาท 4 ได้ ด้วยเพราะหลักธรรมในทางพุทธศาสนาสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม ความต้องการ หรือสิ่งที่เป็นสภาพปัญหาที่เห็นว่าพึงแก้ไขเพื่อให้ครอบคลุม ถึง ๓ เรื่องหลักในการจัดการบริหาร อันได้แก่ หลักการ

ครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข ได้ทำวิจัยเรื่อง“หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า(วรภาส ประสมสุข,2562) หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน 21 หลักธรรม ฉะนั้นการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการยังมีหลักธรรมอื่นที่สอดคล้องกับการส่งเสริมอีกหลายหลักธรรมตามแต่พึงปรารถนาในการใช้องค์คุณใดในการแก้ไขหรือส่งเสริมให้เป็นไปในรูปแบบใดที่จะนำพาสู่ความสุขสงบและพ้นทุกข์ได้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องรวม 10 ท่าน สามารถสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่เป็นองค์ความรู้ได้ ดังแผนภาพที่ ต่อไปนี้

รูปที่ 4 แผนภาพการส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4

1) ด้านฉันทะ ผู้บริหารต้องวิเคราะห์หลักสูตรให้ลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน สร้างขวัญกำลังใจและปลุกใจให้ครูรักในวิชาชีพและภูมิใจในงานที่ได้รับมอบหมาย มุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่น่าสนใจและหลากหลายเพื่อดึงดูดผู้เรียน

2) ด้านวิริยะ มีความตั้งมั่นในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างต่อเนื่องไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ส่งเสริมการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงรายบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ นำสื่อเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อลดข้อจำกัดในการจัดการเรียนการสอน

3) ด้านจิตตะ ทุ่มเทและรับผิดชอบต่อหน้าที่หลักอย่างเต็มศักยภาพ วางแผนงานวิชาการอย่างรอบคอบและเป็นระบบมาตรฐาน ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรและชุมชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและคุณภาพของผู้เรียน

4) ด้านวิมังสา ประชุมวางแผนเพื่อทบทวนและตรวจสอบข้อผิดพลาดของงานวิชาการอย่างสม่ำเสมอ วิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตรกับบริบทท้องถิ่นและความสามารถของนักเรียน มีการทดลองปฏิบัติและปรับปรุงแก้ไขแผนงานตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ8 (2556) นโยบายการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน,

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2543).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 119 ตอนที่ 123 ก.(2545) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

พระวุฒิพงษ์ ถาวรจิตฺโต (รักเรียน). (2553X). “การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการปฏิบัติงาน: ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

มหาบัณฑิต.สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. (2537) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เพชริน สงค์ประเสริฐ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร,.

พรศักดิ์ อุ่นใจ. (2556). “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดศรีสะเกษ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ,

วรภาส ประสมสุข. (2562) “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร,.

พระบรมราโชวาท.(2563) พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://nawaporn.wordpress.com [31 พฤษภาคม 2563].

วิเคราะห์วิธีการใช้เหตุผลในการสอนธรรมจากเรื่องนางกีสาโคตมีในอรรถกถาธรรมบท
AN ANALYSIS OF REASONING METHODS IN DHAMMA TEACHING: A CASE STUDY OF KISAGOTAMI IN THE DHAMMAPADA ATTHAKATHA

พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต
Phra Saksit Buddhaputto
ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
Taweesak Tongtip
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
E-mail: Phrasaksitsrisuk@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 23 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 เมษายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 21 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์วิธีการใช้เหตุผลในการสอนธรรมจากเรื่องนางกีสาโคตมีในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ใช้วิธีศึกษาเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงเหตุผลที่ปรากฏในเรื่องดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า การใช้เหตุผลในการสอนธรรมในลักษณะของการชี้นำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีให้ผู้ประสบทุกข์แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง จนนำไปสู่การตระหนักถึงสัจธรรมแห่งความตายและกฎของไตรลักษณ์ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนรูปแบบของการใช้เหตุผลเชิงประจักษ์และเชิงอุปมา ซึ่งมุ่งให้ผู้ฟังเกิดปัญญาเห็นจริง เห็นความจริงของชีวิตอย่างเป็นลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้เหตุผลในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทมีบทบาทสำคัญในการอธิบายหลักธรรมเชิงนามธรรมให้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริง ส่งผลให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและจิตใจได้

คำสำคัญ: การใช้เหตุผล, การสอนธรรม,นางกีสาโคตมี, อรรถกถาธรรมบท

Abstract

This article aims to study and analyse the reasoning methods used in teaching Dhamma in a case study of Kisa Gotami in the Dhammapada Aṭṭhakathā. The research employed a documentary study approach, examining data from the Tipiṭaka, the Aṭṭhakathā and related academic documents. The collected data were subsequently analysed to explore the rational contents appearing in the said story. The study results revealed that reasoning in teaching Dhamma serves to guide learning through direct experience. The Buddha encouraged the sufferer to seek answers independently, leading to the realization of the truth of death and three Characteristics (Tilakkhaṇa).

This process reflects empirical and analogical reasoning models aimed systematically cultivating the listener's wisdom to realize the truth of life. Furthermore, reasoning in the Dhammapada Aṭṭhakathā plays a crucial role in connecting abstract Dhamma principles with real-life experiences, resulting in the listener's understanding and cognitive and mental transformation.

Keywords: Reasoning, Dhamma Teaching, Kisa Gotami, Dhammapada Aṭṭhakathā

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุและผลกล่าวคือ เป็นระบบความคิดและวิถีปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักการอธิบายความจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง ด้วยกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย มิใช่การยึดถือด้วยความเชื่อที่ปราศจากการพิจารณา หลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจสี่ และกฎแห่งกรรม ล้วนสะท้อนความคิดแบบมีเหตุผลที่เชื่อมโยงเหตุและผลเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับปรัชญาและจริยศาสตร์ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้มนุษย์ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริงมิใช่เชื่อโดยงมงาย แนวคิดได้ปรากฏที่ชัดเจนในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในกาลามสูตร แสดงหลักการให้ไม่เชื่อในสิ่งใดเพียงเพราะการสืบทอด คำบอกเล่า ตามคัมภีร์ หรือครูอาจารย์ แต่ควรใช้ปัญญาและประสบการณ์ และผลแห่งการปฏิบัติ ในการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน หลักการดังนี้ได้สะท้อนถึงจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาที่ส่งเสริมการใช้เหตุผลและการตรวจสอบความจริงด้วยตนเอง (ที.ม. (ไทย) 10/65/40) ในเชิงของปรัชญา พระพุทธศาสนามองความเป็นจริงว่าอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติที่เรียกว่า กรรม มีการทำงานตามกระบวนการของเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยหรือปราศจากเงื่อนไข หลักปฏิจจสมุปบาทได้อธิบายถึงการเกิดขึ้นแห่งทุกข์และเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ตั้งแต่อวิชชาไปจนถึงชราและมรณะ "...เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด ..." อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงความเป็นกระบวนการของสภาวธรรมทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเงื่อนไข ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่งเช่น ในสังยุตตนิกาย (สำ.นิ. (ไทย) 16/20/28) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่สามารถวิเคราะห์และทำความเข้าใจได้ด้วยปัญญา อันเป็นลักษณะสำคัญของระบบความคิดแบบมีเหตุผล อริยสัจสี่ยังเป็นโครงสร้างเชิงตรรกะที่ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มีลักษณะที่คล้ายกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาคือ เมื่อมีปัญหา ย่อมมีสาเหตุ เมื่อดับเหตุได้ผลคือความดับทุกข์ และหนทางปฏิบัติเพื่อไปสู่ผลนั้นคือมรรค ซึ่งปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (สำ.ม. (ไทย) 19/1665/528) กระบวนการดังกล่าวแสดงลักษณะความเป็นเหตุเป็นผลอย่างเป็นขั้นตอน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการแก้ปัญหาชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับรายบุคคลและในระดับสังคมได้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญญาในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความจริง โดยเฉพาะปัญญาที่เกิด ในระดับจริยศาสตร์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาถือเป็นกลไกแห่งเหตุและผลทางศีลธรรม โดยระบุว่าการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมมีผลสืบเนื่องไปตามเหตุที่ได้กระทำไว้ดังพุทธพจน์ว่า "...สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน..." (องฺ ปญฺจก. (ไทย) 22/57/72) แนวคิดดังกล่าวส่งเสริมความรับผิดชอบส่วนบุคคล และสร้างพื้นฐานทางศีลธรรม ที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจเชิงเหตุผล มิใช่ความกลัวอำนาจเหนือธรรมชาติ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2562) การดำเนินชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ มองด้านหนึ่งอาจเห็นว่าเป็นการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต แต่มองอีกด้านจะเห็นภาพซ้อนอยู่อีกชั้นหนึ่งคือ ทุกคนกำลัง

แสวงหาความสุข ทั้งนี้มิใช่เฉพาะคนมั่งมีพรั่งพร้อมอยู่แล้ว ที่กำลังหาทางปรนเปรอตนเท่านั้น แม้แต่คนที่กำลังดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดอย่างสุดแรง ก็กำลังพยายามทำให้ชีวิตของตนมีความสุขเช่นเดียวกัน

การใช้เหตุผลโดยทั่วไป

จากการศึกษา พบว่า เป็นกระบวนการทางความคิดที่มนุษย์ใช้ในการพิจารณาไตร่ตรองข้อมูล ข้อเท็จจริง หลักฐาน และประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปหรือการตัดสินใจที่มีความสมเหตุสมผล โดยอาศัยหลักตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบความคิดให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล ทั้งนี้การใช้เหตุผลอาจจำแนกออกได้เป็นสองลักษณะที่สำคัญคือ การใช้เหตุผลแบบนิรนัย เริ่มจากหลักทั่วไป ไปหาหลักย่อย แล้วจึงลงสรุปเป็นกรณีเฉพาะ อันเป็นกระบวนการที่ได้รับคำอธิบายไว้อย่างเป็นระบบในงานของอริสโตเติล ได้วางรากฐานวิชาตรรกศาสตร์ตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องตรรกบทหรือรูปนิรนัย อันเป็นรูปแบบการอนุมานเชิงตรรกะที่มีโครงสร้างชัดเจน ต่อมาแนวคิดเรื่องการใช้เหตุผลได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในยุคใหม่เช่นในผลงานของ เรอเน เดการ์ต ที่เสนอหลักการใช้ความสงสัยอย่างมีระเบียบ เพื่อแสวงหาความรู้ที่มั่นคงแน่นอน ตลอดจนแนวคิดประจักษ์นิยมของ จอห์น ล็อก ที่เน้นประสบการณ์เป็นฐานของความรู้ สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เหตุผล มิได้จำกัดอยู่เพียงการคำนวณเชิงนามธรรม หากยังสัมพันธ์กับการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์โดยตรง ในทางปรัชญาการใช้เหตุผลถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะมนุษย์สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบแยกแยะ และประเมินความถูกต้องของข้อมูลได้อย่างมีระบบ ในขณะเดียวกันมิติทางสังคมศาสตร์ การใช้เหตุผลยังเป็นพื้นฐานของกระบวนการอภิปราย การโต้แย้งเชิงวิชาการและการตัดสินใจเชิงนโยบายที่ต้องอาศัยหลักฐานรองรับอย่างรอบคอบ การใช้เหตุผลทั่วไปจึงหมายถึง การคิดอย่างมีหลักเกณฑ์ มีความสอดคล้องภายในและสามารถตรวจสอบได้ อันเป็นหัวใจของกระบวนการแสวงหาความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริงอย่างเป็นระบบและมีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการ (พระไพฑูรณ์ ฉนฺทกาโม, 2568) ได้กล่าวถึงการใช้เหตุผลเป็น กระบวนการทางความคิดที่พยายามแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าข้อสรุปควรเป็นที่ยอมรับ หรือทำให้ผู้ฟังมีความน่าเชื่อถือ โดยปราศจากข้อขัดแย้ง เพราะแต่ละกระบวนการของการใช้เหตุผลย่อมมีหลักฐานที่ดีมาสนับสนุน นอกจากนี้ยังต้องอธิบายเหตุผลให้คนอื่นเข้าใจและยอมรับได้อีกด้วย

ความหมาย การใช้เหตุผลเป็นกระบวนการทางปัญญาที่มีความสำคัญยิ่งต่อการแสวงหาความรู้และการตัดสินปัญหาในทางวิชาการและการดำเนินชีวิตประจำวัน ในบริบทของภาษาไทย ความหมายของคำว่า เหตุผล ได้รับการอธิบายไว้อย่างชัดเจนใน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ไว้ว่า เหตุ คือสิ่งหรือเรื่องที่ทำให้เกิดผล ส่วน ผล คือสิ่งที่เกิดเนื่องมาจากเหตุ เมื่อรวมคำว่า เหตุผล จึงหมายถึง ข้ออ้างหรือข้ออธิบายที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล อันเป็นที่มาของการยอมรับหรือความเชื่อในข้อสรุปอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนในเชิงปรัชญาและตรรกศาสตร์ การใช้เหตุผลหมายถึงกระบวนการคิดที่มีลำดับขั้นมีความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย และสามารถตรวจสอบได้ด้วยหลักเกณฑ์ที่เป็นระบบ การใช้เหตุผลจึงมิใช่เพียงการแสดงความคิดเห็นตามอำเภอใจ หากแต่ต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริง และหลักฐานที่เพียงพอเพื่อสนับสนุนข้อสรุปนั้น ๆ การใช้เหตุผลตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน จึงครอบคลุมถึงการอธิบายที่มีที่มาที่ไป มีความสมเหตุสมผล และสามารถชี้แจงความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลได้อย่างชัดเจน ในทางวิชาการ การใช้เหตุผลมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ เนื่องจากทุกข้อสรุปจำเป็นต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ การอ้างเหตุผลที่ถูกต้องย่อมช่วยให้ข้อเสนอมีความน่าเชื่อถือ และสามารถยืนหยัดต่อการตรวจสอบทางวิชาการได้ ตรงกันข้ามหากปราศจากเหตุผลที่เหมาะสม ข้อสรุปย่อมขาดความหนักแน่นและอาจนำไปสู่ความเข้าใจ

ที่คลาดเคลื่อน การใช้เหตุผลยังเป็นพื้นฐานของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในสังคมประชาธิปไตย เพราะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จำเป็นต้องตั้งอยู่บนข้ออธิบายที่มีหลักฐานรองรับ มิใช่อาศัยอคติหรืออารมณ์ส่วนตัวเป็นสำคัญ กล่าวโดยสรุปการใช้เหตุผลตามความหมายของราชบัณฑิตยสถานคือ การอธิบายหรือการแสดงข้ออ้างที่ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลอย่างมีหลักเกณฑ์ อันเป็นรากฐานของการคิดเชิงวิชาการ การตัดสินใจอย่างรอบคอบ และการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้การส่งเสริมใช้เหตุผลอย่างถูกต้องย่อมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาและความเจริญก้าวหน้าทางสังคมโดยรวมรูปแบบของการใช้เหตุผล เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มนุษย์ใช้พิจารณา ไตร่ตรอง และสรุปผลจากข้อมูลหรือประสบการณ์ที่มีอยู่ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องสมเหตุสมผล อันเป็นพื้นฐานสำคัญของศาสตร์ทางปรัชญา ในทางวิชาการสามารถจำแนกรูปแบบวิธีการใช้เหตุผลออกได้ 2 ลักษณะคือ 1) การให้เหตุผลแบบนิรนัย เป็นการให้เหตุผลจากหลักทั่วไป ไปสู่ข้อสรุปเฉพาะ กล่าวคือ หากเหตุหรือหลักการตั้งต้นเป็นจริง และกระบวนการอนุมานถูกต้อง ข้อสรุปย่อมเป็นจริงตามไปด้วยเช่น มนุษย์ทุกคนต้องตาย การให้เหตุผลลักษณะนี้มีความแน่นอนทางตรรกะและนิยมใช้ในคณิตศาสตร์และปรัชญา สอดคล้องกับ(พระครูธรรมธรไพบูรณ์ ญาณวิปุโล. 2566) เป็นการให้เหตุผลที่ความจริงของบทสรุปอยู่ในความจริงของข้อเสนอ เป็นการให้ความจริงที่แน่นอน เป็นการให้เหตุผลที่สมเหตุสมผล บทสรุปจะเป็นเท็จไม่ได้ เช่น เหตุหรือข้อเท็จจริงใหญ่มีอยู่ก่อนแล้ว ได้แก่ มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย แล้วมีเหตุหรือข้อเท็จจริงย่อยคือ นายดำเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้น นายดำเป็นสิ่งที่ต้องตาย เป็นต้น 2) การให้เหตุผลแบบอุปนัย เป็นการสรุปจากกรณีเฉพาะหลายกรณีไปสู่ข้อสรุปทั่วไป เช่น การสังเกตว่าพระภิกษุหลายรูปประพฤติดี จึงสรุปได้โดยทั่วไปว่าพระภิกษุเป็นผู้ทรงศีล หรือ เราเห็นนายทองดีตาย แล้วเห็นนางสมศรีตาย หลังจากนั้นไม่นานก็เห็นนายทองก้อนประสบอุบัติเหตุตาย และเห็นคนอื่นอีกมากมายตาย เราเลยสรุปว่า คนทุกคนต้องตาย ซึ่งข้อสรุปแบบอุปมัยมีลักษณะความน่าจะเป็น มิใช่แน่นอนสมบูรณ์ถูกต้อง โดยสรุปการใช้เหตุผลในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าว มีบทบาทสำคัญต่อการแสวงหาความรู้ ความจริงและการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน ตลอดจนบริบททางพระพุทธศาสนาที่เน้นสัมพันธ์แห่งเหตุและผลเป็นสำคัญ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “...ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ...” (อง.ติก. (ไทย) 20/576/371) แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างความคิดเชิงเหตุผลอย่างเป็นระบบ การศึกษารูปแบบวิธีการใช้เหตุผล จึงมิใช่เพียงเรื่องของตรรกศาสตร์ตะวันตกเท่านั้น ยังสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้มนุษย์เข้าถึงความจริงด้วยปัญญาอันตั้งอยู่บนเหตุและผลอย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาวิชาการและการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาแนวคิดเรื่องรูปแบบการใช้เหตุผลดังกล่าว สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์วิธีการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าได้ โดยเฉพาะเรื่องนางกีสาโคตรมีในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ซึ่งสะท้อนการใช้เหตุผลทั้งในลักษณะของเหตุปัจจัย การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการใช้อุปมาอุปไมยในการอธิบายหลักธรรม

การใช้เหตุผลในทางพระพุทธศาสนา

1 การใช้เหตุผลในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มีรากฐานอยู่บนหลักแห่งเหตุและผล อิทัปปัจจยตา ถือเป็นหัวใจสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักพระไตรปิฎกที่ปรากฏคำสอนในเรื่องปฏิจจสมุปบาท อันแสดงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย หลักการดังกล่าวสะท้อนถึงรูปแบบการใช้เหตุผลเชิงปัจจัย ที่อธิบายความเป็นไปของสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ มิใช่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังเน้นใช้เหตุผลเชิงประจักษ์และการพิสูจน์ด้วย

ตนเองดังที่ปรากฏใน กาลามสูตร พระพุทธเจ้าทรงสอนชาวกาลามะไม่ให้เชื่อโดยงมงายตามคำบอกเล่าตามตำรา หรือแม้แต่ตามครูอาจารย์ แต่ให้พิจารณาด้วยปัญญาว่าสิ่งใดเป็นกุศลหรืออกุศล สิ่งใดควรหรือไม่ควร แล้วจึงปฏิบัติตาม (อง.ติก. (ไทย) 20/65/92) อันเป็นรูปแบบของการใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์ ที่เปิดโอกาสให้บุคคลใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างอิสระ อีกทั้งยังปรากฏการใช้เหตุผลเชิงนิรนัย และอุปมัยในกระบวนการแสดงธรรม เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของชีวิตอย่างเป็นระบบ ตลอดจนการยกอุปมาอุปไมย เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมอย่างชัดเจนเช่นเปรียบเทียบร่างกายกับเรือนที่ต้องผุพัง (สำ.ข. (ไทย) 17/85/123) ที่สะท้อนการใช้เหตุผลเชิงเปรียบเทียบในการสื่อสาร นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม บนพื้นฐานของหลักธรรม โดยอธิบายว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจ ย่อมมีผลตามมาอย่างสอดคล้องกับเหตุที่กระทำไว้ (มช.มู. (ไทย) 12/135/102) อันเป็นหลักแห่งความรับผิดชอบส่วนบุคคลและความยุติธรรมตามธรรมชาติ ในด้านอภิธรรมยังมีการใช้เหตุผลเชิงวิเคราะห์ อย่างละเอียดในการจำแนกสภาวธรรมออกเป็น จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เพื่อทำความเข้าใจความจริงตามสภาวะปรมัตถธรรม แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลควบคู่กับประสบการณ์ภายใน มิใช่เพียงการศรัทธาอย่างเดียว อีกทั้งกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานยังอาศัยเหตุผลเชิงประจักษ์จากการพิจารณาไตรลักษณ์ เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา (สำ.ข. (ไทย) 17/59/98) การใช้เหตุผลในพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะบูรณาการทั้งเชิงตรรกะ เชิงประสบการณ์ และเชิงจริยธรรม โดยตั้งอยู่บนหลักอริยสัจสี่ เป็นโครงสร้างเหตุผลที่เริ่มจากการกำหนดปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ เสนอเป้าหมาย และแนวทางการแก้ไข อย่างเป็นระบบ (สำ.ม. (ไทย) 19/108/34) กล่าวโดยสรุป การใช้เหตุผลในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่มุ่งนำมนุษย์ไปสู่ความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ผ่านการพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบคอบ มีหลักฐานอ้างอิงจากคัมภีร์ดั้งเดิม และเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติพิสูจน์ความจริงด้วยตนเอง สะท้อนถึงความเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและปัญญาอย่างแท้จริง

2 การใช้เหตุผลแบบโลกิยปัญญา เป็นกระบวนการคิดที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งประสบการณ์ทางโลกและกรอบความรู้ที่ยังอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสและอวิชชา โลกิยปัญญาหมายถึง ปัญญาที่เกี่ยวเนื่องกับโลก เป็นปัญญาที่ใช้เพื่อดำรงชีวิต การบริหารจัดการ การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาในระดับสามัญสำนึกหรือวิชาการทั่วไป ยังไม่พ้นจากวัฏสงสาร ตามหลักพระพุทธศาสนา ปัญญาประเภทนี้จัดอยู่ในหมวดของปัญญาที่เป็นไปเพื่อความเจริญทางโลกเช่น ความรู้ด้านศิลปวิทยา ตรรกวิทยา วิทยาศาสตร์ แม้กระทั่งความสามารถในการจำแนกเหตุและผล ในทางศีลธรรมขั้นพื้นฐาน การใช้เหตุผลแบบโลกิยปัญญามักอาศัยกระบวนการคิดเชิงเหตุผล การอุปนัยและนิรนัย ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลจากประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม สอดคล้องกับหลักในกาลามสูตร ที่ทรงสอนให้พิจารณาก่อนเชื่อ แม้จะเป็นปัญญาที่มีคุณค่าในการพัฒนาสังคมและตนเองในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่อาจทำลายอวิชชาได้โดยเด็ดขาด เพราะยังคงยึดถืออัตตาและสภาวะทั้งหลาย ว่าเป็นของเที่ยงหรือเป็นตัวเป็นตนอยู่ พระพุทธองค์ทรงจำแนกความรู้ทางโลกว่าเป็นความรู้ที่ยังไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ดังนั้นการใช้เหตุผลแบบโลกิยะจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือเบื้องต้นในการพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ

3 การใช้เหตุผลแบบโลกุตตรปัญญา เป็นกระบวนการพิจารณาที่ก้าวพ้นกรอบแห่งโลกิยวิสัย เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิในระดับอริยมรรค อันสามารถแทงตลอดอริยสัจสี่ ได้โดยสิ้นเชิง โลกุตตร หมายถึง ภาวะเหนือโลก เหนือกิเลสและวัฏสงสาร ปัญญาประเภทนี้มิใช่เพียงการคิดวิเคราะห์ตามหลักตรรกะเท่านั้น หากแต่เป็นการรู้แจ้งตามความเป็นจริง เห็นสังขารทั้งหลายโดยความเป็นไตรลักษณ์ ดังที่ปรากฏในพระสูตรหลายแห่งที่แสดงว่า เมื่อเห็นตามความเป็นจริงย่อมเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด และหลุดพ้นได้ (สำ.ข. (ไทย) 17/23/28-29) การใช้เหตุผลในระดับโลกุตตระจึงมิใช่การ

โต้แย้งเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นการใคร่ครวญสภาวธรรมด้วยจิตที่ตั้งมั่นและบริสุทธิ์จากนิวรณ์ อาศัยสมาธิเป็นฐานให้ปัญญาทำงานอย่างลึกซึ้ง ในกระบวนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ปฏิบัติใช้เหตุผลเชิงไตรลักษณ์พิจารณารูป-นาม ตามหลักปฏิจจสมุปบาท จนเกิดปัญญาญาณหยั่งรู้ที่ตัดสังโยชน์ได้ (วิสุทธิมรรค, ภาคปัญญานิเทศ, 589-602) ปัญญาประเภทนี้จึงเป็นปัญญาที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการรับรู้ของจิต มิใช่เพียงเพิ่มพูนข้อมูลความรู้ กล่าวโดยสรุปการใช้เหตุผลทางโลกุตตระปัญญา เป็นกระบวนการพิจารณาที่ก้าวพ้นจากกรอบความคิดเชิงโลกิยะ มุ่งเน้นการรู้แจ้งตามความเป็นจริงของสภาวธรรมโดยอาศัยปัญญา มิใช่เพียงการใช้เหตุผลเชิงตรรกะทั่วไป หากแต่เป็นการหยั่งรู้ที่ประกอบด้วยญาณทัสสนะ อันสามารถเห็นถึงไตรลักษณ์ ได้อย่างชัดเจน โดยจุดสูงสุดของพัฒนาการทางปัญญาในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการที่บูรณาการศีล สมาธิ และปัญญาเข้าด้วยกัน จนนำไปสู่มรรค ผล และนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์การใช้เหตุผลในอรรถกถาธรรมบทเรื่องนางกีสาโคตรมี

ในอรรถกถาธรรมบทเรื่องนางกีสาโคตมีเป็นเรื่องของหญิงผู้หนึ่งชื่อโคตมี ที่ปรากฏชื่อว่า กีสาโคตมี เพราะนางมีสรีระที่แบบบาง เป็นธิดาของตระกูลเก่าแก่ โดยในสมัยอื่นอีก นางได้ตั้งครรภ์ และนางคลอดบุตรแล้ว เมื่อล่วงไปได้สิบเดือนบุตรของนางได้ทำกาละแล้วในเวลาที่เดินได้ นางได้ห้ามพวกชนที่จะนำบุตรนั้นไปเผาไฟ ด้วยเพราะนางไม่เคยเห็นความตาย นางจึงได้อุ้มบุตรชายผู้ตายแล้วด้วยสะเอว โดยหวังว่า จักถามถึงยา เพื่อบุตรของเรา นางได้เที่ยวไปตามลำดับเรือนว่า ท่านทั้งหลายรู้จักยาเพื่อบุตรของฉันบ้างไหมหนอ ? ที่นั่นคนทั้งหลายพูดกับนางว่า แม่ เจ้าเป็นบ้าแล้วหรือ เจ้าเที่ยวถามถึงยาเพื่อบุตรที่ตายแล้ว นางสำคัญว่าจักได้คนผู้รู้จักยาเพื่อบุตรของเราแน่แท้ จึงได้เที่ยวไป บุรุษผู้เป็นบัณฑิตผู้หนึ่ง เห็นนางแล้วคิดว่า ธิดาของเรานี้คลอดบุตรคนแรกไม่เคยเห็นความตาย เราเป็นที่พึ่งของหญิงนี้ย่อมควร จึงกล่าวว่า

บัณฑิต. แม่ ฉันไม่รู้จักยา แต่ฉันรู้จักคนผู้รู้ยา.

นางกีสาโคตมี. ใครรู้ ? พ่อ.

บัณฑิต. แม่ พระศาสดาทรงทราบ, จงไปทูลถามพระองค์เถิด.

นางกีสาโคตมี. พ่อ ฉันจักไป จักทูลถาม พ่อ ดังนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดาถวายบังคมแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ทูลถามว่า ทราบว่าพระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เออ เรารู้.

นางกีสาโคตมี. ได้อะไร ? จึงควร.

พระศาสดา. ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดสักหยิบมือหนึ่ง ควร.

นางกีสาโคตมี. จักได้ พระเจ้าข้า, แต่ในเรือนใคร ? จึงควร.

พระศาสดา. บุตรหรือธิดาในเรือนของผู้ใด ไม่เคยตาย ได้ในเรือนของผู้นั้น จึงควร.

นางกีสาโคตมี. ดีละ พระเจ้าข้า ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว อุ้มบุตรผู้ตายแล้วด้วยสะเอวเข้าไปภายในบ้าน ยืนอยู่ที่ประตูเรือนหลังแรก กล่าวว่า เมล็ดพันธุ์ผักกาดในเรือนนี้ มีบ้างไหม ? ทราบว่านั่นเป็นยาเพื่อบุตรของฉัน เมื่อเขาตอบว่ามี จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จงให้เถิด เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาให้ จึงถามว่า ในเรือนนี้ บุตรหรือธิดาเคยตายไม่มีบ้างหรือ ? เมื่อเขาตอบว่า พูดอะไรแม่ เพราะคนเป็นมีเล็กน้อย คนตายนั่นแหล่ะมีมาก นางจึงได้กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จงรับเมล็ดพันธุ์ผักกาดของท่านไปเถิด นั่นไม่เป็นยา เพื่อบุตรของฉัน แล้วได้ให้คืนไป เที่ยวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือนหลังต้น. นางไม่รับเมล็ดพันธุ์ผักกาด แม้ในเรือนหลังหนึ่ง ในเวลาเย็นคิดว่า โอ้ กรรมหนัก เราได้สำคัญว่า บุตรของเรา

เท่านั้นตาย ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้นมากกว่าคนเป็น เมื่อนางคิดอยู่อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความเข้มแข็งแล้ว นางทิ้งบุตรไว้ในป่า แล้วไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง

พระศาสดา. เธอได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ?

นางกีสาโคตมี. ไม่ได้ พระเจ้าข้า เพราะในบ้าน คนตายนั่นแหล่ะมากกว่าคนเป็น

พระพุทธเจ้า. เธอเข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย ความตายนั่นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ด้วยว่ามัจจุราชฉุดคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอาศัยยังไม่เต็มเปี่ยมนั่นแล

การวิเคราะห์การใช้เหตุผลในอรรถกถาธรรมบทเรื่องนางกีสาโคตมี เป็นประเด็นที่สะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าในฐานะศาสนาแห่งเหตุและผลอย่างชัดเจน โดยเรื่องได้กล่าวถึงหญิงผู้สูญเสียบุตรเพียงคนเดียว จนเกิดความทุกข์เศร้าโศกอย่างรุนแรง ไม่ยอมรับความจริงเรื่องความตาย และพยายามแสวงหายา ที่จะทำให้บุตรชายได้ฟื้นคืนชีพ เมื่อไม่มีผู้ใดสามารถจะช่วยเหลือได้ นางจึงได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อขอความช่วยเหลือ พระองค์มิได้ทรงปฏิเสธหรือแสดงธรรมโดยตรง หากแต่ทรงใช้วิธีตั้งเงื่อนไขเชิงเหตุผล โดยตรัสให้นางไปนำเมล็ดพันธุ์ผักกาด จากบ้านที่ไม่เคยมีคนตายเลย ซึ่งวิธีการดังกล่าวสะท้อนการใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ และเหตุผลเชิงอุปนัย กล่าวคือพระองค์ให้นางออกไปสำรวจข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ตรงในสังคม เมื่อนางกีสาโคตมีเดินไปตามบ้านเรือนต่าง ๆ และสอบถามเจ้าของบ้าน พบว่าทุกครอบครัวล้วนเคยประสบพบกับความตายทั้งสิ้น ไม่มีบ้านใดปราศจากความตายเลย ประสบการณ์เชิงประจักษ์นี้ทำให้นางเกิดกระบวนการไตร่ตรองด้วยตนเอง เห็นความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดา และตระหนักได้ว่าความสูญเสียมิได้เกิดขึ้นเฉพาะตนเท่านั้น ในเชิงตรรกะวิธีการของพระพุทธเจ้า เป็นการเปลี่ยนกรอบความคิดจากการยึดมั่นเฉพาะตน ไปสู่การพิจารณาความจริงเชิงสากล สอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์คือ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา โดยเฉพาะในหลักของอนิจจังที่แสดงถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง กระบวนการดังกล่าวมิใช่เพียงการปลอบโยนทางอารมณ์ หากแต่เป็นการใช้เหตุผลเชิงกระบวนการ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ ค้นพบความจริงด้วยตนเอง อันเป็นลักษณะสำคัญของพุทธวิธี นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงหลักอริยสัจสี่ ในมิติของการกำหนดทุกข์ การสืบค้นเหตุแห่งทุกข์ การเห็นแนวทางดับทุกข์ กล่าวคือความทุกข์ของนางอันเกิดจากความยึดมั่นในบุตร การออกไปแสวงหาเมล็ดพันธุ์ผักกาด เป็นการเผชิญหน้ากับความจริงแห่งสังสารวัฏ เมื่อได้เห็นความเป็นธรรมดาของความตาย ปัญญาจึงเกิดขึ้น ความทุกข์จึงคลายลงไปตามลำดับ การใช้เหตุผลในกรณีนี้ จึงเป็นเหตุผลที่ผสานระหว่างตรรกะ ประสบการณ์ และจิตวิทยาเชิงลึก กล่าวในเชิงพุทธปรัชญา วิธีการดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้เกิดโยโสมนสิการคือ การใส่ใจโดยแยบคาย อันเป็นรากฐานของปัญญา เมื่อปัญญาเกิดจากการพิจารณาตามความเป็นจริง ย่อมนำไปสู่การปล่อยวาง ในที่สุดนางกีสาโคตมีจึงยอมรับความจริง นำศพของบุตรชายไปฝัง และขอบวชในพระพุทธศาสนา บรรลุธรรมในเวลาต่อมา แสดงให้เห็นว่าการใช้เหตุผลตามแนวพุทธ มิได้มุ่งเปลี่ยนแปลงภาวะจิตและทัศนะภายในของบุคคลให้สอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ ดังนั้น เรื่องนางกีสาโคตมีจึงเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการใช้เหตุผลเชิงพุทธที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การไตร่ตรองด้วยตนเอง และการเข้าถึงความจริงเชิงสากล อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญาและการดับทุกข์ ตามหลักของพระพุทธศาสนา และยังสะท้อนให้เห็นถึงความแยบคลายของพุทธวิธีในการสอน ที่อาศัยเหตุและปัจจัยเป็นเครื่องนำทางสู่ความเข้าใจอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุและผลอย่างแท้จริง

บทสรุป

การวิเคราะห์การใช้เหตุผลในอรรถกถาธรรมบทเรื่องนางกีสาโคตมี แสดงให้เห็นถึงกระบวนการใช้เหตุผลเชิงพุทธปรัชญาที่ประสานระหว่างประสบการณ์ตรงกับหลักธรรมอย่างเป็นระบบกล่าวคือ เมื่อนางกีสาโคตมีประสบความทุกข์จากการสูญเสียบุตรชาย นางตกอยู่ภายใต้ภาวะอวิชชาและความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและความเป็นเจ้าของ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปฏิเสธความทุกข์ของนางด้วยการอธิบายเชิงนามธรรม หากแต่ทรงใช้วิธีการเชิงเหตุผลแบบอุปายโกศล โดยขอให้ไปขอเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากบ้านที่ไม่เคยมีคนตาย วิธีการดังกล่าวเป็นการตั้งเงื่อนไขเชิงประจักษ์ที่เปิดโอกาสให้นางได้ใช้ประสบการณ์จริงเป็นฐานของการพิจารณา อันเป็นกระบวนการให้เหตุผลแบบอุปนัยจากกรณีเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป เมื่อไม่พบบ้านใดปราศจากความตาย นางจึงตระหนักถึงสัจธรรมเรื่องความไม่เที่ยง อันสอดคล้องกับหลักอนิจจังในพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลในกรณีนี้จึงมิใช่เพียงตรรกะเชิงทฤษฎี แต่เป็นเหตุผลเชิงปฏิบัติที่มุ่งเปลี่ยนทัศนคติภายใน จากความยึดมั่นส่วนตนไปสู่ความเข้าใจในกฎไตรลักษณ์ กล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านจากโลกิยปัญญาไปสู่โลกุตตรปัญญา โดยอาศัยประสบการณ์เป็นสื่อ นอกจากนี้ยังสะท้อนวิธีการสอนที่เน้นเหตุและผลตามหลักปฏิจจสมุปบาทคือ เมื่อมีความเกิดย่อมมีความดับเป็นธรรมดา ความตายมิใช่เหตุการณ์เฉพาะรายแต่เป็นกฎของธรรมชาติ การที่พระพุทธเจ้าทรงให้ผู้ประสบทุกข์ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง แสดงถึงหลักการใช้เหตุผลแบบปัจจัตตังเวทิตัพโพ คือ การรู้แจ้งเฉพาะตน มิใช่เชื่อเพราะคำบอกเล่าเพียงอย่างเดียว การวิเคราะห์เชิงวิชาการจึงจะเห็นได้ว่า อรรถกถานำเสนอกรณีศึกษาที่แสดงบูรณาการระหว่างจิตวิทยาเชิงพุทธกับตรรกะเชิงประสบการณ์กล่าวคือ เริ่มจากการยอมรับสภาพจิตที่เต็มไปด้วยโมหะ แล้วค่อย ๆ นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาอย่างมีเหตุผล จนเกิดปัญญาเห็นความจริงตามสภาวธรรม กระบวนการดังกล่าวสะท้อนหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ถือว่าปัญญาเกิดจากการพิจารณาเหตุปัจจัย มิใช่จากการอ้อนวอนหรือความเชื่อแบบไร้เหตุผล กรณีของนางกีสาโคตมีจึงเป็นตัวอย่างคลาสสิกของการใช้เหตุผลเชิงพุทธที่มุ่งแก้ปัญหาชีวิตจริง โดยเชื่อมโยงประสบการณ์ ความคิดและการตระหนักรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นลำดับขั้น จนนำไปสู่การคลายทุกข์และบรรลุธรรมได้ในที่สุด ดังนั้นเรื่องนางกีสาโคตมีจึงเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการใช้เหตุผลเชิงพุทธ ซึ่งผสานตรรกะประสบการณ์ และการพิจารณาตามหลักธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นลำดับขั้น จนนำไปสู่การเกิดปัญญาและการคลายทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). พุทธธรรม ฉบับขยาย พิมพ์ครั้งที่ 52. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัดญาณเวศกวัน.

พระไพทูรณ์ ฉนฺทกาโม. (2568), ความสมเหตุสมผลของความรู้. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน, 11(3), 330-341.

พระครูธรรมธรไพบูรณ์ (พิศาลวชิโรภาส). (2566). การใช้เหตุผลในอนัตตลักขณสูตร. วารสารพุทธนวัตกรรมปริทรรศน์. 4(3), 169-179.

การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

GUIDELINES FOR PERSONNEL MANAGEMENT ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF SAPPURISADHAM 7 OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION NETWORK GROUP 15 (KHONG CHIAM), UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

อุไรพร อินทราชา
Udaipur Intharacha
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkhum
พระมหาประยูร ติกขปญฺโญ
Phra Maha Prayoon Tikkhapanyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
E-mail Udaipur2569@gmail.com, banyawat_mcu@hotmail.com
Prayoon2569@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 20 มีนาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 1 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคล 2) ศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 และ 3) เสนอแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยใช้การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบ การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) มีประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 92 คน จาก 12 โรงเรียน สุ่มโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) และคำถามปลายเปิด แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.88 และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการบริหารงานบุคคล: ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านวินัยและการรักษาวินัย รองลงมาคือ ด้านการออกจากราชการ และด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ตามลำดับ

2. การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7: ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านหลักกาลัญญุตา (รู้จักกาล) มัตตัญญุตา (รู้จักประมาณ) และปุคคลัญญุตา (รู้จักบุคคล)

3. แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7: ควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างแรงจูงใจผ่านการยกย่องชมเชยทันเวลา (กาลัญญุตา) การกำหนดเกณฑ์การประเมินที่โปร่งใสและเป็นธรรม (มัตตัญญุตา) การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง (อัตตัญญุตา) และการวางแผนอัตรากำลังล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ (ธัมมัญญุตา) เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารงานบุคคล; สัปปุริสธรรม 7; กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15

Abstract

The objectives of this research were: 1) examine the conditions of personnel administration; 2) study personnel administration in accordance with the seven Sappurisa-dhammā; and 3) propose guidelines for personnel administration based on the Seven Principles of Sappurisa Dhamma within the Network of Educational Institutions No. 15 (Khong Chiam) under the Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 3.This study employed a Mixed Methods Research design. The quantitative population and sample consisted of 92 participants from 12 schools, selected using the Krejcie and Morgan sampling table. For the qualitative component, five key informants were selected, all of whom were school administrators with at least five years of experience. The research instruments included a five-point Likert scale questionnaire and open-ended questions, as well as a semi-structured interview. The reliability of the entire instrument was 0.88, and content validity was verified using the Index of Item-Objective Congruence (IOC) by experts. Data analysis for the quantitative data was conducted using descriptive statistics, including mean and standard deviation. Qualitative data were analysed through content analysis.

The research findings revealed that

1. Conditions of personnel administration Overall, the level was high in all aspects. The aspect with the highest mean was discipline and maintenance of discipline, followed by retirement from government service and the enhancement of operational efficiency, respectively.

2. Personnel administration based on the Seven Principles of Sappurisa-dhammā Overall, all aspects were at a high level. The aspects ranked from highest to lowest mean

were Kālajāññutā (sense of timing), Mattaññutā (moderation), and Puggalaññutā (understanding of individuals)

3. Guidelines for personnel administration based on the seven Sappurisa-dhammā Emphasis should be placed on enhancing motivation through timely recognition and praise (Kālajāññutā), establishing transparent and fair evaluation criteria (Mattaññutā), promoting continuous personnel development (Attaññutā), and systematically planning workforce allocation in advance (Dhammaññutā), to achieve the sustainable goals of educational institutions.

Keywords: Personnel Administration, seven Sappurisa-dhammā, Educational Institution Network Group 15

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศ เนื่องจากการศึกษาช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณธรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติ ดังนั้นคุณภาพของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพของการศึกษา หากระบบการศึกษามีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพและสามารถพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ในบริบทของการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 คือ การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะชีวิต และคุณธรรมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ (United Nations, 2015) ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษา คือ บุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

การบริหารงานบุคคลจึงมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา เนื่องจากบุคลากรถือเป็นทรัพยากรหลักขององค์กร การบริหารและพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบจะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ ขวัญกำลังใจ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) โดยเฉพาะในระดับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการนำแนวทางและนโยบายด้านการบริหารงานบุคคลไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

พระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้กำหนดภารกิจสำคัญของการบริหารงานบุคคลไว้หลายด้าน ได้แก่ การวางแผนอัตรากำลัง การกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง การพัฒนาบุคลากร และการรักษาวินัย ซึ่งล้วนเป็นภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร “คน” ในองค์กร ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งความรู้ด้านการบริหารและหลักคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินงาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

ในด้านคุณธรรมทางการบริหาร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งประกอบด้วย การรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานบุคคลได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความรอบคอบ มีเหตุผล และมีความยุติธรรมในการตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การสร้าง

บรรยากาศการทำงานที่ดีและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลและเสนอแนวทางในการนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารบุคลากรในสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคล ส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษา และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและสังคมไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

2.เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3.เพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multiphase Mixed Methods Research) โดยให้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก และการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนสนับสนุน เริ่มจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 จากนั้นใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบาย ขยายความ และสังเคราะห์แนวทาง ก่อนนำแนวทางที่ได้ไปประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) จำนวน 92 คน จากประชากร 118 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายตามตารางของ Krejcie และ Morgan ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี คัดเลือกแบบเจาะจง และมีผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านร่วมประเมินแนวทางที่พัฒนา

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย (1) แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบลิเคิร์ท ครอบคลุมด้านการบริหารงานบุคคลและหลักสัปปุริสธรรม 7 พร้อมคำถามปลายเปิด โดยมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC ≥ 0.50) และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.88 และ (2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยแจกแบบสอบถามจำนวน 92 ชุดและได้รับคืนครบ 100% ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (30–60 นาทีต่อคน) และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธี Member Checking จากนั้นนำผลทั้งสองส่วนมาสังเคราะห์เป็นแนวทาง และประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และประโยชน์ใช้สอยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม.

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multiphase Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นงานวิจัยหลัก และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นงานวิจัยสนับสนุน เริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 จากนั้นดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบาย ขยายความและสังเคราะห์แนวทางการบริหารงานบุคคลให้เหมาะสมกับสภาพและบริบทจริง และสุดท้ายนำแนวทางที่ได้ไปประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร (Population)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 118 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2568)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple RandomSampling) มาจากประชากร ได้จำนวน 92 คน โดยการเปิดตารางสำเร็จรูปของ R.V.Krejcie and D.W.Morgan เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลของประชากรอย่างเหมาะสม

1.3กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 5 คน ที่มีประสบการณ์บริหารไม่น้อยกว่า 5 ปี คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.4ผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับการประเมินแนวทาง จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา 3 คน และผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 จำนวน 2 คน

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ท (Likert) ครอบคลุมการบริหารงานบุคคลทั้ง 5 ด้านและการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานบุคคลของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ท (Likert)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 คือ 1) ธัมมัญญุตา เป็นผู้รู้จักเหตุ 2) อัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักผล 3) อัตตัญญุตา เป็น

ผู้รู้จักตน 4) มัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญุตา เป็นผู้รู้จักกาล 6) ปริสัญญุตา เป็นผู้รู้จักบริษัท 7) ปุคคลัญญุตา เป็นผู้รู้จักบุคคล โดยใช้คำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire)
ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Question) เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการบริหารงานบุคคลตาหลักสัปปุริสธรรม 7 การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม มีดังนี้

1. ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ใช้ดัชนี IOC กำหนดค่ามาตรฐาน ≥ 0.50

2. ความเชื่อมั่น (Reliability) ทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง และคำนวณด้วย Cronbach's Alpha Coefficient โดยกำหนดค่ามาตรฐาน ≥ 0.70 ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.88

2.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi Structure Interview) โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจาก เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

3) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

4) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอุบลราชธานี ถึงโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากครูและบุคลากรโดยใช้แบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) จำนวน 92 ชุด

3.3 เก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเองและได้แบบสอบถามกลับคืนมา 92 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

3.4 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้เวลาประมาณ 30 – 60 นาทีต่อคน พร้อมการบันทึกเสียงและตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธี Member Checking

3.5 นำผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนา

3.6 ประเมินแนวทางด้วยใช้แบบประเมินความ เหมาะสม ความเป็นไปได้ และประโยชน์ใช้สอย เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิกันพิจารณา ให้ข้อเสนอแนะ และประเมินความเหมาะสมของแนวทาง

4.การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธี โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลผลโดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้งหมดจำนวน 92 ฉบับ

2.นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป แบบสอบถามการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1)วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

2)วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแรงจูงใจของบุคลากร โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลผลโดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย

3)วิเคราะห์และสรุปผลแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7

4.2 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) จะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธี การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.ถอดความข้อมูลจากการบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนามอย่างละเอียด

2.วิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นหลักของการวิจัย ได้แก่ การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารงานบุคคล

3.สังเคราะห์สาระสำคัญและสรุปผลเพื่อเสนอเป็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสะรรม 7 ที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

1)ผลสภาพการบริหารงานบุคคลของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

สภาพการบริหารงานบุคคลของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านวินัยและการรักษาวินัย ด้านการออกจากราชการ ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง และด้านการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง

1) ด้านวินัยและการรักษาวินัย ผู้บริหารมีการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านวินัย และมีกระบวนการสืบสวนและลงโทษทางวินัย (ถ้ามี) ดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายอย่างยุติธรรม

2) ด้านการออกจากราชการ ผู้บริหารมีการเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากรที่จะเกษียณอายุราชการอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการดำเนินการกรณีบุคลากรขอลาออกเป็นไปอย่างมีขั้นตอนและรวดเร็ว

3) ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ บุคลากรได้รับการส่งเสริมให้เข้ารับการอบรมหรือพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง และมีการจัดกิจกรรมปฐมนิเทศหรือระบบพี่เลี้ยงเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่บุคลากรใหม่

4)ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง ผู้บริหารมีการวางแผนการใช้ตำแหน่งว่างเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการเรียนการสอน และมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่งอย่างชัดเจน

5)ด้านการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง ผู้บริหารมีกระบวนการคัดเลือกและสรรหาบุคลากรในสถานศึกษาดำเนินการด้วยความโปร่งใสและยุติธรรม และมีการจัดทำฐานข้อมูลประวัติบุคลากรที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบรรจุแต่งตั้ง

2)การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

1)การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านหลักกาลัญญุตา (ความรู้จักกาล) ด้านหลักมัตตัญญุตา (ความรู้จักประมาณ) ด้านหลักปุคคลัญญุตา (ความรู้จักบุคคล) ด้านหลักอัตตัญญุตา (ความรู้จักตน) ด้านหลักปริสัญญุตา (ความรู้จักชุมชน) ด้านหลักธัมมัญญุตา (ความรู้จักเหตุ) และด้านหลักอัตถัญญุตา (ความรู้จักผล)

2)ด้านหลักกาลัญญุตา (ความรู้จักกาล) ผู้บริหารต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ และรู้จักจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการบริหารคน ให้คำยกย่องชมเชยหรือรางวัลแก่บุคลากรที่ประสบความสำเร็จเพื่อเสริมสร้างแรงใจในทันที เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานและแสดงความคิดเห็นต่องานบริหารบุคคลอย่างทั่วถึง

3)ด้านหลักมัตตัญญุตา (ความรู้จักประมาณ) ผู้บริหารควรแจ้งเกณฑ์การประเมินให้บุคลากรทราบล่วงหน้าเพื่อความโปร่งใส และนำผลการประเมินนั้นมาใช้เป็นฐานในการวางแผนพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง ส่วนในด้านการบริหารทรัพยากร ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูตามความจำเป็นที่เหมาะสม ตลอดจนดูแลสวัสดิการและบริการด้านสุขภาพให้บุคลากรอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เมื่อพบข้อผิดพลาดในการทำงานควรเลือกใช้วิธีการแก้ไขเชิงสร้างสรรค์ เพื่อรักษาความสมดุลระหว่างระเบียบวินัยและขวัญกำลังใจของคนในองค์กร

4)ด้านหลักปุคคลัญญุตา (ความรู้จักบุคคล) ผู้บริหารควรเน้นการเข้าถึงใจของบุคลากรรายบุคคลด้วยการเป็นแบบอย่างของความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และมีความเสียสละในการติดตามงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ในขณะเดียวกันต้องไม่ละเลยมิติความเป็นมนุษย์ โดยการให้คำปรึกษาช่วยเหลือปัญหาชีวิตส่วนตัวและจัดสวัสดิการเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ผู้ร่วมงาน นอกจากนี้ต้องมีทักษะในการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

5)ด้านหลักอัตตัญญุตา (ความรู้จักตน) ผู้บริหารควรตระหนักในบทบาทหน้าที่ ของตนเองในฐานะผู้นำที่เป็นผู้สนับสนุน โดยการดูแลเอาใจใส่การปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และมีความรับผิดชอบต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่เลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการศึกษาต่อ อบรม หรือ

พัฒนาคุณวุฒิที่สูงขึ้นเพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ ขณะเดียวกันต้องเป็น ที่ปรึกษา ยินดีรับฟังปัญหา และให้คำแนะนำในการทำงานด้วยความปรารถนาดีต่อทุกฝ่าย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารงานบุคคลที่มีประสิทธิภาพและมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันอย่างแท้จริง

6)ด้านหลักปริสัญญุตา (ความรู้จักชุมชน) ผู้บริหารควรมอบหมายงานโดยคำนึงถึงบริบทและความเหมาะสมกับบุคคลตามระเบียบราชการอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งบริหารงานด้วย ความโปร่งใส ให้โอกาสผู้ที่ผลงานยังไม่ถึงเกณฑ์ได้พัฒนาตนเอง นอกจากนี้ต้องส่งเสริมให้บุคลากรดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน และสร้างสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานภายนอก โดยการเปิดโรงเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมผ่านการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

7)ด้านหลักธัมมัญญุตา (ความรู้จักเหตุ) ผู้บริหารควรวางรากฐานการบริหารด้วยการวิเคราะห์เหตุปัจจัยอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการวางแผนความต้องการกำลังคนล่วงหน้าในทุกปีการศึกษาให้ชัดเจน เพื่อให้การใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษา ควบคู่ไปกับการสร้างระบบการทำงานที่ยุติธรรม ปราศจากอคติ และเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนได้เข้ามาร่วมวางแผนปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ต้องมีการสำรวจความต้องการพัฒนาตนเองของครู และบุคลากรเพื่อจัดทำแผนพัฒนาที่ต่อเนื่อง รวมถึงการจัดเก็บฐานข้อมูลประวัติบุคลากรอย่างละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจบริหารงานบุคคลให้ตรงตามนโยบายและคุณวุฒิที่เหมาะสม

8)ด้านหลักอัตถัญญุตา (ความรู้จักผล) ผู้บริหารควรยึดถือระเบียบกฎเกณฑ์และธรรมาภิบาลไปใช้ในกระบวนการคัดเลือกหรือการสอบเข้าปฏิบัติงานที่ต้องมีความโปร่งใสและเท่าเทียมกันทุกฝ่าย เมื่อมีการมอบหมายงาน ผู้บริหารต้องชี้แจงรายละเอียด ขอบเขตงาน และ ความคาดหวังให้บุคลากรทราบอย่างทั่วถึงเพื่อลดความสับสน พร้อมทั้งจัดวางคนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ นอกจากนี้ควรให้บุคลากรแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานอย่างอิสระ และเข้าไปร่วมสนับสนุนแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จนงานบรรลุเป้าหมายที่สถานศึกษากำหนดไว้

3. แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 คือ ผู้บริหารให้คำยกย่องชมเชยหรือรางวัลแก่บุคลากรที่ประสบความสำเร็จเพื่อเสริมสร้างแรงใจในทันที เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานและแสดงความคิดเห็นต่องานบริหารบุคคล ควรแจ้งเกณฑ์การประเมินให้บุคลากรทราบล่วงหน้าเพื่อความโปร่งใส และนำผลการประเมินนั้นมาใช้เป็นฐานในการวางแผนพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง ส่วนในด้านการบริหารทรัพยากร ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนความจำเป็นที่เหมาะสม ตลอดจนดูแลสวัสดิการและบริการด้านสุขภาพให้บุคลากรอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีการแก้ไขปัญหาเชิงสร้างสรรค์ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และมีความเสียสละ ขณะเดียวกันต้องให้คำปรึกษาช่วยเหลือปัญหาชีวิตส่วนตัวและจัดสวัสดิการเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ผู้ร่วมงาน นอกจากนี้ต้องมีทักษะในการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ควรตระหนักในบทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นำที่เป็นผู้สนับสนุน โดยการดูแลเอาใจใส่การปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และมีความรับผิดชอบ ไม่เลือกปฏิบัติ ส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการศึกษาต่อ หรืออบรมควรมอบหมายงานโดยคำนึงถึงบริบทและความเหมาะสมกับบุคคลตามระเบียบราชการอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งบริหารงานด้วยความโปร่งใส ให้โอกาสผู้ที่ผลงานยังไม่ถึงเกณฑ์ได้พัฒนาตนเอง

นอกจากนี้ต้องส่งเสริมให้บุคลากรดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานภายนอก และควรวางแผนความต้องการกำลังคนล่วงหน้าในทุกปีการศึกษาให้ชัดเจน เพื่อให้การใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษา ควบคู่ไปกับการสร้างระบบการทำงาน ที่ยุติธรรม ปราศจากอคติ และเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนได้เข้ามาร่วมวางแผนปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ต้องมีการสำรวจความต้องการพัฒนาตนเองของครูและบุคลากรเพื่อจัดทำแผนพัฒนาที่ต่อเนื่อง รวมถึงการจัดเก็บฐานข้อมูลประวัติบุคลากรอย่างละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจบริหารงานบุคคลให้ตรงตามนโยบายและคุณวุฒิที่เหมาะสม ที่สำคัญควรยึดถือระเบียบกฎเกณฑ์และธรรมาภิบาลในการคัดเลือกต้องมีความโปร่งใสและเท่าเทียมกันทุกฝ่าย ชี้แจงรายละเอียด ขอบเขตงาน และความคาดหวังให้บุคลากรทราบอย่างทั่วถึงเพื่อลดความสับสน พร้อมทั้งจัดวางคนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ นอกจากนี้ควรให้บุคลากรแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานอย่างอิสระ และเข้าไปร่วมสนับสนุนแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จนงานบรรลุเป้าหมายที่สถานศึกษากำหนดไว้

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้วิจัยได้นำประเด็นมาอภิปราย ดังนี้

1.อภิปรายผลการศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานบุคคลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านวินัยและการรักษาวินัยซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการออกจากราชการ ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง และด้านการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการดำเนินงานตามระเบียบราชการอย่างเคร่งครัด มีความโปร่งใส ยุติธรรม และเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาการทำงาน ส่งผลให้การบริหารงานบุคคลมีประสิทธิภาพและเกิดความไว้วางใจในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จีราพร จริตเพ็ชร ที่พบว่าการมีส่วนร่วมในการบริหารงานบุคคลของครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นีรมล ดาบเงิน ที่พบว่าการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน (จีราพร จริตเพ็ชร, 2560; นีรมล ดาบเงิน, 2562)

2.อภิปรายผลการศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม)

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ หลักกาลัญญุตา (ความรู้จักกาล) รองลงมา ได้แก่ หลักมัตตัญญุตา หลักปุคคลัญญุตา หลักอัตตัญญุตา หลักปริสัญญุตา หลักธัมมัญญุตา และหลักอัตถัญญุตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารงานบุคคลได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านการบริหารเวลา การใช้ทรัพยากรอย่างพอดี การเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล และการดำเนินงานอย่างโปร่งใส ส่งผลให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่ดีและความร่วมมือในการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐกาญจน์ ไชยสุวรรณ, นพณัฐ เบ้าทอง และคณะ, พระมหาบุดดี สุธมฺโม (สุธงษา) และ วราภรณ์ เพ็งแก้ว ที่พบว่า การบริหารงานตามหลักสัปปุริส

ธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ณัฐกาญจน์ ไชยสุวรรณ, 2563; นพณัฐ เบ้าทอง และคณะ, 2564; พระมหาบุดดี สุธมฺโม (สุธงษา), 2562; วราภรณ์ เพ็งแก้ว, 2565)

3.อภิปรายผลการศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม)

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ผู้บริหารควรส่งเสริมแรงจูงใจให้บุคลากรด้วยการยกย่องชมเชย เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการประเมินและแสดงความคิดเห็น กำหนดเกณฑ์การประเมินอย่างโปร่งใส จัดสรรทรัพยากรและสวัสดิการอย่างเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน ให้คำปรึกษาแก่บุคลากร ส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชน และวางแผนกำลังคนอย่างเป็นระบบ รวมทั้งยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานบุคคล

ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วราภรณ์ เพ็งแก้ว, บุญยง วาดวงศ์ และ นีรมล ดาบเงิน ที่เสนอให้ผู้บริหารกำหนดเป้าหมายการบริหารงานบุคคลอย่างชัดเจน พัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง จัดคนให้เหมาะสมกับงาน และดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและคุณธรรม (วราภรณ์ เพ็งแก้ว, 2565; บุญยง วาดวงศ์, 2564; นีรมล ดาบเงิน, 2562)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง “ การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ” คือ แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาที่ 15 (โขงเจียม) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้ในการบริหารงานบุคคลอย่างเป็นระบบ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการประเมินผลและการตัดสินใจ ให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและความยุติธรรมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาและสนับสนุนบุคลากร ส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชน ตลอดจนวางแผนอัตรากำลังและจัดเก็บข้อมูลบุคลากรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การบริหารงานบุคคลเกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา

2.ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้บริหารควรพัฒนาการวางแผนกำลังคนในอนาคตให้สอดคล้องกับภาระงานจริง เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม ส่งเสริมบทบาทผู้นำในการให้คำปรึกษาและสร้างความสัมพันธ์อันดีในองค์กร รวมทั้งดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม มีการยกย่องชมเชยผู้ปฏิบัติงานดีเด่น สนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพของบุคลากร และจัดสวัสดิการที่เหมาะสมเพื่อสร้างขวัญกำลังใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

3.ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการบริหารงาน รวมทั้งควรศึกษาการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารองค์กร และดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในบริบทของสถานศึกษา

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). พระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

จีราพร จริตเพ็ชร. (2560). การมีส่วนร่วมในการบริหารงานบุคคลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลพบุรี (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

ณัฐกาญจน์ ไชยสุวรรณ. (2563). การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2551). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.

นพณัฐ เบ้าทอง, พัฒนา จันทรศรี, และรัตนา จันทร์คำ. (2564). การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ. วารสารการบริหารการศึกษา.

นีรมล ดาบเงิน. (2562). แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษาในเครือข่ายบางกุ้ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

บุญยง วาดวงศ์. (2564). การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุดดี สุธมฺโม (สุธงษา). (2562). การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดเลย (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราภรณ์ เพ็งแก้ว. (2565). การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 3 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. New York, NY: United Nations.

การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

BUILDING ORGANISATIONAL RELATIONSHIPS BASED ON THE FOUR BRAHMAVIHĀRA PRINCIPLES AMONG TEACHERS AND EDUCATIONAL PERSONNEL IN THE SRIBOONPAJARN HUATA PAN NETWORK SCHOOLS UNDER THE AMNAT CHAROEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

เบญจมาศ แสงพล
Benchamat Saengphon
พระมหาประยูร ติกฺขปญฺโญ
Phramaha Prayoon Tikkhapanyo
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkham
อริย์ธัช ศรีภัทรโกสินทร์
Arithat Sriphathrkosinthr
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
โรงเรียนปรีชาชาญ
Preechachan School
e-mail: Benjamaed.song59@sskru.ac.th Prayoon@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 24 เมษายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 23 พฤษภาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 พฤษภาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ 2.) เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ และ 3.) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครูในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

จำนวน 63 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ อุเบกขา กรุณา มุทิตา และ เมตตา ตามลำดับ

2) วิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมและเป้าหมายร่วม การยึดมั่นคุณธรรมและการเคารพสิทธิ ความจริงใจและความไว้วางใจ และการสื่อสารที่โปร่งใสและเปิดกว้าง ตามลำดับ

3) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ ที่นำเสนอประกอบด้วย 3.1) ด้านเมตตา สถานศึกษาควรพัฒนาบรรยากาศองค์กรเชิงบวกด้วยความปรารถนาดี 3.2) ด้านกรุณา สถานศึกษาควรบริหารด้วยการรับฟังปัญหาอย่างตั้งใจ เข้าใจบริบทชีวิตและภาระหน้าที่ของบุคลากร 3.3) ด้านมุทิตา สถานศึกษาควรสร้างกลไกชื่นชมและยกย่องความสำเร็จของบุคลากรอย่างเหมาะสม 3.4) ด้านอุเบกขา สถานศึกษาควรตัดสินใจด้วยเหตุผลและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน พิจารณาข้อเท็จจริงโดยไม่ลำเอียง สร้างบรรยากาศที่บุคลากรปฏิบัติต่อกันด้วยความเป็นกลาง

คำสำคัญ : การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร ,หลักพรหมวิหาร 4 , คณะครูในกล่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน

Abstract

The objectives of this research were to: (1) study the state of organisational relationships among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office; (2) examine approaches to building organisational relationships based on the Four Brahmavihāra principles among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office; and (3) propose guidelines for developing organisational relationships based on the Four Brahmavihāra principles among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office.

This study employed a mixed-methods research design combining quantitative and qualitative approaches. Data were collected via questionnaires from 63 administrators and teachers in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network at the

Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office. The data were analysed using mean, standard deviation, and content analysis.

The research findings revealed that:

1. The state of organisational relationships among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office, was found to be at a high level overall. When each aspect was considered, the aspects with the highest mean scores were Upekkhā (equanimity), Karuṇā (compassion), Muditā (sympathetic joy), and Mettā (loving-kindness), respectively. 2. The approaches to building organisational relationships based on the Four Brahmavihāra principles among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office, were found to be at a high level overall. The aspects with the highest mean scores were participation and shared goals, adherence to moral principles and respect for rights, sincerity and trust, and transparent and open communication, respectively. 3.The guidelines for developing organisational relationships based on the Four Brahmavihāra principles among teachers and educational personnel in the Sriboonpajarn Hua Taphan School Network, Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office, consisted of the following: (3.1) in terms of Mettā (loving-kindness), educational institutions should develop a positive organisational climate based on goodwill; (3.2) in terms of Karuṇā (compassion), educational institutions should manage by listening attentively to problems and understanding the life contexts and responsibilities of personnel; (3.3) in terms of Muditā (sympathetic joy), educational institutions should establish appropriate mechanisms for appreciating and recognising the achievements of personnel; and (3.4) in terms of Upekkhā (equanimity), educational institutions should make decisions based on reason and clear criteria, consider facts without bias, and foster an atmosphere in which personnel treat one another with impartiality.

Keywords: building positive organisational relationships; Four Brahmavihāra principles; teachers and educational personnel;

บทนำ

การศึกษาถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน ดังที่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้อย่างชัดเจนว่า "คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ (กรมวิชาการ, 2557) ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21" การจะบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าวได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ ทั้งด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน หลักสูตร และเทคโนโลยีการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่สำคัญที่สุดและถือเป็นหัวใจ

ของการจัดการศึกษาคือ (กิตติคุณ ศรีอุดม, 2559). "ทรัพยากรบุคคล" โดยเฉพาะคณะครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยตรง ในยุคศตวรรษที่ 21 องค์กรทางการศึกษาทั่วโลกต่างเผชิญกับสภาวะความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ (VUCA World) ซึ่งส่งผลให้บทบาทและภาระหน้าที่ของครูเปลี่ยนไปอย่างมาก ครูไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ (Teacher) (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2558) แต่ต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ผู้ชี้แนะ (Coach) และผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirer) สภาวะการณ์ดังกล่าว นำมาซึ่งความเครียด แรงกดดัน และความท้าทายในการทำงานร่วมกัน งานวิจัยในระดับสากล เช่น งานของ Skaalvik and Skaalvik (2011) ได้แสดงให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีในที่ทำงานและภาวะความเครียดสะสมของครูส่งผลโดยตรงต่อลดลงของความพึงพอใจในงาน แรงจูงใจในการสอน และอาจนำไปสู่ภาวะหมดไฟ (Burnout) ในที่สุด (จีระ หงส์ลดารมภ์, 2554). ซึ่งผลกระทบสุดท้ายย่อมตกอยู่กับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ประเทศไทย แม้จะมีนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพครูอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อคุณภาพการจัดการศึกษา ซึ่งมักถูกมองข้ามหรือให้ความสำคัญน้อยกว่าด้านวิชาการและวิทยฐานะในการอภิปรายด้านนโยบาย คือ "ปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูและบุคลากรภายในสถานศึกษา" สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติและความเป็นกัลยาณมิตร (Collectivist Culture) แต่เมื่อต้องมาทำงานในองค์กรที่มีระบบราชการและการแข่งขัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2556) ความสัมพันธ์อันดีมักถูกกัดเซาะด้วยปัญหาการสื่อสาร ความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์ หรือความแตกต่างทางความคิด

กลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ ถือเป็นกลุ่มโรงเรียนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งเผชิญกับความท้าทายเฉพาะตัวของบริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งด้านทรัพยากรที่จำกัด และสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง จากการสังเกตและศึกษาเบื้องต้นทางการบริหารของผู้วิจัย พบว่าสถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายดังกล่าวประสบปัญหาด้านความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันของคณะครูและบุคลากรในหลายมิติปัญหาที่ปรากฏชัด ได้แก่ (ธัญญา โพธิ์พฤกษานันท์, 2555). การขาดการสื่อสารที่โปร่งใสและเปิดกว้าง ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจผิดและการลือ (Rumor) ภายในองค์กร ความขัดแย้งในการจัดสรรภาระงานที่ไม่ลงตัว (ประเวศ วะสี, 2545) ความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาผลงาน และที่สำคัญคือขาดวัฒนธรรมการชื่นชมและความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น (Jealousy) สภาพการณ์เหล่านี้สร้างบรรยากาศองค์กรเชิงลบ (Negative Organizational Climate) ทำให้บุคลากรขาดความสุขในการทำงาน ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและผู้เรียน และส่งผลให้การทำงานเป็นทีม (Teamwork) ขาดประสิทธิภาพ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การแสวงหาแนวทางในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ (Western Management) มักมุ่งเน้นการใช้กฎระเบียบ จูงใจด้วยวัตถุ หรือเทคนิคการสร้างทีมราชการ (ประเวศ วะสี, 2560) ซึ่งอาจไม่สามารถแก้ปัญหาที่รากเหง้าของจิตใจและวัฒนธรรมไทยได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการบริหารงานบุคคล โดยเฉพาะ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546)."หลักพรหมวิหาร 4" ซึ่งเป็นหลักธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้ประเสริฐ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ปรากฏชัดในฐานะเครื่องมือทางจิตวิญญาณและจริยธรรมที่ทรงพลัง หลักพรหมวิหาร 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติส่วนบุคคล แต่สามารถประยุกต์ใช้เป็น "ศาสตร์และศิลป์แห่งการครองใจคน" ในระดับองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผู้บริหารและบุคลากรนำหลักเมตตา (ความ

ปรารถนาดี) กรุณา (ความสงสารคิดช่วย) มุทิตา (ความพลอยยินดี) และอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) มาเป็นพื้นฐานในการปฏิสัมพันธ์ ย่อมจะช่วยสมานรอยร้าว แก้ไขความขัดแย้ง และสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ (Trust) ขึ้นในองค์กรได้ แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาเรื่องหลักพรหมวิหาร 4 แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการศึกษาในเชิงทฤษฎี (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2546) หรือการนำไปใช้ในบริบททั่วไป งานวิจัยที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวใน "ระดับระบบปฏิบัติการ" เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนโดยเฉพาะ ในพื้นที่จังหวัดอำนาจเจริญ ยังมีจำนวนจำกัดและขาดโมเดลการปฏิบัติที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบท

ด้วยเหตุผลและความจำเป็นข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่มุ่งหวังให้ผลการศึกษาได้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้บริหารสถานศึกษาในการนำไปใช้วางแผนยุทธศาสตร์ด้านการบริหารงานบุคคล การปรับปรุงบรรยากาศองค์กร และการสร้างวัฒนธรรมกัลยาณมิตร อันจะนำไปสู่การเพิ่มความสุขในการทำงาน ยกระดับแรงจูงใจในการสอนของครู และผลลัพธ์สุดท้ายคือการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

2. เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

3.เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

ระเบียบวิธีวิจัย

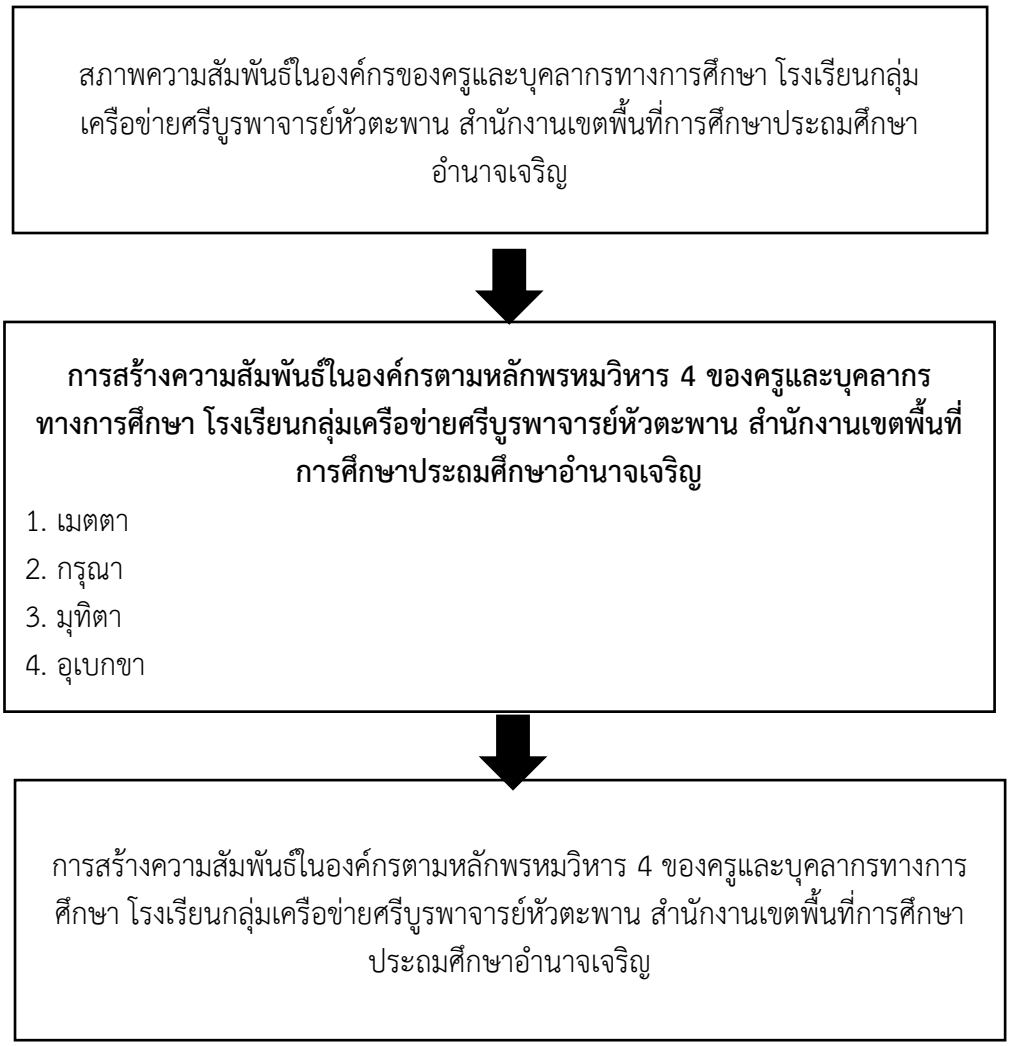
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ (Multi-phase Mixed Methods Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบอธิบายเชิงลำดับ (Explanatory Sequential Design) ซึ่งเป็นการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณในระยะแรก แล้วนำผลที่ได้ไปใช้สนับสนุนการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะถัดไป และสังเคราะห์เป็นแนวทางในระยะสุดท้าย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก และสามารถพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

1. ประชากร ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ รวมทั้งสิ้น 16 โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 7 คน ครูผู้สอนโรงเรียน จำนวน 68 คน รวมทั้งสิ้น 75 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงทำการสุ่มหาขนาดกลุ่มตัวตามตารางเปรียบเทียบของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 63 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด จำนวน 75 คน จาก 16 โรงเรียน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ได้จากการเจาะจง (Purposive Sampling)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1. เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ 2. เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลัก

พรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ และผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยเป็น 4 ตอน ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

4.2 ผลการศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

4.3 เสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

อภิปรายผล

สรุปผลการศึกษาสภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

สรุปผลการศึกษาสภาพความสัมพันธ์ในองค์กรของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังนี้

1) ด้านเมตตา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการสื่อสารด้วยวาจาถือเป็นเครื่องมือพื้นฐานและสำคัญที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของวิชาชีพครูที่ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นหัวใจหลักของการปฏิบัติงาน

2) ด้านกรุณา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากกรุณาธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการเห็นทุกข์และต้องการบรรเทาทุกข์ของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มักเผชิญกับความกดดันจากภาระงานที่หนักหน่วง ปัญหานักเรียน

3) ด้านมุทิตา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากมุทิตาธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างบรรยากาศเชิงบวกและความภาคภูมิใจร่วมกันในองค์กร โดยเฉพาะในวิชาชีพครูที่มักประสบกับความท้าทายและความกดดันอย่างต่อเนื่อง การได้รับการยอมรับและชื่นชมจากเพื่อนร่วมงานเมื่อประสบความสำเร็จจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการพัฒนางานและสร้างขวัญกำลังใจ

4) ด้านอุเบกขา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากอุเบกขาธรรมเป็นหลักการสำคัญของความวางเฉยในทางที่เหมาะสม การให้เกียรติและเคารพในขอบเขตความเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล

สรุปผลการศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

1) ด้านความจริงใจและความไว้วางใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากความจริงใจและความโปร่งใสในการสื่อสารเป็นรากฐานสำคัญของความไว้วางใจระหว่างบุคคลในองค์กร โดยเฉพาะในสถานศึกษาที่การทำงานต้องอาศัยความร่วมมือเป็นทีม

2) ด้านการสื่อสารที่โปร่งใสและเปิดกว้าง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการสื่อสารที่เปิดกว้างและกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมในองค์กรการศึกษา

3) ด้านการมีส่วนร่วมและเป้าหมายร่วม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดใหม่สะท้อนถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (collective ownership) และความมุ่งมั่นต่อเป้าหมายร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นกลุ่มเครือข่าย โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาไทยที่ส่งเสริมให้โรงเรียนขนาดเล็กทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพร่วมกัน

4) ด้านการยึดมั่นคุณธรรมและการเคารพสิทธิ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพเป็นรากฐานสำคัญของความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในองค์กร โดยเฉพาะในวิชาชีพครูที่ถือเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคนและสังคม

ผลการศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

1) สถานศึกษาควรพัฒนาบรรยากาศองค์กรเชิงบวกโดยมีความปรารถนาดีต่อบุคลากรทุกฝ่ายเป็นรากฐาน ผ่านการส่งเสริมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม สร้างกลไกการให้ความช่วยเหลือทั้งด้านวิชาชีพและส่วนตัวอย่างเป็นระบบ

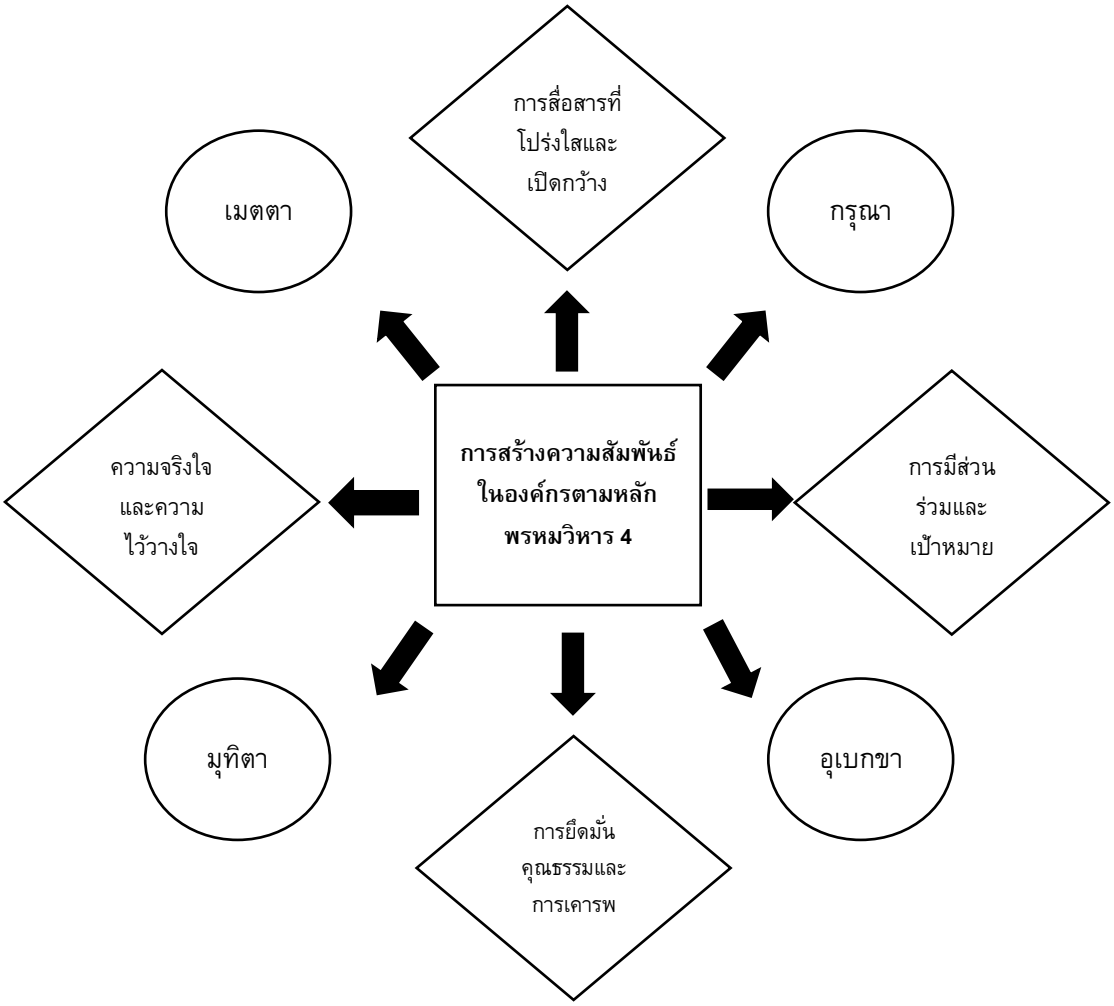
2) สถานศึกษาควรพัฒนากลไกการบริหารด้วยหลักกรุณาธรรมที่ให้ความสำคัญกับการรับฟังปัญหาของบุคลากรอย่างตั้งใจและเข้าใจบริบทชีวิตและภาระหน้าที่ของแต่ละบุคคลอย่างลึกซึ้ง โดยผู้บริหารควรสร้างแนวทางช่วยเหลือที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรม

3) สถานศึกษาควรพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมมุทิตาธรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยสร้างกลไกการบริหารงานที่เน้นการชื่นชมและยกย่องความสำเร็จของบุคลากรอย่างเหมาะสม ผ่านการประกาศเกียรติคุณ การให้กำลังใจในที่ประชุม และการสนับสนุนโอกาสในการพัฒนาต่อเนื่องสำหรับผู้มีผลงานดีเด่น ปลูกฝังให้บุคลากรมีความยินดีและชื่นชมเมื่อเพื่อนครูประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือได้รับรางวัลทางวิชาการ

4) สถานศึกษาควรพัฒนากลไกการบริหารงานและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในหลักอุเบกขาธรรมและความเป็นธรรม โดยผู้บริหารควรสร้างกระบวนการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและตรวจสอบได้

สรุปผลการวิจัย

จากสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ จำนวน 63 คน และสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ จำนวน 5 คน สามารถเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ ดังภาพที่ 4.1

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของคณะครูและบุคลากรโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ สามารถนำเสนอข้อเสนอแนะได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4 ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กร โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะยาว และกำหนดตัวชี้วัดด้านบรรยากาศองค์กร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร และคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างชัดเจน

2) สถานศึกษาควรจัดทำแนวทางและมาตรฐานการบริหารสถานศึกษาที่เน้นการสร้างบรรยากาศองค์กรเชิงบวก การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการดูแลสวัสดิภาพทางจิตใจของบุคลากร เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพการศึกษา

3) สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายสนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือบุคลากรในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยจัดให้มีหน่วยงานหรือกลไกสนับสนุนด้านสวัสดิการ สุขภาวะทางจิต และการให้คำปรึกษา เพื่อส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรและลดปัญหาความเครียดในการปฏิบัติงาน

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องดังนี้

1) สถานศึกษาควรนำแนวทางการบริหารตามหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบรรยากาศองค์กร เช่น การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างระบบชื่นชมยกย่อง และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ

2) ผู้บริหารควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบระบบการบริหารงานบุคคล โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับภาระงานให้เหมาะสมกับศักยภาพ และสร้างกลไกช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในองค์กร

3) สถานศึกษาควรพัฒนาระบบการยกย่อง ชื่นชม และสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร รวมทั้งกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยยึดหลักความเป็นธรรม เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในองค์กร

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษารูปแบบหรือโมเดลการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4 ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาประเภทต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) ควรศึกษาผลกระทบของการบริหารตามหลักพรหมวิหาร 4 ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพชีวิตครู และความพึงพอใจของผู้ปกครอง เพื่อให้เห็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3) ควรขยายขอบเขตการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน หรือการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการบริหารตามหลักพรหมวิหาร 4 กับรูปแบบการบริหารอื่น ๆ และยืนยันความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. (2557). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษากลาง.

กิตติคุณ ศรีอุดม. (2559). การพัฒนาองค์การ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2558). ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.

จีระ หงส์ลดารมภ์. (2554). ทุนมนุษย์กับการพัฒนาองค์กร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2546). องค์การและการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2556). จิตวิทยาสังคมเพื่อการทำงาน. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2558). ทุนทางสังคมกับการพัฒนาองค์การ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

บัณฑิต เอื้ออาภรณ์. (2549). ภาวะผู้นำและความสัมพันธ์ในองค์กร. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาฯ.

ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์. พจนานุกรม มคธ-ไทย.

ประเวศ วะสี. (2545). สังคมศักยภาพ. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

ประเวศ วะสี. (2560). สังคมศักยภาพ: คุณธรรมและทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

AN ENHANCEMENT MODEL OF LEARNING RESOURCES FOR ART AND CULTURAL PRESERVATION BASED ON THE APPLICATION OF BUDDHIST PRINCIPLES IN THE LOCAL CONTEXT OF UBON RATCHATHANI PROVINCE

บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkham
พระมหาศรีรัตน์ สิริรตโน
Phra Maha Srirat Siriratano
นฤมล ดวงแสง
Naruemon Dongsang
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
Email : sriratsrisanga@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 5 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 14 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับสภาพปัญหาและความต้องการในการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี (2) สร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และ (3) ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น การดำเนินวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่1 การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน และครูในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 400 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อร่างรูปแบบโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และ ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 ท่าน และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

ผลการวิจัยพบว่า 1.สภาพปัญหาการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.21) โดยเฉพาะด้านการขาดระบบการจัดการองค์ความรู้และการขาดงบประมาณสนับสนุน ส่วนความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 2.รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น (B-Ubon Model) มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ (1) วัตถุประสงค์เชิงพุทธบูรณาการ (2) หลัก

พุทธธรรมขับเคลื่อน (หลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4) (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของ "บวร" (บ้าน วัด โรงเรียน) (4) ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) ระบบติดตามและประเมินผล 3.ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมากที่สุด (x = 4.55) ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แหล่งเรียนรู้, การทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม, หลักพุทธธรรม, การวิจัยแบบผสมผสาน, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This study employed a Mixed Methods Research design with the objectives to: (1) investigate the level of problems and needs regarding the enhancement of learning resources for art and cultural preservation in Ubon Ratchathani Province; (2) develop an enhancement model based on the application of Buddhist principles; and (3) evaluate the suitability and feasibility of the developed model. The research methodology consisted of three phases. Phase 1 (Quantitative): Investigated the current state and needs using a stratified random sampling of 400 participants, including community members, leaders, and teachers. The instrument was a rating-scale questionnaire, and data were analyzed using Mean and Standard Deviation. Phase 2 (Qualitative): Drafted the model through in-depth interviews with 20 key informants, including local scholars, Buddhist monks, and cultural experts. Data were analyzed using content analysis. Phase 3 (Model Validation): Verified the model via focus group discussions with 10 experts to assess its suitability.

The findings were as follows: 1.The overall state of problems in art and cultural preservation was at a high level (x=4.21), particularly regarding the lack of knowledge management systems and insufficient budget. The need for community participation was at the highest level 2.The developed enhancement model (B-Ubon Model) consists of five key components: (1) Buddhist-integrated Objectives, (2) Driving Buddhist Principles (Iddhipada IV and Sangahavatthu IV), (3) "Bavor" (Home, Temple, School) Participation Process, (4) Conditions for Success, and (5) Monitoring and Evaluation Systems 3.The evaluation of the model indicated that its suitability and feasibility for implementation were at the highest level (X= 4.55), suggesting it can serve as a sustainable guideline for developing local learning resources.

Keywords: Learning Resources, Art and Cultural Preservation, Buddhist Principles, Mixed Methods Research, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

ศิลปะและวัฒนธรรมถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งในการสะท้อนอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชน โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคศตวรรษที่ 21 และเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้กลไกการ

ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเริ่มอ่อนแอลง เยาวชนและคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะห่างเหินจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่ระบุว่า หนึ่งในปัญหาเร่งด่วนคือการขาดระบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : 2560)

ปัญหาสำคัญของการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี มิได้เกิดจากการขาดแคลนต้นทุนทางวัฒนธรรม แต่เกิดจาก การขาดระบบการจัดการองค์ความรู้ ที่เป็นระบบ จากการศึกษาของสุนทร วรหาร พบว่า (การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี: กรณีศึกษาสำรวจจัดหมวดหมู่และการจารหนังสือใบลานในพระอารามหลวง : ปีที่ 11ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน2563) แม้จังหวัดอุบลราชธานีจะมีมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมาก เช่น คัมภีร์ใบลาน และศาสนวัตถุ แต่การจัดเก็บและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบ ขาดการจัดหมวดหมู่และการสังเคราะห์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ กานต์ บุญทวี ยังชี้ให้เห็นว่า (แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหม ตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี : ปีที่ 13 ฉบับที่1 (มกราคม-มิถุนายน2565) การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังเผชิญกับภาวะชะงักงัน เนื่องจากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง และรูปแบบกิจกรรมที่ไม่ดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ ทำให้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ไม่สามารถทำหน้าที่สร้างสรรค์ปัญญาและคุณค่าทางสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ การแก้ปัญหาดังกล่าวคือการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเข้ากับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เนื่องจากบริบทสังคมไทยและจังหวัดอุบลราชธานีมีรากฐานที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา การใช้หลักธรรม เช่น บวร(บ้าน วัด โรงเรียน)หรืออิทธิบาท 4 จะช่วยสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงานได้ดีกว่ารูปแบบตะวันตกเพียงอย่างเดียวการวิจัยของ พีรกฤต เครือลุนทีระยุทธและคณะ พบว่า (การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา : ปีที่ 7ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม, 2567) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับหลักพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ สามารถช่วยสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนและชุมชนได้ในระดับมากที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษา "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสม โดยมีกรอบแนวคิดสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (2) หลักการตามพุทธธรรม (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (4) เงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ได้โมเดลที่มีความยืดหยุ่นและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

2.เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และหลักการตามพุทธธรรมที่เหมาะสมต่อการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

3.เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้เชิงคุณค่าอย่างยั่งยืนจังหวัดอุบลราชธานี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม

การทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมเป็นภารกิจสำคัญของสถาบันการศึกษาและชุมชน เนื่องจากศิลปะวัฒนธรรมเป็นฐานของอัตลักษณ์และความมั่นคงทางสังคม สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้ระบุว่า การทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมมิใช่เพียงการอนุรักษ์เชิงรูปธรรม แต่เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา : 2561) วัฒนธรรมมิใช่สิ่งหยุดนิ่ง หากแต่เป็นทุนทางสังคมที่มีชีวิต ซึ่งต้องได้รับการนำมาใช้ ตีความ และปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย จึงจะสามารถดำรงอยู่และส่งต่อคุณค่าได้อย่างมีความหมาย แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่าการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ มิใช่การอนุรักษ์เชิงแยกส่วน (กาญจนา แก้วเทพ 2562)

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง พื้นที่หรือระบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน ทั้งในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ กระทรวงศึกษาธิการชี้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ เชื่อมโยงประสบการณ์ และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง

ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ กล่าวว่า องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนมากยังคงฝังอยู่ในตัวบุคคล หากขาดระบบการจัดการความรู้จะทำให้การถ่ายทอดขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงระบบได้ (ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ : 2561) ขณะที่ วิจารณ์ พานิชย์ เสนอว่า การจัดการความรู้เชิงชุมชนควรเริ่มจากการดึงความรู้ฝังลึกออกมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จึงจะทำให้แหล่งเรียนรู้มีชีวิตและเกิดการเรียนรู้เชิงคุณค่าอย่างแท้จริง (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ : 2561)

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของความรู้และมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนา งานวิจัยของ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ พบว่า (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ : 2564) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบจนถึงการประเมินผล จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและทำให้การเรียนรู้มีความหมายมากยิ่งขึ้น

4. แนวคิดการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนและการศึกษา

หลักพุทธธรรมเป็นฐานคิดสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) : 2560) พุทธธรรมเป็นระบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงปัญญา คุณธรรม และการปฏิบัติจริงเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาและการพัฒนาชุมชน จึงช่วยสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพเชิงระบบกับคุณค่าทางจิตใจ พระมหาสุธี ธีรปัญโญ เห็นว่า (พระมหาสุธี ธีรปัญโญ : 2562) การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมชุมชน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความเกื้อกูล และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของความยั่งยืนทางวัฒนธรรม

5. งานวิจัยในบริบทภาคอีสานและจังหวัดอุบลราชธานี

สุพัตรา ศรีโคตร วิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในภาตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า (การจัดการแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2561) ชุมชนที่สามารถบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ จะสามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิผล

บุญเลิศ แก้วกองคำ วิจัยเรื่อง วิเคราะห์บทบาทของวัดในภาคอีสานต่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า (บุญเลิศ แก้วกองคำ : 2562) วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธี หากแต่เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่เชื่อมโยงศิลปกรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าด้วยกัน การจัดการแหล่งเรียนรู้ที่ใช้วัดเป็นฐานจึงเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงคุณค่าและการสืบสานวัฒนธรรมในระดับชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยเน้นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ (การวิจัยเชิงปริมาณ)

ในระยะนี้มุ่งเน้นการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชาชน ผู้นำชุมชน และบุคลากรทางการศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับ
ความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวน 400 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (Checklist)

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม (มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ)

ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม (มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$), และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายระดับสภาพปัญหาและความต้องการ

ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบ (การวิจัยเชิงคุณภาพ)

นำผลจากระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรม เพื่อยกร่างรูปแบบ (Draft Model)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 18 รูป/คน ประกอบด้วย

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา	จำนวน	6 รูป
ปราชญ์ชาวบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	จำนวน	6 คน
นักวิชาการด้านวัฒนธรรม/การศึกษา	จำนวน	6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ครอบคลุมประเด็นเรื่ององค์ประกอบของรูปแบบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (เช่น อิทธิบาท 4, บวร) และกระบวนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความและสร้างข้อสรุปเพื่อนำไปยกร่าง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ฯ" (Draft Model)

ระยะที่ 3 การตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ (การสนทนากลุ่ม/ผู้ทรงคุณวุฒิ)

นำร่างรูปแบบที่ได้จากระยะที่ 2 มาตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้

1. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Experts)

คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญระดับสูง จำนวน 9-12 ท่าน เพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หรือการประเมินตรวจสอบคุณภาพรูปแบบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (เหมาะสมมากที่สุด - น้อยที่สุด) พร้อมช่องเสนอแนะ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของผลการประเมิน

สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์เป็น "รูปแบบฉบับสมบูรณ์" (Final Model)

สรุปแผนภาพขั้นตอนการวิจัย (Research Flowchart)

Phase 1 (Quantitative) สำรวจปัญหา/ความต้องการ (N=400) $\bar{X}$ วิเคราะห์ค่า Mean/S.D.

Phase 2 (Qualitative) สัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (N=18) $\bar{X}$ ยกร่างรูปแบบ (Draft Model)

Phase 3 (Validation) สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (N=9) $\bar{X}$ ปรับปรุงและได้รูปแบบฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอน 3 ระยะ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ (ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ)

จากการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง (ประชาชน ผู้นำชุมชน และครู ในจังหวัดอุบลราชธานี) จำนวน 400 คน พบว่า

1.สภาพปัญหาการดำเนินงาน: ในภาพรวมอยู่ใน **ระดับมาก** (X = 4.21, S.D. = 0.65) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีปัญหามากที่สุดคือ **ด้านการจัดการองค์ความรู้** (X= 4.35) รองลงมา คือ ด้านงบประมาณและการสนับสนุน(X = 4.28)และด้านความต่อเนื่องของกิจกรรม(X = 4.15) ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบันยังขาดระบบการจัดเก็บและถ่ายทอดที่เป็นรูปธรรม

2.ความต้องการในการพัฒนา ในภาพรวมอยู่ใน **ระดับมากที่สุด** (X= 4.62, S.D. = 0.54)

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการให้ **ชุมชนมีส่วนร่วม (บวร)** มากที่สุด (X= 4.75) รองลงมา คือ ต้องการให้มีการนำหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ (X= 4.68) เพื่อสร้างความศรัทธาและความยั่งยืน

ตอนที่ 2 ผลการสร้างและพัฒนารูปแบบ (ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูป/คน และนำมาสังเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยได้ร่างรูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1.วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธ ที่เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่นควบคู่กับการขัดเกลาจิตใจด้วยหลักธรรม

2.หลักการตามพุทธธรรม หลักธรรมสำคัญในการขับเคลื่อน 2 ส่วน คือ

หลักการบริหาร โดยหลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เพื่อสร้างความมุ่งมั่นและความสำเร็จในการทำงาน

หลักการอยู่ร่วมกัน โดยหลักสังคหวัตถุ 4 และพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นกลไกเชื่อมประสานความร่วมมือ

3.กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นกระบวนการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแกนนำในการถ่ายทอด และวัดเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรม

4.เงื่อนไขความสำเร็จ ผู้นำชุมชนต้องเข้มแข็งมีการสื่อสารองค์ความรู้ที่เข้าใจง่าย และมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดเก็บข้อมูล

5.การติดตามและประเมินผล การประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นดูความเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของผู้เรียนและความยั่งยืนของกิจกรรม

ตอนที่ 3 ผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ (ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบ)

จากการนำร่างรูปแบบไปตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน ผ่านการสนทนากลุ่มและประเมินความเหมาะสม พบว่า

1.ความเหมาะสมของรูปแบบ ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ใน ระดับมากที่สุด (X= 4.55, S.D. = 0.42) โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า รูปแบบนี้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีที่เป็นเมืองนักปราชญ์และเมืองพุทธศาสนา

2.ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ อยู่ในระดับมากที่สุด (X= 4.60, S.D. = 0.38)

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1.ประเด็นด้านสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยเฉพาะปัญหาด้านการจัดการองค์ความรู้และการขาดการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ที่ระบุว่า ปัญหาหลักของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยคือการขาดกลไกการเชื่อมโยงองค์ความรู้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทร วรหาร (2563) ที่ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ใบลานในอุบลราชธานี พบว่า แม้จะมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูง แต่ขาดระบบการจัดเก็บที่เป็นมาตรฐาน ทำให้ยากต่อการเข้าถึงในขณะที่ความต้องการในการพัฒนานั้น กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม (บวร) ในระดับมากที่สุด สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมและต้องการเข้ามามีบทบาท ไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการการระเบิดจากข้างใน ตามแนวพระราชดำริ และแนวคิดของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2562) ที่กล่าวว่า ความยั่งยืนของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมต้องเกิดจากการผนึกกำลังของ บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน

2. ประเด็นด้านรูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม

ผลการวิจัยได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ (2) หลักการพุทธธรรม (3) กระบวนการมีส่วนร่วม (4) เงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) การประเมินผล ซึ่งการกำหนดองค์ประกอบเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีระบบ (System Theory) ที่ต้องมี ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Output)

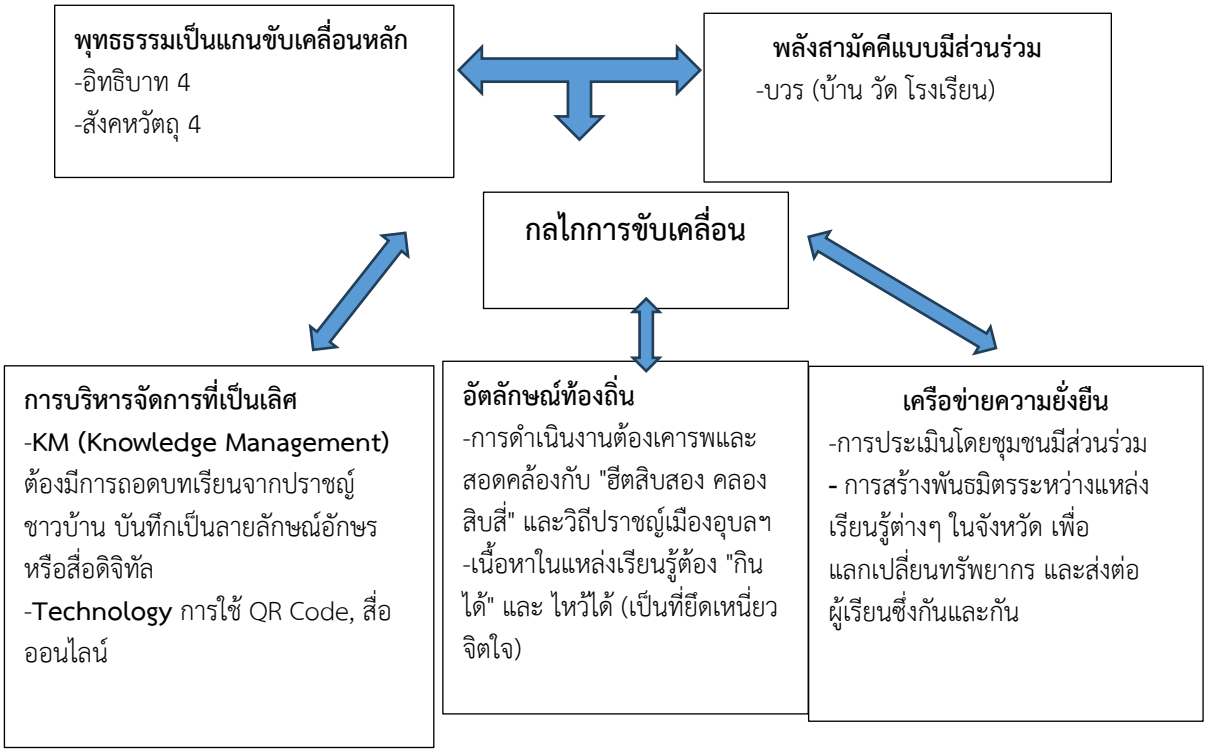
ประเด็นที่น่าสนใจคือ การนำหลักพุทธธรรม มาเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน กล่าวคือ

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหาร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของแหล่งเรียนรู้ขึ้นอยู่กับฉันทะ(ใจรัก) และวิริยะ(ความเพียร) ของผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พีรกฤต เครือลุนทีระยุทธและคณะ ที่พบว่า การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและนำไปปฏิบัติจริงได้มากกว่าการเรียนรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการมีส่วนร่วม การที่รูปแบบเน้นการทาน(การให้/เสียสละ) และสมานัตตตา(การวางตนเหมาะสม/เสมอต้นเสมอปลาย) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวัฒนธรรมในบริบทสังคมชนบทของอุบลราชธานี

3. ประเด็นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ใน ระดับมากที่สุด การที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของบริบทท้องถิ่น อย่างแท้จริง โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านและทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในจังหวัดอุบลราชธานี ไม่ได้เป็นการนำรูปแบบจากภายนอกมาสวมทับ

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1)ระดับนโยบายและการบริหารจัดการ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ./เทศบาล/อบต.) ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมไปในแผนยุทธศาสตร์จังหวัด โดยสนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งระบบจัดการองค์ความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเปลี่ยนข้อมูลภูมิปัญญาให้เป็นดิจิทัลตามองค์ประกอบด้าน O (Organizational System) ของรูปแบบ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรใช้รูปแบบนี้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน (Benchmark) ในการประเมินและยกระดับแหล่งเรียนรู้ชุมชน เพื่อให้แหล่งเรียนรู้มีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน ไม่ใช่เพียงแค่การจัดอีเวนต์ชั่วคราว

2)ระดับปฏิบัติการและการพัฒนาบุคลากร

คณะสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรนำหลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 มาใช้เป็นหลักสูตรในการอบรมพัฒนาแกนนำอาสาสมัครดูแลแหล่งเรียนรู้ปราชญ์ชุมชน เพื่อให้บุคลากรมีทัศนคติการให้บริการด้วยจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นหัวใจความสำเร็จของโมเดลนี้

สถานศึกษาควรบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเข้ากับหลักสูตรสถานศึกษา โดยใช้กลไก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ให้ผู้เรียนได้เข้าไปเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง เพื่อสร้างทายาททางวัฒนธรรมรุ่นใหม่

3) **ระดับชุมชนและการมีส่วนร่วม**

ควรส่งเสริมให้มีการจัดเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์โดยให้ วัด เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้องค์ความรู้เรื่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นสำหรับการศึกษาวิจัยต่อยอด ดังนี้

1)ด้านขอบเขตพื้นที่และบริบท

ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบ รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ระหว่างบริบทสังคมเมือง และสังคมชนบท ในจังหวัดอุบลราชธานี หรือเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อดูว่าบริบทที่แตกต่างกันส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอย่างไร

2)ด้านระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ในอนาคตควรมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยลงลึกในพื้นที่นำร่องเฉพาะเจาะจง เพื่อติดตามผลลัพธ์ของการใช้รูปแบบ ในระยะยาวว่าสามารถสร้างความยั่งยืนได้จริงเพียงใดเมื่อผ่านไป 1-3 ปี

3)ด้านเนื้อหาและนวัตกรรม

ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรม Metaverse หรือ AI เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชน Gen Z และ Gen Alpha โดยยังคงยึดฐานคิดเรื่องหลักพุทธธรรมในการกำกับดูแลเนื้อหา (Digital Ethics)

ควรศึกษาเจาะจงในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ว่าแหล่งเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนได้อย่างไร เพื่อให้การอนุรักษ์วัฒนธรรมสามารถเลี้ยงปากท้องชาวบ้านได้จริง

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. *วัฒนธรรมกับการสื่อสารในสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562.

กิตธวัช บุญทวี. “แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี.” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม–มิถุนายน 2565.

ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ. การจัดการความรู้ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. การเรียนรู้แบบบูรณาการกับชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564.

พีรกฤต เครือลุนทีระยุทธ และคณะ. “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา.” วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน–ธันวาคม 2567.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. แนวทางการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560.

สุนทร วรหาร. “การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี: กรณีศึกษาสำรวจ จัดหมวดหมู่ และการจารหนังสือใบลานในพระอารามหลวง.” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม–มิถุนายน 2563.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. การพัฒนาชุมชนเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2561.

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

GUIDELINES FOR DEVELOPING LEARNING RESOURCES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS BASED IN THE SEVEN SAPPĀYA PRINCIPLES OF THE SRIBURAPAJARN SCHOOL GROUP, HUA TAPHAN DISTRICT, UNDER AMNAT CHAROEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

จิรกร คำสัตย์
Jirakorn Khamsath
บรรยวัสถ์ ฝางคำ
Banyawat Fangkam
พระมหาประยูร ติกฺขปญฺโญ
PhraMahaPrayoon Tikkhapaññō
อริย์ธัช ศรีภัทรโกสินทร์
Arithat Sriphathrkosinthr
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus
โรงเรียนปรีชาชาญ
Preechachan School
E-mail Jirakorn@gmail.com, Banyawat@gmail.com, Prayoon@gmail.com, arithut00005@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 24 พฤษภาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 9 มิถุนายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 11 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยบูรณาการหลักพุทธธรรม "สัปปายะ 7" (สภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติ) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ การวิจัยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (2) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาการจัดแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และ (3) เพื่อสังเคราะห์และเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้แนวคิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ระดับสถานศึกษาและหลักสัปปายะ 7 เป็นกรอบแนวคิดหลัก พื้นที่วิจัยคือกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา รวมจำนวน 32 คน ซึ่งได้มาจากการเลือก

แบบเจาะจง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพจำนวน 5 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามที่มีคุณภาพเชิงสถิติและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการหาดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพความต้องการจำเป็น ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักสัปปายะ 7 โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า "ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย" มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) สูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษาต้องการการสนับสนุนและการบูรณาการความร่วมมือจากภาคีภายนอกเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งเรียนรู้

2) วิธีการพัฒนา การจัดแหล่งเรียนรู้ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบเชิงบูรณาการ ครอบคลุม 5 มิติสำคัญ ได้แก่ ด้านกายภาพ (อาวาสสัปปายะ) การบริหารจัดการ (อาหารสัปปายะ) กระบวนการเรียนรู้ (ธัมมสัปปายะ) ผู้เรียนและครู (ปุคคลสัปปายะ) และมิติการมีส่วนร่วม ซึ่งทุกมิติต้องเอื้อต่อสภาวะจิตใจและส่งเสริมสมรรถนะของผู้เรียน

3) แนวทางการพัฒนา ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางในลักษณะของ "โมเดลเชิงระบบ" (Systems Model) ที่ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก คือ 1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) เช่น ทรัพยากรและคน 2. กระบวนการ (Process) คือการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ 3. กลไกสนับสนุน (Support Mechanisms) เช่น ภาคีเครือข่าย และ 4. ผลลัพธ์ (Outcomes) คือคุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษาแห่งการเรียนรู้ โดยมีหลักสัปปายะ 7 เป็นเกณฑ์กำกับมาตรฐานในทุกขั้นตอน

คำสำคัญ : การพัฒนาแหล่งเรียนรู้, หลักสัปปายะ 7, ความต้องการจำเป็น, โมเดลเชิงระบบ, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research aimed to investigate and propose guidelines for developing learning resources in educational institutions by integrating the Seven Sappāya Principles (Sappāya 7), which refer to supportive conditions conducive to learning and practice, in order to create an environment that enhances educational quality in the Sriburapajarn School Group, Hua Taphan District, under the Amnat Charoen Primary Educational Service Area Office.

The objectives of this research were: (1) to study the current conditions and priority needs for developing learning resources; (2) to investigate effective approaches for organising learning resources; and (3) to synthesise and propose concrete guidelines for developing learning resources that are appropriate and consistent with the local context.

This study employed a mixed-methods research design integrating quantitative and qualitative approaches. The conceptual framework was based on learning resource development at the institutional level and the Seven Sappāya Principles (Sappāya 7). The research area was the Sriburapajarn School Group. The quantitative sample consisted of 32 participants, including school administrators, teachers, and educational

personnel, selected through purposive sampling. The qualitative key informants consisted of 5 participants. The research instruments included a statistically validated questionnaire and in-depth interview forms. Quantitative data were analysed using the mean (M), standard deviation (SD), and Modified Priority Needs Index (PNI Modified), while qualitative data were analysed using content analysis and presented through descriptive analysis.

The research findings revealed that:

1. The priority needs for developing learning resources based on the Seven Sappāya Principles: The overall priority needs were at a high level. When considered by aspect, community and network participation had the highest Modified Priority Needs Index (PNI Modified) value, reflecting that educational institutions require support and integrated cooperation from external partners to establish sustainable learning resources. 2. Approaches for developing learning resources: The development of learning resources should be implemented through an integrated systematic approach covering five key dimensions: physical aspects (Āvāsa-sappāya), management aspects (Āhāra-sappāya), learning processes (Dhamma-sappāya), learners and teachers (Puggala-sappāya), and participation. All dimensions should support learners' mental well-being and enhance their competencies. 3. Guidelines for development: The researcher proposed a systems model consisting of four main components: (1) Inputs, including resources and personnel; (2) Process, referring to the management of learning resources; (3) Support Mechanisms, including partner networks; and (4) Outcomes, namely learner quality and the development of educational institutions as learning organisations. The Seven Sappāya Principles serve as guiding criteria for maintaining standards throughout every stage of the process.

Keywords: learning resource development; Seven Sappāya Principles; priority needs; systems model; community participation

บทนำ

ในยุคศตวรรษที่ 21 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการจัดสรรพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่ถือเป็นปัจจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียนและประสิทธิภาพองค์รวมของการจัดการศึกษา การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จำเป็นต้องบูรณาการทั้งมิติด้านกายภาพ จิตใจ และสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Barrett et al ที่ชี้ให้เห็นว่า (ปิลันธ์ ปาวิชัย, สถิรพร เชาวน์ชัย, ทัศนะ ศรีปัตตา, และฉลอง ชาตรูประชีวิน : 2567)โครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมมีส่วนช่วยกระตุ้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาหรือ OECD (2022) (อภิภา ปรัชญพฤทธิ์ : 2560) ยังได้เน้นย้ำถึงการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้แนวใหม่ ต้องมีความยืดหยุ่น ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมการ ปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ ขณะที่องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2023) (พนาวัลย์ คำศรีทวีวัฒน์, พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญโญ พร้อมคณะ : 2567) ให้

ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ต้องเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความยั่งยืนในการพัฒนาบุคลากรสำหรับบริบทประเทศไทย การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการบริหารจัดการศึกษากำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะหลักสัปปายะ 7 ซึ่งหมายถึงสภาวะที่เหมาะสมหรือเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติ (ศุภวรรณ การุญญะวีร์ :2564) พบว่าการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 7 สามารถสร้างสภาวะที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับผลงานของ (พระอุดมสิทธินายก พระครูวิรุฬห์สุตคุณ และสมศักดิ์ บุญปู่ 2568) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงปฏิบัติการภายใต้กรอบสัปปายะ 7 ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสร้างความสุขในการเรียนรู้ให้กับนักเรียน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาในประเด็นนี้อยู่บ้าง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การจัดห้องเรียน (อาวาสสัปปายะ) หรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (ธัมมสัปปายะ) แต่การศึกษาถึงการบูรณาการหลักสัปปายะ 7 ในเชิงระบบที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษายังมีอยู่อย่างจำกัด จึงสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างทางองค์ความรู้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้แบบองค์รวม

กลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ เป็นกลุ่มโรงเรียนที่มีความโดดเด่นในการพยายามนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษา จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าสถานศึกษามีการดำเนินงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในหลากหลายมิติ ทั้งการปรับปรุงสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ การจัดมุมเรียนรู้ภายในห้องเรียน และการพยายามใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อขยายขอบเขตการศึกษา อย่างไรก็ตาม จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมายังคงพบปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่เป็นข้อจำกัดต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การขาดความต่อเนื่องในเชิงการบริหารจัดการที่เป็นระบบ แหล่งเรียนรู้บางแห่งขาดการบำรุงรักษาและไม่ได้นำมาใช้อย่างเต็มศักยภาพนอกจากนี้ ประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายภาคีในพื้นที่ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ทำให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรและองค์ความรู้ท้องถิ่นขาดพลังขับเคลื่อน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ (จตุพงศ์ ราชคม หาญศึก เล็บครุฑ และประเวศ เวชชะ 2566) ที่ระบุว่าการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นจะเกิดประสิทธิผลสูงสุดเมื่อมีการบริหารจัดการเชิงบูรณาการอย่างเป็นระบบ และการจัดสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนจะช่วยกระตุ้นพฤติกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ได้ชัดเจนขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การนำหลักสัปปายะ7มาใช้ในสถานศึกษาในพื้นที่ยังขาดรูปแบบ (Model)ที่ชัดเจนในระดับระบบปฏิบัติการ ส่งผลให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนและบุคลากรได้อย่างเต็มกำลัง

ความจำเป็นและวัตถุประสงค์ในการวิจัย จากสภาพปัญหาและช่องว่างเชิงวิชาการที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาเพื่อหาแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุม ทั้งในมิติเชิงปริมาณที่สะท้อนผ่านมุมมองของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 32 คน และมิติเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสะท้อนภาพจริงในระดับปฏิบัติการ การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index) เพื่อลำดับความสำคัญของปัญหา และศึกษาวิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพานโดยเฉพาะผู้วิจัยมีความมุ่งหวังว่าการศึกษาเรื่องนี้จะไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในระดับพื้นที่เท่านั้น แต่จะเป็นการสร้าง "แนวทางเชิงระบบ" (Systems Model) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ อันประกอบด้วยการพัฒนาปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และกลไกสนับสนุนที่ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง ผลจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์อย่าง

ยิ่งในการยกระดับคุณภาพการศึกษา ช่วยให้ผู้บริหารมีแผนที่นำทางในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการระหว่างหลักรัฐประศาสนศาสตร์ทางพุทธศาสนากับการบริหารการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อการพัฒนาสถานศึกษาที่มั่นคงและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

2.เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

3.เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง "แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน" เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบอธิบายเชิงลำดับ (Explanatory Sequential Design) ซึ่งดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณในระยะแรก แล้วจึงนำผลที่ได้ไปขยายความด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นอย่างเป็นระบบ มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1.1ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำนาจเจริญ จำนวน 8 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 32 คน

กลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากประชากรมีจำนวนจำกัด ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ผู้บริหารและครูในกลุ่มโรงเรียนเป้าหมาย จำนวน 32 คน

1.2เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์: พัฒนาตามกรอบแนวคิดหลักสัปปายะ 7 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale)

แบบประเมินความต้องการจำเป็น: เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ช่องว่างของการพัฒนา

1.3การเก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบนิยามปฏิบัติล่วงหน้า

ดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ดำเนินการแจกแบบสอบถามและรวบรวมข้อมูลคืนจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและผ่านระบบออนไลน์

1.4การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)

วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

วิเคราะห์ลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น โดยใช้ดัชนี $PNI_{Modified}$ (Modified Priority Needs Index) เพื่อระบุประเด็นที่ต้องพัฒนาเร่งด่วน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

คัดเลือกโดย วิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีประสบการณ์เด่นด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน จำนวน 5 คน

2.2เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview): เพื่อเปิดกว้างให้ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนสภาพจริงและข้อเสนอแนะเชิงลึก แบบบันทึกการสัมภาษณ์: สำหรับจัดระบบข้อมูลดิบจากการสนทนา

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

กำหนดประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงปริมาณที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด

ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รายบุคคล พร้อมบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนามตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

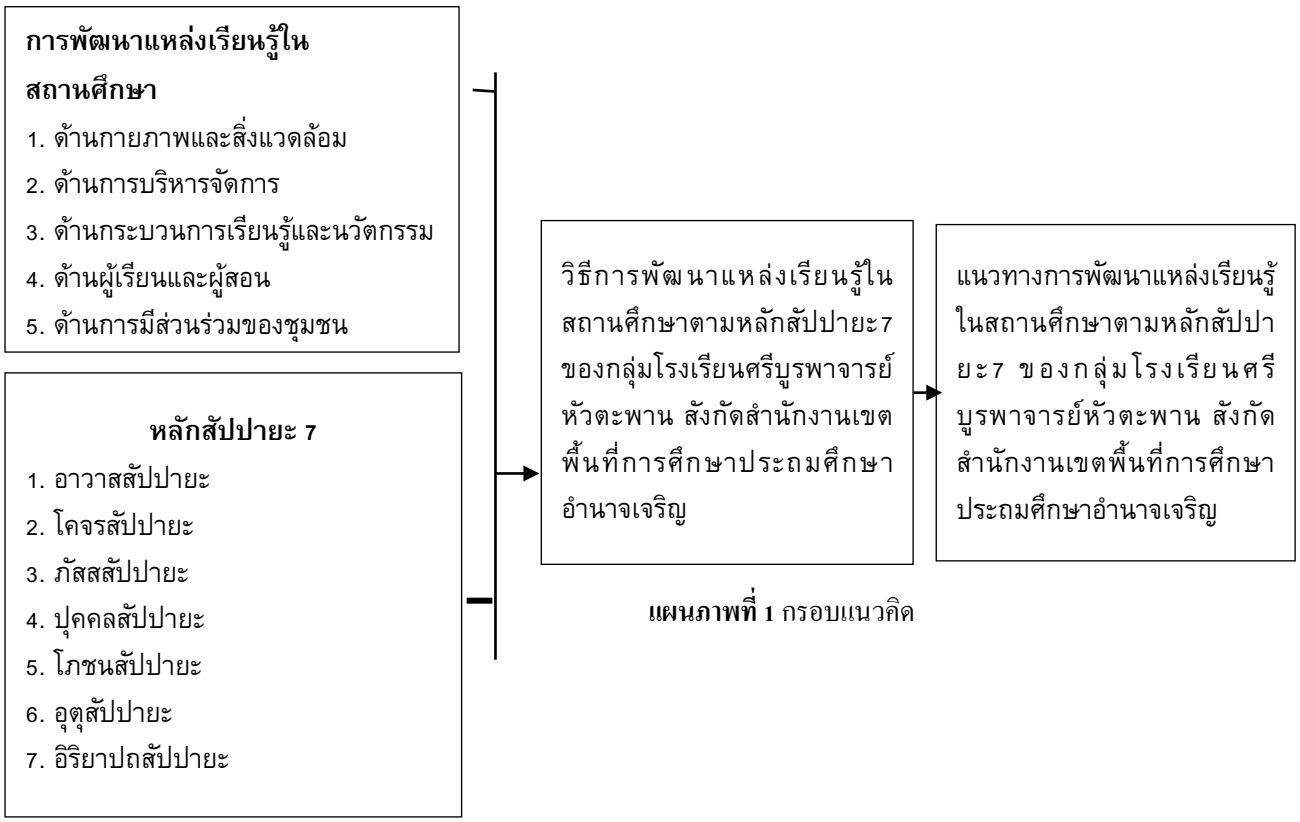
ใช้วิธีการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นหลักสัปปายะ 7 สังเคราะห์และสรุปผลข้อมูลในรูปแบบ การเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายวิธีการและแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

3. การสังเคราะห์แนวทาง (Synthesis and Development)

ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาบูรณาการเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาเป็น "โมเดลเชิงระบบ" (Systems Model) ของแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการจัดการ และกลไกสนับสนุนที่มุ่งไปสู่ผลลัพธ์คือคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยมุ่งศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยในลักษณะเชิงระบบ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ พบว่า มีช่องว่างของการพัฒนา (Gap) ในทุกมิติ โดยมีรายละเอียดความต้องการจำเป็นเรียงตามลำดับความสำคัญ ดังนี้

ลำดับความสำคัญ	ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (สัปปายะ 7)	สภาพปัจจุบัน	สภาพที่พึงประสงค์	ดัชนี PNI Modified
1	ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย	ปานกลาง	มากที่สุด	สูงสุด
2	ด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้	ปานกลาง	มากที่สุด	รองลงมา
3	ด้านกระบวนการเรียนรู้และนวัตกรรม	มาก	มากที่สุด	ลำดับ 3
4	ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม	มาก	มากที่สุด	ลำดับ 4
5	ด้านผู้เรียนและผู้สอน	มาก	มากที่สุด	ลำดับ 5

ข้อสรุป ประเด็นที่ต้องเร่งพัฒนาเป็นลำดับแรกคือ การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับภาคีเครือข่ายชุมชน เพื่อให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรและองค์ความรู้ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

2. วิธีการพัฒนาการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (Qualitative Support) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพต้องดำเนินการในลักษณะ "องค์รวม" โดยมีแนวทางปฏิบัติ 5 มิติ ดังนี้

21ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม (อาวาส/อุตุ/โคจร): เน้นความสะอาด ความปลอดภัย และการเข้าถึงง่าย (Accessibility) เพื่อสร้างสภาวะที่เอื้อต่อสมาธิและการเรียนรู้

22 ด้านการบริหารจัดการ (อาหาร) เน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning) และการจัดสรรงบประมาณที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงโครงการชั่วคราว

23ด้านกระบวนการเรียนรู้ (ธัมม) บูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน

24ด้านบุคคล (ปุคคลา) เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูและนักเรียน และพัฒนาทักษะการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ของครู

25ด้านการมีส่วนร่วม: เปิดพื้นที่ให้ปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทในการออกแบบเนื้อหาเรียนรู้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดผลอย่างยั่งยืน เมื่อการบริหารจัดการมีความชัดเจน และมีการเปิดใจรับฟังเสียงจากทุกภาคส่วนในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา

3. แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบโมเดลเชิงระบบ

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางออกมาเป็น "Sappaya-Learning Model" ซึ่งเป็นโมเดลเชิงระบบที่ขับเคลื่อนด้วยหลักพุทธธรรม มีรายละเอียดดังนี้

โครงสร้างโมเดลเชิงระบบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) วิเคราะห์บริบทสถานศึกษาและศักยภาพบุคลากร ฐานข้อมูลความต้องการจำเป็น (จากดัชนี PNI Modified)

กระบวนการดำเนินงาน (Process) การขับเคลื่อนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 5 ด้าน (กายภาพ, บริหาร, กระบวนการ, บุคคล, มีส่วนร่วม) โดยใช้ หลักสัปปายะ 7 เป็นเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพ

กลไกสนับสนุน (Support Mechanism) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (การเสียสละ, ความเมตตา) ระบบการติดตามและประเมินผล (Monitoring & Evaluation)

ผลลัพธ์ (Output/Outcome) สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้คุณภาพสูงที่เอื้อต่อมิติทางกายภาพและจิตใจเช่น ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นและมีความสุขในการเรียนรู้ และเกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในระดับชุมชน โมเดลการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ในรูปแบบ IPO นี้ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงระบบ โดยเริ่มจากปัจจัยนำเข้า (Input) ซึ่งประกอบด้วยหลักสัปปายะ 7 บริบทของสถานศึกษา บุคลากร แหล่งเรียนรู้เดิม และความต้องการจำเป็นที่ได้จากการวิเคราะห์ PNI จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Process) ซึ่งดำเนินการผ่านการพัฒนา 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการบริหารจัดการ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านผู้เรียนและผู้สอน และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีภาวะผู้นำ การทำงานร่วมกัน และระบบติดตามประเมินผลเป็นกลไกสนับสนุนสำคัญ

ผลลัพธ์ (Output) ที่เกิดขึ้นคือ แหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งมีความร่วมมือจากชุมชนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ระบบจะมีการป้อนกลับ (Feedback) ผ่านการประเมินผลและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นไปอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง "แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน" ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้:

1. ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักสัปปายะ 7

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย มีค่าความต้องการจำเป็นสูงที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของสถานศึกษาในกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพาน แม้จะมีความพยายามในการจัดแหล่งเรียนรู้ภายใน แต่ยังขาดกลไกการเชื่อมโยงที่เป็นระบบกับภาคีเครือข่ายภายนอกและปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นยังไม่ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ใจดี (2563) ที่ระบุว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนคือปัจจัยชี้ขาด (Critical Factor) ที่จะทำให้การจัดการแหล่งเรียนรู้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับหลักปุคคลสัปปายะ ที่เน้นความสำคัญของการมีกัลยาณมิตรและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญา

2. วิธีการพัฒนาการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการ

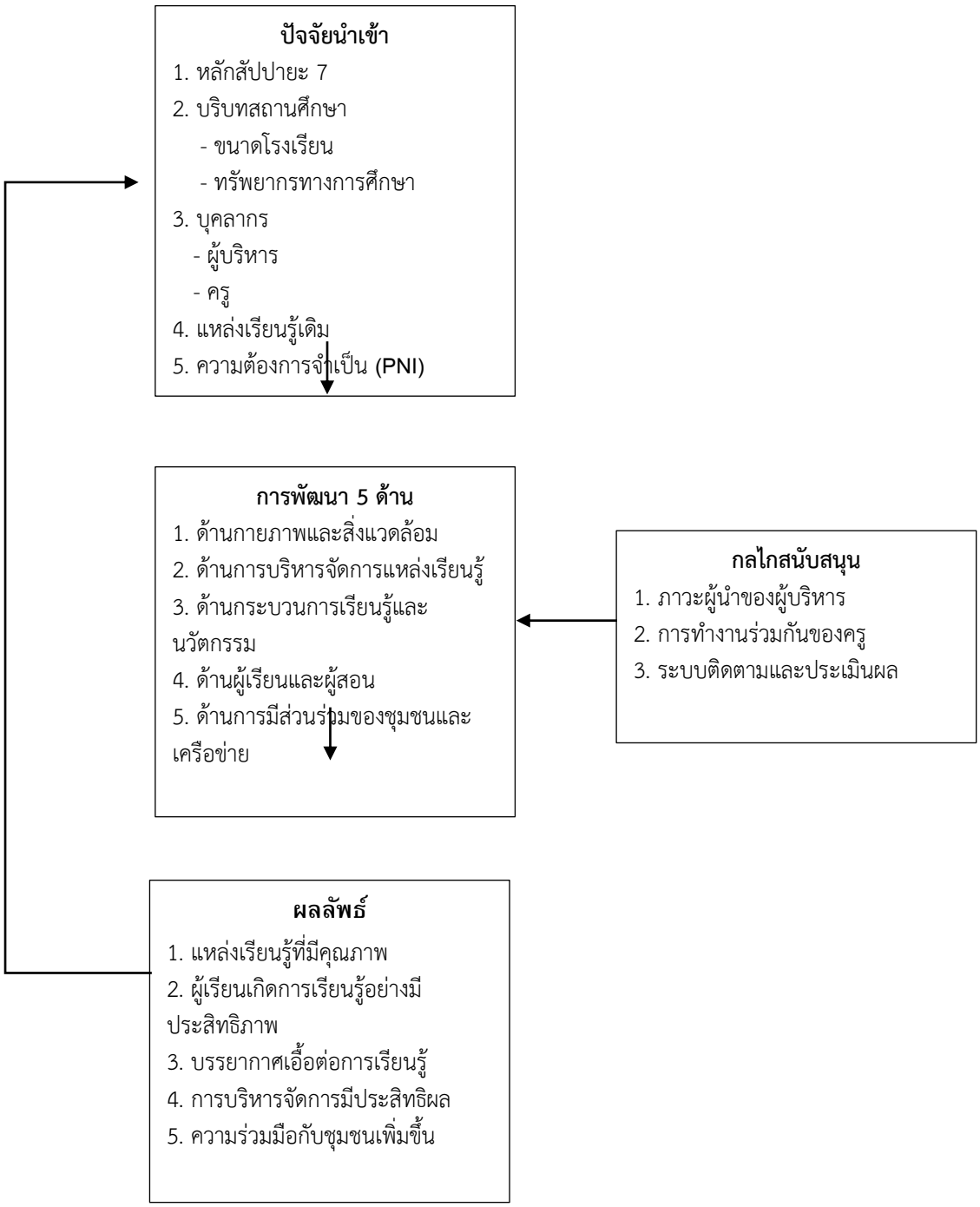
ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ไม่สามารถดำเนินการแบบแยกส่วนได้ แต่ต้องบูรณาการองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งมิติกายภาพ การบริหารจัดการ และกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากหลักสัปปายะ 7 เป็นหลักธรรมที่มุ่งสร้าง "สภาวะแวดล้อมเชิงองค์รวม" หากขาดด้านใดด้านหนึ่งไปย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สมศรี ใจงาม (2564) ที่เสนอว่าประสิทธิภาพของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเชื่อมโยงทรัพยากรและกระบวนการทำงานของทุกภาคส่วนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

3. แนวทางการพัฒนาในรูปแบบโมเดลเชิงระบบ

การที่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมมีลักษณะเป็น โมเดลเชิงระบบ (Systems Model) ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการ กลไกสนับสนุน และผลลัพธ์ โดยมีหลักสัปปายะ 7 เป็นกรอบกำกับเชิงคุณค่านั้น เป็นเพราะการพัฒนาในลักษณะนี้จะสร้างวงจรการพัฒนาที่สามารถตรวจสอบและปรับปรุงได้ (Feedback Loop) ทำให้การบริหารจัดการมีความชัดเจนและไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว หลักสัปปายะ 7 ทำหน้าที่เป็นตัวกำกับมาตรฐาน (Standardized Criteria) ที่ทำให้แหล่งเรียนรู้มีความสมดุลทั้งในมิติ "กายภาพ" (อาวาส/อุตุ/อาหาร) และ "จิตใจ" (ธัมม/ปุคคลา/โคจร/อิริยาบถ) สอดคล้องกับข้อค้นพบของ สมพาน ใจซื้อ (2565) ที่ยืนยันว่าการพัฒนาในรูปแบบโมเดลเชิงระบบช่วยให้สถานศึกษาสามารถนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม มีความยืดหยุ่น และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 ของกลุ่มโรงเรียนศรีบูรพาจารย์หัวตะพานพบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 โมเดลการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการหลักสัปปายะ 7 เข้ากับการบริหารจัดการสถานศึกษา

2.ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางศาสนา เพื่อสนับสนุนทรัพยากรและองค์ความรู้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

3.ควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งกำหนดระบบติดตามและประเมินผลในระดับนโยบายอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1.ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยเน้นด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูง เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

2.ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน และสร้างระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมภายในสถานศึกษา

3.ครูผู้สอนควรบูรณาการแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

4.ควรพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

5.ควรมีระบบติดตามและประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลไปปรับปรุงการดำเนินงาน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1.ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังสถานศึกษาในบริบทอื่น เพื่อเปรียบเทียบและยืนยันผลการวิจัยให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกในลักษณะกรณีศึกษา เพื่อให้เห็นกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อย่างชัดเจน

3.ควรพัฒนารูปแบบหรือโมเดลการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักสัปปายะ 7 และนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษาจริง

4.ควรศึกษาปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เช่น ภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร หรือการมีส่วนร่วมของชุมชน

บรรณานุกรม

ปิลันธ์ ปาวิชัย, สถิรพร เชาวน์ชัย, ทัศนะ ศรีปัตตา, และฉลอง ชาตรูประชีวิน, (2567) รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, Journal of Roi Kaensarn Academi, ปีที่ 9 ฉบับที่ 10 (ตุลาคม 2567), 270–286.

อภิภา ปรัชญพฤทธิ์, (2560) การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้สำหรับสถาบันอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม, 2560): 379-392.

พนาวัลย์ คำศรีทวีวัฒน์, พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญโญ พร้อมคณะ, (2567)การบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา : แนวคิดทฤษฎี, วารสารมณีเชษฐาราม ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2567):409-426.

ศุภวรรณ การุญญะวีร์, (2564)การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาตามหลักสัปปายะ 7 วิถีใหม่, วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม –ธันวาคม, 2564): 75-82.

พระอุดมสิทธินายก พระครูวิรุฬห์สุตคุณ และสมศักดิ์ บุญปู่, (2568) แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัปปายะ 7 ของวัดในจังหวัดนนทบุรี, วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2568): 1–12.

จตุพงศ์ ราชคม หาญศึก เล็บครุฑ และประเวศ เวชชะ, (2566) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 ของผเรียนกรณศึกษาโรงเรียนบ้านศรีดอนมูล, วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม, 2566): 79-1

กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตาอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

STRATEGIES FOR PROMOTING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT IN BANNANG SATA SUBDISTRICT MUNICIPALITY, BANNANG SATA DISTRICT, YALA PROVINCE.

อนุชา พิมายนอก
Anucha Phimainok
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา
Faculty of Public Administration, Nakhon Ratchasima College
E-mail : anucha_p@nmc.ac.th
วันที่รับบทความ (Received) : 1 พฤษภาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 9 พฤษภาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 11 พฤษภาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา 2) เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล3) เพื่อเสนอกลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เป็นการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา จำนวน 20 คน เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test แบบ Independent samples) และ F-test (one way ANOVA) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการดำเนินงาน รองลงมา ด้านการวางแผนและตัดสินใจ และด้านการติดตาม ประเมินผล ส่วนด้านการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง 2) ประชาชนที่มีเพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน 3) กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ดังนี้ (1) การสร้างความตระหนักรู้และสร้างจิตสำนึกชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการและร่วมรับผิดชอบ (2) การจัดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นโดยปราศจากข้อจำกัดและแรงกดดัน (3) การให้ความรู้และข่าวสารผ่านช่องทางที่ทันสมัย เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง (4) การสนับสนุนกลุ่มอาชีพและสร้างเศรษฐกิจชุมชน (5) การสร้างความสามัคคีและเครือข่ายความร่วมมือ (6) การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน

คำสำคัญ : กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วม,การพัฒนาท้องถิ่น, เทศบาลตำบลบันนังสตา

Abstract

The objectives of this research were to: (1) study the level of public participation in local development in Bannang Sata Subdistrict Municipality, Bannang Sata District, Yala Province; (2) compare public participation in local development in Bannang Sata Subdistrict Municipality, Bannang Sata District, Yala Province, classified according to personal factors; and (3) propose strategies for promoting public participation in local development in Bannang Sata Subdistrict Municipality, Bannang Sata District, Yala Province.This research employed a mixed-methods research design. The sample size was determined using Taro Yamane's formula, resulting in a sample of 389 respondents. The qualitative phase involved 20 community leaders in Bannang Sata Subdistrict Municipality who served as key informants. The quantitative research instrument was a five-point Likert scale questionnaire, whereas the qualitative research instrument consisted of in-depth interviews. Quantitative data were analysed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation, as well as the independent-samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA). Qualitative data were analysed using content analysis.

The research findings revealed that:

1. Overall, public participation in local development was at a high level. The aspects were ranked in descending order of mean scores as follows: implementation, followed by planning and decision-making, and monitoring and evaluation. The benefit aspect was at a moderate level. 2. There were no statistically significant differences in public participation in local development among people with different genders, occupations, and educational levels. 3. The strategies for promoting public participation in local development were as follows: (1) raising public awareness and strengthening community consciousness to create a sense of ownership and shared responsibility for projects; (2) providing opportunities for people to express their opinions without limitations or pressure; (3) providing knowledge and information through modern communication channels to ensure that people have comprehensive access to information; (4) supporting occupational groups and strengthening the community economy; (5) promoting unity and developing cooperative networks; and (6) developing the potential of community leaders.

Keywords: public participation; local development;Bannang Sata Subdistrict Municipality

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา การสนับสนุนและติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงหมายถึงการที่ประชาชนหรือชุมชน

พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรรวมถึงปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน สังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม (สถาบันพระปกเกล้า, 2567) การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในเชิงปฏิบัติจริงนั้นมักเริ่มมาจากการพัฒนาชุมชนในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในอดีตไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาแบบยั่งยืน หากแต่กระแสความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากลเกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้การพัฒนาในยุคหลัง ๆ ได้เน้นประชาชนในชุมชนเป็นเป้ าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศไว้ค่อนข้างชัดเจน (จินตวีร์ เกษมศุข, 2561)

การมีส่วนร่วมมีความสำคัญเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการ การควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตในสังคมอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมด้วยการร่วมแรงร่วมใจการมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุทางสังคม หรือโดยส่วนตัวการมี ส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และ เป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ก็เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือสังคมได้อย่างยั่งยืน

จากความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งพบว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนา เช่น ด้านสาธารณูปโภค ด้านสาธารณสุข แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภค บริโภคในชุมชน และการป้องกันโรคต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน และต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนา ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การมีส่วนร่วมคิด การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ หากประชาชนเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ อันจะก่อให้เกิดกระบวนการในการพัฒนาท้องถิ่นผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน การปกครองท้องถิ่นก็จะเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา
2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อเสนอกลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

สมมติฐานของการวิจัย

1. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน

2. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน

3. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ลักษณะที่ แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนและตัดสินใจ 2) ด้านการดำเนินงาน 3) ด้านการรับประโยชน์ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผล

1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของทาโร ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน การสุ่มตัวอย่าง ขั้นที่ 1 สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิโดยอาศัยสัดส่วน (stratified sampling) ขั้นที่ 2 สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)

1.2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา ทุกชุมชน (จำนวน 5 ชุมชน) ชุมชนละ 4 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน เลือกแบบเจาะจง (ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่กำหนด คือ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล ประธานชุมชน ประธานกลุ่มสตรีชุมชน ชุมชน/หมู่บ้านละ 1 คน)

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ เทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ช่วงเวลาในการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สรุปผลการวิจัยอยู่ในระหว่างเดือน มกราคม 2568 ถึงเดือนมิถุนายน 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพร่วมกัน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง คำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนและตัดสินใจ 2) ด้านการดำเนินงาน 3) ด้านการรับประโยชน์ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผล

2.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัญหา อุปสรรคการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน

ตอนที่ 2 กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากหมู่บ้าน/ชุมชนทุกอำเภอในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา โดยคำนวณตามสัดส่วนร้อยละ จำนวน 389 คน

3.2 เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตนเอง หลังจากนั้นผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของการตอบคำถาม กรณีที่มีการตอบคำถามไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าพบและขอความอนุเคราะห์ให้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เชิงปริมาณ ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การทดสอบที (t-test แบบ Independent samples) และ F-test (one way ANOVA)

4.2 เชิงคุณภาพ ได้จากการจดบันทึกและบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาอภิปรายผลข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขต
เทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ในภาพรวมและรายด้าน

	การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
		$\overline{X}$	S.D.		
1.	ด้านการวางแผนและตัดสินใจ	3.71	0.38	มาก	2
2.	ด้านการดำเนินงาน	3.75	0.44	มาก	1
3.	ด้านการรับผลประโยชน์	3.40	0.59	ปานกลาง	4
4.	ด้านการติดตาม ประเมินผล	3.53	0.36	มาก	3
	รวม	3.59	0.22	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นประชาชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.59,S.D.= 0.22) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการดำเนินงาน ($\overline{X}$ =3.75,S.D.= 0.44) รองลงมา ด้านการวางแผนและตัดสินใจ ($\overline{X}$ =3.71, S.D.= 0.38) และด้านการติดตาม ประเมินผล ($\overline{X}$ =3.53,S.D.= 0.36) ส่วนด้านการรับผลประโยชน์ ($\overline{X}$ =3.40,S.D.= 0.59) อยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นประชาชน ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อยู่ในระดับมาก คือ ด้านการดำเนินงาน ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์รายด้าน ดังนี้ 1) ด้านการวางแผนและตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า มีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาภายในชุมชนและมีการกระจายการพิจารณาไปยังประชาชนกลุ่มต่าง ๆ 2) ด้านการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า มีส่วนร่วมวางแผนช่วยให้ชุมชนได้เข้าใจปัญหา ส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนจนสำเร็จ 3) ด้านการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่า ได้รับประโยชน์จากการที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือจากการเข้ามามีส่วน

ร่วมโครงการโดยมีความภูมิใจที่ทำประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน ได้รับประโยชน์จาการเข้าร่วมสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน โดยได้รับเงินปันผลจากยอดออมของตนเอง และได้รับประโยชน์จากการที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือจากการเข้าร่วมโครงการโดยมีอาชีพใหม่เกิดขึ้น 4) ด้านการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า มีส่วนร่วมเผยแพร่กิจกรรมหรืองานที่สำเร็จออกไปสู่ชุมชนอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการสรุปผลงานและประเมินผลการพัฒนา มีส่วนร่วมเข้าไปปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน และมีส่วนร่วมเข้าไปสังเกตการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่

2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา

อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามเพศ

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน	เพศชาย		เพศหญิง		t	Sig
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. ด้านการวางแผนและตัดสินใจ	3.75	0.69	3.76	0.64	-.248	.805
2. ด้านการดำเนินงาน	3.82	0.72	3.83	0.70	-.179	.858
3. ด้านการรับผลประโยชน์	3.60	0.80	3.63	0.82	-.259	.796
4. ด้านการติดตาม ประเมินผล	3.75	0.76	3.67	0.77	.998	.319
รวม	3.73	0.62	3.72	0.64	.102	.919

จากตารางที่ 2 พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่เพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา

อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามอาชีพ

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
1. ด้านการวางแผนและตัดสินใจ	ระหว่างกลุ่ม	2.13	3	.71	1.63	.18
	ภายในกลุ่ม	163.45	386	.43		
	รวม	165.58	389			
2. ด้านการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	5.68	3	1.89	3.80	.07
	ภายในกลุ่ม	187.12	386	.49		
	รวม	192.80	389			
3. ด้านการรับผลประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	7.55	3	2.51	3.86	.06
	ภายในกลุ่ม	245.25	386	.65		
	รวม	252.80	389			
4. ด้านการติดตาม	ระหว่างกลุ่ม	5.10	3	1.70	2.83	.09

ประเมินผล	ภายในกลุ่ม	226.05	386	.60		
	รวม	231.16	389			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.09	3	.36	.78	.50
	ภายในกลุ่ม	175.06	386	.46		
	รวม	176.15	389			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา

อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามระดับการศึกษา

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
1. ด้านการวางแผนและตัดสินใจ	ระหว่างกลุ่ม	1.11	3	.55	1.27	.28
	ภายในกลุ่ม	65.99	386	.43		
	รวม	67.10	389			
2. ด้านการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	1.49	3	.74	1.44	.24
	ภายในกลุ่ม	78.59	386	.51		
	รวม	80.08	389			
3. ด้านการรับผลประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	.37	3	.18	.49	.61
	ภายในกลุ่ม	57.28	386	.37		
	รวม	57.65	389			
4. ด้านการติดตามประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	2.54	3	1.27	2.76	.06
	ภายในกลุ่ม	70.03	386	.46		
	รวม	72.57	389			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.17	3	.58	1.34	.26
	ภายในกลุ่ม	66.20	386	.43		
	รวม	67.37	389			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

3. กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน โดยกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้และสร้างจิตสำนึกชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการและร่วมรับผิดชอบ การจัดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นโดยปราศจากข้อจำกัดและแรงกดดัน การให้ความรู้และข่าวสารผ่านช่องทางที่ทันสมัย เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร

อย่างทั่วถึง การสนับสนุนกลุ่มอาชีพและสร้างเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความสามัคคีและเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ผู้วิจัยอภิปรายผล ดังนี้

1. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ วิษณุ หยกจินดา (2557 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านอยู่ในระดับมาก จากการศึกษาในครั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย เป็นดังนี้ ด้านการดำเนินงาน รองลงมาด้านการวางแผนและตัดสินใจ ด้านการติดตามและประเมินผล และด้านการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อาชีพ และระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่มีเพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อาชีพ และระดับการศึกษา ไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา สอดคล้องกับการศึกษาของ วชิราวรรณ นิลเกตุ (2553 : 48) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเดื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในระดับปานกลาง โดยแยกเป็นรายด้านระดับมาก 1 ด้าน ได้แก่ด้านการวางแผนและการตัดสินใจ ระดับปลานกลาง 1 ด้าน ได้แก่ ด้านการดำเนินการ และในระดับน้อย 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผล ส่วนการจำแนกตามเพศ ประชาชนที่มีเพศต่างกันพบว่าระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับการศึกษาของ รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2552 : 106-108) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร และเพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตามเพศ พบว่า ประชาชนที่มีเพศแตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน จำแนกตามอายุพบว่าประชาชนมีอายุแตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ไม่แตกต่างกัน จำแนกตามอาชีพพบว่าประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายด้านพบว่า ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงาน และด้านการ

ติดตามประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ไม่แตกต่างกัน

3. กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน โดยกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การสร้างความตระหนักรู้และสร้างจิตสำนึกชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการและร่วมรับผิดชอบ 2) การจัดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นโดยปราศจากข้อจำกัดและแรงกดดัน 3) การให้ความรู้และข่าวสารผ่านช่องทางที่ทันสมัย เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง 4) การสนับสนุนกลุ่มอาชีพและสร้างเศรษฐกิจชุมชน 5) การสร้างความสามัคคีและเครือข่ายความร่วมมือ 6) การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ วราวรรณ ฐาปนธรรมชัย และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษา กลยุทธ์การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่ 1) กลยุทธ์การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เชิงรุก 2) กลยุทธ์การเสริมสร้างความรู้แก่ประชาชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน 3) กลยุทธ์การประเมินแบบเสริมพลังแบบเสริมพลังอำนาจ และ 4) กลยุทธ์การสร้างจิตสำนึกการให้บริการเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในเทศบาลตำบลบันนังสตา กลยุทธ์สำคัญคือ การใช้ช่องทางสื่อสารที่ทันสมัยร่วมกับการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือและสนับสนุนกลุ่มอาชีพ ซึ่งจะช่วยยกระดับการมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์ที่เดิมอยู่ในระดับปานกลางให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ความสำเร็จของการพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่พหุวัฒนธรรมนี้จึงขึ้นอยู่กับการสร้างความเชื่อมั่นผ่านระบบการทำงานที่โปร่งใสและการแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์เศรษฐกิจชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานที่ยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านการวางแผนและตัดสินใจ ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมหรือโครงการเพื่อให้ตรงกับความต้องการของชุมชนยิ่งขึ้นมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประเมินผล

1.2 ด้านการดำเนินงาน ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

1.3 ด้านการรับผลประโยชน์ ควรสนับสนุนให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการตามความเหมาะสม

1.4 ด้านการติดตาม ประเมินผล ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประเมินผลให้มากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาแนวทางหรือวิธีการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

2.2 ควรศึกษาความต้องการพัฒนาของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

จินตวีร์ เกษมศุข. (2561). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(50), 169-186.

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร. (2552). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

วชิราวรรณ นิลเกตุ. (2553). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเดื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. ปริญญานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยามหาสารคาม.

วราวรรณ ฐาปนธรรมชัย และคณะ. (2556). กลยุทธ์การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วารสารวิทยบริการ, 24(3), 94-108.

วิษณุ หยกจินดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกร่างตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี. ปริญญานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

สถาบันพระปกเกล้า. (2567). การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

THE GUIDELINES FOR PROMOTING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT OF PEOPLE IN THE KHOK SA-ARD SUBDISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANISATION, LAM PLAI MAT DISTRICT, BURIRAM PROVINCE.

ปรัชญา ศิลปะ
Prachya Sinlapa
วิทยาลัยนครราชสีมา
Nakonratchasima College
E-mail : porbisccit@nmc.aac.th
วันที่รับบทความ (Received) : 17 พฤษภาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 มิถุนายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 9 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน 2) เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) เสนอแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประชากรการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 10,017 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้นำชุมชน จำนวน 32 คน เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า การวิจัยเชิงคุณภาพคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test แบบ Independent samples) และ F-test (one way ANOVA) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์สาระ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการดำเนินงาน รองลงมา ด้านการตัดสินใจ และด้านการติดตามประเมินผล ส่วนด้านการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง 2) ประชาชน ที่เพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน 3) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (1) ด้านการตัดสินใจ อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกิจกรรม การประชุม หรือประชาคมชุมชนให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม ความสะดวกในการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน การสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบหรือตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างชัดเจน เป็นต้น (2) ด้านการดำเนินงาน อบต.ควรกำหนด

กลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในการเป็นผู้แทน หรือเป็นกรรมการในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมให้มากที่สุด (3) ด้านการรับประโยชน์ อบต.ควรจัดโครงการด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (เน้นให้ความรู้ มากกว่าให้ค่าตอบแทน) และ (4) ด้านการติดตามประเมินผล อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการติดตามและประเมินผลและทำการประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลาย ครอบคลุม และทั่วถึง

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การพัฒนาท้องถิ่น, ประชาชน, องค์การบริหารส่วนตำบล

Abstract

The objectives of this research were to: (1) study the level of public participation in local development; (2) compare public participation in local development according to personal factors; and (3) propose guidelines for promoting public participation in local development in Khok Sa-ard Subdistrict Administrative Organisation, Lam Plai Mat District, Buriram Province.

This study employed a mixed-methods research design. The quantitative population consisted of 10,017 people aged 18 years and over who lived in Khok Sa-ard Subdistrict, Lam Plai Mat District, Buriram Province. The sample size was determined using Taro Yamane's formula, resulting in 389 respondents. The qualitative phase involved 32 community leaders who served as key informants. The quantitative research instrument was a five-point Likert scale questionnaire, whereas the qualitative research instrument consisted of in-depth interviews. Quantitative data were analysed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation, as well as the independent-samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA). Qualitative data were analysed using content analysis.

The research findings revealed that:

1) Overall, the level of public participation in local development was high. The aspects were ranked in descending order of mean scores as follows: implementation, decision-making, and monitoring and evaluation. The benefit aspect was at a moderate level. 2) There were no statistically significant differences in public participation in local development among people of different genders, occupations, and educational levels. 3) The guidelines for promoting public participation in local development were as follows: (3.1) In terms of decision-making, the Subdistrict Administrative Organisation should develop strategies to encourage people to participate in activities, meetings, or community forums as much as possible, taking into account appropriate timing, convenience for participation, effective communication, and public relations activities to ensure that people are fully informed of and clearly understand the benefits they will receive. (3.2) In terms of implementation, the Subdistrict Administrative Organisation should develop strategies to encourage maximum public participation as representatives or committee members in the implementation of projects and activities.

(3.3) In terms of benefits, the Subdistrict Administrative Organisation should organise projects aimed at reducing household expenses and increasing income, with an emphasis on practical application and knowledge development rather than monetary compensation. (3.4) In terms of monitoring and evaluation, the Subdistrict Administrative Organisation should develop strategies to involve citizens as members of monitoring and evaluation committees and conduct public relations activities through diverse, comprehensive, and accessible channels.

Keywords: public participation; local development; people; Subdistrict Administrative Organisation

บทนำ

การพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นงานพัฒนาที่มีความสำคัญที่สุดในงานพัฒนาทั้งนี้เพราะชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นหน่วยในสังคมที่สะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพการพัฒนาโดยภาครัฐ ซึ่งหากการดำเนินนโยบายโดยภาครัฐขาดความรู้ ความเข้าใจ และสภาพที่แท้จริงของชุมชนแล้ว การพัฒนาในภาพรวมก็จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ เป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนมีสองประการคือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) กล่าวคือ หากคนได้รับการพัฒนาที่ดีแล้วบุคคลคนนั้นยอมเป็นคนดี เป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน ซึ่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเพราะหากคนมีคุณภาพ มีศักยภาพ ก็เป็นภาพสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชมนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการพัฒนาคนอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ต้องพัฒนาสภาพแวดล้อมของคนและของชุมชนด้วย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเสมือนเป็นการสร้างฐานเพื่อรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อม ๆ กันในทุก ๆ ด้าน ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกต้องผนึกกำลังในการดำเนินงานเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมุ่งให้เกิดความยั่งยืนในระยาวโดยให้ความสำคัญในเรื่อง 1) มิติทางเศรษฐกิจ หมายถึง การทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคง มีขีดความสามารถในการแข่งขันและสามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัย และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด 2) มิติทางสังคม หมายถึงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถีชีวิตของสังคมที่ทำให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และให้รวมถึงศาสนธรรม ซึ่งเป็นระเบียบจิตใจของคนในสังคมที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข ก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์ต่อกัน ชุมชนสังคมมีความเข้มแข็ง และ 3) มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศน์ จะต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อความปลอดภัยและการมีสภาพแวดล้อมที่ดี (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2534)

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้ให้ความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นมีอิสระในการกำหนดนโยบายในการปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการกระจายอำนาจให้พึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนและการ

ตรวจสอบการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดการทำงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม การมีส่วนร่วม มีความสำคัญเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการ การควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตในสังคมอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมด้วยการร่วมแรงร่วมใจการมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุทางสังคม หรือโดยส่วนตัวการมี ส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และ เป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ก็เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือสังคมได้อย่างยั่งยืน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

จากความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การมีส่วนร่วมคิด การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ หากประชาชนเข้าใจในสิทธิ หน้าที่อันจะก่อให้เกิดกระบวนการในการพัฒนาท้องถิ่นผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน การปกครองท้องถิ่นก็จะเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สมมติฐานของการวิจัย

1. ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน
2. ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน
3. ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 ขอบเขตของการวิจัย กำหนดขอบเขตเนื้อหา แหล่งข้อมูล และตัวแปรในการวิจัย ดังนี้

4.1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ลักษณะที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน 4

ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตัดสินใจ 2) ด้านการดำเนินงาน 3) ด้านการรับประโยชน์ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผล

4.1.2 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล แบ่งแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 แหล่งตามระเบียบวิธีวิจัย คือ

1) ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 10,017 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชนในเขตตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทุกหมู่บ้าน (16 หมู่บ้าน) ๆ ละ 2 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน

4.1.3 ขอบเขตด้านตัวแปร ตัวแปรที่จะศึกษา ประกอบด้วย

1) สภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล โคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

4.2 วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับประชากร มีวิธีดำเนินการดังนี้

ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลโคกสะอาด อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 389 คน

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแบบสอบถามมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

การสร้างและการทดสอบเครื่องมือ

แบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยทุกข้อคำถามมีค่า IOC ระหว่าง 0.66–1.00 และได้ทำการทดสอบแบบสอบถามและคำนวณหาความเชื่อมั่นโดยวิธีของครอนบาค เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.95 จากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 30 คน แล้วจึงใช้เก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรด้วยตนเอง และได้รับคืนแบบสอบถาม จำนวน 389 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency distribution) และหาค่าร้อยละ (Percentage) ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชากรโดยการทดสอบที (t-test แบบ Independent samples) และ F-test (one way ANOVA)

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชนในเขตตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จากทุกหมู่บ้าน (16 หมู่บ้าน) ๆ ละ 2 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน เลือกแบบเจาะจง ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่กำหนด คือ ผู้นำแบบเป็นทางการ แห่งละ 1 คน และผู้นำแบบ ไม่เป็นทางการ แห่งละ 1 คน

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล เป็นแบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง บันทึกเทปสัมภาษณ์ การจดบันทึกข้อมูล การสังเกตเพิ่มเติมจากการแสดงความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ชนิดปลายเปิด แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ปัญหา อุปสรรค การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ตอนที่ 2 แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน

วิธีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง บันทึกเทปการสัมภาษณ์ การจดบันทึกข้อมูล การสังเกตเพิ่มเติมจากการแสดงความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการสัมภาษณ์มาพิมพ์สรุปรวมรายด้าน เรียงเป็นรายบุคคลแล้วสรุปอุปนัย วิเคราะห์ความสอดคล้องความคิดเห็นด้วยตารางวิเคราะห์เนื้อหา แจกแจงความถี่ จัดลำดับตามความถี่ จากสูงไปหาต่ำเสนอในรูปตารางวิเคราะห์เนื้อหาตามลำดับ อภิปรายใต้ตารางด้วยความเรียง

ผลการวิจัย

1. สภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขต

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ในภาพรวมและรายด้าน

	การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขต อบต.โคกสะอาด	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
		$\bar{X}$	S.D.		
1.	ด้านการตัดสินใจ	3.81	0.38	มาก	2
2.	ด้านการดำเนินงาน	3.85	0.44	มาก	1
3.	ด้านการรับประโยชน์	3.46	0.59	ปานกลาง	4
4.	ด้านการติดตามประเมินผล	3.55	0.36	มาก	3
	รวม	3.67	0.22	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก (=3.67) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการดำเนินงาน (=3.85) รองลงมา ด้านการตัดสินใจ (=3.81) และด้านการติดตามประเมินผล (=3.55) ส่วนด้านการรับประโยชน์ (=3.46) อยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการดำเนินงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่แสดงผลงานออกมาเป็นรูปธรรม และสามารถวัดผลได้ว่าการดำเนินงานมีประสิทธิผลเพียงใด และผู้วิจัยวิเคราะห์เป็นรายด้าน ดังนี้ 1) ด้านการตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน 2) ด้านการ

ดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเพื่อกำหนดประเด็นการพัฒนาและร่วมดำเนินการจนสำเร็จ 3) ด้านการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่า ประชาชนมีความภูมิใจที่ทำประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน ชุมชนของตน การได้รับเงินปันผลจากยอดเงินออมของตนเอง และการได้รับทราบแนวทางการพัฒนาหรือการต่อยอดอาชีพหลักในปัจจุบัน และแนวทางการเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพเสริม 4) ด้านการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับมาก พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการร่วมสังเกตการณ์การดำเนินงาน การให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน

2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด	ปัจจัยส่วนบุคคล		
	เพศ	อาชีพ	ระดับการศึกษา
1. ด้านการตัดสินใจ	.631	.582	.156
2. ด้านการดำเนินงาน	.593	.961	.090
3. ด้านการรับประโยชน์	.601	.664	.061
4. ด้านการติดตามประเมินผล	.714	.603	.156
รวม	.581	.832	.839

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีเพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการตัดสินใจ อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกิจกรรม การประชุม หรือประชาคมชุมชนให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม ความสะดวกในการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน การสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบหรือตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างชัดเจน เป็นต้น 2) ด้านการดำเนินงาน อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในการเป็นผู้แทน หรือเป็นกรรมการในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ให้มากที่สุด 3) ด้านการรับประโยชน์ อบต.ควรจัดโครงการด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (เน้นให้ความรู้ มากกว่าให้ค่าตอบแทน) 4) ด้านการติดตามประเมินผล อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการติดตามและประเมินผล และทำการประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลาย ครอบคลุม และทั่วถึง

อภิปรายผล

1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าสภาพปัจจุบันประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ในด้านการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนมีความต้องการที่จะเสนอปัญหาและเสนอความต้องการเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้มีความก้าวหน้า การมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ อภิญญา มุกดาธนพงศ์ และคณะ (2564 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการ

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาเพื่อกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการจัดซื้อและจัดจ้าง การมีส่วนร่วมในการยื่นญัตติเพื่อถอดถอนคณะเทศมนตรีทั้งคณะหรือรายบุคคล และการมีส่วนร่วมในการดูแลสวนสาธารณะหรือสถานที่พักผ่อนของชุมชน และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรนันท์ ดำเนินงาม และคณะ (2566 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยด้านการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติ และด้านการประเมินผล อยู่ในระดับน้อย จากผลการวิจัยครั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย เป็นดังนี้ ด้านการดำเนินงาน รองลงมา ด้านการตัดสินใจ ด้านการติดตามประเมินผล และด้านการรับประโยชน์ โดยได้อภิปรายผลดังนี้

1.1 ด้านการดำเนินงาน พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า มีส่วนร่วมวางแผนช่วยให้ชุมชนได้เข้าใจปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนจนสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิดา รุ่งโยธิน (2561 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ด้านการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านการตัดสินใจ พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐทยากาญจน์ อ่วมโตวงษ์ และนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ (2566 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับมาก โดยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมโดยการร่วมสังเกตการณ์การดำเนินงาน การให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน สอดคล้องกับการศึกษาของ วิษณุ หยกจินดา (2557 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านด้านการติดตามประเมินผลอยู่ในระดับมาก

1.4 ด้านการรับประโยชน์ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรนันท์ ดำเนินงาม และคณะ (2566 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุราวรรณ์ ทองสว่าง (2567 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ด้านการรับประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง สามารถอภิปรายได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเกิดจากการมีความภูมิใจที่ทำประโยชน์

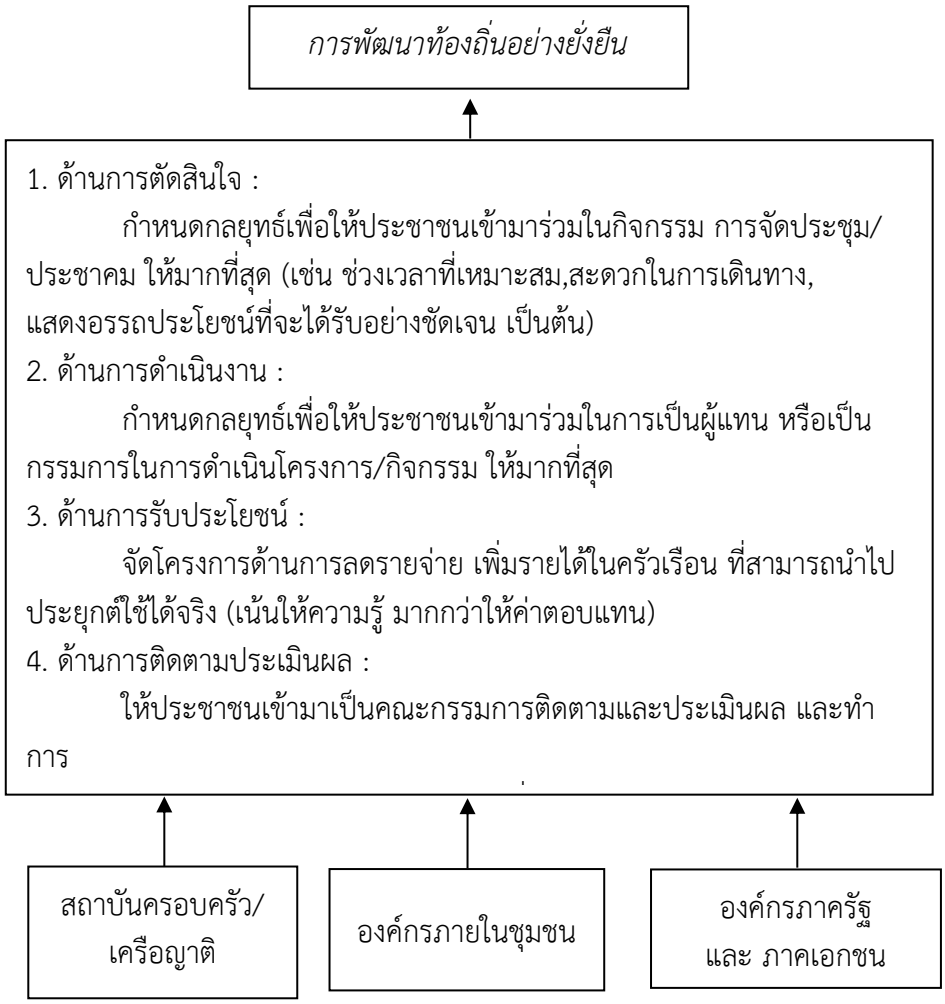
ให้กับหมู่บ้าน ชุมชน ส่วนการได้รับประโยชน์อื่น ๆ เช่น ได้รับประโยชน์จาการเข้าร่วมสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน หรือได้รับเงินปันผลจากยอดเงินออมของตนเอง และการได้รับประโยชน์จากการที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยมีอาชีพใหม่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพียงองค์ประกอบเสริม

2 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อาชีพ และระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อาชีพ และระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อาชีพ และระดับการศึกษา ไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สอดคล้องกับการศึกษาของ สิริวิทย์ สิทธินิสัยสุข (2566 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบล ห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้และการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ต่างกัน มีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และสอดคล้องกับการศึกษาของ Phang Kosal (2561 บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตำบลสวายปรอเตียล อำเภอสะอาง จังหวัดกันดาล ราชอาณาจักรกัมพูชา ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน

3 แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการตัดสินใจ อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกิจกรรม การประชุม หรือประชาคมชุมชนให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม ความสะดวกในการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน การสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบหรือตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างชัดเจน เป็นต้น 2) ด้านการดำเนินงาน อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในการเป็นผู้แทน หรือเป็นกรรมการในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ให้มากที่สุด 3) ด้านการรับประโยชน์ อบต.ควรจัดโครงการด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (เน้นให้ความรู้ มากกว่าให้ค่าตอบแทน) 4) ด้านการติดตามประเมินผล อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการติดตามและประเมินผล และทำการประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลาย ครอบคลุม และทั่วถึง จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงความพร้อมเพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากบริบทของพื้นที่ วัฒนธรรมชุมชนและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมากำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และบังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แสดงองค์ความรู้ ดังภาพประกอบ

ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

8.1.1 ด้านการตัดสินใจ อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกิจกรรม การประชุม หรือประชาคมชุมชนให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม ความสะดวกในการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน การสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบหรือตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างชัดเจน เป็นต้น

8.1.2 ด้านการดำเนินงาน อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาร่วมในการเป็นผู้แทนหรือเป็นกรรมการในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ให้มากที่สุด

8.1.3 ด้านการรับประโยชน์ อบต.ควรจัดโครงการด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (เน้นให้ความรู้ มากกว่าให้ค่าตอบแทน)

8.1.4 ด้านการติดตามประเมินผล อบต.ควรกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการติดตามและประเมินผล และทำการประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลาย ครอบคลุม และทั่วถึง

8.2 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงความพร้อมเพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากบริบทของพื้นที่ วัฒนธรรมชุมชนและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมากำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และบังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

8.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

8.3.1 ควรศึกษากลยุทธ์ แนวทาง วิธีการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

8.3.2 ควรศึกษาความต้องการพัฒนาของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางดำเนินงานให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จีรนันท์ ดำเนินงาม และคณะ. (2566). การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 6(3), 1-11.

ณัฐทยากาญจน์ อ่วมโตวงษ์ และนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์. (2566). แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม , 7(4), 40-50.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2534). ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

บุญชม ศรีสะอาด. (2543). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

วนิดา รุ่งโยธิน. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.

วิษณุ หยกจินดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกร่างตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สิริวิทย์ สิทธินิสัยสุข. (2566). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบล ห้วยกะปิอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุราวรรณ์ ทองสว่าง. (2567). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนตำบลวังหมันอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

อภิญญา มุกดาธนพงศ์ และคณะ. (2564). แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 4(3), 923-939.

Phang Kosal. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตำบลสวายปรอเตียล

อำเภอสะอาง จังหวัดกันดาล ราชอาณาจักรกัมพูชา. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 12(3),89-99.

หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

THE SAPPAYA PRINCIPLE AND SOCIAL DEVELOPMENT IN THE MODERN ERA

สรวิชญ์ วงษ์สอาด
Soravite Wongsaad
อัจฉราพร ฉากครบุรี
Artcharaporn Chakkornburi
นพขวัญ นาคนวล
Noppakwon Naknual
ธนะกิจ อินยาโสก
Tanakit Inyaso
สวาสดิ์ พรรณา
Sawart Phanna
มลพร คิ้มแหน
Kamolporn Kimnae
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya
UniversityBuddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาสังคมศึกษา
Nakhon Pathom Rajabhat University Faculty of Humanities and Social Sciences,
Social Studies
Email sorawit062231@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 8 มิถุนายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 10 มิถุนายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 17 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้วิเคราะห์เรื่อง “หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน” พบว่า หลักสัปปายะ 7 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ประกอบด้วย อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ ภัสสสัปปายะ ปุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ อุตุสัปปายะ และอิริยาปถสัปปายะ ซึ่งส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ในบริบทสังคมร่วมสมัยที่เผชิญความเปลี่ยนแปลงจากโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และปัญหาสังคมที่ซับซ้อน หลักสัปปายะ 7 สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการศึกษา ชุมชน สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี พัฒนาสุขภาวะ และสนับสนุนการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม หลักธรรมดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นความสมดุลระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสงบ

สุข และคุณภาพชีวิตที่ดี จึงนับเป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธที่มีคุณค่าและเหมาะสมต่อการพัฒนาสังคมอย่างมั่นคงได้เอง

คำสำคัญ: สัปปายะ, การพัฒนาสังคม, พุทธบูรณาการ, คุณภาพชีวิต

Abstract

This academic article analyses the topic of “the Sappāya Principles and Social Development in the Contemporary Era.” The findings revealed that the Seven Sappāya Principles (Sappāya 7) are important Buddhist principles that aim to create supportive conditions and suitable environments conducive to holistic human development. The Seven Sappāya Principles consist of Āvāsa-sappāya (suitable residence), Gocara-sappāya (suitable surroundings), Bhassa-sappāya (suitable speech and communication), Puggala-sappāya (suitable persons), Bhojana-sappāya (suitable food), Utu-sappāya (suitable climate), and Iriyāpatha-sappāya (suitable posture and movement). These principles promote quality of life by supporting physical, mental, social, and intellectual development.

In the context of contemporary society, which faces changes caused by globalisation, technology, and complex social challenges, the Seven Sappāya Principles can be applied to promote the development of education, communities, health, and environmental management. They contribute to creating environments conducive to learning, promoting positive relationships, improving well-being, and supporting appropriate resource management. Furthermore, these principles are consistent with the concept of sustainable development, which emphasises balance among humans, society, and the environment. Therefore, the Seven Sappāya Principles represent a valuable and appropriate Buddhist conceptual framework for promoting strong communities, peaceful societies, improved quality of life, and sustainable social development.

Keywords: Sappāya; social development; Buddhist integration; quality of life

บทนำ

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน อันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม แม้ว่าความเจริญดังกล่าวจะนำมาซึ่งความสะดวกสบายและโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน แต่ขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่สำคัญ อาทิ ความเครียดจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางความคิดและวัฒนธรรม การเสื่อมถอยของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตลอดจนปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวม สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบันไม่อาจมุ่งเน้นเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่านั้น หากจำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนามนุษย์และสภาพแวดล้อมทางสังคมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความสมดุล

ระหว่างความเจริญทางวัตถุและความผาสุกทางจิตใจ ดังที่พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ“หลักสัปปายะ 7” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยปัจจัยแห่งความเหมาะสมและความเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิต คำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สิ่งที่เอื้ออำนวยหรือสภาวะแวดล้อมที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ประกอบด้วย อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ ภัสสสัปปายะ ปุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ อุตุสัปปายะ และอิริยาปถสัปปายะ ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของการดำรงชีวิตมนุษย์ในทุกมิติ (พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม), 2561)

หลักสัปปายะ 7 สะท้อนแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มองว่าการพัฒนามนุษย์มิได้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการพัฒนาศักยภาพของบุคคลร่วมด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักสัปปายะ 7 เป็นกรอบแนวคิดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม โดยมุ่งสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์) ได้อธิบายว่า หลักสัปปายะ 7 เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและองค์กร ทำให้เกิดความมั่นคงทางความคิด การปฏิบัติ และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์), 2557) ด้วยเหตุนี้ หลัก สัปปายะ 7 จึงสามารถพิจารณาได้ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงพุทธสำหรับการพัฒนามนุษย์และการพัฒนาสังคมแบบองค์รวม เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมร่วมสมัย หลักสัปปายะ 7 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้อย่างหลากหลาย กล่าวคือ อาวาสสัปปายะและโคจรสัปปายะสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนและการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิต ภัสสสัปปายะสามารถประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสื่อสร้างสรรค์และการสื่อสารที่รับผิดชอบต่อสังคม ปุคคลสัปปายะสนับสนุนการพัฒนาผู้นำ ชุมชนต้นแบบ และเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ขณะที่โภชนสัปปายะและอุตุสัปปายะมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านความมั่นคงทางอาหาร สุขภาวะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนอิริยาปถสัปปายะสามารถนำมาใช้ส่งเสริมวิถีชีวิตที่สมดุล ลดความเครียด และเสริมสร้างสุขภาวะทางกายและจิตใจ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในปัจจุบัน

ดังนั้น หลักสัปปายะ 7 จึงมิใช่เพียงหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มีศักยภาพในการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคมร่วมสมัยอย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการสร้างสังคมแห่งสันติสุข อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างสมดุลและยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัปปายะ

ความหมายของสัปปายะ

คำว่า “สัปปายะ” เป็นศัพท์ในพระพุทธศาสนาที่หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกื้อกูล หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาตนให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังที่ พระพุทธโฆสาจารย์อธิบายว่า “สัปปายะ” หมายถึง “ธรรมอันเป็นที่สบาย 7 อย่าง” อันประกอบด้วย อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม) โคจรสัปปายะ (แหล่งดำรงชีพหรือการสัญจรที่เหมาะสม) ภัสสสัปปายะ (การสื่อสาร

หรือการสนทนาที่เหมาะสม) ปุคคลสัปปายะ (บุคคลที่เกื้อกูลต่อการพัฒนา) โภชนสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสม) อุตุสัปปายะ (สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม) และอิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถหรือการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม) (พระพุทธโฆสาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, 2548) นอกจากนี้ คำว่า สัปปายะว่า เป็น “สิ่งที่สบาย สภาพที่เอื้อ สิ่งที่เกื้อกูลต่อการเป็นอยู่ดีและการพัฒนาชีวิต เป็นสิ่งที่เหมาะสมซึ่งช่วยสนับสนุนการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นและไม่เสื่อมถอย” (พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม), 2561)

ในทางพระพุทธศาสนาคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง เพียงความสะดวกสบายทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายถึงปัจจัยแวดล้อมทั้งหมดที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม สติปัญญา และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า โดยพระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมย่อมมีอิทธิพลต่อความเจริญและความเสื่อมของบุคคล หากบุคคลอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลก็จะสามารถพัฒนาตนเองและสร้างประโยชน์แก่สังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ เพราะว่า หลักสัปปายะเป็น “การสร้างสภาพเอื้อที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษา การปฏิบัติ การดำรงชีวิต และการพัฒนาตน” ซึ่งช่วยให้ความเจริญตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย และส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาสติปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วยสัปปายะ 7 ประการ ได้แก่ อาวาส โคจร ภัสสะ บุคคล โภชนะ อุตุ และอิริยาบถสัปปายะ เมื่อพิจารณาในบริบทของการพัฒนาสังคมยุคปัจจุบัน หลักสัปปายะสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสังคมคุณภาพได้ กล่าวคือ การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม การสร้างเครือข่ายบุคคลที่ดี การส่งเสริมการสื่อสารที่สร้างสรรค์ การจัดการทรัพยากรและปัจจัยพื้นฐานอย่างเหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาวิถีชีวิตที่สมดุล ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมเกิดความสงบสุข ดังนั้น “สัปปายะ” จึงหมายถึง สภาพแวดล้อมและปัจจัยเกื้อกูลทุกด้านที่เอื้อต่อการพัฒนาคนให้มีความเจริญทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบันให้เกิดความสมดุล สันติสุข และความยั่งยืนนั้นเอง

องค์ประกอบของสัปปายะ 7

คำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สิ่งที่สบาย สิ่งที่เหมาะสม หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ช่วยให้จิตใจตั้งมั่น สมาธิเจริญก้าวหน้า และไม่เสื่อมถอยจากการปฏิบัติ สัปปายะจึงเป็นปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาจิตใจและปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

1. อาวาสสัปปายะ หมายถึง ที่อยู่อาศัยหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม เอื้อต่อการเจริญภาวนา มีความสงบ ปราศจากสิ่งรบกวน ไม่พลุกพล่าน และส่งเสริมให้จิตเกิดสมาธิได้ง่าย ที่อยู่ในสถานที่ใดแล้วสมาธิไม่เกิดหรือเสื่อมถอย สถานที่นั้นถือเป็นอสัปปายะ แต่หากอยู่แล้วจิตตั้งมั่นและสมาธิเจริญก้าวหน้า สถานที่นั้นจัดเป็นอาวาสสัปปายะ เช่น ป่า โคนไม้ ถ้ำ ภูเขา หรือเรือนว่าง ว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม (ที.ม. (ไทย) 10/32/248)

2. โคจรสัปปายะ หมายถึง แหล่งชุมชนหรือสถานที่ที่สามารถดำรงชีพได้สะดวก โดยเฉพาะการบิณฑบาตหรือการแสวงหาอาหาร ไม่ไกลจนเกินไป และไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติสามารถเดินทางไปกลับได้สะดวกและไม่เสียเวลาไปกับกิจกรรมภายนอกมากเกินความจำเป็น การมีแหล่งอาหารที่เหมาะสมช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับปัจจัยในการดำรงชีวิต และสามารถมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจได้อย่างเต็มที่

3. ภัสสสัปปายะ หมายถึง การสนทนาหรือการสื่อสารที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อการเจริญธรรม เช่น การสนทนาเกี่ยวกับธรรมะ ความเพียร ศีล สมาธิ และปัญญา ตรงกันข้าม การพูดคุยที่ก่อให้เกิดความฟุ้งซ่าน ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมการสนทนาธรรมที่นำไปสู่ความมักน้อย สันโดษ ความสงัด และความเพียร ซึ่งเป็นสัปปายะแก่ความเจริญของจิตใจ

4. ปุคคลสัปปายะ หมายถึง บุคคลที่เหมาะสมต่อการคบหาและสนทนาด้วย เป็นผู้มีศีล มีความรู้ความเข้าใจในธรรม และสามารถเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้ปฏิบัติได้ บุคคลดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้เกิดกำลังใจ ความมั่นคงทางจิตใจ และความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม หรือชักนำไปในทางเสื่อม ย่อมเป็นปุคคลอสัปปายะที่ควรหลีกเลี่ยง

5. โภชนสัปปายะ หมายถึง อาหารที่เหมาะสมกับร่างกายและการปฏิบัติธรรม ไม่มากหรือน้อยเกินไป มีคุณค่าทางโภชนาการ และไม่ก่อให้เกิดความหนักกายหรือความฟุ้งซ่านทางจิตใจ ผู้ปฏิบัติแต่ละคนอาจมีความเหมาะสมต่ออาหารแตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรเลือกอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพและการภาวนา

6. อุตุสัปปายะ หมายถึง สภาพภูมิอากาศหรือฤดูกาลที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรม เช่น อากาศไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป มีความร่มรื่นและเอื้อต่อการเจริญสมาธิ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสมจะช่วยลดความรบกวนทางกายและส่งเสริมความสงบทางใจ

7. อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง อิริยาบถหรือท่าทางที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ได้แก่ การยืน เดิน นั่ง และนอน โดยผู้ปฏิบัติควรเลือกอิริยาบถที่ทำให้จิตใจสงบ เกิดสมาธิ และไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ทางกายจนเป็นอุปสรรคต่อการภาวนา พระพุทธโฆสาจารย์เสนอให้ผู้ปฏิบัติทดลองอิริยาบถต่าง ๆ เพื่อค้นหาท่าที่เหมาะสมกับตนเองที่สุด เพราะแต่ละบุคคลอาจเกิดสมาธิได้ดีในอิริยาบถที่แตกต่างกัน

กล่าวสรุปได้ว่า สัปปายะ 7 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงปัจจัยแวดล้อมอันเหมาะสมและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย อาวาส โคจร ภัสสะ ปุคคล โภชนะ อุตุ และอิริยาปถสัปปายะ ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์กันในการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบทางกายและใจ สมาธิตั้งมั่น และสามารถพัฒนาตนไปสู่ความเจริญทางจิตวิญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

ความหมายของคำว่า “การพัฒนาสังคม”

คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งให้บุคคล ชุมชน และสังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ในสังคม คำว่า “พัฒนา” มีรากศัพท์มาจากคำบาลีว่า “วฑฺฒน” และคำสันสกฤตว่า “วรฺธน” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงามหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556; T. R. Batten, 1959) เพราะว่า การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีแบบแผนและมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยมุ่งสร้างความก้าวหน้าและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน มิได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิต ความพึงพอใจ และความสุขในการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549)

นอกจากนี้ คำว่า “การพัฒนา” ยังหมายถึง ความร่วมมือของประชาชนในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น โดยอาศัยพลังการช่วยเหลือตนเอง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และการสนับสนุนทางวิชาการจากหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอาสาสมัคร เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน และโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (Arthur Dunham, 1958; George F. Gant, 1979) นอกจากนี้ การพัฒนายังหมายถึงกระบวนการปรับปรุงความรู้ ความสามารถ ทักษะ และ

ศักยภาพของบุคคลและองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและการปฏิบัติงาน อันนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทั้งในระดับบุคคลและองค์กร (กันตยา เพิ่มผล, 2552) ดังนั้นการพัฒนาประกอบด้วย 2 มิติสำคัญ ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ และการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งทั้งสองมิติต้องตั้งอยู่บนฐานของความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่บุคคล ชุมชน และสังคม โดยมุ่งพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านกาย ศีล จิตใจ และปัญญา ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี ความสุข และความยั่งยืนของสังคมโดยรวม

เป้าหมายการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคง ปลอดภัย และสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข การพัฒนาจึงมิได้หมายถึงเพียงการเพิ่มขึ้นของรายได้หรือความเจริญทางวัตถุเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการเสริมสร้างความพึงพอใจ ความสุข และความสมบูรณ์ของชีวิต (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549)

ดังนั้น เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสังคม คือ การเพิ่มศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตและจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยส่งเสริมให้บุคคลมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร ความรู้ และบริการพื้นฐานที่จำเป็น อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความเจริญก้าวหน้าของสังคมโดยรวม เพราะมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงและเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่สังคม การพัฒนาที่แท้จริงประกอบด้วยการพัฒนามนุษย์ควบคู่ไปกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยอาศัยความรู้ที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลและความยั่งยืนในการพัฒนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านกาย ด้านศีล ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เพราะเมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงามทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามมา พร้อมทั้งก่อให้เกิดความสุข ความพึงพอใจ และความผาสุกแก่ประชาชนในสังคม (พระมหาสนอง ปณฺณาวโร (ท้วมสมบูรณ์), 2568) ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยการประสานศรัทธาเข้ากับปัญญา โดยตรัสว่า ผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และธัมมวิจยะ ย่อมสามารถละทุกข์และเข้าถึงความเจริญได้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/144/76) อีกทั้งยังทรงแสดงหลักกาลามสูตร ซึ่งส่งเสริมให้บุคคลใช้เหตุผลและปัญญาในการพิจารณาความจริงก่อนการเชื่อหรือการตัดสินใจ อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างถูกต้อง (องฺ.ติก. (ไทย) 20/66/257)

สรุปได้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมมิได้มุ่งเพียงความเจริญทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่งทางวัตถุเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านกาย ศีล จิตใจ และปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการพึ่งพาตนเอง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข และร่วมกันสร้างสังคมที่มีความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน อันจะนำไปสู่ความผาสุกของสังคมโดยรวมนั้นเอง

ความท้าทายของสังคมปัจจุบัน

สังคมปัจจุบันกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม อันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม้ว่าความเจริญดังกล่าวจะก่อให้เกิดความสะดวกสบายและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเสื่อมถอยของคุณธรรมและจริยธรรม ปัญหาครอบครัว ความเครียดจากการแข่งขัน การขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสติ เพราะเป็นแนวทางการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตกในหลายกรณีได้ก่อให้เกิด “วิกฤตการณ์การพัฒนา” ซึ่งไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำในสังคมได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ค่านิยม และความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน จนนำไปสู่ปัญหาสังคมในวงกว้าง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554)

นอกจากนี้ สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ยังส่งเสริมการแข่งขันและความสำเร็จทางวัตถุเป็นสำคัญ จนทำให้หลายคนละเลยการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดจริยธรรมในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาอธิบายว่าปัญหาดังกล่าวมีรากเหง้ามาจากกิเลส 3 ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความทะยานอยาก) มานะ (ความถือตัว) และทิฏฐิ (ความยึดมั่นถือมั่นในความคิดเห็นของตน) ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งและปัญหาทางสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541) เพราะการแก้ไขปัญหาสังคมต้องเริ่มต้นจากการพัฒนามนุษย์ให้มีทั้งศรัทธาและปัญญาควบคู่กัน เพราะศรัทธาที่ปราศจากปัญญาอาจนำไปสู่ความงมงาย ขณะที่ปัญญาที่ปราศจากคุณธรรมก็อาจถูกนำไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดโทษ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบคอบ ไม่เชื่อสิ่งใดโดยปราศจากการไตร่ตรอง ดังปรากฏในหลักกาลามสูตร (องฺ.ติก. (ไทย) 20/66/257) และทรงเน้นว่าศรัทธาที่ถูกต้องต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาปัญญาและการเข้าถึงความจริงของชีวิต ทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแห่งปัญญาที่ส่งเสริมให้มนุษย์ใช้เหตุผลและการปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิต มิใช่การเชื่อตามโดยปราศจากการพิจารณา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2532)

ดังนั้น ความท้าทายสำคัญของสังคมยุคดิจิทัล คือ การใช้เทคโนโลยีอย่างขาดความพอดี จนนำไปสู่ปัญหาการเสพติดสื่อ การบริโภคนิยม และการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย พระพุทธศาสนาเสนอหลัก “มัตตัญญุตา” หรือความรู้จักประมาณ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์รู้จักใช้ทรัพยากร เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความโลภหรือความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ดังนั้น การรับมือกับความท้าทายของสังคมปัจจุบันไม่อาจอาศัยเพียงความเจริญทางวัตถุหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่านั้น หากจำเป็นต้องพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านแล้วย่อมส่งผลให้ครอบครัว ชุมชน และสังคมมีความเข้มแข็ง สามารถเผชิญและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่สังคมแห่งความสงบสุข ความสมดุล และความยั่งยืนในระยะยาว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

กล่าวสรุปได้ว่า สังคมปัจจุบันเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งแม้จะสร้างความสะดวกสบาย แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำ การเสื่อมถอยทางคุณธรรม และความเครียดจากการแข่งขัน ที่เน้นวัตถุและความสำเร็จภายนอก ส่งผลให้ผู้คนละเลยการพัฒนาด้านจิตใจและจริยธรรม ก่อให้เกิดวิกฤตทางสังคมในวงกว้าง เพราะปัญหาเหล่านี้ มีรากฐานจากกิเลส ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ซึ่งเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง

และความทุกข์ การแก้ไขปัญหาจึงต้องเริ่มจากการพัฒนามนุษย์ให้มีศรัทธาควบคู่กับปัญญา เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องและไม่ตกอยู่ในความงมงาย ตามหลักกาลามสูตรเน้นให้ใช้เหตุผลและการไตร่ตรองก่อนเชื่อ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตในยุคข้อมูลข่าวสาร ในการใช้เทคโนโลยีอย่างขาดความพอดี จนนำไปสู่การเสพติดสื่อและบริโภคนิยม ตามหลัก “มัตตัญญุตา” เพื่อให้มนุษย์รู้จักประมาณในการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ดังนั้น การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต้องมุ่งพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อสร้างสังคมที่สมดุลและสงบสุข

การวิเคราะห์หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคม

หลักสัปปายะกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักสัปปายะเป็นแนวทางในการจัดปัจจัยแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพราะว่า สัปปายะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาตน ช่วยให้ความเจริญตั้งมั่นและไม่เสื่อมถอย (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม, 2557) เมื่อบุคคลมีที่อยู่อาศัยเหมาะสม มีอาหารที่เพียงพอ มีบุคคลแวดล้อมที่ดี และมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ย่อมส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่มุ่งให้มนุษย์พัฒนาตนเองผ่านการสร้างเหตุปัจจัยที่เหมาะสมต่อการเจริญกุศลธรรม

หลักสัปปายะกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต

อาวาสสัปปายะและอุตุสัปปายะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสถานที่สงบ มีเสียงรบกวนน้อย และเอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ เช่น ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้จิตใจสงบและเกิดสมาธิ พบว่า วัดที่จัดสภาพแวดล้อมตามหลักสัปปายะ 7 จะช่วยให้ผู้คนเกิดความสงบสุข และสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านอาคารสถานที่ การสัญจร สภาพอากาศ และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม, 2557) ในสังคมปัจจุบัน หลักสัปปายะสามารถประยุกต์ใช้กับการวางผังเมือง การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา สถานที่ทำงาน และชุมชน เพื่อสร้างพื้นที่ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและลดปัญหาทางสังคม

หลักสัปปายะกับการพัฒนาสุขภาวะทางกายและจิต

โภชนสัปปายะ อุตุสัปปายะ และอิริยาปถสัปปายะ เป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมสุขภาวะโดยตรงทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ การได้รับอาหารที่เหมาะสม สภาพอากาศที่พอเหมาะ และการมีอิริยาบถที่สอดคล้องกับสภาพร่างกาย ล้วนช่วยให้บุคคลมีสุขภาพดี เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับหลัก สัปปายะ จะสามารถพัฒนากายและใจให้เจริญก้าวหน้าได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดความสมดุลทางกายและจิตใจ (พระพรชาติ พุทฺธสโร, 2561) นอกจากนี้ ภัสสสัปปายะหรือการเสวนาที่เหมาะสม ยังช่วยลดความเครียด ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาสุขภาพจิต ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

หลักสัปปายะกับการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน

ปุคคลสัปปายะและภัสสสัปปายะมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม พระพุทธศาสนาเน้นการคบหากัลยาณมิตร และการสนทนาในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิต เพราะว่า ปุคคลสัปปายะ คือบุคคลที่มีศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นผู้เกื้อกูลต่อความเจริญของผู้อื่น ส่วนบุคคลที่ชักนำไปสู่ความประมาทจัดเป็นอสัปปายะ (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม, 2557, หน้า 63) ในระดับชุมชน หากสมาชิกในสังคมมีการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ มีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี และมีเครือข่ายกัลยาณมิตรที่เข้มแข็ง จะช่วยให้เกิดความสามัคคี ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

หลักสัปปายะกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

หลักสัปปายะมิได้มุ่งเฉพาะการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากเป็นการจัดการปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุล เพราะว่า องค์กรหรือชุมชนควรจัดการด้านสถานที่ บุคลากร อาหาร สภาพแวดล้อม และกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักสัปปายะ 7 เพื่อสร้างสันติสุข (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม, 2557) ที่ชี้ว่าหลักสัปปายะช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาและเกื้อกูลต่อชุมชนและสังคมโดยรวม ดังนั้น การพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี การดูแลสุขภาวะของประชาชน และการพัฒนาทุนมนุษย์ควบคู่กันไป ซึ่งล้วนสอดคล้องกับหลักสัปปายะทั้ง 7 ประการ (พระพรชาติ พุทฺธสโร (2561)

กล่าวสรุปได้ว่า หลักสัปปายะเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมในทุกมิติ ทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การส่งเสริมสุขภาวะทางกายและจิต การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน หลักธรรมดังกล่าวสะท้อนแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ผ่านการจัดการปัจจัยแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลและสังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมั่นคง

การประยุกต์ใช้หลักสัปปายะในการพัฒนาสังคมยุคปัจจุบัน

ด้านการศึกษา

หลักสัปปายะสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอาวาสสัปปายะ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ มีความสะอาด ปลอดภัย และเหมาะสมต่อการศึกษา ขณะที่ภัสสสัปปายะมุ่งเน้นการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ส่วนปุคคลสัปปายะเน้นบทบาทของครู อาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกัลยาณมิตรทางการศึกษา คอยให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน เพราะสถานศึกษาควรพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ให้สอดคล้องกับหลักสัปปายะ โดยส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอย่างเหมาะสม ดังเช่นผลการศึกษาที่พบว่าสำนักปฏิบัติธรรมมีการนำสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการอบรมและพัฒนาผู้เรียนตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่ อันเป็นปัจจัยที่ช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม), 2561)

ด้านชุมชนและสังคม

การพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักสัปปายะมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยอาศัยปุคคลสัปปายะเป็นพื้นฐานในการสร้างผู้นำชุมชนและสมาชิกที่มีคุณธรรม มีความ

รับผิดชอบต่อส่วนรวม และส่งเสริมภัสสสัปปายะผ่านการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคล นอกจากนี้ โคจร สัปปายะยังสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและการคมนาคมของชุมชนให้ประชาชนเข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้สะดวก ขณะที่อาวาสสัปปายะช่วยส่งเสริมการจัดพื้นที่สาธารณะและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์อันดี การบริหารจัดการองค์กรหรือวัดตามหลักสัปปายะ 7 สามารถสร้างความสงบสุขและความเป็นระเบียบในสังคมได้ โดยครอบคลุมทั้งด้านสถานที่ บุคลากร การสื่อสาร อาหาร และสภาพแวดล้อม (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์), 2557)

ด้านสุขภาพ

หลักสัปปายะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม ทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพทางสังคม โดยโภชนสัปปายะส่งเสริมการบริโภคอาหารที่เหมาะสมและมีคุณค่าทางโภชนาการ อุตุสัปปายะส่งเสริมการจัดสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ส่วนอิริยาปถสัปปายะส่งเสริมการเคลื่อนไหวร่างกายและการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล ดังนั้น ภัสสสัปปายะและปุคคลสัปปายะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งกำลังใจ ความอบอุ่น และการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งช่วยลดความเครียดและปัญหาสุขภาพจิตในสังคมปัจจุบันได้ ผลการศึกษาพบว่า เมื่อบุคคลอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับหลักสัปปายะ จะสามารถพัฒนากายและใจให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างเหมาะสม (พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม), 2561)

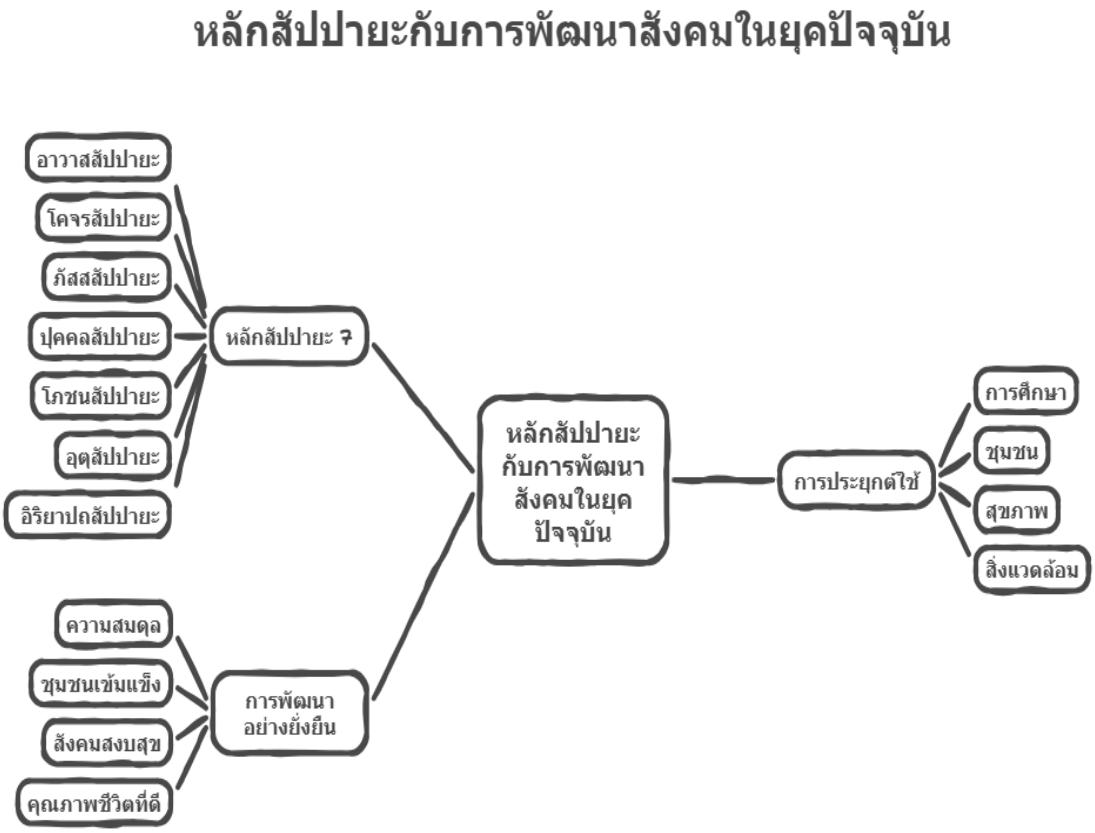
ด้านสิ่งแวดล้อม

หลักสัปปายะให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอาวาสสัปปายะและอุตุสัปปายะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ สีเขียว ความสะอาด และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในยุคปัจจุบันจึงควรมุ่งสร้างเมือง ชุมชน และสถานที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อทุกคน แนวคิดนี้ สอดคล้องกับการพัฒนาอารยสถาปัตย์และการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design) ที่มุ่งสร้างสิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมกัน (ประกาศ ปาวา ทองสว่าง, 2565, หน้า ง) นอกจากนี้ การวิจัยเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมยังพบว่าป่าไม้และธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สถานที่มีความร่มรื่นและเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน (พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม), 2561) ดังนั้น หลักสัปปายะจึงไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งด้านการศึกษา ชุมชนและสังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เกื้อกูล และเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมแห่งสันติสุขได้

กล่าวสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักสัปปายะในการพัฒนาสังคมยุคปัจจุบันสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมได้อย่างรอบด้าน โดยในด้านการศึกษา หลักสัปปายะช่วยส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ มีความปลอดภัย สะอาด และสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านชุมชนและสังคม หลักสัปปายะช่วยสร้างความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรม การสื่อสารที่ดี และการจัดพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านสุขภาพ หลักสัปปายะส่งเสริมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวม ทั้งการบริโภคอาหารที่เหมาะสม การมีสภาพแวดล้อมที่ดี การออกกำลังกาย และการได้รับกำลังใจจากบุคคลรอบข้าง ซึ่งช่วยพัฒนาทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม หลักสัปปายะเน้นการจัดการพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติให้

สะอาด ร่มรื่น และเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบเพื่อคนทั้งมวลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียม ดังนั้น หลักสัปปายะจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมยุคปัจจุบันให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ความสมดุล และความยั่งยืน อันนำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขได้นั้นเอง

องค์ความรู้

บทสรุป

หลักสัปปายะ 7 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการจัดปัจจัยแวดล้อมที่เหมาะสมและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ประกอบด้วย อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ ภัสสสัปปายะ ปุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ อุตุสัปปายะ และอิริยาปถสัปปายะ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ในสังคมยุคปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น หลักสัปปายะ 7 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการศึกษา ชุมชนและสังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคม พัฒนาสุขภาวะทางกายและจิตใจ ตลอดจนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ หลักสัปปายะยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ควบคู่กับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยให้ความสำคัญกับการสร้างปัจจัยเกื้อกูลที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีปัญญา และมี

ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง สังคมที่สงบสุข และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ดังนั้น หลักสัปปายะ 7 จึงมิใช่เพียงหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธที่มีคุณค่าและความเหมาะสมต่อการพัฒนาสังคมร่วมสมัย สามารถประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างมั่นคง สันติสุข และยั่งยืนในอนาคต

บรรณานุกรม

กันตยา เพิ่มผล. (2552). การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. สำนักพิมพ์วิภาษา.

ประกาศ ปาวา ทองสว่าง. (2565). การพัฒนาการจัดการอารยสถาปัตย์ตามนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวลของโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC). ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการ. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2532). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2541). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง..

_____. (2543). ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต): หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพรชาติ พุทฺธสโร (ภาคพรม). (2561). การศึกษาหลักสัปปายะที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสาจารย์. (2548). คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). ผู้แปล. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด.

พระมหาสนอง ปญฺญาวโร (ท้วมสมบูรณ์). (2568). การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างศรัทธาและปลูกปัญญาของวัดบางน้ำวน จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์). (2557). แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ 7: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2549). การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช.ตัวอย่างการอ้างอิงในเนื้อหา

Dunham, A. (1958). The outlook for community development. The Social Welfare Forum. Proceedings of the National Conference on Social Welfare.

Gant, G. F. (1979). Development administration: Concepts, goals, methods. The University of Wisconsin Press.

Batten, T. R. (1959). Community and their development. Oxford University Pre

การสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

AN INTEGRATIVE REVIEW OF THE ACTION RESEARCH PROCESS FOR DEVELOPING LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES IN STUDENT TEACHERS

ปุ่น ชมภูพระ
Pun Chomphuphra
ประภากร พาป้อ
Praphakorn Phapor
ปพิชญา พรหมกันธา
Paphitchaya Phromkantha
คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Faculty of Education and Human Development, Chaiyaphum Rajabhat University
Email: poon.192525@cpru.ac.th, phathanant.ph@cpru.ac.th, Paphichaya.ph@cpru.ac.th
วันที่รับบทความ (Received) : 16 มิถุนายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 มิถุนายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2) เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ และ 3) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงเอกสารแบบบูรณาการ (Integrative Review) ตามแนวทางของ Whittemore และ Knafl (2005) โดยสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูล ThaiJo และ ThaiLIS ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2569 (โดยสิ้นสุดการสืบค้นข้อมูลในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2569 เพื่อให้ครอบคลุมและแม่นยำตามขอบเขตเวลาที่กำหนด) คัดเลือกเอกสารฉบับเต็มที่มีคุณภาพจำนวน 42 เรื่อง เพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์ข้ามกรณี (Cross-case Synthesis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการฝึกประสบการณ์ที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) การเตรียมความพร้อมเชิงสมรรถนะ (2) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเกลียวงน (Spiral Action Research Cycle) (3) ระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยงแบบสามภาคีเครือข่าย (Tripartite Partnership) (4) การสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ และ (5) การประเมินผลตามสภาพจริง ความสำเร็จของรูปแบบขึ้นอยู่กับ 4 มิติปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล กระบวนการ บริบท และเครื่องมือ

2. ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวส่งผลให้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครูสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะด้านการวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท (ร้อยละ 92.86) และการนำผลไป

พัฒนาผู้เรียน (ร้อยละ 85.71) นอกจากนี้ยังพบผลลัพธ์ที่ไม่ได้คาดหมายคือ การเพิ่มความมั่นใจและลดความวิตกกังวลในการสอนของนักศึกษาครู

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญ ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรให้บูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาระบบรับรองทักษะ Coaching สำหรับครูพี่เลี้ยง และการปรับเปลี่ยนระบบการนิเทศสู่การนิเทศแบบพัฒนาศักยภาพ (Developmental Supervision)

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการ, การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู, สมรรถนะการจัดการเรียนรู้, การชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง, การสะท้อนคิด

Abstract

This research aimed to: (1) collect and analyse documents related to the student-teacher professional practicum model based on an action research process; (2) synthesise the components and developmental guidelines that enhance learning management competencies; and (3) propose policy recommendations. This study employed an integrative review methodology based on the framework proposed by Whittemore and Knafl (2005). Data were retrieved from the ThaiJo and ThaiLIS databases covering the years 2017–2026, with data retrieval completed in June 2026 to ensure comprehensive and accurate coverage of the specified timeframe. A total of 42 high-quality full-text documents were selected for content analysis and cross-case synthesis.

The findings revealed that:

1. An effective practicum model consists of five main components: competency-based preparation, Spiral Action Research Cycle**,** a tripartite partnership-based coaching and mentoring system, systematic reflective practice, and authentic assessment. The success of the model depends on four key dimensions: individual, process, contextual, and instrument-related factors. 2. The synthesis indicated that the model significantly enhanced student teachers' learning management competencies, particularly in the analysis of learners and learning contexts (92.86%) and the application of findings to learner development (85.71%). An unexpected outcome was an increase in teaching confidence and a reduction in teaching anxiety among student teachers. 3. Key policy recommendations include integrating action research into teacher education curricula, developing a coaching and mentoring skills certification system for mentor teachers, and shifting the supervision system towards Developmental Supervision**.**

Keywords: action research; student-teacher professional practicum; learning management competencies; coaching and mentoring; reflective practice

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (Disruption) ได้ท้าทายระบบการศึกษาทั่วโลกให้ต้องปรับตัวเพื่อผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ

องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD, 2019) ได้รายงานผ่านโครงการ TALIS ว่า คุณภาพของครูเป็นปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนมากที่สุดภายในโรงเรียน ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญนี้โดยกำหนดยุทธศาสตร์ชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมุ่งเน้นการขับเคลื่อนประเทศด้วยนวัตกรรม กุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จคือ "ครู" ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) โดยเฉพาะในขั้นตอน "การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู" (Teacher Practicum) ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สุด (Critical Period) ที่นักศึกษาครูจะได้เปลี่ยนผ่านจากบทบาทผู้เรียนไปสู่การเป็นผู้ประกอบวิชาชีพจริง

สภาพปัจจุบันของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูยังพบข้อจำกัดที่สำคัญ กล่าวคือ นักศึกษาครูจำนวนมากยังขาดทักษะในการแก้ปัญหาหน้างานจริง (Real-world Problem Solving) และกระบวนการนิเทศก์ส่วนใหญ่ยังเน้นการประเมินผลเพื่อตัดสิน (Evaluative Supervision) มากกว่าการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง (Developmental Supervision) สิ่งนี้นำไปสู่ช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ (Theory-Practice Gap) เพื่อให้การฝึกประสบการณ์มีประสิทธิภาพ แนวคิด "กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ" (Action Research) จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะ ควบคู่ไปกับกลยุทธ์ "การสอนงานโดยใช้กระบวนการการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง" (Coaching and Mentoring) ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาครูเกิดการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) ตามแนวคิดของ Schön (1983)

แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่กล่าวถึงการพัฒนาครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แต่ยังขาดการรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างเป็น "รูปแบบ" หรือ "แนวทางปฏิบัติที่ดี" (Best Practice) ที่สถาบันการผลิตครูสามารถนำไปปรับใช้ได้ทันที การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญและจำเป็นในการทำ "การสังเคราะห์เอกสาร" (Documentary Synthesis) เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ตกผลึก สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานักศึกษาครู และเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการผลิตครูต่อไป

ดังนั้น "การสังเคราะห์เอกสารแบบบูรณาการ" (Integrative Review) ตามแนวทางของ Whittemore และ Knafl (2005) จึงเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมและมีความจำเป็นสำหรับการศึกษาเรื่องนี้ เพื่อตกผลึกองค์ความรู้ใหม่จากฐานข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากได้อย่างครอบคลุมและน่าเชื่อถือ โดยไม่ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการพัฒนานักศึกษาครูต่อไป

คำถามการวิจัย

1.เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัย
เชิงปฏิบัติการ มีแนวคิด ทฤษฎี และองค์ประกอบสำคัญอะไรบ้าง ?

2.ผลการสังเคราะห์เอกสารให้ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครู เป็นอย่างไร ?

3.ข้อสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากผลการสังเคราะห์เอกสารมีอะไรบ้าง ?

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

2. เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครู

3. เพื่อนำเสนอข้อสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากผลการสังเคราะห์เอกสาร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้ได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อระบุช่องว่างขององค์ความรู้ (Knowledge Gap) ที่การวิจัยครั้งนี้จะเข้ามาเติมเต็ม โดยจำแนกประเด็นสำคัญออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. บริบทและความท้าทายของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูถือเป็นช่วงเวลาวิกฤต (Critical Period) ในการเปลี่ยนผ่านจากบทบาทนักศึกษาสู่การเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ (ประวิต เอราวรรณ์, 2563) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นถึงปัญหา "ช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ" (Theory-Practice Gap) เนื่องจากระบบการนิเทศแบบดั้งเดิมมักเน้นการประเมินเพื่อตัดสิน (Evaluative Supervision) มากกว่าการนิเทศเพื่อพัฒนา (Developmental Supervision) (กฤษ ณพงศ์ กีรติกร, 2561; Darling-Hammond, 2017) สิ่งนี้ส่งผลให้นักศึกษาครูขาดทักษะในการแก้ปัญหาหน้างานจริงและไม่สามารถพัฒนา "สมรรถนะการจัดการเรียนรู้" (Learning Management Competency) ได้อย่างครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้เรียน การออกแบบการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และการนำผลไปพัฒนา ตามกรอบแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2560)

2. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการสะท้อนคิดในฐานะกลไกการพัฒนาวิชาชีพ เพื่อปิดช่องว่างดังกล่าว แนวคิด "กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ" (Action Research) จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning by Doing) วงจรเกลียว (Spiral Cycle) ของ Kemmis, McTaggart และ Nixon (2014) ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกต (Observe) และการสะท้อนผล (Reflect) ช่วยให้นักศึกษาครูเปลี่ยนสถานะจาก "ผู้ถูกประเมิน" เป็น "ผู้พัฒนาตนเอง" (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2560) โดยหัวใจสำคัญของกระบวนการนี้คือ "การปฏิบัติที่สะท้อนคิด" (Reflective Practice) ตามแนวคิดของ Schön (1983) ซึ่งแบ่งเป็นการสะท้อนคิดระหว่างการปฏิบัติ (Reflection-in-action) และหลังการปฏิบัติ (Reflection-on-action) การใช้อุปกรณ์ช่วยสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น Gibbs' Reflective Cycle หรือ Post-lesson Reflection Log ได้รับการยืนยันจาก สมบัติ ท้ายเรือคำ (2561) ว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ทักษะการแก้ปัญหาในชั้นเรียนพัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

3. บทบาทของระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) ความสำเร็จของวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการขึ้นอยู่กับคุณภาพของการสนับสนุนจากภายนอก งานวิจัยของ ชาริณี ตรีวรัญญู (2561) และ ทิศนา แขมมณี (2560) ยืนยันตรงกันว่า การเปลี่ยนบทบาทของครูพี่เลี้ยงและอาจารย์นิเทศก์จาก "ผู้จับผิด" เป็น "โค้ช" (Coach) โดยใช้โมเดลการชี้แนะ เช่น GROW Model

(Whitmore, 2009) จะช่วยสร้างความปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety) ทำให้นักศึกษาครูกล้าทดลองสอน กล้าล้มเหลว และเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงการสอนในวงจรถัดไปอย่างแท้จริง

4. ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) และความจำเป็นของการสังเคราะห์เอกสาร จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (เช่น ศิริพรรณ ศรัทธาผล, 2566; รวมศักดิ์ เจียมศักดิ์, 2563; และงานวิจัยในฐานข้อมูล ThaiJo/ThaiLIS) พบว่า แม้จะมีหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันประสิทธิภาพของการบูรณาการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับการชี้แนะและการสะท้อนคิด แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมีขอบเขตจำกัดเฉพาะบริบท (Context-specific) เช่น ศึกษาในสาขาวิชาเดียว หรือในสถาบันอุดมศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น ยังขาดการรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างเป็นระบบ (Systematic Synthesis) เพื่อตกผลึกเป็น "องค์ประกอบของรูปแบบ" และ "แนวทางปฏิบัติที่ดี" (Best Practices) ในภาพรวมที่สามารถนำไปใช้อ้างอิงเชิงนโยบายหรือปรับใช้ได้ในวงกว้าง การวิจัยครั้งนี้จึงใช้ระเบียบวิธี "การทบทวนวรรณกรรมแบบบูรณาการ" (Integrative Review) ตามแนวทางของ Whittemore และ Knafl (2005) และ สมศักดิ์ ภูมิกอง (2563) เพื่อลดอคติจากการศึกษาในบริบทเดียว และสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์ข้ามกรณี (Cross-case Analysis)

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาสังเคราะห์และกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. การกำหนดตัวแปรและกระบวนการ (Process & Variables) ผู้วิจัยนำแนวคิด วงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเกลียววน (Kemmis, McTaggart, & Nixon, 2014) มาเป็นแกนหลักของตัวแปรต้น ควบคู่กับกลไกสนับสนุนคือ ระบบการชี้แนะแบบ GROW Model (Whitmore, 2009) และเครื่องมือการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ (Schön, 1983; Gibbs' Cycle) เพื่อใช้เป็นตัวกรองในการคัดเลือกและวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ

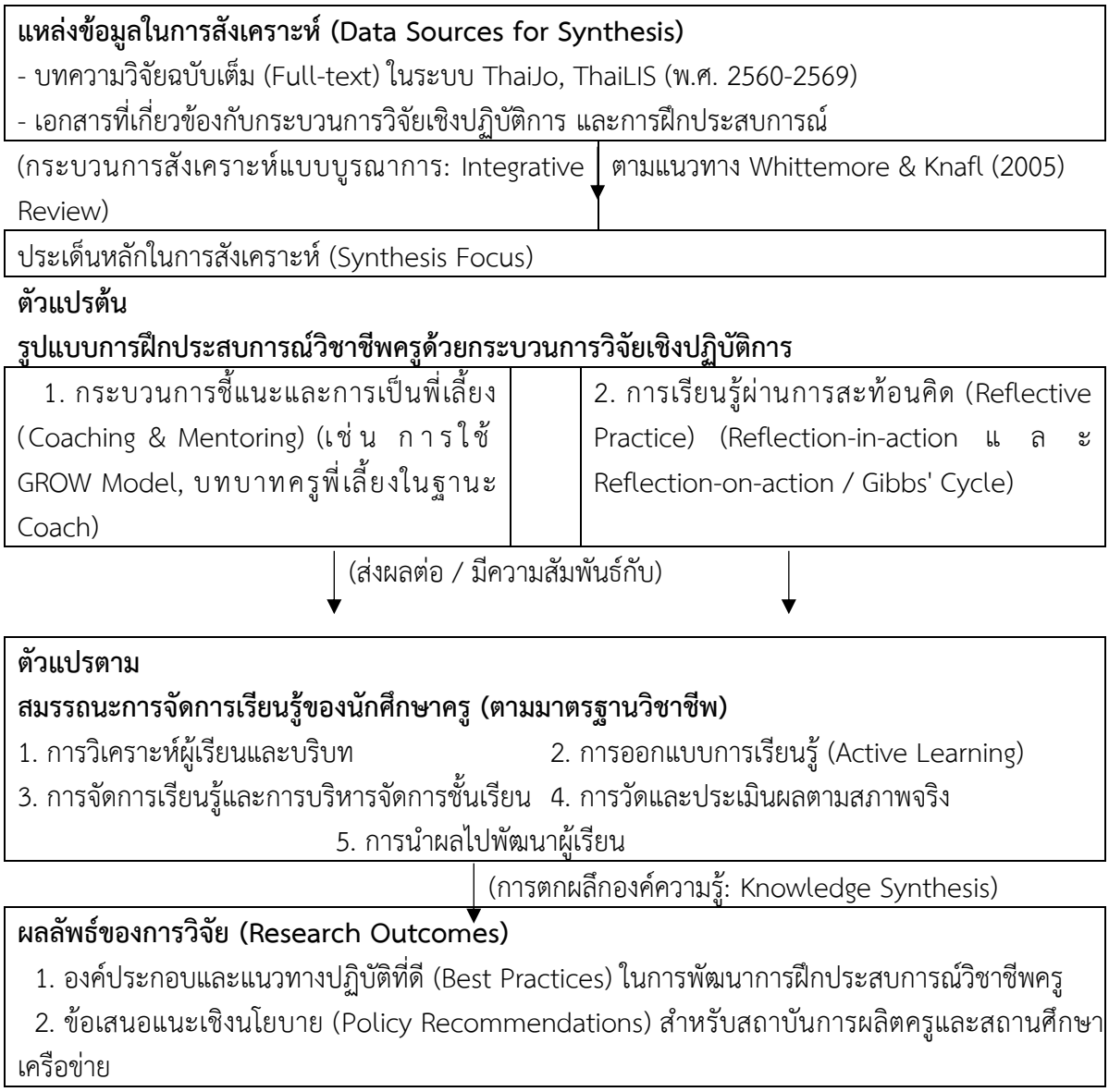
2. การกำหนดเกณฑ์การวัดผล (Outcome Measurement) ผู้วิจัยนำกรอบ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ 5 ด้าน ของ ทิศนา แขมมณี (2560) มาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน (Criteria) ในการประเมินและสังเคราะห์ว่ารูปแบบการฝึกประสบการณ์ที่ปรากฏในเอกสารแต่ละเรื่อง ส่งผลต่อพัฒนาการของนักศึกษาครูในด้านใดบ้าง และในระดับใด

3. การเติมเต็มช่องว่างของความรู้ (Filling the Knowledge Gap) ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธี Integrative Review (Whittemore & Knafl, 2005) มาประยุกต์ใช้จริง เพื่อรวบรวมงานวิจัยที่กระจัดกระจาย(จากหัวข้อที่ 1-3) มาวิเคราะห์หาจุดร่วม (Themes) และสังเคราะห์ข้ามกรณี (Cross-case Synthesis) จนได้ข้อสรุปที่เป็น "องค์ความรู้ใหม่" ในรูปแบบขององค์ประกอบรูปแบบ ปัจจัยความสำเร็จ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นสิ่งที่งานวิจัยเดี่ยวก่อนหน้านี้ยังไม่สามารถให้คำตอบในภาพรวมได้

การเชื่อมโยงทฤษฎีดังกล่าวทำให้การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่เป็นการสรุปย่อวรรณกรรม แต่เป็นการสร้างกรอบแนวคิดเชิงระบบ (Systemic Conceptual Framework) ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง "กระบวนการฝึกประสบการณ์ผ่านวิจัยเชิงปฏิบัติการ" กับ "การยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้" ได้อย่างมีน้ำหนักทางวิชาการและน่าเชื่อถือ

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า หากกระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูถูกออกแบบโดยประยุกต์ใช้ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นแกนหลัก โดยมี กระบวนการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง

เป็นกลไกสนับสนุน และใช้ การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้สูงขึ้น ครบถ้วนตามมาตรฐานวิชาชีพ และสามารถลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครู

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสารจากฐานข้อมูลวิชาการ เช่น ThaiLIS, ThaiJo และวารสารวิชาการที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2560–2569

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บทความวิจัยฉบับเต็ม (Full-text) ในวารสารออนไลน์ระบบ ThaiJo ที่เป็นภาษาไทย จำนวน 42 เรื่อง ซึ่งผ่านการคัดกรองตามเกณฑ์คุณภาพ (Inclusion/Exclusion Criteria) แบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ตัวแปรและระเบียบวิธีวิจัย

ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ประกอบด้วย Coaching and Mentoring, Reflective Practice)

ตัวแปรตาม คือ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครู

ระเบียบวิธีวิจัย คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เอกสารแบบบูรณาการ (Integrative Review) ตามแนวทางของ Whittemore และ Knafl (2005)

ผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์เอกสารฉบับเต็มจำนวน 42 เรื่อง ที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2560–2569 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปความถี่และร้อยละของเอกสารที่สนับสนุนสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้าน และผลลัพธ์ ที่ไม่ได้คาดหมาย

สมรรถนะ/ผลลัพธ์	**จำนวนเอกสารที่สนับสนุน (เรื่อง)**	**ร้อยละ**
ด้านที่ 1 การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท	39	92.86
ด้านที่ 2 การนำผลไปพัฒนาผู้เรียน	36	85.71
ด้านที่ 3 การออกแบบการเรียนรู้ (Active Learning)	37	88.10
ด้านที่ 4 การจัดการเรียนรู้และการบริหารชั้นเรียน	35	83.33
ด้านที่ 5 การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง	32	76.19
ผลลัพธ์ที่ไม่ได้คาดหมาย: ความมั่นใจในการสอนเพิ่มขึ้น และความวิตกกังวลลดลง	26	61.90
รวมเอกสารที่วิเคราะห์	**42**	**100.00**

1. องค์ประกอบของรูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยพบองค์ประกอบหลัก 5 ประการที่ปรากฏซ้ำอย่างสอดคล้องกัน ได้แก่

1.1 องค์ประกอบที่ 1 การเตรียมความพร้อมเชิงสมรรถนะ (Competency-Based Preparation) เอกสารร้อยละ 85.71 (36 เรื่อง) ระบุว่าการอบรมเรื่องกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทักษะการสังเกตชั้นเรียน และความเข้าใจเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นปัจจัยสำคัญก่อนออกฝึก

1.2 องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเกลียวงวน (Spiral Action Research Cycle) เอกสารร้อยละ 100 (42 เรื่อง) ยืนยันการใช้วงจรของ Kemmis, McTaggart และ Nixon (2014) โดยมีการหมุนวนอย่างน้อย 2–3 วงจรตลอดระยะเวลาการฝึกสอน

1.3 องค์ประกอบที่ 3 ระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring System) เอกสารร้อยละ 90.48 (38 เรื่อง) ระบุถึงบทบาทของ "สามภาคีเครือข่าย" (อาจารย์นิเทศก์, ครูพี่เลี้ยง, เพื่อนนักศึกษา) โดยใช้โมเดล GROW Model เป็นกรอบในการชี้แนะ

1.4 องค์ประกอบที่ 4 การสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Reflective Practice) เอกสารร้อยละ 78.57 (33 เรื่อง) ใช้เครื่องมือสะท้อนคิดที่เป็นระบบ เช่น Gibbs' Reflective Cycle และ Portfolio ครอบคลุมทั้ง Reflection-in-action และ Reflection-on-action

1.5 องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลตามสภาพจริงและการนำผลไปพัฒนา (Authentic Assessment and Utilization) เอกสารร้อยละ 71.43 (30 เรื่อง) เน้นการวัดผลที่หลากหลาย และการนำผลไปปรับปรุงแผนการสอนในวงจรถัดไป

2. ปัจจัยความสำเร็จ (Success Factors) การวิเคราะห์เชิงธีมจำแนกปัจจัยความสำเร็จออกเป็น 4 มิติ ได้แก่

2.1 มิติที่ 1 ปัจจัยด้านบุคคล นักศึกษาครูมีเจตคติที่ดี, ครูพี่เลี้ยงมีทักษะ Coaching และการฟังอย่างตั้งใจ, อาจารย์นิเทศก์ทำหน้าที่เป็น Facilitator

2.2 มิติที่ 2 ปัจจัยด้านกระบวนการ มีโครงสร้างวงจรวิจัยที่ชัดเจน, มีการสะท้อนคิดหลังการสอนทุกครั้ง, และการทำงานเป็นทีมแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC)

2.3 มิติที่ 3 ปัจจัยด้านบริบท สถานศึกษาเครือข่ายให้ความร่วมมือ, มหาวิทยาลัยมีนโยบายสนับสนุนที่ชัดเจน, และมีความปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety)

2.4 มิติที่ 4 ปัจจัยด้านเครื่องมือ การใช้แบบบันทึกหลังการสอนที่มีโครงสร้าง, การมี Rubric การประเมินสมรรถนะที่ชัดเจน, และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุน

3. ผลต่อสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครู ผลการสังเคราะห์พบว่าสมรรถนะทั้ง 5 ด้านของนักศึกษาครูมีระดับพัฒนาการสูงขึ้น ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 1 โดยสามารถสรุปเป็นข้อความบรรยายได้ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท สูงขึ้นอย่างชัดเจน (สนับสนุนโดยเอกสารร้อยละ 92.86)

3.2 การนำผลไปพัฒนาผู้เรียน สูงขึ้นอย่างชัดเจน (สนับสนุนโดยเอกสารร้อยละ 85.71)

3.3 การออกแบบการเรียนรู้ (Active Learning) สูงขึ้นอย่างชัดเจน (ร้อยละ 88.10)

3.4 การจัดการเรียนรู้และการบริหารชั้นเรียน สูงขึ้นปานกลางถึงสูง (ร้อยละ 83.33)

3.5 การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง สูงขึ้นปานกลาง (ร้อยละ 76.19)

ผลลัพธ์ที่ไม่ได้คาดหมาย เอกสารร้อยละ 61.90 รายงานว่านักศึกษาครูมี "ความมั่นใจในการสอน" และ "ลดความวิตกกังวล" เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลข้างเคียงเชิงบวกของการมีระบบ Coaching ที่เข้มแข็ง

อภิปรายผล

ผลการสังเคราะห์เอกสารในครั้งนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันสมมติฐานการวิจัย แต่ยังได้ขยายความและเชื่อมโยงแนวคิดทางวิชาการที่สำคัญอย่างเป็นระบบ โดยสามารถอภิปรายผลตามประเด็นหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยได้ 3 ประการ ดังนี้

1. ประสิทธิผลของแบบจำลองการฝึกประสบการณ์แบบบูรณาการ (IARP Model) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการฝึกประสบการณ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ได้แก่ การเตรียมความพร้อมเชิงสมรรถนะ, วงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเกลียวงวน, ระบบการชี้แนะแบบสามภาคี, การสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ และการประเมินตามสภาพจริง ผลการค้นพบนี้สอดคล้องและขยายความแนวคิดของ Kemmis, McTaggart และ Nixon (2014) ที่เน้นย้ำว่าการพัฒนาวิชาชีพมิใช่กระบวนการเชิงเส้นตรง (Linear Process) แต่เป็นวงจรต่อเนื่องที่เอื้อให้เกิดการปรับปรุงอย่างทันท่วงที นอกจากนี้ การมีระบบพี่เลี้ยงแบบสามภาคียังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข (2560) ที่ยืนยันว่าการทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ช่วยสร้าง "พื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ" (Psychological Safety) ทำให้นักศึกษาครูกล้าที่จะทดลองสอนและเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยไม่รู้สึกถูกจับผิด ซึ่งเมื่อผนวกกับเครื่องมือสะท้อนคิดที่มีโครงสร้าง (เช่น Gibbs' Reflective Cycle หรือ Post-lesson Reflection Log) จะช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาในชั้นเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเทียบกับการเขียนบันทึกแบบอิสระ (สมบัติ ท้ายเรือคำ, 2561)

2. กลไกการปิดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติและการยกระดับสมรรถนะ ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การบูรณาการกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) เข้ากับระบบการชี้แนะ (Coaching) ส่งผลให้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครูสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านการวิเคราะห์ผู้เรียน (ร้อยละ 92.86) และการนำผลไปพัฒนา (ร้อยละ 85.71) ความสำเร็จนี้เกิดจากกลไกที่บังคับให้ผู้เรียนต้องเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์และตัดสินใจบนฐานข้อมูลจริงแทนการใช้เพียงสัญชาตญาณ ผลการวิจัยนี้สนับสนุนแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2560) ที่ระบุว่ากระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็น "กลไกสำคัญ" ในการปิดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ (Theory-Practice Gap) สอดคล้องกับแนวคิด "Praxis" ของ Darling-Hammond (2017) ที่เน้นว่าการบูรณาการความรู้ทางทฤษฎีกับภาคปฏิบัติอย่างมีระบบคือหัวใจของการผลิตครูที่มีคุณภาพ ยิ่งไปกว่านั้น ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาริณี ตรีวรัญญู (2561) และสุวิมล ว่องวาณิช (2562) ที่พบว่า การนิเทศแบบพัฒนาศักยภาพ (Developmental Supervision) ที่เน้นการตั้งคำถามและการสะท้อนคิด ช่วยให้นักศึกษาครูสามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล (Differentiated Instruction) และพัฒนาทักษะการวัดประเมินผลตามสภาพจริงได้ดีกว่าการนิเทศแบบดั้งเดิม

3. นัยสำคัญเชิงนโยบายและระบบนิเวศแห่งการสนับสนุน (Supportive Ecosystem) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของรูปแบบนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพยายามของนักศึกษาครูเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนในระดับโครงสร้าง ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ในระดับสากลและระดับชาติหลายประการ ประการแรก สอดคล้องกับรายงานของ OECD (2019) ผ่านโครงการ TALIS ที่ระบุว่าครูที่ทำงานในวัฒนธรรมความร่วมมือ (Collaborative Culture) จะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนสูงกว่า ดังนั้น นโยบายระดับชาติจึงควรสนับสนุนการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียนเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม ประการที่สอง สอดคล้องกับแนวคิดของกฤษ ณพงศ์ กีรติกร (2561) ที่เน้นย้ำว่าการฝึกประสบการณ์ต้องมีโครงสร้างชัดเจน (Structured Practicum) นโยบายจึงต้องกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาปรับลดภาระงานธุรการและจัดสรรเวลาให้เพียงพอสำหรับการทำวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างน้อย 2-3 วงจร รวมถึงการเปิดโอกาสให้มีการสอนซ้ำ (Re-teaching) เพื่อการพัฒนา ประการสุดท้าย สอดคล้องกับทิศทางยุทธศาสตร์การผลิตครูของ ประวิต

เอราวรรณ์ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าปัญหาหลักคือ "ความไม่ต่อเนื่อง" ระหว่างสิ่งที่เรียนในมหาวิทยาลัยกับสภาพจริงในโรงเรียน ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการสร้างระบบ "ครูพี่เลี้ยงมืออาชีพ" (Professional Mentor Teacher) ที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรองทักษะการ Coaching อย่างเป็นทางการ เพื่อให้การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ

การสังเคราะห์เอกสารจำนวน 42 เรื่อง พบว่ารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือรูปแบบที่บูรณาการ "5 องค์ประกอบหลัก" (การเตรียมความพร้อม, วงจร AR, ระบบ Coaching แบบสามภาคี, การสะท้อนคิด, การประเมินตามสภาพจริง) ควบคู่ไปกับ "4 มิติปัจจัยความสำเร็จ" (บุคคล, กระบวนการ, บริบท, เครื่องมือ) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้านของนักศึกษาครูสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะด้านการวิเคราะห์ผู้เรียนและการนำผลไปพัฒนา ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรให้บูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาระบบรับรองทักษะ Coaching สำหรับครูพี่เลี้ยง การปรับเปลี่ยนระบบการนิเทศสู่ Developmental Supervision การสร้าง PLC ระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียน การกำหนดมาตรฐานเครื่องมือสะท้อนคิดที่เป็นเอกภาพ และการสนับสนุนงบประมาณและเวลาอย่างเพียงพอ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ตกผลึกเป็น "องค์ความรู้ใหม่" ในรูปแบบของกรอบแนวคิดเชิงระบบ (Systemic Conceptual Framework) ที่เรียกว่า "โมเดลการพัฒนาสมรรถนะครูผ่านวงจร AR และ Coaching แบบบูรณาการ (Integrated AR-Coaching Competency Model)" ซึ่งสามารถอธิบายและจัดทำ Mapping ได้ดังนี้

ปัจจัยสนับสนุน 4 มิติ : บุคคล, กระบวนการ, บริบท, เครื่องมือ

↓ (สนับสนุนและเอื้ออำนวย)

แกนกลางกระบวนการ: ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ (PLC Ecosystem)

→ 1. การเตรียมความพร้อมเชิงสมรรถนะ
→ 2. วงจร Spiral Action Research (Plan-Act-Observe-Reflect) × 2-3 รอบ
→ 3. ระบบ Coaching & Mentoring แบบสามภาคี (GROW Model)
→ 4. การสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ (Structured Reflection Tools)
→ 5. การประเมินผลตามสภาพจริงและนำผลไปพัฒนา (Authentic Assessment)

↓ (ส่งผลโดยตรง)

[ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (Outcomes)]

→ **ผลลัพธ์หลัก** สมรรถนะการจัดการเรียนรู้สูงขึ้น 5 ด้าน (วิเคราะห์ผู้เรียน, ออกแบบการเรียนรู้, จัดการเรียนรู้, วัดประเมินผล, นำผลไปพัฒนา)

→ **ผลลัพธ์รอง (Unexpected)** ความมั่นใจในการสอนเพิ่มขึ้น, ความวิตกกังวลลดลง, เกิดความเป็นมืออาชีพ (Professionalism)

แผนภาพที่ 2 แนวคิด (Conceptual Mapping Description)

โมเดลนี้ไม่ได้มองกระบวนการฝึกประสบการณ์เป็นเพียง "รายวิชา" หรือ "การไปฝึกงาน" แต่เป็น "ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)" องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า การจะพัฒนาสมรรถนะครูไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวนักศึกษาครูเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ "คุณภาพของปฏิสัมพันธ์" ระหว่างวงจรวิจัยกับการชี้แนะ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการสังเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยได้จำแนกข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญออกเป็น 6 ประเด็นหลัก โดยจัดหมวดหมู่เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ระดับนโยบายและหลักสูตร (Policy and Curriculum Level)

1.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้บูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สถาบันอุดมศึกษาควรปรับโครงสร้างหลักสูตรครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ โดยกำหนดให้รายวิชาการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิชาแกนที่เชื่อมโยงกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูอย่างชัดเจน เพื่อให้นักศึกษาครูสามารถนำกระบวนการวิจัยไปใช้แก้ปัญหาในชั้นเรียนจริงได้อย่างเป็นระบบ

1.2 การพัฒนาระบบรับรองทักษะ Coaching สำหรับครูพี่เลี้ยง คุรุสภาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ควรจัดให้มีระบบรับรองสมรรถนะการชี้แนะ (Coaching Certification) สำหรับครูพี่เลี้ยงในโรงเรียนเครือข่าย โดยใช้โมเดล GROW Model หรือแนวทางที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล เพื่อให้การนิเทศมีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ

1.3 การปรับเปลี่ยนระบบการนิเทศสู่การนิเทศแบบพัฒนาศักยภาพ (Developmental Supervision) สถาบันผลิตครูควรยกเลิกหรือลดการนิเทศแบบประเมินเพื่อตัดสิน (Evaluative Supervision) และหันมาใช้การนิเทศแบบพัฒนาศักยภาพที่เน้นการตั้งคำถาม การสะท้อนคิด และการร่วมวางแผนพัฒนาการสอนกับนักศึกษาครูอย่างต่อเนื่อง

2. ระดับปฏิบัติการและสถานศึกษา (Operational and School Level)

2.1 การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ร่วมกับโรงเรียนเครือข่าย มหาวิทยาลัยและโรงเรียนเครือข่ายควรจัดตั้งคณะทำงานร่วม (Joint Working Group) เพื่อออกแบบและดำเนินการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบบูรณาการ โดยมีการประชุม PLC อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อติดตามความก้าวหน้าและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.2 การจัดสรรงบประมาณและเวลาอย่างเพียงพอ สถาบันอุดมศึกษาควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนของนักศึกษาครู รวมถึงปรับลดภาระงานธุรการและจัดสรรเวลาให้เพียงพอสำหรับการทำวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างน้อย 2-3 วงจรตลอดระยะเวลาการฝึกสอน

2.3 การกำหนดมาตรฐานเครื่องมือสะท้อนคิดที่เป็นเอกภาพ สถาบันผลิตครูควรพัฒนาและใช้เครื่องมือสะท้อนคิดมาตรฐานเดียวกัน (เช่น Gibbs' Reflective Cycle, Post-lesson Reflection Log) เพื่อให้สามารถประเมินและเปรียบเทียบพัฒนาการของนักศึกษาครูได้อย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือ

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพอื่น ๆ

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ในบริบทของสถาบันผลิตครูกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาท

สำคัญในการผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและมีบริบทเฉพาะที่แตกต่างจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ การศึกษาในบริบทนี้จะช่วยให้ได้แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพจริงของโรงเรียนในชุมชนและพื้นที่ห่างไกลมากขึ้น

บรรณานุกรม

ชาริณี ตรีวรัญญู. (2561). รูปแบบการนิเทศแบบพัฒนาศักยภาพสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 46(2), 78-95.

ทิศนา แขมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 21). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คุรุสภา. (2562). มาตรฐานวิชาชีพครู. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

ประวิต เอราวรรณ์. (2563). การผลิตและพัฒนาครู: ทิศทางและยุทธศาสตร์. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข. (2560). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน: หลักการและแนวปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ท้ายเรือคำ. (2561). การพัฒนาวิชาชีพครูในยุคปฏิรูปการศึกษา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (พิมพ์ครั้งที่ 19). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice? European Journal of Teacher Education, 40(3), 291–309. https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399

Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). The action research planner: Doing critical participatory action research. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-4560-67-2

OECD. (2019). TALIS 2018 results (Volume I): Teachers and school leaders as lifelong learners. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. Basic Books.

Whitmore, J. (2009). Coaching for performance: The principles and practice of coaching and leadership (4th ed.). Nicholas Brealey Publishing.

Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: Updated methodology. Journal of Advanced Nursing, 52(5), 546-553. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x.

แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล : สังเคราะห์การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) บนฐานประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

SOCIAL STUDIES LEARNING APPROACHES FOR FOSTERING DEMOCRATIC CITIZENSHIP IN THE DIGITAL AGE: A SYNTHESIS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) APPLICATIONS BASED ON DELIBERATIVE DEMOCRACY

ธานี ถังทอง
Thanee Thungthong
ประเสริฐศักดิ์ มีหมู่
Prasertsak Meemoo
ธนาวิทย์ กางการ
Thanawit Kangkan
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Chaiyaphum Rajabhat University
E-mail Thanee.tu@gmail.com, Prasertsakmeemoo@gmail.com,
Thanawit.Kan@hotmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 26 มิถุนายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 มิถุนายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้ส่งผลต่อการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการมีส่วนร่วมทางสังคมของประชาชนอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในสังคมดิจิทัล บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและอธิบายแนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลบนฐานของแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) และแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)

บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาและสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ความเป็นพลเมืองดิจิทัล และการเรียนรู้พลเมืองที่มีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุน เพื่อนำมาพัฒนาเป็นกรอบการวิเคราะห์สำหรับครู อาจารย์ หรือบุคลากรทางการศึกษา ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจ ผลการสังเคราะห์พบว่า ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลประกอบด้วยสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) การรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ (Civic Information Literacy) (2) การใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย (Democratic Reasoning) (3) การสื่อสารและการอภิปรายอย่าง

สร้างสรรค์ (Deliberative Communication) (4) การมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะ (Civic Participation) และ (5) การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible AI Citizenship) นอกจากนี้ ผู้เขียนได้สังเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเรียนรู้พลเมืองประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลสาธารณะ การสะท้อนคิดบนพื้นฐานของหลักฐาน การอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ การสร้างข้อเสนอและการมีส่วนร่วมเพื่อสาธารณะ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิด DCAI Framework (Democratic Citizenship in the Age of AI Framework) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล ซึ่งข้อค้นพบสำคัญของแนวคิดนี้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในปรับเปลี่ยนแนวทางการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยจากศึกษาแบบดั้งเดิม สู่การส่งเสริมการสอนที่เท่าทันเทคโนโลยีขั้นสูงอันจะช่วยขับเคลื่อนคุณภาพของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล; ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ; ความเป็นพลเมืองดิจิทัล; ปัญญาประดิษฐ์; การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา

Abstract

The rapid development of digital technology and artificial intelligence (AI) has had a widespread impact on communication, access to information, and citizens' social participation. At the same time, these developments have posed significant challenges to the development of democratic citizenship in a digital society. This article aims to synthesise relevant concepts and propose approaches for applying artificial intelligence to enhance democratic citizenship in the digital age, based on the concepts of deliberative democracy and digital citizenship. This article employs a documentary research approach combined with document synthesis. Relevant documents, concepts, theories, and academic literature concerning deliberative democracy, digital citizenship, and AI-supported civic learning were reviewed and synthesised. The synthesised findings were used to develop an analytical framework for teachers, lecturers, and educational personnel to support social studies learning management aimed at fostering democratic citizenship among students and other interested individuals. The findings indicate that democratic citizenship in the digital age comprises five key competencies: (1) civic information literacy; (2) democratic reasoning; (3) deliberative communication; (4) civic participation; and (5) responsible AI citizenship. Furthermore, the article synthesised approaches for applying artificial intelligence to democratic citizenship learning, consisting of five key processes: searching for and analysing public information, evidence-based reflection, constructive discussion and exchange of ideas, developing proposals for public participation, and the responsible use of artificial intelligence. These processes are integrated into the **DCAI Framework (Democratic Citizenship in the Age**

of AI Framework), which serves as a guideline for social studies learning management to promote democratic citizenship in the digital age.

The key findings of the proposed framework provide an important basis for transforming traditional civic education into technology-informed teaching practices that keep pace with advances in digital technologies. Such transformation can contribute to strengthening democratic citizenship and enhancing the quality of democratic society in the digital age.

Keywords: democratic citizenship in the digital age; deliberative democracy; digital citizenship; artificial intelligence; social studies learning.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้ส่งผลต่อการสื่อสาร การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองของประชาชนอย่างกว้างขวาง (OECD, 2023) แม้ว่าสังคมดิจิทัลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อระบอบประชาธิปไตย เช่น ข่าวปลอม การบิดเบือนข้อมูล การสร้างห้องสนทนาแสดงความเห็นและสะท้อนความคิด ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมของพลเมืองในพื้นที่สาธารณะ (Council of Europe, 2019) ภายใต้บริบทดังกล่าว ความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 จึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการรับรู้สิทธิ หน้าที่ และการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมถึงความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล การใช้เหตุผลบนพื้นฐานของหลักฐาน การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ (Choi, 2016) โดยเฉพาะในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทในการผลิตและเผยแพร่ข้อมูล ภายใต้บริบทดังกล่าวจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงตนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย (DiPaola et al., 2024)

สำหรับบริบทประเทศไทย ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) แต่การจัดการเรียนรู้ด้านพลเมืองส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และระบบการเมือง ขณะที่สมรรถนะด้านการคิดเชิงวิพากษ์ การประเมินข้อมูล และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะยังได้รับการส่งเสริมอย่างจำกัด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559)

ที่ผ่านมา การพัฒนาความเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลมักมุ่งเน้นการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ การใช้สารสนเทศในเชิงเทคนิค และการมีส่วนร่วม (นันทิยา ดวงภุมเมศ และนิธิดา แสงสิงแก้ว, 2563) แม้แนวทางดังกล่าวจะช่วยพัฒนาความรู้และความตระหนักของผู้เรียน แต่ยังขาดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการใช้ข้อมูล การใช้เหตุผล และการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและหลักฐานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนต้องเผชิญกับข้อมูลจำนวนมากและมีความซับซ้อนในสังคมดิจิทัล แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ จึงช่วยลดข้อจำกัดดังกล่าว เนื่องจากให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเหตุผล การไตร่ตรองร่วมกัน และการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและประโยชน์สาธารณะ (ภาคภูมิ ฤกขะเมธ, 2560) อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในชั้นเรียนยังเผชิญข้อจำกัดด้านเวลา ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงข้อมูล และความสามารถในการวิเคราะห์หลักฐานเชิงลึก ภายใต้บริบทนี้ปัญญาประดิษฐ์(AI) จะเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยสืบค้น วิเคราะห์ และ

สังเคราะห์ข้อมูลสาธารณะที่ซับซ้อน ตลอดจนส่งเสริมการสะท้อนคิดและการอภิปรายบนพื้นฐานของหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเข้ากับศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ (AI) จึงสามารถเติมเต็มช่องว่างของแนวทางการศึกษาความเป็นพลเมืองในยุคเดิม และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้เหตุผล การมีส่วนร่วม และการปฏิบัติ เพื่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังปรากฏการสังเคราะห์ในวรรณกรรมทางวิชาการที่ค่อนข้างจำกัด

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองโดยใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน (AI-Supported Civic Learning) บนฐานของแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและความเป็นพลเมืองดิจิทัล เพื่อพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด DCAI Framework ซึ่งเชื่อมโยงฐานคิดทางทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้ และสมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้องค์ความรู้ที่ได้สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการออกแบบการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

พัฒนาการแนวคิดความเป็นพลเมือง

แนวคิดความเป็นพลเมือง(Citizenship) เป็นแนวคิดพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตยที่มีพัฒนาการสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม การเมือง และเทคโนโลยี ในระยะแรกแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นสถานะทางกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ ตลอดจนสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกในสังคม ต่อมาเมื่อสังคมประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น แนวคิดความเป็นพลเมืองจึงพัฒนาไปสู่แนวคิดความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย (Democratic Citizenship) ซึ่งเน้นการใช้เหตุผล การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะ(Council of Europe, 2018)

การขยายตัวของเทคโนโลยีดิจิทัลในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และต้นศตวรรษที่ 21 ได้นำไปสู่แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ความปลอดภัยทางไซเบอร์ และการมีส่วนร่วมในสังคมออนไลน์ (Choi, 2016) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างรวดเร็วของปัญญาประดิษฐ์และระบบอัลกอริทึมได้ก่อให้เกิดความท้าทายใหม่ ทั้งการบิดเบือนข้อมูล การกำหนดการมองเห็นข้อมูล และการสร้างเนื้อหาโดยปัญญาประดิษฐ์ ส่งผลให้พลเมืองจำเป็นต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์ และใช้เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยอย่างสร้างสรรค์(DiPaola et al., 2024) จากพัฒนาการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแนวคิดความเป็นพลเมืองได้เปลี่ยนผ่านจากการเน้นสถานะทางกฎหมายและหน้าที่ของพลเมือง ไปสู่การมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยและการดำรงตนในสังคมดิจิทัล ประกอบกับความท้าทายจากสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์(AI) จึงนำไปสู่แนวคิด “ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล” ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และปัญญาประดิษฐ์(AI) อย่างมีวิจารณญาณ ควบคู่กับการใช้เหตุผล การอภิปราย และการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะบนพื้นฐานของคุณค่าประชาธิปไตย

ความหมายของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลและการพัฒนาของปัญญาประดิษฐ์(AI) ได้ส่งผลให้บทบาทของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น พลเมืองในปัจจุบันมิได้เป็นเพียงผู้รับข้อมูลข่าวสาร แต่ยังเป็นผู้ผลิต แลกเปลี่ยน และมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นสาธารณะผ่านสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลจึงให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ การรู้เท่าทันข้อมูล และการมีส่วนร่วมในสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ (Choi, 2016; Council of Europe, 2019)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทที่ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทในการสร้าง วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูล พลเมืองจำเป็นต้องมีความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้เหตุผลบนพื้นฐานของหลักฐาน และมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะอย่างมีวิจารณญาณมากยิ่งขึ้น (Council of Europe, 2018; DiPaola et al., 2024)

จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนเสนอว่า “ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล” หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการใช้ข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ เพื่อการแสวงหา วิเคราะห์ และประเมินข้อมูลสาธารณะ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนพื้นฐานของเหตุผล การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสาธารณะภายใต้คุณค่าพื้นฐานของประชาธิปไตย ได้แก่ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความรับผิดชอบ และการเคารพความแตกต่าง ทั้งนี้ ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลสามารถอธิบายผ่านสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

สมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

จากนิยามความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลที่ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้น จะเห็นได้ว่าการเป็นพลเมืองในสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และปัญญาประดิษฐ์ จำเป็นต้องอาศัยสมรรถนะที่เชื่อมโยงทั้งด้านความรู้ ทักษะการคิด การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลและการศึกษาพลเมืองร่วมสมัยได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการรู้เท่าทันข้อมูล การใช้เหตุผล การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะ และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ (Ribble, 2015; Choi, 2016)

จากการสังเคราะห์แนวคิดความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองดิจิทัล และการเรียนรู้พลเมืองที่มีปัญญาประดิษฐ์(AI) เป็นเครื่องมือสนับสนุน ผู้เขียนเสนอว่าสมรรถนะสำคัญของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ (1) การรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ (Civic Information Literacy) (2) การใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย (Democratic Reasoning) (3) การสื่อสารและการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์ (Deliberative Communication) (4) การมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะ (Civic Participation) และ (5) การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible AI Citizenship) ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยที่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากข้อมูลดิจิทัลและเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Council of Europe, 2018; DiPaola et al., 2024)

ในมิติเชิงพฤติกรรม สมรรถนะทั้ง 5 ประการนี้มีความเชื่อมโยงอย่างเป็นพลวัตที่มีการส่งต่อพฤติกรรมและเกื้อหนุนกันเป็นลำดับขั้นโดยเริ่มจาก การรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ ซึ่งทำหน้าที่เป็นด่านคัดกรองและจัดระเบียบทางความคิด ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบนี้จะถูกส่งต่อเข้าสู่กระบวนการ การใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย เพื่อทำการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และประเมินคุณค่าเชิงจริยธรรม และเมื่อมี

ข้อสรุปบนฐานของเหตุผลที่แน่นหนาแล้ว พฤติกรรมจะขยายผลไปสู่มิติการสื่อสารและการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์ เพื่อแลกเปลี่ยนและปรับแต่งมุมมองร่วมกับผู้อื่นในสังคม ซึ่งการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์นี้เองที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิด การมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะ ในลักษณะของกิจกรรมของพลเมืองที่เป็นรูปธรรม และท้ายที่สุด การใช้ปัญญาประดิษฐ์(AI) อย่างมีความรับผิดชอบจะเป็นเครื่องมือในทุกลำดับขั้นตอนเพื่อให้กระบวนการพฤติกรรมพลเมืองทั้งหมดดำเนินไปอย่างเท่าทันและปลอดภัยในบริบทของสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์

ฐานคิดทางทฤษฎีสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)

แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ให้ความสำคัญกับกระบวนการตัดสินใจสาธารณะที่ตั้งอยู่บนการแลกเปลี่ยนเหตุผล การพิจารณาข้อมูลและหลักฐาน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอภิปรายประเด็นสาธารณะอย่างเสมอภาค (Habermas, 1996; Dryzek, 2000) โดยมองว่าความชอบธรรมของการตัดสินใจทางประชาธิปไตยเกิดจากกระบวนการสื่อสารและการใช้เหตุผลร่วมกันในพื้นที่สาธารณะ มากกว่าการใช้อำนาจของเสียงข้างมากเพียงอย่างเดียว

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว พลเมืองจำเป็นต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เหตุผลบนพื้นฐานของหลักฐาน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเคารพความแตกต่าง (Gutmann & Thompson, 2004) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าสอดคล้องกับสมรรถนะด้านการใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย และการสื่อสารและการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์

แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)

ความเป็นพลเมืองดิจิทัล(Digital Citizenship) เป็นแนวคิดที่มุ่งอธิบายคุณลักษณะและสมรรถนะของบุคคลในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบ ปลอดภัย และมีจริยธรรม ตลอดจนสามารถเข้าถึง วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ (Council of Europe, 2019; UNESCO, 2024)

ในบริบทของสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล พลเมืองจำเป็นต้องมีความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ และใช้พื้นที่ดิจิทัลเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะอย่างรับผิดชอบ ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลสามารถอธิบายสมรรถนะด้านการรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ และการมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะได้อย่างชัดเจน

แนวคิดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองโดยใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน (AI-Supported Civic Learning)

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของปัญญาประดิษฐ์(AI) ได้ส่งผลให้การเรียนรู้และการเข้าถึงข้อมูลของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ แนวคิด AI-Supported Civic Learning จึงมุ่งอธิบายบทบาทของ AI ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ด้านพลเมือง โดยช่วยให้ผู้เรียนสามารถสืบค้น วิเคราะห์ และประเมินข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ ตลอดจนพัฒนาการคิดและการตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักฐาน (DiPaola et al., 2024)

อย่างไรก็ตาม การใช้ AI เพื่อการเรียนรู้จำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการตระหนักรู้ถึงข้อจำกัดอคติ และผลกระทบทางจริยธรรมของเทคโนโลยี (OECD, 2023) ผู้เขียนจึงเห็นว่าแนวคิด AI-

Supported Civic Learning สามารถอธิบายสมรรถนะด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญของพลเมืองในยุคดิจิทัล

จากการสังเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล และแนวคิด AI-Supported Civic Learning พบว่า แม้ทั้งสามแนวคิดจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แต่ล้วนมุ่งพัฒนาศักยภาพของพลเมืองให้สามารถใช้ข้อมูล เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมทางสังคมเพื่อรับมือกับความท้าทายของสังคมดิจิทัลและระบอบประชาธิปไตยร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หลักการสำคัญของแต่ละแนวคิดสามารถเชื่อมโยงไปสู่สมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างฐานคิดทางทฤษฎีกับสมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

ฐานคิดทางทฤษฎี	แนวคิดสำคัญ	สมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล
ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)	การใช้เหตุผลสาธารณะ การอภิปรายอย่างมีเหตุผล และการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง	1) การใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย 2) การสื่อสารและการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์
ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)	การรู้เท่าทันข้อมูล การใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัล	1) การรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ 2) การมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะ
การเรียนรู้ความเป็นพลเมืองโดยใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน (AI-Supported Civic Learning)	การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม	การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า ฐานคิดทั้งสามมิได้ทำหน้าที่แยกจากกัน หากแต่มีบทบาทเสริมกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นฐานของการใช้เหตุผลและการอภิปราย ขณะที่แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลช่วยขยายหลักการดังกล่าวให้สอดคล้องกับบริบทของการใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ส่วนแนวคิด AI-Supported Civic Learning ทำหน้าที่เชื่อมโยงฐานคิดทั้งสองสู่การปฏิบัติ โดยใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล และการตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักฐาน จึงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์(AI) จะมีศักยภาพในการสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล แต่การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวโดยปราศจากการกำกับดูแลและการใช้วิจารณญาณ อาจส่งผลให้ผู้เรียนพึ่งพาผลลัพธ์จากปัญญาประดิษฐ์(AI) มากกว่าการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง รวมทั้งอาจได้รับข้อมูลที่มีอคติหรือคลาดเคลื่อนจากข้อจำกัดของระบบปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งอาจกระทบต่อการใช้เหตุผล การอภิปราย และการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะทั้ง 5 ประการจึงควรมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ AI ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ มากกว่าการใช้แทนกระบวนการคิดและการตัดสินใจของมนุษย์

การสังเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลบนฐานประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของปัญญาประดิษฐ์(AI) ได้ส่งผลต่อรูปแบบการเรียนรู้ การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมทางสังคมของประชาชนในวงกว้าง ภายใต้บริบทดังกล่าว การศึกษาจึงมิได้มีเป้าหมายเพียงการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ มีความรับผิดชอบ และสามารถมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะได้อย่างสร้างสรรค์ (UNESCO, 2024)

เมื่อพิจารณาบนฐานของแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยที่มีคุณภาพเกิดขึ้นจากการใช้เหตุผลสาธารณะ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนพื้นฐานของข้อมูลและหลักฐาน ตลอดจนการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น(Habermas, 1996) ดังนั้น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์(AI) จึงไม่ควรถูกมองเพียงในฐานะเครื่องมืออำนวยความสะดวกทางเทคนิค แต่ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย วิเคราะห์ประเด็นสาธารณะ และพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ แนวคิด AI-Supported Civic Learning ยังชี้ให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยทางปัญญาในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพลเมือง โดยช่วยสนับสนุนการสืบค้นข้อมูล การเปรียบเทียบมุมมองที่หลากหลาย การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ และการสร้างข้อเสนอเชิงเหตุผลบนพื้นฐานของหลักฐาน อย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญาประดิษฐ์(AI) เพื่อการเรียนรู้จำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาความตระหนักด้านจริยธรรม การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และการตระหนักถึงข้อจำกัดของระบบปัญญาประดิษฐ์(AI) (DiPaola et al., 2024)

จากการสังเคราะห์ฐานคิดทางทฤษฎีดังกล่าว ผู้เขียนเสนอแนวทางการเรียนรู้พลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลบนฐาน AI-Supported Deliberative Civic Learning ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญโดยการพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลควรดำเนินผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากการเข้าถึงและประเมินข้อมูล นำไปสู่การใช้เหตุผล การอภิปราย การมีส่วนร่วม และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 การสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลสาธารณะด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI-Assisted Information Inquiry) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนใช้เครื่องมือดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้น รวบรวม และตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ โดยมุ่งพัฒนาสมรรถนะด้านการรู้เท่าทันข้อมูลสาธารณะ

ขั้นที่ 2 การสะท้อนคิดและใช้เหตุผลบนพื้นฐานของหลักฐาน (Evidence-Based Reflection) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนวิเคราะห์ข้อมูล เปรียบเทียบมุมมองที่หลากหลาย และพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ บนพื้นฐานของหลักฐานและคุณค่าประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย

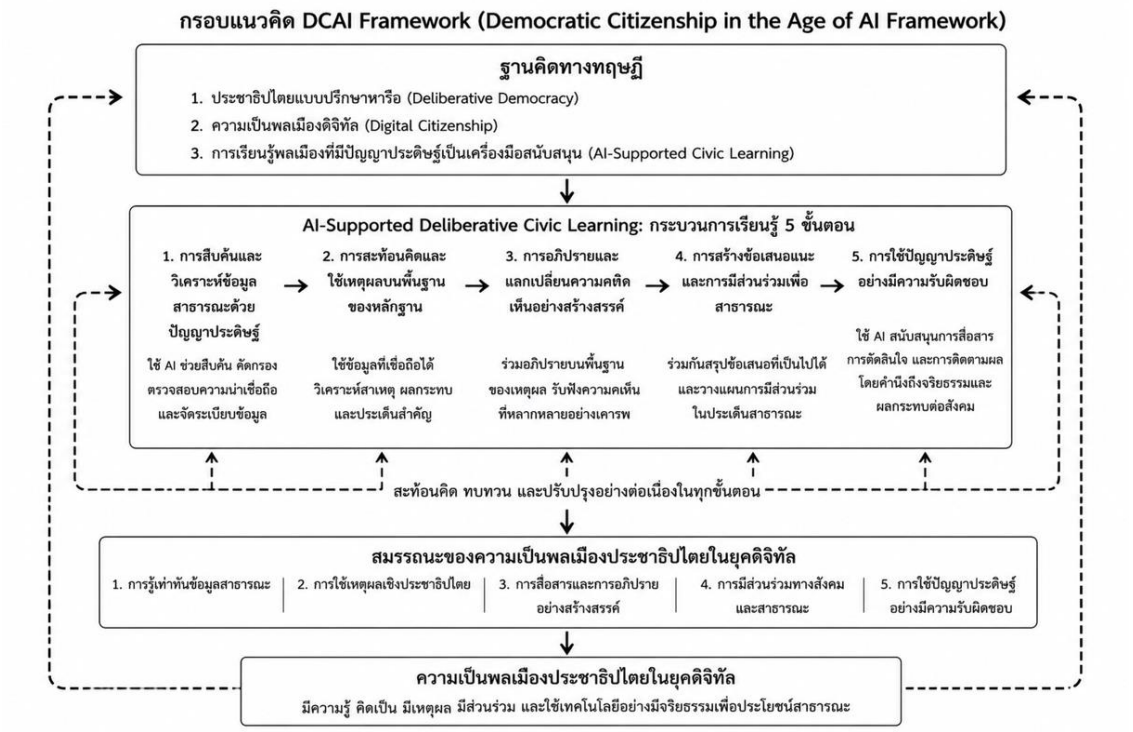
ขั้นที่ 3 การอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ (Deliberative Dialogue) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำเสนอเหตุผล รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และร่วมอภิปรายประเด็นสาธารณะผ่านกระบวนการสื่อสารที่เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารและการอภิปรายอย่างสร้างสรรค์

ขั้นที่ 4 การสร้างข้อเสนอและการมีส่วนร่วมเพื่อสาธารณะ (Collaborative Civic Action) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนร่วมกันพัฒนาแนวทางหรือข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมหรือชุมชนทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและสาธารณะ

ขั้นที่ 5 การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Ethical AI Engagement) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนสะท้อนคิดเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ตระหนักถึงข้อจำกัด อคติ และผลกระทบทางจริยธรรมของเทคโนโลยี พร้อมทั้งประเมินความเหมาะสมของการใช้ AI ในการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมทางสังคม เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ

ผู้เขียนเรียกแนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวว่า “การเรียนรู้เชิงพลเมืองแบบไตร่ตรองโดยใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุน (AI-Supported Deliberative Civic Learning)" ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวทางการศึกษาพลเมืองแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองและหน้าที่พลเมืองเป็นสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ข้อมูล เหตุผล การอภิปราย และการมีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาสาธารณะผ่านการใช้เทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลในศตวรรษที่ 21

กระบวนการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าวมิได้เป็นองค์ประกอบที่แยกขาดจากกัน หากแต่มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละขั้นตอนทำหน้าที่พัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในมิติที่แตกต่าง ขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะในขั้นตอนถัดไปอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการฐานคิดทางทฤษฎี สมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล และกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จึงนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด DCAI Framework ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหมดอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้จากการสังเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) และแนวคิด AI-Supported Civic Learning ผู้เขียนได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิด DCAI Framework (Democratic Citizenship in the Age of AI Framework) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างฐานคิดทางทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้ และสมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิด DCAI Framework (Democratic Citizenship in the Age of AI Framework)

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Habermas, 1996; Dryzek, 2000) แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Choi, 2016; Council of Europe, 2019) และแนวคิด AI-Supported Civic Learning (DiPaola et al., 2024)

การประยุกต์ใช้ DCAI Framework (Democratic Citizenship in the Age of AI Framework) ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

กรอบแนวคิด DCAI Framework ที่ผู้เขียนนำเสนอสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลได้ในหลายมิติ ทั้งในระดับหลักสูตร การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ในระดับหลักสูตร DCAI Framework สามารถใช้เป็นกรอบในการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนควบคู่ไปกับการเรียนรู้เนื้อหาทางสังคมศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลสาธารณะ การใช้เหตุผลเชิงประชาธิปไตย การอภิปรายประเด็นสาธารณะ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ในระดับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูสามารถออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมสมัย ตัวอย่างเช่น ในการจัดการเรียนรู้เรื่องข่าวสารสาธารณะหรือประเด็นปัญหาของชุมชน ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนร่วมอภิปราย วิเคราะห์ข้อเสนอ และสะท้อนคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลและผลกระทบของการใช้ AI ต่อการตัดสินใจสาธารณะ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ DCAI Framework ทั้ง 5 ขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา

ในระดับการประเมินผล DCAI Framework ชี้ให้เห็นว่าการประเมินความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการวัดความรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองหรือสิทธิหน้าที่ของพลเมืองเท่านั้น แต่ควรครอบคลุมการประเมินสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูล การใช้เหตุผล การอภิปราย การมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรม โดยอาจใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินจากภาระงาน (Performance Assessment) การสะท้อนคิด (Reflection) การอภิปรายกลุ่ม และการประเมินแฟ้มสะสมงาน (Portfolio Assessment)
นอกจากนี้ DCAI Framework ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาในอนาคต โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการการใช้ปัญญาประดิษฐ์กับกระบวนการคิดเชิงประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางสังคม อันจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล พร้อมทั้งดำรงตนเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น การประยุกต์ใช้ DCAI Framework ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาจึงมิได้มุ่งเพียงการเพิ่มการใช้เทคโนโลยีในห้องเรียน แต่เป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองของการศึกษาพลเมืองจากการเน้นการรับรู้ข้อมูลและความรู้ ไปสู่การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในการใช้ข้อมูล เหตุผล การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะผ่านการใช้เทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

บทสรุป

บทความนี้มิได้มุ่งเสนอการใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ แต่เสนอกรอบคิดใหม่ที่บูรณาการฐานคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ความเป็นพลเมืองดิจิทัล และการเรียนรู้ที่มีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุนเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ จนพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด DCAI Framework ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างฐานคิดทางทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้ และสมรรถนะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล คุณค่าสำคัญของบทความอยู่ที่การเสนอว่า ปัญญาประดิษฐ์ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ การใช้เหตุผล และการอภิปรายเชิงประชาธิปไตย มากกว่าการทำหน้าที่แทนการคิดและการตัดสินใจของผู้เรียน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนบทบาทใหม่ของการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถใช้ข้อมูล เทคโนโลยี และเหตุผลในการมีส่วนร่วมกับประเด็นสาธารณะอย่างสร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบ

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ DCAI Framework ในบริบทของประเทศไทยยังเผชิญความท้าทายหลายประการ ทั้งด้านสมรรถนะดิจิทัลของครู ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ความเท่าเทียมในการเข้าถึงเทคโนโลยี ตลอดจนการพัฒนาหลักสูตรและการประเมินผลที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ ดังนั้น การนำกรอบแนวคิดนี้ไปใช้จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพครู การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม และการกำหนดแนวทางการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรมควบคู่กัน ในอนาคตการพัฒนาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลจะไม่เกิดขึ้นจากการมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพียงอย่างเดียว หากขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้เทคโนโลยีควบคู่กับการใช้เหตุผล การเคารพความแตกต่าง และการมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบภายใต้คุณค่าของประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the Internet age. Theory & Research in Social Education, 44(4), 565–607. https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1210549

Council of Europe. (2018). Reference framework of competences for democratic culture: Vol. 1. Context, concepts and model. Council of Europe Publishing. https://rm.coe.int/prems-008218-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573/16807bc66c

Council of Europe. (2019). Digital citizenship education handbook. Council of Europe Publishing. https://rm.coe.int/168093586f

DiPaola, D., Aidinoff, M., Marzilli, A., Berman, E., Champigny, M., Gundy, N., Yezzi, S., & Breazeal, C. (2024). AI literacy as civic literacy: A case study of the AI and human rights curriculum for middle school students. First Monday, 29(12). https://doi.org/10.5210/fm.v29i12.13869

Dryzek, J. S. (2000). Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations. Oxford University Press.

Gutmann, A., & Thompson, D. (2004). Why deliberative democracy? Princeton University Press.

Habermas, J. (1996). Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of

law and democracy (W. Rehg, Trans.). MIT Press.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). OECD digital education outlook 2023: Towards an effective digital education ecosystem. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/b2715bba-en

Ribble, M. (2015). Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know (3rd ed.). International Society for Technology in Education.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2024). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

นันทิยา ดวงภุมเมศ, และนิธิดา แสงสิงแก้ว. (2563). การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล: “หลักการ” และ “เครื่องมือ” เพื่อเสริมสร้างเด็กและเยาวชนพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ. วารสารนิเทศศาสตรปริทัศน์, 24(3), 54–67.

ภาคภูมิ ฤกขะเมธ. (2560). การนำการปรึกษาหารือมาใช้ในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: การทบทวนสำหรับแนวทางในเชิงปฏิบัติ. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 15(3), 19–38.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

DEMOCRATIC POLITICAL CULTURE INFLUENCING VOTER TURNOUT IN NONG PHOK DISTRICT, ROI ET PROVINCE.

รชพล ศรีขาวรส
Rachapol Srikhaoros
วิทยาลัยนครราชสีมา, นครราชสีมา
Nakonratchasima College, Nakonratchasima
Email: rachapol.nmc@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 28 มิถุนายน 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 กรกฎาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 9 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน 2) เปรียบเทียบการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด 10 ตำบล จาก 120 หมู่บ้าน จำนวน 40,269 คน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีคำนวณจากสูตรของทาโร ยามาเน่ จำนวน 400 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า:

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ลำดับแรก ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง รองลงมา ด้านการมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ด้านด้านจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนพรรคการเมือง ด้านความต้องการรักษาสิทธิของตนเอง และด้านความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ตามลำดับ ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษ และอาชีพ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน คือ ผู้นำชุมชนทุกระดับต้องสร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้กับประชาชน รู้และเข้าใจ เข้าถึงความสำคัญของการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

คำสำคัญ : วัฒนธรรมการเมือง, ระบอบประชาธิปไตย, ประชาชน

Abstract

This research aimed to: (1) study the level of democratic political culture influencing citizens' voting behaviour; (2) compare citizens' voting behaviour classified according to personal factors; and (3) study guidelines for developing democratic political culture among citizens in Nong Phok District, Roi Et Province. The population of this research consisted of 40,269 citizens residing in 10 sub-districts and 120 villages in Nong Phok District, Roi Et Province. The sample size was calculated using Taro Yamane's formula, resulting in a sample of 400 respondents. Data were analysed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The research findings revealed that:

1. Democratic political culture influencing citizens' voting behaviour was at a high level overall and in each aspect. The mean scores, ranked from highest to lowest, were as follows: political news monitoring, civic awareness, formation of political party support groups, the desire to protect personal rights, and faith in democracy, respectively. 2. The comparison of democratic political culture influencing citizens' voting behaviour, classified according to gender, educational level, and occupation, showed no statistically significant differences overall or in each aspect. 3. The guidelines for developing democratic political culture among citizens include promoting political awareness among citizens by encouraging them to recognise, understand, and appreciate the importance of politics at both local and national levels. Community leaders at all levels should play an important role in strengthening citizens' political consciousness.

Keywords: political culture; democracy; citizens

บทนำ

การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในขณะที่ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการทั้งหลาย รัฐบาลหวังเพียงการสนับสนุนจากประชาชนเท่านั้น แต่ไม่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละสังคมมีความแนบแน่นกับวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของผู้คนในสังคมนั้น กล่าวคือ ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบและระดับต่างๆ เช่น การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การไปลงคะแนนเสียงไม่ว่าจะเป็นการเมืองระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคมนั้น ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรและในทุกๆ สังคมต่างล้วนมีวัฒนธรรมทางการเมืองในหลายรูปแบบ ไม่มีสังคมใดที่มีเพียงวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบเดียวซึ่งประชาชนในประเทศยึดถือร่วมกัน เพียงแต่วัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบใดกลายเป็นแบบหลักที่มีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่ ก็ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการเมืองการปกครองของประเทศนั้น (บูฆอรี ยีหมะ, 2550 ;อ้างในสำราญ ทองสิงห์คลี,2552)

นอกจากนี้วัฒนธรรมทางการเมืองยังเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง (Political Consciousness) และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Political Change) วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง ซึ่งจะเห็นได้จากปัญหาการพัฒนาทาง

การเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไปพบว่า แม้การนำเอารูปแบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้แล้วก็ตาม แต่ความเป็นจริงกลับปรากฏว่าเป็นประชาธิปไตยเพียงรูปแบบ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนนั่นเอง ทั้งนี้ ถ้าประชาชนในระบอบการเมืองนั้นมีวัฒนธรรมที่โน้มเอียงไปในทางที่ไม่สอดคล้องกับหลักการหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแล้วก็ยากต่อการสร้างความเป็นสถาบันให้แก่ระบบการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้ ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาทางการเมือง เพราะระบบการเมืองใดจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ ความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองมากน้อยเพียงนั้น (อุดม พิริยสิงห์, 2559)

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคมนั้นๆ เพราะแนวความคิดของอัลมอนด์และเวอร์บา (Gabriel Almond & Sidney Verba) พบว่า ความอยู่รอดของประชาธิปไตยในสังคมใดๆ ย่อมต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิประไตย และอาศัยการมีความรู้สึกนึกคิดในการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมนั้นๆ เป็นสำคัญ ที่สำคัญวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพ และประสิทธิผลของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะว่าระบบการเมืองแบบหนึ่งแบบใดจะดำรงอยู่ได้จะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประเทศนั้นๆ

อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ชนบทที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา การปลูกอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับชุมชน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นอกจากนี้ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการเข้าถึงสื่อออนไลน์ ทำให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็อาจได้รับข้อมูลที่หลากหลายและส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้สิทธิเลือกตั้ง (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด. (ม.ป.ป.).)

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเป็นนักวิชาการมีความสนใจทำวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อเปรียบเทียบการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของ ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากวิธีคำนวณโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อน .05 จากประชากร จำนวน 40,269 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคล ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของ ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด และข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 90 วัน โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทำการแจกและทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่ ที่ทำการวิจัยที่กำหนดไว้ ในที่นี้ คือ ตำบลในเขตอำเภอหนองพอก รวม 10 แห่ง จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. จัดเตรียมแบบสอบถามที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในขอบเขตพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้หลักสถิติเชิงพรรณนา (Description Statistics) ในการวิเคราะห์โดยใช้สถิติประกอบด้วย ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย(Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) มาใช้ในการวิเคราะห์วัดระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน ในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังนี้

1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 206 คน (คิดเป็นร้อยละ 51.50) และเพศหญิง จำนวน 194 คน (คิดเป็นร้อยละ 48.50) ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษา จำนวน 148 คน (คิดเป็นร้อยละ 40.66) รองลงมาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา จำนวน 125 คน (คิดเป็นร้อยละ 34.34) และ ระดับสูงกว่า

มัธยมศึกษา จำนวน 127 คน (คิดเป็นร้อยละ 31.75) และส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 125 คน (คิดเป็นร้อยละ 34.34) รองลงมาอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 106 คน (คิดเป็นร้อยละ 29.12) และรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 97 คน (คิดเป็นร้อยละ 24.25) ตามลำดับอาชีพอื่นๆ จำนวน 72 คน (คิดเป็นร้อยละ 19.78) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ในภาพรวมและรายด้าน ดังนี้

2.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ลำดับแรก ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง รองลงมา ด้านการมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ด้านด้านจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนพรรคการเมือง ด้านความต้องการรักษาสิทธิของตนเอง และด้านความศรัทธาในระบอบบประชาธิปไตย ตามลำดับ รายละเอียดในแต่ละด้าน มีดังนี้

2.2 ด้านการติดตามข่าวทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ลำดับแรก ท่านได้เกาะติดความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมบริหารงานของรัฐบาล และพรรคการเมือง รองลงมาได้แก่ ท่านทราบสถานการณ์บ้านเมืองที่ส่งผลกระทบต่อสังคม โดยมุ่งเน้นการใช้สื่อต่าง ๆ และท่านได้ติดตามสื่อในการแถลงนโยบายของรัฐบาล ตามลำดับ

2.3 ด้านความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ลำดับแรก ท่านมีความเชื่อมั่นและยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย รองลงมาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ศีลธรรมและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยไม่ได้หมายถึงแค่การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น

2.4 ด้านความต้องการรักษาสิทธิของตนเอง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ลำดับแรก ท่านมีความปรารถนาที่จะปกป้อง ดูแล หรือเรียกร้องสิทธิเหล่านั้นไม่ให้ถูกละเมิด รองลงมา ท่านได้ตระหนักและรู้ในสิทธิ เสรีภาพ และผลประโยชน์อันชอบธรรมที่ตนพึงมีตามกฎหมาย และท่านไม่เคยไม่ไปก้าวล้ำหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่นในสังคม ตามลำดับ

2.5 ด้านการจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนพรรคการการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ลำดับแรก ได้แก่ มีอิทธิพลทางการเมืองใช้อำนาจในการโน้มน้าว ชักจูง หรือกำหนดทิศทางนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ รองลงมา มีกลุ่มประชาชนได้ดำเนินการจดทะเบียนยื่นคำขอการลงทะเบียนเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และมีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการของบุคคลที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน ตามลำดับ

2.6 ด้านการมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ลำดับแรก ได้แก่ ท่านตระหนักรู้ และรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม รองลงมา ท่านเคารพกฎหมายและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และท่านมีความเสียสละและมีจิตสาธารณะโดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

3. ผลการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

3.1 แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด คือ ผู้นำชุมชนทุกระดับต้องสร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้กับประชาชนได้รู้และเข้าใจ เข้าถึงความสำคัญของการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เปิดพื้นที่หรือโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยอภิปรายผลการของการวิจัย ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยออกมาในระดับมาก เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด มีความตระหนักในความเป็นพลเมือง และศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ตื่นตัวในเรื่องการเมืองและให้ความสำคัญกับการเมือง ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องใกล้ตัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐภน ลิมปิเจริญ (2567: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามการรับรู้ของประชาชน ผลการวิจัย พบว่า 1) การรับรู้ข่าวสารทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของประชาชนบ้านเกาะราษฎร์สามัคคี ติดตามรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และทำกิจกรรมในชุมชนจูงใจให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางการเมือง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน มีการติดตามข่าวสารทางการเมือง ข่าวสารเกี่ยวกับพรรคการเมือง นโยบายพรรคการเมือง กิจกรรมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางการเมือง ขับเคลื่อนกิจกรรมทางเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และ 3) เสนอแนะเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น มีการตรวจสอบ ติดตาม และควบคุมการทำงานของรัฐอย่างจริงจังเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที อันเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย รายละเอียดในแต่ละด้านอภิปรายผล ดังนี้

1.1 ด้านการติดตามข่าวทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนได้เกาะติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมการเมืองบริหารงานของรัฐบาล และพรรคการเมืองตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุเทวี คงคูณ (2565: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา วิทยาลัยกฎหมายและ

การปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาวิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง และ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาวิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาวิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง 300 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ผลการวิจัย พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 64 อยู่ในช่วงอายุ 19 - 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 78 เป็นนักศึกษาระดับชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 29 และนักศึกษาส่วนใหญ่สังกัดสาขาวิชารัฐศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 58 การศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา ในภาพรวมทั้ง 6 ด้าน พบว่า ในภาพรวมมีระดับวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.98 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.57 โดยมีระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านการเคารพในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด และน้อยที่สุด คือ ด้านการมองโลกในแง่ดีมีความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ ปัญหา คือ นักศึกษายังขาดการเข้ามามีส่วนร่วมและการแสดงออกเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง ข้อเสนอแนะ คือ การกำหนดหลักสูตรเนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดแทรกหลักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี และแสดงออกได้อย่างอิสระในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

1.2 ด้านความศรัทธาในระบอบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิรินันท์ มุ่งหมาย (2563 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้าน ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้าน ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในเขตอำเภอ มหาชนะชัย จังหวัดยโสธร กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภ อมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จำนวน 397 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ และ การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi- Stage Sampling) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ดังนี้ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วย (Multiple Regression Analysis) ผลการวิจัย พบว่า (1) บทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านด้านการส่งเสริม ประชาธิปไตยในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (2) ปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อบทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในเขตอำเภอ มหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง ค่านิยมพื้นฐาน ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.731 และสามารถร่วมกัน พยากรณ์บทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ในเขต อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้ร้อยละ 53.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05.(3) ข้อเสนอแนะ ได้แก่ บทบาทในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านแบบประชาธิปไตยต้องเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมทางการเมือง ที่ดี มีทัศนคติทางการเมืองและยึดมั่นในค่านิยมพื้นฐานทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

1.3 ด้านความต้องการรักษาสิทธิของตนเอง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2561: บทคัดย่อ) พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองกับประชาธิปไตยของไทย จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดจากการทำหน้าหน้าที่ของการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศจนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มากในสังคม เช่น การมีระเบียบวินัย การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าส่วนตน การออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลของปัจเจกชน และเกิดจากการมีจิตสำนึกในการรวมกลุ่ม เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมและชุมชน และเป็นรักษาสิทธิของตนเอง ไม่ไปก้าวล้ำสิทธิของคนอื่น หรืออาจมีการรวมตัวกันคัดค้านโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ การปฏิรูปการเมืองต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริง ต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ ประการแรก คือ การมองสังคมอย่างที่ตนเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกร้อนหนาวกับปัญหาทางสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาของตัวเราเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย ประการที่สอง เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้และต้องเข้าไป มีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาแก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาทางสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้น เหล่านี้เป็นต้น

1.4 ด้านการจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนพรรคการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลิขิต ธีรเวคิน (2552:บทความทางวิชาการ) กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีการสถาปนาชุมชนการเมือง และมีการสถาปนารัฐ โดยมีระบบการเมืองที่แตกต่างกันแล้วแต่สังคม ผู้ใช้อำนาจรัฐคือ รัฐบาลในการวิเคราะห์การเมืองแบบระบบ (systems theory) จะมองอยู่ที่ 3 หน่วยของการเมือง หน่วยแรกได้แก่ ชุมชนทางการเมือง (political community) หน่วยที่สองได้แก่ ระบอบการปกครองซึ่งเกิดจากระบบการเมือง (political regime) และหน่วยที่สามได้แก่ ผู้ใช้อำนาจรัฐหรือรัฐบาล หรือเจ้าหน้าที่การเมือง (political authorities) สังคมที่อยู่ร่วมกันโดยสงบสุขจะให้การสนับสนุนต่อทั้ง 3 หน่วย อันได้แก่ การสนับสนุนต่อชุมชนทางการเมือง กล่าวคือ ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ยังคิดว่าตนเองนั้นเป็นประชาชนของชุมชนการเมืองนั้น โดยจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอื่น เช่น เป็นคนสิงคโปร์ถึงแม้จะไม่ชอบรัฐบาลหรือระบบการเมือง แต่ก็ยังคิดว่าจะอยู่ร่วมกันภายในชุมชนการเมืองนั้นที่เรียกว่าสิงคโปร์ ในส่วนที่สองคือการสนับสนุนต่อระบอบการปกครอง เช่น ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีปัญหา มีการล้มลุกคลุกคลาน แต่ก็ยังต้องการธำรงไว้ซึ่งระบอบการปกครองดังกล่าว ถ้ามีปัญหาก็ทำการปฏิรูปปรับปรุงให้ดีขึ้นในส่วนที่สาม ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่การเมืองนั้นคือรัฐบาล อาจจะมีผลงานไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยแต่ก็ยังยินดีให้การบริหารประเทศต่อไป เพราะคิดว่าเป็นกลุ่มคนที่ดีที่สุดที่เป็นอยู่ในขณะนั้น แต่เมื่อไหร่ก็ตามที่เกิดความขัดแย้งในสังคมขนาดหนักจนไม่สามารถจะใช้เหตุใช้ผลในการเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อยุติในความขัดแย้งดังกล่าว หรือถ้าเกิดความรู้สึกว่าสังคมที่ตนอาศัยอยู่นั้นเป็นสังคมที่ขาดความยุติธรรม ระบบทำงานไม่ได้ผล ผู้ใช้อำนาจรัฐขาดความชอบธรรม จนตนเองเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากอยู่ร่วมกันในชุมชนการเมืองต่อไป ก็อาจมีขบวนการขอแยกตัวมาเป็นชุมชนการเมืองต่างหาก ทันทีที่ความคิดนี้เกิดขึ้นก็กล่าวได้ว่า สมาชิกชุมชนการเมืองนั้นกำลังถอนการสนับสนุนจากการอยู่ร่วมเป็นชุมชนการเมืองเดียวกัน

1.5 ด้านการมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดย

ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2561: บทคัดย่อ) พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองกับประชาธิปไตยของไทย จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดจากกการทำหน้าหน้าที่ของการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศจนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มากในสังคม เช่น การมีระเบียบวินัย การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าส่วนตน การออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลของปัจเจกชน และเกิดจากการมีจิตสำนึกในการรวมกลุ่ม เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมและชุมชน และเป็นรักษาสิทธิของตนเอง ไม่ไปก้าวล้ำสิทธิของคนอื่น หรืออาจมีการรวมตัวกันคัดค้านโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ การปฏิรูปการเมืองต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริง ต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ ประการแรก คือ การมองสังคมอย่างที่ตนเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกร้อนหนาวกับปัญหาทางสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาของตัวเราเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย ประการที่สอง เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้และต้องเข้าไป มีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาแก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาทางสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้น เป็นต้น

2. ผลการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษาและอาชีพ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับวิจัยของพสิษฐ์ วงศารัตน์ศลิป์ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเขตอำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เพศชาย ช่วงอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ต่อเดือน 10,001-15,000 บาท มีระดับความคิดเห็นในการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย และกระบวนการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ ด้านการติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของตัวแทนทางการเมือง ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง ด้านการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ด้านการจัดกิจกรรมที่ปลูกฝังประชาธิปไตย ด้านการเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมพรรคการเมือง ด้านการตดิตามข่าวสารการเมืองและด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับการเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลมีความคิดเห็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ผลการทดสอบ พบว่า ลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกัน มีความคิดเห็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรร่วมกันส่งเสริมการให้ความรู้ด้านการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สิทธิเลือกตั้ง

1.2 ควรจัดกิจกรรมหรือเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในประเด็นสาธารณะของชุมชน

1.3 ควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่ถูกต้อง ครบถ้วน และเป็นกลางผ่านสื่อที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกตั้งได้อย่างมีเหตุผล

2. ข้อเสนอแนะในการนำศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 ควรศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

องค์ความรู้จากการวิจัย

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน โดยเฉพาะการติดตามข่าวสารทางการเมือง การมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย การตระหนักและปกป้องสิทธิของตนเอง รวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งล้วนช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองควรอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ผู้นำชุมชน และสถาบันการศึกษาในการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย สร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสาธารณะ อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน

บรรณานุกรม

กมล สมวิเชียร (2514) วัฒนธรรมการเมืองกับการพัฒนาการเมือง, ในวรรณไวยกร: รัฐศาสตร์, พระนคร,ไทยวัฒนาพาณิชย์

จำรัส นวลนิ่ม. (2540). การศึกษากับการพัฒนาประเทศ: แนวคิดและวิธีปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์

ณัฐภน ลิมปิเจริญ (2567) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามการรับรู้ของ ประชาชน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.

วิศาล ศรีมหาวโร. (2554). การเมืองไทยระบบหรือคน: การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. สืบค้น 2 สิงหาคม 2559 https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title.

พสิษฐ์ วงศารัตน์ศลิป์ (2561) ความคิดเห็นของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเขตอำเภอเมืองนนทบุรี. นักวิชาการอิสระ วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ ปีที่7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560)

พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2561) วัฒนธรรมทางการเมืองกับประชาธิปไตยของไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม) มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.

ราตรี รัศมีดิษฐ์ (2558) วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลห้วยกะปิ อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ลิขิต ธีรเวคิน.(2529). วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรูทางการเมือง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิรินันท์ มุ่งหมาย (2563) บทบาทภาคประชาชนในการขับเคลื่อนภารกิจหมู่บ้านด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สุเทวี คงคูณ (2565) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตวิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด. (ม.ป.ป.). สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด. สืบค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม 2569, จาก สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ในประเทศไทย

LEGAL MEASURES RELATING TO MEDICAL INDEMNITY INSURANCE FOR MEDICAL PRACTITIONERS IN THAILAND

รุ่งอรุณ หน่อคำ
Rungaroon Hnorcom
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
Doctoral Student (Ph.D. Candidate) in Law,
Faculty of Law, Phayao University
E-mail: kitjar77@gmail.com
วันที่รับบทความ (Received) : 12 กรกฎาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 กรกฎาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์จากผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ 2) ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายประกันภัยเพื่อชดเชยความเสียหายจากบริการของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพในสหราชอาณาจักร 3) เสนอแนวทางและมาตรการทางกฎหมายประกันภัยเพื่อชดเชยความเสียหายให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1. พบว่ากฎหมายไทยยังมิได้กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องมีประกันภัยหรือหลักประกันความรับผิดทางวิชาชีพเป็นเงื่อนไขในการประกอบวิชาชีพ ส่งผลให้ผู้เสียหายยังขาดแหล่งชดเชยความเสียหายที่ชัดเจนและครอบคลุม ขณะที่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องรับภาระความเสี่ยงด้านกฎหมาย การเงิน และการประกอบวิชาชีพด้วยตนเอง แม้มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 จะกำหนดให้มีเงินช่วยเหลือเบื้องต้นโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด แต่ยังมีข้อจำกัดด้านวงเงิน ขอบเขตการคุ้มครอง และกระบวนการพิจารณา

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า สหราชอาณาจักรกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีประกันภัยหรือหลักประกันความรับผิดที่เหมาะสม โดยเชื่อมโยงกับการขึ้นทะเบียนและต่ออายุใบอนุญาตภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรวิชาชีพ ทำให้ผู้เสียหายมีแหล่งชดเชยที่ชัดเจน แนวทางดังกล่าวจึงควรนำมาปรับใช้กับประเทศไทย

วัตถุประสงค์ที่ 3. พบว่าเห็นควรให้กำหนดระบบประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ภาคบังคับโดยผูกโยงกับการออกและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ควบคู่กับการใช้หลักการชดเชยโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิดและการระงับข้อพิพาทโดยผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งออกแบบโครงสร้างกฎหมาย

และอัตราเบี้ยประกันภัยให้เหมาะสม เพื่อให้การเยียวยามีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

คำสำคัญ: ประกันภัย; ประกันภัยชดเชยความเสียหาย; ความเสียหายทางการแพทย์; วิชาชีพแพทย์

Abstract

This research article aimed to: (1) investigate the problems concerning medical indemnity insurance arising from damages caused by the practice of medical practitioners; (2) conduct a comparative study of insurance laws relating to compensation for damages arising from healthcare services provided by healthcare professionals in the United Kingdom; and (3) propose legal guidelines and insurance measures for compensating persons who suffer harm from receiving healthcare services. This study employed a qualitative research methodology using documentary research.

The findings relating to the first objective revealed that Thai law does not currently require medical practitioners to maintain insurance or professional liability indemnity arrangements as a condition for practising medicine. Consequently, injured persons still lack a clear and comprehensive source of compensation, while medical practitioners must bear legal, financial, and professional risks themselves. Although Section 41 of the National Health Security Act B.E. 2545 (2002) provides preliminary financial assistance without requiring proof of fault, limitations remain regarding the amount of compensation, the scope of coverage, and the process for consideration.

The findings relating to the second objective revealed that the United Kingdom requires healthcare professionals to maintain appropriate insurance or indemnity arrangements linked to professional registration and licence renewal under the supervision of professional regulatory bodies. This system enables injured persons to access a clear source of compensation. Therefore, this approach should be adapted and applied in Thailand. The findings relating to the third objective revealed that a compulsory medical indemnity insurance system should be established and linked to the issuance and renewal of professional licences. This system should incorporate the no-fault compensation principle and specialist-based dispute resolution mechanisms. Furthermore, an appropriate legal framework and insurance premium structure should be developed to ensure effective compensation and consistency with the Thai context.

Keywords: insurance; medical indemnity insurance; medical liability; medical profession

บทนำ

การให้บริการทางการแพทย์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน โดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์จำเป็นต้องปฏิบัติงานภายใต้หลักความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมาตรฐานของวิชาชีพอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม แม้การรักษาพยาบาลจะดำเนินไปด้วยความระมัดระวังเพียงใด ยังคงมีความเสี่ยงต่อความผิดพลาดหรือความคลาดเคลื่อนที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ป่วยได้ แม้ใน

บางกรณีจะมิได้เกิดจากความจงใจหรือความประมาทเลินเล่อก็ตาม โดยระบบกฎหมายไทยกำหนดให้การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนต้องอาศัยหลักความรับผิดทางละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยการพิสูจน์คดีทางการแพทย์เป็นเรื่องที่ยาก (ไพโรจน์ บุญศิริคำชัย, 2565) ประกอบกับสิทธิของผู้ป่วยในการรับรู้ข้อมูลและการให้ความยินยอมตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550) ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการทางการแพทย์ ดังนั้น บริบทของการศึกษานี้จึงมุ่งสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยและการคุ้มครองผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าสภาพปัญหาในการเรียกร้องความเสียหายทางการแพทย์ยังคงเผชิญอุปสรรคหลายประการ ทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ กล่าวคือการพิสูจน์ความรับผิดทางการแพทย์เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากหลักฐานสำคัญ เช่น เวชระเบียน อยู่ในการครอบครองของสถานพยาบาล อีกทั้ง ผู้เสียหายมักขาดองค์ความรู้ทางการแพทย์และไม่สามารถเข้าถึงพยานผู้เชี่ยวชาญได้อย่างเพียงพอ (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2567) นอกจากนี้ แม้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จะมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายในการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์ แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัดในด้านระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และดุลพินิจของศาล (ทัศนีย์ รวยเพิ่มพูน, อนิณ อรุณเรืองสวัสดิ์, นิรมัย พิศแข มั่นจิตร, 2568) รวมถึงกลไกการเยียวยาแบบไม่ต้องพิสูจน์ความผิดตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ก็ยังมีข้อจำกัดด้านขอบเขตการคุ้มครองและวงเงินชดเชยที่ไม่สอดคล้องกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ส่งผลให้ผู้เสียหายจำนวนไม่น้อยไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2545)

ในเชิงวิชาการ แนวคิดเกี่ยวกับระบบประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ โดยเฉพาะระบบประกันภัยภาคบังคับ (Compulsory Medical Malpractice Insurance) ได้รับการยอมรับในหลายประเทศว่าเป็นกลไกสำคัญในการกระจายความเสี่ยง ลดภาระของกระบวนการยุติธรรม และเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ โดยเฉพาะแนวคิดการชดเชยโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด (No-Fault Compensation System) ซึ่งมุ่งเน้นการเยียวยาผู้เสียหายอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบได้กับระบบประกันภัยภาคบังคับในกรณีผู้ประสบภัยจากรถ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยอย่างทันท่วงทีโดยไม่ต้องรอการพิสูจน์ความรับผิด (พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ พ.ศ. 2535) ดังนั้น การพัฒนามาตรการทางกฎหมายด้านประกันภัยทางการแพทย์จึงถือเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาเชิงระบบของประเทศไทย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ในประเทศไทย โดยมุ่งวิเคราะห์ปัญหาของกฎหมายและนโยบายที่มีอยู่ ตลอดจนเสนอแนวทางในการจัดให้มีระบบประกันภัยภาคบังคับที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ อันจะนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ ลดข้อพิพาททางการแพทย์ และเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ ทั้งนี้ ผลการศึกษาคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายสาธารณสุขและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ระบบบริการสุขภาพของประเทศไทยมีความเป็นธรรม ยั่งยืน และสอดคล้องกับมาตรฐานสากลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการประกันภัยเพื่อชดเชยความเสียหายให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพของสหราชอาณาจักร

3. เพื่อเสนอแนวทางและมาตรการทางกฎหมายประกันภัยเพื่อชดเชยความเสียหายให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษา วิเคราะห์ และเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ของประเทศไทยและสหราชอาณาจักร โดยดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประเด็นการศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการศึกษาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ หลักความรับผิดทางการแพทย์ ระบบการเยียวยาความเสียหาย การประกันภัยชดเชยความเสียหายทางวิชาชีพ มาตรการทางกฎหมายของสหราชอาณาจักร และแนวทางพัฒนาระบบประกันภัยภาคบังคับในประเทศไทย

2. การสืบค้นและคัดเลือกเอกสาร

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากกฎหมาย คำพิพากษา เอกสารราชการ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ มีแหล่งที่มาชัดเจน สามารถตรวจสอบได้ และมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ เอกสารที่ไม่มีแหล่งอ้างอิงชัดเจน มีเนื้อหาซ้ำซ้อน หรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นการวิจัย ไม่นำมาใช้ในการวิเคราะห์

3. เครื่องมือและการจัดระบบข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกและตารางวิเคราะห์เอกสาร โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็น ได้แก่ หลักความรับผิด รูปแบบการประกันภัย ขอบเขตความคุ้มครอง การชดเชยความเสียหาย การกำกับดูแล และการระงับข้อพิพาท

4. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เชิงกฎหมาย และการเปรียบเทียบกฎหมายเชิงหน้าที่ โดยเปรียบเทียบมาตรการของประเทศไทยกับสหราชอาณาจักร เพื่อค้นหาปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารหลายประเภทและหลายแหล่ง โดยให้ความสำคัญกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายและเอกสารจากหน่วยงานทางการเป็นลำดับแรก ก่อนสังเคราะห์เป็นผลการวิจัยและข้อเสนอแนะทางกฎหมาย

จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics)

งานวิจัยนี้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมหาวิทยาลัยพะเยา รหัสอนุมัติ/หมายเลขการรับรอง HREC-UP-HSS 2.1/063/69

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพเวชกรรมในประเทศไทยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525 ซึ่งมุ่งควบคุมมาตรฐานและจริยธรรมแห่งวิชาชีพเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้กำหนดกลไกชดเชยความเสียหายแก่ผู้รับบริการโดยตรง และไม่ได้กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องมีประกันภัยความรับผิดทางวิชาชีพเป็นเงื่อนไขในการประกอบวิชาชีพ (พระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525) ส่งผลให้ผู้เสียหายยังไม่มีแหล่งชดเชยที่ชัดเจนและเป็นระบบ ขณะที่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องรับภาระความเสี่ยงด้านกฎหมาย การเงิน และการประกอบวิชาชีพด้วยตนเอง โดยความเสียหายจากการรับบริการทางการแพทย์อาจเกิดจากการวินิจฉัยคลาดเคลื่อน การรักษาหรือส่งต่อผู้ป่วยล่าช้า การประเมินอาการผิดพลาด การขาดการดูแลในภาวะฉุกเฉิน หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของการรักษาไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ความเสียหายบางกรณีอาจเกิดจากความเสี่ยงหรือภาวะแทรกซ้อนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้โดยสิ้นเชิง (อนุสรณ์ แก้ววิเชียร, 2562) นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุและผู้ป่วยโรคเรื้อรังยังทำให้การรักษาพยาบาลมีความซับซ้อนและเพิ่มความเสี่ยงในการประกอบวิชาชีพมากขึ้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566, น. 80)

แม้มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 จะกำหนดให้มีเงินช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากการรับบริการสาธารณสุขโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด แต่กลไกดังกล่าวยังมีข้อจำกัด เนื่องจากเป็นเพียงการบรรเทาความเดือดร้อนเบื้องต้น มิใช่การชดเชยความเสียหายทั้งหมด และยังไม่ครอบคลุมผู้รับบริการทุกระบบสุขภาพ อีกทั้งการพิจารณาต้องอาศัยเวชระเบียน ข้อมูลทางการแพทย์ และคำชี้แจงจากผู้ให้บริการ ซึ่งผู้เสียหายอาจเข้าถึงหรือทำความเข้าใจได้ยาก ความแตกต่างด้านความรู้ ทรัพยากร และการเข้าถึงข้อมูลระหว่างผู้เสียหายกับสถานพยาบาล จึงอาจกระทบต่อความสามารถในการนำเสนอข้อเท็จจริงและคุ้มครองสิทธิของตน ในกรณีที่คำขอรับเงินช่วยเหลือไม่ได้รับอนุมัติหรือได้รับการช่วยเหลือไม่เพียงพอกับความเสียหาย ผู้เสียหายอาจต้องใช้สิทธิอุทธรณ์หรือดำเนินคดีต่อศาล ซึ่งต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม และอาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของมาตรา 41 ที่มุ่งให้ความช่วยเหลืออย่างรวดเร็วและลดความขัดแย้งระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ (พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545, มาตรา 41)

จากข้อจำกัดดังกล่าว สรุปได้ว่า ประเทศไทยยังขาดระบบจัดการความเสี่ยงและชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ที่ครอบคลุมและมีแหล่งเงินรองรับอย่างชัดเจน ส่งผลให้ผู้เสียหายอาจไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเพียงพอ ขณะที่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องแบกรับความเสี่ยงด้านกฎหมาย การเงิน และการประกอบวิชาชีพด้วยตนเอง สภาพปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่าประเทศไทยมีกลไกช่วยเหลือผู้ได้รับความเสียหายจากการรับบริการสาธารณสุขตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 โดยให้เงินช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ผู้เสียหายโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิดของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ กลไกดังกล่าวมีส่วนช่วยบรรเทาความเดือดร้อนในระยะแรก แต่ยังไม่อาจรองรับความเสียหายได้อย่างเพียงพอในทุกกรณี เนื่องจากวงเงินช่วยเหลือมีจำกัด และการคุ้มครองยังไม่ครอบคลุมผู้รับบริการในทุกระบบสุขภาพ (พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545, มาตรา 41) เมื่อเปรียบเทียบกับสหราชอาณาจักรพบว่า กฎหมายการดูแลสุขภาพและวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ค.ศ. 2014 (The Health Care and Associated Professions (Indemnity Arrangements) Order 2014) พบว่า มีสาระสำคัญใน

การกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีหลักประกันความรับผิดหรือระบบการชดเชยความเสียหายที่เหมาะสม เพื่อรองรับกรณีที่ผู้รับบริการได้รับความเสียหายอันเกิดจากการรักษาพยาบาล ทั้งนี้ แนวคิดสำคัญของกฎหมายมิได้มุ่งเพียงการกำหนดภาระให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงหลักการคุ้มครองผู้รับบริการและการสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบบริการสุขภาพโดยรวม กฎหมายดังกล่าวพัฒนาขึ้นภายใต้บริบทของระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) ซึ่งโดยหลักให้ความสำคัญกับการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนผ่านกระบวนการฟ้องร้องทางแพ่ง ผู้เสียหายต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าผู้ประกอบวิชาชีพได้กระทำโดยประมาทหรือฝ่าฝืนมาตรฐานแห่งวิชาชีพจนก่อให้เกิดความเสียหาย อย่างไรก็ตาม แม้ระบบดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา แต่ในทางปฏิบัติกลับพบข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรม ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และภาระในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตกแก่ผู้เสียหาย ด้วยเหตุนี้ สหราชอาณาจักรจึงได้พัฒนาแนวทางทางกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการความเสี่ยงล่วงหน้ามากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีประกันภัยหรือระบบคุ้มครองความรับผิดก่อนการประกอบวิชาชีพ อันถือเป็นมาตรการเชิงป้องกันที่ช่วยสร้างหลักประกันว่าหากเกิดความเสียหายขึ้น ผู้รับบริการจะสามารถเข้าถึงการเยียวยาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ในทางปฏิบัติ การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวดำเนินการผ่านองค์กรวิชาชีพที่ทำหน้าที่กำกับดูแลมาตรฐานการประกอบวิชาชีพ เช่น สภาการแพทย์ทั่วไปแห่งสหราชอาณาจักร (General Medical Council (GMC)) และ สภาการพยาบาลและการผดุงครรภ์แห่งสหราชอาณาจักร (Nursing and Midwifery Council (NMC)) ซึ่งกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องแสดงหลักฐานการมีประกันภัยหรือหลักประกันความรับผิดก่อนการขึ้นทะเบียนหรือการต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ มาตรการดังกล่าวทำให้การมีประกันภัยกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบกำกับดูแลวิชาชีพด้านสุขภาพ และช่วยเชื่อมโยงความรับผิดทางกฎหมายเข้ากับมาตรฐานทางวิชาชีพอย่างเป็นรูปธรรม ผลจากการดำเนินมาตรการดังกล่าวส่งผลในหลายด้าน ทั้งในแง่การเพิ่มความมั่นใจของประชาชนต่อระบบบริการสุขภาพ การส่งเสริมให้ผู้ประกอบวิชาชีพตระหนักถึงความรับผิดในการปฏิบัติงาน ตลอดจนช่วยลดความเสี่ยงที่ผู้เสียหายจะไม่ได้รับการชดเชยเมื่อเกิดความเสียหายจากการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ ยังสะท้อนแนวโน้มของการพัฒนากฎหมายด้านสุขภาพที่มุ่งเน้นการป้องกันปัญหาและการบริหารความเสี่ยงเชิงระบบ มากกว่าการแก้ไขปัญหาภายหลังเกิดข้อพิพาท

สำหรับประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาระบบการคุ้มครองผู้รับบริการทางการแพทย์ได้ โดยอาจกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีประกันภัยความรับผิดทางวิชาชีพเป็นเงื่อนไขในการขึ้นทะเบียนและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้ องค์กรวิชาชีพ เช่น แพทยสภา สภาการพยาบาล และองค์กรวิชาชีพด้านสุขภาพอื่น ควรมีบทบาทในการกำกับดูแลและตรวจสอบการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว เพื่อให้ระบบประกันภัยสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการคุ้มครองผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยเสนอแนวทางในการกำหนดมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ โดยกำหนดให้มีระบบประกันภัยภาคบังคับสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ เพื่อเป็นกลไกหลักในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการรับบริการ ทั้งนี้ ควรกำหนดให้การทำประกันภัยเป็นเงื่อนไขในการออกและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามแนวทางของสหราชอาณาจักร เพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ควรนำหลักการชดเชยความเสียหายโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิดมาใช้ เพื่อลดภาระของผู้เสียหายและเพิ่ม

ความรวดเร็วในการเยียวยา ควบคู่กับการจัดให้มีระบบระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการแพทย์ เพื่อให้การพิจารณาข้อพิพาทมีความเหมาะสมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ในส่วนของการกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยในระดับที่เหมาะสมและไม่เป็นภาระแก่ผู้ประกอบวิชาชีพเกินสมควร รวมถึงการใช้ระบบกระจายความเสี่ยงเพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบประกันภัย โดยสรุปมาตรการดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายและนโยบายสาธารณะ เพื่อให้การคุ้มครองและเยียวยาผู้เสียหายมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ พบว่าประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องมีประกันภัยความรับผิดทางการแพทย์ในลักษณะภาคบังคับ ส่งผลให้การเยียวยาผู้เสียหายยังมีข้อจำกัด และผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ต้องแบกรับความเสี่ยงด้านกฎหมายและการเงินจากการประกอบวิชาชีพด้วยตนเอง

เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากระบบกฎหมายไทยยังอาศัยกลไกความรับผิดทางละเมิดและกระบวนการทางศาลเป็นหลัก ซึ่งต้องพิสูจน์การกระทำ ความเสียหาย และความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับความเสียหาย กระบวนการดังกล่าวมีความซับซ้อน ใช้ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายสูง โดยเฉพาะคดีทางการแพทย์ที่ต้องอาศัยเวชระเบียนและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ แม้มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 จะกำหนดให้มีเงินช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ผู้ได้รับความเสียหายโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด แต่ยังมีข้อจำกัดด้านวงเงิน ขอบเขตการคุ้มครอง และกระบวนการพิจารณา จึงไม่อาจทำหน้าที่เป็นระบบชดเชยความเสียหายที่สมบูรณ์ได้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของอภิรดี เกษาพร (2556) ซึ่งพบว่า การเรียกร้องความเสียหายโดยอาศัยกฎหมายละเมิดและกระบวนการทางศาลมีความยุ่งยาก ล่าช้า และสิ้นเปลือง และเสนอให้ใช้ระบบประกันภัยความรับผิดภาคบังคับเป็นกลไกกระจายความเสี่ยงและคุ้มครองบุคคลภายนอก เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างผู้เสียหายกับผู้ประกอบวิชาชีพ แม้งานดังกล่าวจะศึกษาผู้ประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุม แต่มีหลักการร่วมกันในเรื่องความเสี่ยงจากการประกอบวิชาชีพและความจำเป็นในการมีแหล่งชดเชยความเสียหายที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของเวชศาสตร์ เรืองโสภิษฐ์ (2559) ซึ่งเห็นว่า การประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์เป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์และผู้รับบริการ เนื่องจากช่วยกระจายภาระความเสี่ยงของผู้ประกอบวิชาชีพ และเพิ่มโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน ข้อค้นพบเกี่ยวกับข้อจำกัดของมาตรา 41 ยังสอดคล้องกับการศึกษาของธนัฐ ชัยวัฒโนดม (2562) ซึ่งชี้ว่า กลไกเงินช่วยเหลือเบื้องต้นยังมีข้อจำกัดในการบังคับใช้และไม่สามารถทดแทนระบบชดเชยความเสียหายที่ครอบคลุมได้ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า ปัญหาสำคัญมิได้เกิดจากการขาดกลไกเยียวยาโดยสิ้นเชิง แต่เกิดจากการที่กลไกที่มีอยู่ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย มีขอบเขตจำกัด และไม่มีระบบประกันภัยภาคบังคับทำหน้าที่เป็นแหล่งชดเชยและกระจายความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ซึ่งมุ่งศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายเกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายจากบริการของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพระหว่างประเทศไทยกับสหราชอาณาจักร พบว่าประเทศไทยมีกลไกให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับความเสียหายจากการรับบริการสาธารณสุขตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 โดยผู้เสียหายสามารถขอรับเงินช่วยเหลือ

เบื้องต้นได้โดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิดของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ อย่างไรก็ตาม กลไกดังกล่าวมีลักษณะเป็นเพียงการบรรเทาความเดือดร้อนในระยะแรก จึงอาจไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่รุนแรงหรือก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายอย่างต่อเนื่องในระยะยาว เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากเงินช่วยเหลือตามมาตรา 41 มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อชดเชยความเสียหายทั้งหมด แต่เป็นมาตรการช่วยเหลือเบื้องต้นภายใต้หลักการไม่ต้องพิสูจน์ความผิด อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านวงเงิน ขอบเขตผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือ และกระบวนการพิจารณา ทำให้กลไกดังกล่าวยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นระบบชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ที่ครอบคลุมได้

เมื่อเปรียบเทียบกับสหราชอาณาจักร พบว่า The Health Care and Associated Professions (Indemnity Arrangements) Order 2014 กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีประกันภัยหรือหลักประกันความรับผิดทางวิชาชีพที่เหมาะสม โดยเชื่อมโยงกับการขึ้นทะเบียนและการประกอบวิชาชีพภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรวิชาชีพ มาตรการดังกล่าวทำให้ผู้ได้รับความเสียหายมีแหล่งชดใช้ที่ชัดเจนมากขึ้น และช่วยให้การบริหารความเสี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของระบบกำกับดูแลวิชาชีพ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางของสหราชอาณาจักร ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดให้มีหลักประกันความรับผิดก่อนเกิดความเสียหาย มิใช่อาศัยเฉพาะการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนภายหลังเกิดข้อพิพาท ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ซึ่งเห็นว่าระบบชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ควรเชื่อมโยงการคุ้มครองผู้เสียหาย การป้องกันความเสี่ยง และการรักษาเสถียรภาพของผู้ประกอบวิชาชีพเข้าด้วยกัน ดังนั้น ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างประเทศไทยกับสหราชอาณาจักร คือ ประเทศไทยมีกลไกช่วยเหลือภายหลังเกิดความเสียหายในลักษณะจำกัด ขณะที่สหราชอาณาจักรใช้มาตรการเชิงป้องกันโดยกำหนดให้มีหลักประกันความรับผิดทางวิชาชีพก่อนการประกอบวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยสร้างความมั่นคงแก่ทั้งผู้รับบริการและผู้ประกอบวิชาชีพได้อย่างเป็นระบบมากกว่า

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ซึ่งมุ่งเสนอแนวทางและมาตรการทางกฎหมายเพื่อชดเชยความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลกระทบจากบริการทางการแพทย์ พบว่า ประเทศไทยควรกำหนดให้มีระบบประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ภาคบังคับ โดยเชื่อมโยงกับการออกและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ควบคู่กับการจัดให้มีกลไกระงับข้อพิพาทโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยให้เหมาะสมกับระดับความเสี่ยงของการประกอบวิชาชีพ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากระบบประกันภัยภาคบังคับจะช่วยสร้างแหล่งชดเชยความเสียหายที่ชัดเจนแก่ผู้รับบริการ และช่วยกระจายภาระความเสี่ยงด้านกฎหมายและการเงินของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ ขณะที่การระงับข้อพิพาทโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจะช่วยให้การพิจารณาข้อพิพาททางการแพทย์มีความรวดเร็ว เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะทางเทคนิคของข้อพิพาทมากกว่าการใช้กระบวนการทางศาลเพียงอย่างเดียว ส่วนการกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยตามระดับความเสี่ยงจะช่วยป้องกันไม่ให้ภาระค่าใช้จ่ายตกแก่ผู้ประกอบวิชาชีพมากเกินสมควร และส่งเสริมให้ระบบสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

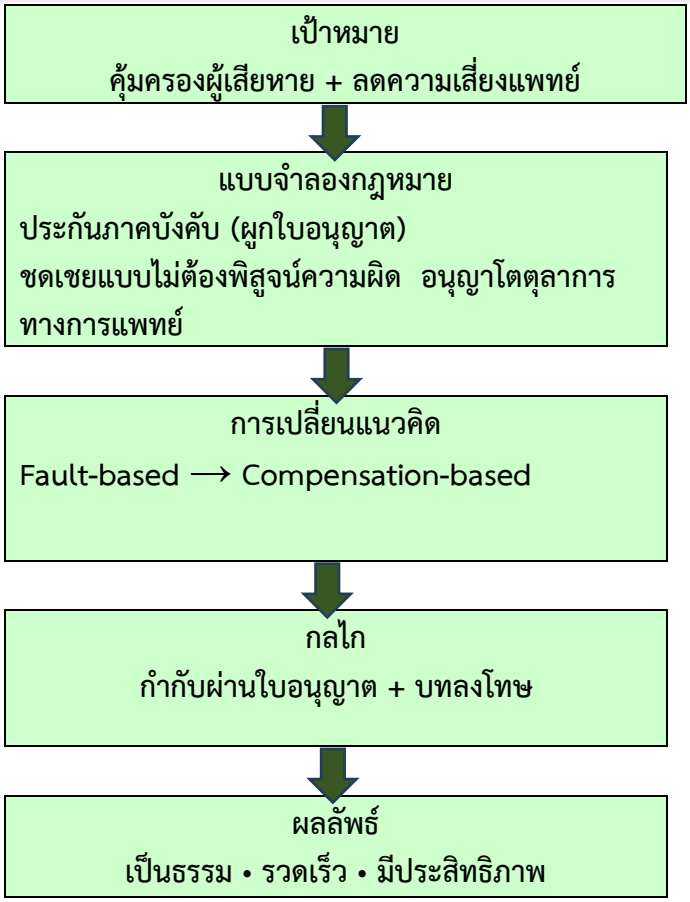
ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศุภโชค ทัศนา (2563) ซึ่งเห็นว่าการใช้กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกในข้อพิพาททางการแพทย์สามารถช่วยลดภาระของศาล ลดระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และเพิ่มประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาท อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เสนอให้มีกลไกเฉพาะที่ประกอบด้วยผู้มีความเชี่ยวชาญทั้งด้านกฎหมาย การแพทย์ และการประกันภัย เพื่อให้การพิจารณาครอบคลุมทั้งข้อเท็จจริงทางการแพทย์และสิทธิของคู่กรณี นอกจากนี้ แนวทางการกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยและการกระจายความเสี่ยงยังสอดคล้องกับแนวคิดนิติ

เศรษฐศาสตร์ของ Cooter and Ulen (2012) ซึ่งให้ความสำคัญกับการออกแบบกฎหมายให้เกิดประสิทธิภาพ ลดต้นทุนทางสังคม และจัดสรรความเสี่ยงไปยังฝ่ายที่สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม การกำหนดเบี้ยประกันภัยตามระดับความเสี่ยงจึงช่วยสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบวิชาชีพและสถานพยาบาลพัฒนามาตรฐานความปลอดภัย พร้อมทั้งช่วยรักษาเสถียรภาพของระบบประกันภัย จุดเด่นของผลการวิจัยนี้ คือ การเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายในลักษณะบูรณาการ ซึ่งมิได้มุ่งคุ้มครองผู้เสียหายหรือผู้ประกอบวิชาชีพเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้เสียหาย ความมั่นคงในการประกอบวิชาชีพ ความสามารถในการดำเนินงานของบริษัทประกันภัย และบทบาทกำกับดูแลของภาครัฐ อันแตกต่างจากงานศึกษาบางส่วนที่มุ่งพิจารณาเฉพาะการเยียวยาความเสียหายหรือการระงับข้อพิพาทเป็นรายด้าน

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงกฎหมายในการพัฒนา “ระบบประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ภาคบังคับ” สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ของประเทศไทย โดยเสนอรูปแบบเชิงบูรณาการที่ประกอบด้วย (1) การกำหนดให้มีประกันภัยภาคบังคับผูกกับการออกและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (2) การนำหลักการชดเชยความเสียหายโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิดมาใช้ และ (3) การจัดให้มีระบบระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการแพทย์

องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากระบบความรับผิดที่ยึดโยงกับการพิสูจน์ความผิด ไปสู่ระบบการเยียวยาที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการสร้างหลักประกันความเสี่ยงให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ ทั้งนี้ กลไกการกำกับดูแลโดยผูกพันกับใบอนุญาตและกำหนดบทลงโทษ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้มาตรการดังกล่าวสามารถบังคับใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ โดยสรุป องค์ความรู้จากการวิจัยนี้เป็นการพัฒนาแบบจำลองเชิงกฎหมายที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายสาธารณะ เพื่อยกระดับระบบการเยียวยาความเสียหายทางการแพทย์ของประเทศไทยให้มีความเป็นธรรม มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิในระบบสาธารณสุขต่อไป

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

สรุป

ผลการวิจัยโดยรวมพบว่า ระบบกฎหมายไทยยังไม่มีการกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต้องมีประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ในลักษณะภาคบังคับ ส่งผลให้การเยียวยาผู้เสียหายยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านความรวดเร็วและความเป็นธรรม ขณะเดียวกันผู้ประกอบวิชาชีพต้องรับภาระความเสี่ยงจากการประกอบวิชาชีพด้วยตนเอง

การศึกษาชี้ให้เห็นว่าการนำระบบประกันภัยภาคบังคับมาใช้ในประเทศไทยสามารถดำเนินการได้ หากมีการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดให้การทำประกันภัยเป็นเงื่อนไขในการออกและต่ออายุใบอนุญาต ควบคู่กับการใช้หลักการชดเชยโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด และการมีระบบระงับข้อพิพาทที่เหมาะสม ทั้งนี้ จำเป็นต้องกำหนดโครงสร้างกฎหมายและกลไกกำกับดูแลให้ชัดเจน รวมถึงกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้ระบบสามารถคุ้มครองผู้เสียหายได้อย่างเป็นธรรม และไม่เป็นภาระแก่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์เกินสมควร ซึ่งจะช่วยเสริมความเชื่อมั่นและความยั่งยืนของระบบสาธารณสุขในระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ประเทศไทยต้องจัดทำนโยบายเกี่ยวกับประกันภัยชดเชยความเสียหายให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพในประเทศไทย เพื่อให้เกิดการตระหนัก และสนับสนุนทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในกรณีที่เกิดความเสียหายที่เกิดจากการบริการทางการแพทย์ และคุ้มครองผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์กรณีเกิดความผิดพลาดทางการแพทย์ ขับเคลื่อนไปพร้อมๆกับนโยบายในการพัฒนาระบบสุขภาพทางการแพทย์

1.2 นำมาตรการบังคับการทำประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์มาใช้กรณีผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ โดยเมื่อผู้ประกอบวิชาชีพได้จดทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพแล้ว หรือต่ออายุใบประกอบวิชาชีพ ต้องมีการจัดทำประกันภัยชดเชยความเสียหายให้กับบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการรับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์

1.3 ควรกำหนดการจัดเก็บเบี้ยประกันภัยชดเชยความเสียหายทางการแพทย์ภาคบังคับในลักษณะเดียวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ โดยกำหนดอัตราเบี้ยพื้นฐานในระดับต่ำและเป็นมาตรฐาน เพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์เกินสมควร และเอื้อต่อการเข้าร่วมระบบอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ อาจกำหนดอัตราเบี้ยตามระดับความเสี่ยง และใช้การกระจายความเสี่ยงในภาพรวมของระบบ เพื่อควบคุมอัตราเบี้ยให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม พร้อมทั้งยังสามารถคุ้มครองและเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายการศึกษาไปยังผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพอื่น เช่น ผู้ช่วยพยาบาล เจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ นักเทคนิคการแพทย์ ฯลฯ ดังเช่น ของประเทศสวีเดน (PATIENT INJURIES ACT (1996:799) ที่กำหนดให้ผู้ให้บริการด้านสาธารณสุขต้องมีประกันภัยเพื่อชดเชยความสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความครอบคลุมของระบบในภาพรวม

2.2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายและรูปแบบการดำเนินงานของประเทศอื่นเพิ่มเติม โดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคอาเซียน เพื่อรองรับบริบทของการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยข้ามพรมแดนและการพัฒนาประเทศสู่การเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์

2.3 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับอัตราเบี้ยประกันภัยที่เหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับระดับความเสี่ยงของแต่ละวิชาชีพ และไม่เป็นภาระเกินสมควรต่อผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ

บรรณานุกรม

ทัศนีย์ รวยเพิ่มพูน, อนิณ อรุณเรืองสวัสดิ์, และ นิรมัย พิศแข มั่นจิตร. (2568, 24 มกราคม). ปัจจัยทางด้านกฎหมายที่ส่งผลต่อความเสี่ยงในการดำเนินคดีทางการแพทย์: กรณีศึกษาพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติทางนิติศาสตร์ ครั้งที่ 4 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 ภายใต้หัวข้อ “นวัตกรรมทางสังคมกับการพัฒนาโลกในอนาคต” คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, (น. 10–12).

ธนัฐ ชัยวัฒโนดม. (2562). ปัญหาการบังคับใช้มาตรา 41 พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 [วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc%3A143642

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550. (2550, 19 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา, 124(16 ก), 1–19. https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2550/A/016/1.PDF

ไพโรจน์ บุญศิริคำชัย. (2565). การคุ้มครองผู้เสียหายจากการรับบริการทางการแพทย์ประเทศสวีเดน. วารสารกฎหมายและสังคมรังสิต, 1(2), 14–31. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/RJL/article/view/482

เวชศาสตร์ เรืองโสภิษฐ์. (2559). การประกันภัยความรับผิดทางการแพทย์ในประเทศไทย. วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข, 2(3), 343–355. https://phad.ph.mahidol.ac.th/journal_law/2-3/10-Wejchasard%20Ruangsopit.pdf

ศุภโชค ทัศนา. (2563). การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการแพทย์ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562: ศึกษาเฉพาะกรณีทางแพ่ง [วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์]. DPU Library. https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Supphachoke.Tas.pdf

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (2560). แนวทางการพิจารณาจ่ายเงินช่วยเหลือเบื้องต้นตามมาตรา 41.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). สุขภาพคนไทย 2566: คำสัญญาของไทยใน “คอป” (COP: Conference of Parties) กับการรับมือ “โลกรวน”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. https://www.thaihealth.or.th/e-book/รายงานสุขภาพคนไทย-ปี-2566/

อนุสรณ์ แก้ววิเชียร. (2562). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพโดยประมาทของแพทย์ [วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์]. https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Anusorn.Kae.pdf

อภิรดี เกษาพร. (2556). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกันภัยความรับผิดภาคบังคับของผู้ประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุม [วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์]. DPU Library. https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/148570.pdf

Cooter, R., & Ulen, T. (2012). Law and economics (6th ed.). Pearson.

The Health Care and Associated Professions (Indemnity Arrangements) Order 2014, SI 2014/1887 (UK). https://www.legislation.gov.uk/uksi/2014/1887

UK Parliament. (2014, June 30). Health care and associated professions (indemnity arrangements) order 2014 [House of Lords debate]. Hansard. https://hansard.parliament.uk/Lords/2014-06-30/debates/14063030000136/HealthCareAndAssociatedProfessions

แนวทางการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

MODERN SANGHA MANAGEMENT APPROACHES FOR ENHANCING THE PUBLIC IMAGE OF BUDDHISM IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND

กิตติวินท์ หาญศักดิ์สิทธิ์
Kittiwin Hansaksit
ประพจน์ ตรีจันทร์ทอง
Paphot Theejanthong
วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
Philosophy and Religion College Saint John's University
E-mail: Kittiwin.phd@outlook.com
วันที่รับบทความ (Received) : 7 กรกฎาคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 14 กรกฎาคม 2569
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 17 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย และ 2) สังเคราะห์รูปแบบการปฏิรูปวงการสงฆ์แบบ 4 มิติที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ความท้าทายสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ (1) การลดลงของความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนศาสนทายาทรุ่นใหม่ (2) ปัญหาเชิงโครงสร้างและการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการ และ (3) ข้อจำกัดด้านการมีบทบาทเชิงรุกต่อสาธารณะและการยึดมั่นในพระธรรมวินัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ

แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยใหม่ที่นำเสนอประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (2) การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐ คณะสงฆ์ และชุมชน (3) การพัฒนาระบบการสื่อสารองค์กรเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และ (4) การเสริมสร้างสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม

กรอบการบริหารที่นำเสนอนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงโดยหน่วยงานภาครัฐและสถาบันสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาเชิงรุก เช่น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระสังฆาธิการ ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และส่งเสริมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มศาสนิกชนที่มีความหลากหลาย อันจะ

นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยใหม่, ภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสายตาสาธารณชน, จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย, สังคมพหุวัฒนธรรม, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

Abstract

This article aimed to: (1) examine the problems and limitations of Buddhist Sangha administration in the Southern Border Provinces of Thailand; and (2) synthesise a four-dimensional Sangha reform model appropriate for a multicultural social context. The findings revealed that the major challenges affecting Sangha administration included: (1) declining public confidence in Buddhism and demographic changes, resulting in a shortage of new generations of Buddhist successors; (2) structural problems and a lack of administrative unity; and (3) limitations in proactive public engagement and adherence to monastic discipline, which have affected the role of monks as spiritual leaders.

The proposed modern Sangha administration framework consists of four key dimensions: (1) applying Buddhist good governance principles to Sangha administration; (2) establishing integrated cooperation mechanisms among the government sector, the Sangha, and communities; (3) developing proactive organisational communication systems to enhance the public image of Buddhism; and (4) strengthening Buddhist leadership competencies among Sangha administrators to enable them to perform their duties effectively within a multicultural society. This proposed administrative framework can be applied in practice by government agencies and monastic institutions to promote proactive Buddhist development, for example, developing training programmes for Sangha administrators. Furthermore, this framework can serve as a neutral platform to reduce mutual distrust and promote collaborative public-interest activities among diverse religious groups, ultimately fostering sustainable coexistence amid cultural diversity in the Southern Border Provinces of Thailand.

Keywords: modern Sangha administration; public image of Buddhism; Southern Border Provinces of Thailand; multicultural society; Buddhist leadership

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความพิเศษทั้งในด้านโครงสร้างประชากร วัฒนธรรม และศาสนา ทำให้การดำเนินงานขององค์กรสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวเผชิญความท้าทายที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศ สถานการณ์ความไม่สงบที่เริ่มรุนแรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ส่งผลโดยตรงต่อความปลอดภัยของพระสงฆ์ การประกอบศาสนกิจ และบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) งานศึกษาความมั่นคงของ กอ.รมน. ภาค 4 ส่วนหน้า รายงานว่าพระสงฆ์จำนวนมากจำเป็นต้องจำกัดพื้นที่และเวลาในการทำกิจนิมนต์ ขณะที่วัดหลายแห่งประสบปัญหา

การขาดแคลนพระภิกษุ เนื่องจากจำนวนประชากรไทยพุทธลดลงอย่างต่อเนื่อง (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2567) ข้อมูลภาคสนามยังสะท้อนว่า โครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ในพื้นที่มีข้อจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และภาระงานของสำนักพุทธจังหวัดที่มีเจ้าหน้าที่เพียงไม่กี่คน แต่ต้องรับผิดชอบงานในพื้นที่กว้างและซับซ้อน (สัมภาษณ์ ผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานความมั่นคง, 2567) ความท้าทายเหล่านี้ส่งผลให้คณะสงฆ์ไม่สามารถขับเคลื่อนงานเผยแผ่ ศึกษา สงเคราะห์ และกิจกรรมชุมชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพในบริบทพื้นที่พิเศษ นอกจากปัจจัยด้านความมั่นคงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโครงสร้างประชากรยังสร้างแรงกดดันต่อภาพลักษณ์ขององค์กรสงฆ์ งานวิจัยหลายชิ้นพบว่า วัดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ได้สูญเสียความสามารถในการเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากประชากรลดลง การย้ายถิ่นฐาน และความกังวลต่อความปลอดภัย ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (วรพงษ์, 2563; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566)

นอกจากปัจจัยด้านความมั่นคงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังสร้างแรงกดดันต่อ ความเลื่อมใสของคณะสงฆ์ ซึ่งในระดับสากล บทเรียนจากพื้นที่พหุวัฒนธรรมที่มีความขัดแย้งคล้ายคลึงกัน เช่น กรณีการทำงานขององค์กรศาสนาในพื้นที่ความขัดแย้งของศรีลังกา หรือบทบาทของผู้นำศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของฟิลิปปินส์ ชี้ให้เห็นว่าสถาบันศาสนาจะอยู่รอดและสร้างความเชื่อมั่นได้จำเป็นต้องปรับบทบาทจากการเป็นเพียงผู้รับการอุปถัมภ์ไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง(Change Agent) ที่ทำงานเชิงรุกร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคม หากองค์กรสงฆ์ไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่บริบทนี้ได้ ย่อมสูญเสียความสามารถในการเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและกลายเป็นเพียงเป้าหมายทางความมั่นคงแทนที่จะเป็นผู้สร้างสันติภาพ

ในเชิงทฤษฎี การบริหารองค์กรยุคใหม่ควรผสานหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ เช่น การวางแผน การสื่อสารองค์กร บริหารข้อมูล และการประสานงานเครือข่ายเข้ากับหลักพุทธธรรมที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเมตตา (Koontz & Weihrich, 2010; พระพรหมคุณาภรณ์, 2545) โดยเฉพาะในพื้นที่พหุวัฒนธรรม แนวคิดทุนทางสังคมชี้ว่า “ความไว้วางใจ” และ “เครือข่ายความร่วมมือ” เป็นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Putnam, 2000) ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารเชิงบูรณาการที่เน้นความร่วมมือของรัฐ–ศาสนา–ชุมชน เพื่อรับมือปัญหาซับซ้อน (Ansell & Gash, 2008) อย่างไรก็ดี การบริหารงานคณะสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงผูกติดอยู่กับโครงสร้างทางกฎหมายและอำนาจการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบราชการแนวดิ่ง (Vertical Bureaucracy) ที่เน้นการควบคุมเชิงรับมากกว่าการบริหารเชิงรุกที่ยืดหยุ่น (Dynamic & Flexible Governance) โครงสร้างดั้งเดิมนี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างสำคัญเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายยุคใหม่ โดยเฉพาะปัญหาวิกฤตศรัทธา ข้อจำกัดด้านการสื่อสารสาธารณะ และการขาดแคลนทรัพยากรในการบริหารจัดการวัดในพื้นที่เสี่ยงภัย ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึง "ภาพลักษณ์องค์กรสงฆ์" ในสายตาของสังคมยุคใหม่ ด้วยเหตุนี้ การปรับเปลี่ยนผ่านไปสู่ "การปฏิรูปวงการสงฆ์" (Modern Sangha Governance) ที่มีความโปร่งใส เท่าทันเทคโนโลยี และเข้าใจบริบทพหุวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน จึงมุ่งศึกษาปัญหารวมถึงสังเคราะห์แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนสถาบันสงฆ์ให้เป็นกลไกสร้างสันติสุขและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพระพุทธศาสนาในพื้นที่อย่างยั่งยืน

ปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

แม้ว่าภาพรวมทั้งประเทศจะมีวัดร้างกว่า 5,388 แห่งข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2567 มติชนออนไลน์ ได้เปรียบเทียบข้อมูลพบว่า เมื่อนำมาเทียบข้อมูลปี 2566 พบว่า มีจำนวนวัดราษฎร์ 43,252 แห่ง ในขณะที่ปี 2567 มีจำนวนวัดราษฎร์ 43,765 แห่ง เพิ่มขึ้น 513 แห่ง ในขณะที่วัดร้าง ปี2566 มีจำนวน 5,678 แห่ง ในขณะที่ ปี2567 มีจำนวน วัดร้าง 5,671 แห่ง ลดลง 7 แห่ง (มติชนออนไลน์,2569) แต่เมื่อเจาะลึกในพื้นที่ภาคใต้ ปัญหาวัดร้างแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลักๆ คือ วัดร้างโบราณตามกาลเวลา และวัดที่พักสงฆ์ที่ต้องรกร้างหรือขาดพระจำพรรษา จากเหตุการณ์ความไม่สงบ รวมถึงปัญหาการขาดแคลนงบประมาณบูรณะศาสนสถานจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ จังหวัดสงขลา มีวัดร้างสะสมสูงที่สุดในภาคใต้ จำนวน 58 วัด จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัดร้างสะสมจำนวน 106 วัดพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส) มีสถิติวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมารวมกันประมาณ 103 วัด (ปัตตานีมีสถิติการร่วมทำบุญโอบอุ้มศาสนสถานรวมสำนักสงฆ์ประมาณ 238 แห่ง) ภาวะขาดแคลนพระจำพรรษาถาวร จากรายงานส่วนภูมิภาค มีที่พักสงฆ์และสำนักสงฆ์หลายแห่งในพื้นที่เสี่ยงภัยชายแดน (เช่น อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส) ที่ประสบภาวะ "ขาดพระภิกษุพำนักอยู่ประจำถาวร" เนื่องจากสภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และการย้ายถิ่นฐานของชุมชนชาวพุทธในพื้นที่

จากปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าองค์กรสงฆ์ในพื้นที่เผชิญวิกฤตซ้อนวิกฤต ทั้งจากปัจจัยภายนอก (สถานการณ์ความมั่นคง) และปัจจัยภายใน (การบริหารจัดการ) ดังนี้

1. วิกฤตศรัทธาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ปัญหาที่วิกฤตที่สุดคือ การลดลงของประชากรไทยพุทธอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระบุว่า จากเดิมประชากรไทยพุทธมีประมาณ 300,000 คน (ก่อนปี 2547) ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 100,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สภาวะนี้ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนศาสนทายาท วัดหลายแห่งกลายเป็นวัดร้าง (Abandoned Temples) หรือมีพระสงฆ์จำพรรษาไม่ครบองค์กฐิน จำเป็นต้องอาศัยกำลังพลจากหน่วยงานความมั่นคงหรือข้าราชการบวชแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงเข้าพรรษา

2. ปัญหาเชิงโครงสร้างและการขาดเอกภาพในการบริหาร การขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังขาด "เจ้าภาพหลัก" ที่มีอำนาจบูรณาการอย่างแท้จริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีภาระงานประจำ (Routine) มากและมีบุคลากรจำกัด (เช่น บางจังหวัดมีเจ้าหน้าที่เพียง 6-7 ท่าน) ทำให้ไม่สามารถทำงานเชิงรุกเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตในพื้นที่พิเศษได้อย่างทันท่วงที

3. ข้อจำกัดด้านบทบาทเชิงรุกและพระธรรมวินัย พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเน้นการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัดและเน้นพิธีกรรมทางศาสนามากกว่าการเผยแผ่ธรรมหรือการปฏิบัติวิปัสสนา ส่งผลให้บทบาทการเป็น "ผู้นำทางจิตวิญญาณ" ลดน้อยลง นอกจากนี้ ยังพบปัญหาความหย่อนยานในพระธรรมวินัยและการประกอบพิธีกรรมเชิงพุทธพาณิชย์หรือเดรัจฉานวิชา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาพลักษณ์และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

ความเสื่อมถอยของวงการสงฆ์ ปัญหาเชิงระบบที่ต้องแก้ไข

ด้วยจังหวัดชายแดนใต้เผชิญกับวิกฤตความปลอดภัยและอัตลักษณ์ สถานการณ์ความไม่สงบส่งผลให้พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจได้ยากลำบาก วัดหลายแห่งเสี่ยงต่อการร้าง และชาวพุทธในพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบหลักต่อพระพุทธศาสนาความปลอดภัยในการปฏิบัติศาสนกิจ: พระภิกษุสามเณร

มีความเสี่ยงสูงในการบิณฑบาต ทำให้ต้องงดหรือปรับเปลี่ยนวิธีการรับบาตร ส่งผลกระทบโดยตรงต่อศรัทธาและวิถีชาวบ้านในพื้นที่วิกฤตวัดร้างและขาดผู้สืบทอด จำนวนผู้นับถือศาสนาพุทธลดลง นำไปสู่การขาดแคลนกำลังบำรุงพระพุทธศาสนา วัดหลายแห่งมีพระสงฆ์จำพรรษาเพียง 1-2 รูป ทำให้ดูแลศาสนสถานได้ไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านจิตวิทยา ประชาชนชาวพุทธเกิดความหวาดระแวงและวิตกกังวลในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ด้วยสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นยาวนาน

ประกอบกับจากปรากฏการณ์ข่าวอดีตพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่หรือพระชื่อดังหลายรูปพัวพันกับคดีความขัดแย้งและเรื่องชู้สาว นำไปสู่การตั้งคำถามถึงการประพฤติปฏิบัติ (ศีล) ความสำนึกในสมณเพศและการกลั่นกรองพระผู้ใหญ่ เสียงเรียกร้องการปฏิรูป ด้วยนักวิชาการและสังคมเริ่มตั้งคำถามต่อโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีการถกเถียงถึงการจัดการทรัพย์สินของวัด การกระจายอำนาจ ไปจนถึงข้อเสนอเชิงโครงสร้างในการปฏิรูประบบความโปร่งใสในระดับพื้นที่ รวมไปถึงความเชื่อถือในพระพุทธ พระธรรม แต่อาจไม่เชื่อในพระสงฆ์แล้ว ซึ่งเป็นเสียงสะท้อนจากพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่ง ในช่วงที่ข่าว ‘สีกากอล์ฟ’ เป็นที่พูดถึงทั่วทุกแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย แม้จะไม่ใช่ครั้งแรกที่มีข่าวฉาวเกี่ยวกับวงการสงฆ์ แต่ก็ถือเป็นอีกปรากฏการณ์ที่สั่นสะเทือนพระพุทธศาสนาไทยครั้งใหญ่ เพราะทำให้ทั้งสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) และประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวและผลักดันการแก้ไขแนวทางอย่างจริงจัง เพราะยิ่งมีการประพฤติมิชอบหรือข่าวทางศาสนาในเชิงลบมากเท่าไร ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในพุทธศาสนิกชนไทย ก็ยิ่งเสื่อมถอยไปมากเท่านั้น สะท้อนผ่านกระแสสังคมที่คนรุ่นใหม่แสดงตัวไม่นับถือศาสนามากขึ้น ชักชวนกันให้บริจาคเงินกับแหล่งอื่นๆ มากกว่าวัด และมีคนบวชเป็นพระภิกษุสามเณรลดน้อยลงทุกปี และสะท้อนผ่านแบบสำรวจที่ตัวเลขบอกชัดว่าคนศรัทธาลงลง ประกอบกับในปัจจุบัน คนในสังคมยังคงพูดถึงประเด็น ‘การเสื่อมศรัทธา’ และข้อเสนอเรื่อง ‘ปฏิรูปวงการสงฆ์’ อยู่ โดยหลายคนเชื่อว่า โครงสร้างของระบบใหญ่ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการประพฤติมิชอบ การโกงเงินวัด พุทธพาณิชย์ และปัญหาอื่นๆ ตามมา จึงเชื่อว่าการปฏิรูประบบจะช่วยแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้

ปัจจัยหลักที่ทำให้เสื่อมศรัทธา

การประพฤติมิชอบของพระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นข่าวต่อเนื่อง ได้ก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาอย่างรุนแรงในหมู่พุทธศาสนิกชน แม้จำนวนพระสงฆ์ที่กระทำผิดจะเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับพระสงฆ์ทั้งหมดกว่า 3 แสนรูปในไทย แต่เมื่อเป็นข่าวก็ย่อมเกิดผลกระทบที่รุนแรงยิ่งกว่า ประเภทหนึ่งของการประพฤติมิชอบที่คนให้ความสนใจและเป็นประเภทที่ถือเป็นอาบัติปาราชิกร้ายแรงที่สุด คือ การผิดวินัยทางเพศ อย่างกรณี ‘สีกากอล์ฟ’ ที่เป็นกระแสข่าวใหญ่ในเดือนกรกฎาคม 2568 ว่าด้วยการเปิดเผยหลักฐานพฤติกรรมเสพเมถุนระหว่างพระสงฆ์กับสีกากอล์ฟ รวมถึง 9 รูป และยังมี 5 รูปในนั้นที่เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ แต่เหตุการณ์เหล่านี้ ก็มักจะจบลงที่การเป็นข่าวใหญ่ จากนั้นก็เงียบลงไป พร้อมกับที่พระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นข่าวออกจากความเป็นพระสงฆ์ไป แต่ทิ้งไว้ซึ่งภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่เสื่อมลงไป คนบางส่วนจึงเห็นว่าไม่เป็นธรรมต่อศาสนา เพราะสร้างผลกระทบไว้ แต่กลับไม่ต้องรับผิดจากทางโลก หรือการมีบทลงโทษตามกฎหมาย นอกจากนั้น ยังมีประเด็นเรื่องการบริหารจัดการเงินวัด ด้วยวัดมีรายได้หลักจากเงินบริจาคหลายหมื่นล้านบาทต่อปี ซึ่งมีการประมาณการสูงถึง 54,417 ล้านบาทต่อปี นอกจากนี้ วัดยังได้รับงบอุดหนุนจากภาครัฐจำนวนมหาศาล เฉลี่ยประมาณ 3,000-4,500 ล้านบาทต่อปี โดยรวมแล้ว วัดทั่วประเทศจึงถือครองสินทรัพย์ที่มีมูลค่ารวมกว่า 1.35 ล้านล้านบาท ถึงจะมีเงินหมุนเวียนมหาศาล แต่วัดกลับมีสถานะเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จึงไม่เข้าเกณฑ์ตามกฎหมายของสำนักงานป้องกันและ

ปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบหรือดำเนินการใดๆ กับวัดได้ และอำนาจเด็ดขาดในการบริหารจัดการทรัพย์สินขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ที่ก็อาจมีข้อจำกัดด้านความรู้ทางบัญชีด้วย และประชาชนไม่กล้าเข้าไปตรวจสอบด้วย (ธัญวัฒน์ อิพภูดม. 2568) นอกจากนั้น ระบบการทำบัญชีของวัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐานและไม่มีการบังคับส่งรายงานอย่างจริงจัง เห็นได้จากข้อมูลในปี 2558 ที่มีวัดรวมกว่า 41,000 แห่ง แต่มีวัดที่ส่งรายงานทางการเงินเพียงไม่ถึง 50.5% และ พศ. ยังมีบทบาทจำกัดคือการส่งเสริม ไม่ใช่กำกับควบคุม จึงมีข้อจำกัดในการตรวจสอบให้เข้มงวด

ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสถานการณ์ความไม่สงบทำให้วัดกลายเป็นแหล่งพักพิงทางทรัพยากรและงบประมาณจากทั้งภาครัฐและเงินบริจาคจากภายนอก ความโปร่งใสในการบริหารจัดการเงินวัดจึงกลายเป็นประเด็นอ่อนไหวที่ส่งผลโดยตรงต่อความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) การนำกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมาใช้กำกับดูแลวัดในพื้นที่ชายแดนใต้ แม้วัดจะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายคณะสงฆ์ แต่โครงสร้างการจัดการทรัพย์สินของวัดมักเป็นไปตามประเพณีปฏิบัติ ทำให้การตรวจสอบเส้นทางการเงิน โดย ปปง. ทำได้ยากและมักถูกมองว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของสถาบันสงฆ์ ความเสี่ยงต่อการถูกตราหน้าในพื้นที่ที่มีความเปราะบาง การที่วัดถูกตรวจสอบหรือเชื่อมโยงกับธุรกรรมที่ผิดปกติมักถูกขยายความผ่านข่าวสาร โดยขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่รอบด้าน กฎหมายที่เข้มงวดเกินไปโดยขาดการประนีประนอมกับบริบทพื้นที่ อาจส่งผลให้วัดถูกมองว่าเป็นพื้นที่สีเทา ซึ่งซ้ำเติมสถานะความเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่กังวลว่าเงินทำบุญจะถูกนำไปใช้ในทางมิชอบหรือเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อน ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก การกำกับดูแลของ ปปง. มักเน้นการปราบปรามมากกว่า การป้องกันส่งผลให้คณะสงฆ์ในพื้นที่รู้สึกว่าถูกผลักไปอยู่ฝั่งตรงข้ามกับหน่วยงานรัฐ แทนที่จะได้รับคำแนะนำในการวางระบบบัญชีที่โปร่งใส

ปัจจัยทั้งหมดข้างต้น จึงทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สีเทา ที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ จนปรากฏอยู่ในหน้าข่าวถึงการทุจริตโกงเงินวัดอย่างต่อเนื่อง การทุจริตมีหลายรูปแบบ ทั้งเงินทอนวัดที่เจ้าหน้าที่ พศ. เสนอช่วยขอเงินงบประมาณแลกกับการบวกเพิ่มส่วนแบ่ง การยักยอกเงินหรือการนำเงินวัดไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว โดยอาจเป็นการแก้ไขตัวเลขในเช็คเงินสด การฟอกเงิน โดยเปลี่ยนเงินผิดกฎหมายให้ถูกกฎหมายผ่านวัด เช่น สร้างและแบ่งรายได้จากการขายวัตถุมงคล

รวมถึงจังหวัดภาคใต้ด้วยปัญหาการประพฤติมิชอบเชิงระบบและคดีวิกฤตศรัทธา (เช่น กรณีสีกากอล์ฟในเดือนกรกฎาคม 2568 และช่องโหว่ทางกฎหมาย ปปง.ภาพสะท้อนร่วมกับบริบท "จังหวัดชายแดนภาคใต้" จะพบว่าปัญหาเหล่านี้ได้สร้างแรงสั่นสะเทือนเชิงลบและกลายเป็น "ตัวเร่งปฏิกิริยา" ที่ซ้ำเติมสถาบันสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนใต้อย่างมีนัยสำคัญ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวไทยพุทธถึงแม้จะเป็นประชากรส่วนน้อย ท่ามกลางบริบทความมั่นคงที่เปราะบาง วัดและพระสงฆ์ในพื้นที่จึงทำหน้าที่เป็น "พื้นที่ปลอดภัยและศูนย์รวมใจสุดท้าย" ของชุมชน ด้วยภาพลักษณ์ความเสื่อมเสียได้แผ่กระจายผ่านสื่อโซเชียลมีเดียอย่างไร้พรมแดน ส่งผลให้พระสงฆ์ในชายแดนใต้ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจด้วยความยากลำบากอยู่แล้ว ต้องแบกรับกับต้นทุนทางภาพลักษณ์ที่ติดลบประกอบกับการเสื่อมศรัทธาของประชาชนชาวบ้านนี้ไปด้วย ยิ่งซ้ำเติมให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ถอยห่างจากวัด และลดทอนอำนาจต่อรองเชิงวัฒนธรรมในการเป็นแกนนำสร้างศาสนสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างศาสนิกชนประกอบกับการฟื้นฟูสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่อยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม

มิติการบริหารสมัยใหม่	แนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรม	ผลลัพธ์เชิงภาพลักษณ์และสันติสุข
1. ธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สิน	ปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สินของวัดสู่ระบบดิจิทัลเปิด, ให้ฆราวาสและคณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาวัด	สร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ลดข้อครหา ยกระดับเป็นสถาบันที่โปร่งใสและพึ่งพาได้ วัดมีระบบบัญชีดิจิทัลที่ตรวจสอบได้
2. ความร่วมมือบูรณาการและตั้งศูนย์ประสานงาน	ตั้งศูนย์ประสานงานร่วม (วัด-ความมั่นคง-อปท.), เปิดพื้นที่วัดบางส่วนเป็นศูนย์สวัสดิการ/แหล่งเรียนรู้ร่วมของชุมชน	ลดภาระงานบริหารของพระสงฆ์ ทลายกำแพงความกลัว ทลายภาพลักษณ์ "พื้นที่ปิด" ให้เป็น "พื้นที่ส่วนรวม" จัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วม
3. สื่อสารองค์กรเชิงรุกและพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัล	พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลระดับจังหวัด (เพจ/ไลน์), นำเสนอเรื่องราวการเกื้อกูลข้ามวัฒนธรรม, จัดตั้งระบบสื่อสารภาวะวิกฤต	สยบข่าวลือ (**Fake News**) อย่างทันท่วงที ปรับภาพลักษณ์จากการเผชิญหน้าสู่การเป็น "ผู้พัฒนาสังคม"
4. พัฒนาหลักสูตรอบรมทักษะและภาวะผู้นำเชิงพุทธ	พัฒนาหลักสูตรอบรมทักษะการบริหารจัดการและทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม, เรียนรู้ภาษามลายูถิ่นและหลักศาสนาอื่น	สร้างพระนักบริหารและประสานสิบทิศ ที่เท่าทันโลกและพร้อมเปิดใจทำงานร่วมกับผู้นำศาสนาอื่น

การขับเคลื่อนคณะสงฆ์ในพื้นที่ภาคใต้ท่ามกลางบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและยุคดิจิทัล จำเป็นต้องอาศัยการผสมผสานระหว่างหลักพุทธธรรม และศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อเปลี่ยนผ่านบทบาทของวัดจากการเป็นเพียงสถานปฏิบัติบูชา ไปสู่การเป็นเสาหลักในการพัฒนาและสร้างความสันติสุขอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่า ความศรัทธาของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับ ประสิทธิภาพและความโปร่งใสในระเบียบวิธีบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์ ในเรื่องการสร้างกลไกความร่วมมือและการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น ด้วยการปฏิรูปวงการสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มิใช่การละทิ้งพระธรรมวินัย แต่คือการประยุกต์ใช้เครื่องมือการบริหารจัดการสมัยใหม่ เทคโนโลยี และทักษะการสื่อสารเชิงรุก เพื่อทลายข้อจำกัดด้านความมั่นคงและงบประมาณ รูปแบบ 4 มิติที่สังเคราะห์ขึ้นจากการศึกษานี้ จะช่วยเปลี่ยนผ่านองค์กรสงฆ์ให้มีความโปร่งใส เข้มแข็ง มีภาวะผู้นำที่เท่าทันพลวัตโลก ทั้งเรื่องสร้างธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สิน ก่อให้การเปลี่ยนผ่านระบบบัญชีและการบริหารสินทรัพย์ของวัดเข้าสู่ระบบดิจิทัลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้ ควบคู่กับการดึงภาคประชาชนและคณะกรรมการชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ความร่วมมือบูรณาการและตั้งศูนย์ประสานงาน โดยปรับเปลี่ยนพื้นที่วัดให้เป็นศูนย์ะแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ช่วยลดช่องว่างความหวาดระแวง และการแบ่งแยกศาสนา การพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลระดับจังหวัดและระบบสื่อสารในภาวะวิกฤต เป็นเครื่องมือเชิงรุกที่ช่วย

เสริมสร้างภาพลักษณ์แห่งปัญญาและสันติภาพ และการเสริมสร้างศักยภาพของพระสังฆาธิการยุคใหม่ให้มีทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำที่เท่าทันพลวัตโลก ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาแห่งปัญญาและสันติภาพ พร้อมทั้งเป็นกลไกสำคัญในการถักทอสายสัมพันธ์พหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

รูปแบบและแนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์ในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรม (4 มิติ)

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์การแก้ปัญหาข้างต้น พบว่ารูปแบบการบริหารที่เหมาะสม (Modern Management Model) ต้องประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ดังนี้

มิติ	แนวคิดหลัก	กลไกสำคัญ	ผลลัพธ์
(1) การบริหารเชิงบูรณาการ	บูรณาการ 3 ภาคส่วน	ภาคส่วนคณะสงฆ์–รัฐ–ประชาชน	เอกภาพและความมั่นคงทางศาสนา
(2) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาสังคม	เครือข่ายประชาสังคมองค์กร	ภาคประชาชนและชุมชน	เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของ
(3) พัฒนาระบบสื่อสารองค์กรเชิงรุก	พระสงฆ์เชิงรุก	พระธรรมทูตสัญจรและการสื่อสารเชิงรุก	ฟื้นฟูศรัทธาและสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก
(4) การเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธ	ธรรมาภิบาลและพระธรรมวินัย	ความโปร่งใสและการเป็นแบบอย่าง	กอบกู้ศรัทธาและความน่าเชื่อถือ

มิติที่ 1 การบริหารเชิงบูรณาการผ่าน "กลไกพิเศษ" (Integrative Governance) ในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการบริหารองค์กรสงฆ์ การบริหารในภาวะวิกฤตไม่สามารถต่างคนต่างทำได้ จำเป็นต้องมี "คณะทำงานร่วม" ที่ผนึกกำลัง 3 ฝ่าย คือ 1) คณะสงฆ์ (เจ้าคณะปกครอง) 2) ภาครัฐ (กอ.รมน. ภาค 4 ส่วนหน้า, สำนักพุทธฯ) และ 3) ภาคประชาชน

แนวทางปฏิบัติ: จัดตั้งศูนย์ประสานงานหรือคณะทำงานที่มีอำนาจตัดสินใจร่วมกัน เพื่อระดมทรัพยากรและวางแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางศาสนา เช่น การจัดงานวันสำคัญทางศาสนารวมศูนย์ระดับจังหวัด (Joint Provincial Events) โดยมีฝ่ายความมั่นคงอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย เพื่อแสดงพลังความเข้มแข็งของพุทธบริษัท

มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาสังคม (Participatory Network Management) เนื่องจากระบบราชการมีความล่าช้า การบริหารสมัยใหม่ต้องดึง "ภาคประชาสังคม" เข้ามาเป็นหุ้นส่วนหลัก (Strategic Partner) โดยการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างรัฐ–คณะสงฆ์–ชุมชน

แนวทางปฏิบัติ: สนับสนุนบทบาทขององค์กรเครือข่าย เช่น สมาคมเพื่อความมั่นคง

พระพุทธศาสนาฯ หรือศูนย์พัฒนาส่งเสริมพระพุทธศาสนาฯ ในการขับเคลื่อนงานที่ภาครัฐเข้าไม่ถึง อาทิ การระดมทุนซื้อที่ดินถวายวัด การดูแลวัดร้าง การช่วยเหลือพระสงฆ์อาพาธ และการแก้ปัญหาที่ดินทับซ้อนของวัด

มิติที่ 3 พัฒนาระบบสื่อสารองค์กรเชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี สร้างบทบาทผู้นำเชิงรุก

และพระธรรมทูตสัญจร (Proactive Leadership & Mobile Dhammaduta) ปรับเปลี่ยนบทบาทพระสงฆ์จาก "ผู้รอรับการถวาย" เป็น "ผู้ให้และผู้นำทางปัญญา" โดยใช้โมเดล "พระธรรมจาริก" ของภาคเหนือมาประยุกต์ใช้

แนวทางปฏิบัติ: พระธรรมทูตต้องทำงานเชิงรุก (Proactive Outreach) ออกจากวัดไปสู่โรงเรียน ชุมชน และพื้นที่ห่างไกล เพื่อสอนศีลธรรมและเยียวยาจิตใจชาวบ้านที่ไม่สามารถเดินทางมาวัดได้เนื่องจากความไม่ปลอดภัย รวมถึงการยกระดับบทบาท "พระวินยาธิการ" (ตำรวจพระ) ให้มีความเข้มแข็งในการตรวจสอบและกำกับดูแลความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว เหมือนการทำงานของตำรวจ

มิติที่ 4 การเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธแก่พระสังฆาธิการ การสร้างธรรมาภิบาลด้วยพระธรรมวินัย (Governance by Dhamma-Vinaya) รากฐานสำคัญที่สุดของการบริหารสมัยใหม่ในบริบทนี้ไม่ใช่เทคโนโลยี แต่คือการกลับมาเคร่งครัดใน "พระธรรมวินัย"แนวทางปฏิบัติ: การบริหารจัดการวัดต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ และพระสงฆ์ต้อง

ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง (Role Model) ที่ดี ลดละเลิกไสยศาสตร์และพุทธพาณิชย์ การยึดมั่นในพระธรรมวินัยจะเป็นเกราะคุ้มกันที่ดีที่สุดและเป็นเครื่องมือสำคัญในการกอบกู้ศรัทธา

ผลลัพธ์ต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

เมื่อนำแนวทางการบริหารสมัยใหม่ทั้ง 4 มิติมาประยุกต์ใช้ จะส่งผลลัพธ์ต่อภาพลักษณ์และการอยู่ร่วมกันใน 2 ลักษณะสำคัญ

1. การฟื้นฟูศรัทธาผ่านภาพลักษณ์เชิงประจักษ์ (Rebuilding Trust through Actions): ภาพลักษณ์ที่ดีไม่ได้เกิดจากการประชาสัมพันธ์ แต่เกิดจาก "จริยวัตร" ของพระสงฆ์ หากพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยและทำหน้าที่สาธารณสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมอย่างจริงจัง จะสามารถเรียกศรัทธากลับคืนมาจากชาวพุทธและได้รับการยอมรับจากต่างศาสนิก

2. การเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติสุข (Peace Center): การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมและการทำงานเชิงรุกจะช่วยลดความหวาดระแวงระหว่างศาสนา การที่พระสงฆ์และชาวพุทธมีความเข้มแข็งและรวมกลุ่มกันอย่างมีระบบ ไม่ใช่เพื่อการเผชิญหน้า แต่เพื่อเป็น "เสาหลักทางจิตใจ" ที่มั่นคง ซึ่งจะนำไปสู่ดุลยภาพของสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืน

บทสรุป

จากศึกษาเรื่อง "แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้" สามารถนำมาอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ใน 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การบริหารเชิงบูรณาการ ทางรอดท่ามกลางวิกฤตความมั่นคง พบว่า การบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถดำเนินการโดยลำพัง หรือใช้รูปแบบการสั่งการจากบนลงล่าง (Top-Down) ตามระบบปกติได้ แต่จำเป็นต้องใช้ "กลไกการทำงานร่วม" ระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ (กอ.รมน./ศอ.บต.) และภาคประชาชน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริหารเชิงบูรณาการ (Integrative Governance Theory) ของ Ansell & Gash (2008) ที่เสนอว่าการจัดการกับปัญหาสังคมที่ซับซ้อน (Wicked Problems) จำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) ที่เชื่อมโยงทรัพยากรและอำนาจตัดสินใจของหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ยัง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2561) ที่พบว่าการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การที่ผลวิจัยระบุถึงความสำเร็จของการจัดงานวันสำคัญทางศาสนาในระดับจังหวัดโดยมีการสนับสนุนความปลอดภัยจากฝ่ายความมั่นคง เป็นเครื่องยืนยันว่า "การกำกับดูแลแบบเครือข่าย (Network Governance)" คือรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับพื้นที่พิเศษนี้

2. บทบาทผู้นำเชิงรุกกับการฟื้นฟูศรัทธา ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ในพื้นที่ต้องปรับบทบาทจาก "ตั้งรับในวัด" เป็น "ผู้นำเชิงรุก" ที่เข้าหาชุมชนและเยียวยาจิตใจผู้ได้รับผลกระทบ สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของ Bass (1985) ที่ผู้นำต้องสร้างแรงบันดาลใจและเป็นแบบอย่างในการขับเคลื่อนองค์กรผ่านวิกฤต และสอดคล้องกับแนวคิด สมรรถนะระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Competence) ที่ผู้นำสงฆ์ต้องมีความเข้าใจในบริบทพหุวัฒนธรรมเพื่อเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ (Bridging Agent) ผลวิจัยที่เสนอโมเดล "พระธรรมทูตสัญจร" หรือการทำงานคล้าย "พระธรรมจาริก" ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสัมฤทธิ์สังฆการ (2561) ที่พบว่าพระธรรมทูตที่ลงพื้นที่ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจะได้รับความร่วมมือและศรัทธามากกว่าการเทศนาเพียงอย่างเดียว

3. พลังของเครือข่ายประชาสังคมและทุนทางสังคม องค์กรสงฆ์ต้องพึ่งพาเครือข่ายภาคประชาชน (เช่น สมาคมฯ หรือศูนย์พัฒนาส่งเสริมฯ) ในการขับเคลื่อนงานที่ราชการเข้าไม่ถึง สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของ ทุนทางสังคม (Social Capital) ตามแนวคิดของ Putnam (2000) โดยเฉพาะทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (Bridging Social Capital) ที่สร้างความร่วมมือข้ามกลุ่ม การมีส่วนร่วมของฆราวาสในการช่วยดูแลศาสนสมบัติและวัดร้าง สอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) ที่ระบุว่าการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) และความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการลดลงของประชากรชาวพุทธ

4. พระธรรมวินัยในฐานะรากฐานของภาพลักษณ์องค์กร ประเด็นสำคัญที่สุดคือ "ภาพลักษณ์ที่ดีเกิดจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด" ซึ่งสนับสนุน ทฤษฎีภาพลักษณ์องค์กร (Organizational Image Theory) ที่อธิบายว่าภาพลักษณ์ (Image) เป็นผลสะท้อนจากอัตลักษณ์ (Identity) และพฤติกรรม (Behavior) ของคนในองค์กร หากพระสงฆ์มีความหย่อนยานในวินัย ย่อมส่งผลเสียต่อชื่อเสียงและความศรัทธาโดยตรง ข้อค้นพบนี้ยืนยันแนวคิด ธรรมาภิบาล (Good Governance) ที่ต้องประกอบด้วยหลักคุณธรรมและความโปร่งใส และสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566) ที่พบว่าข่าวเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประชาชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ถอยห่างจากศาสนา ดังนั้น การกอบกู้ภาพลักษณ์ในพื้นที่ชายแดนใต้จึงไม่ใช่เรื่องของการใช้สื่อเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่คือการหวนกลับมาเน้นย้ำจริยวัตรที่งดงามตามหลัก สัปปุริสธรรม 7 เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาที่ยั่งยืน

เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam (2014) โครงสร้างเดิมของคณะสงฆ์ในพื้นที่เป้าหมายมักมีลักษณะเป็น ทุนทางสังคมแบบยึดเหนี่ยวภายในสูงมาก คือ

เน้นความสัมพันธ์และกลุ่มศรัทธาเฉพาะกลุ่มพุทธศาสนิกชนด้วยกัน แม้ข้อดีคือการรักษาอัตลักษณ์และความเข้มแข็งในกลุ่มตนเองไว้ได้ แต่ในมิติความมั่นคง บ่อยครั้งกลับกลายเป็นการสร้างกำแพงและทำให้วัดมีภาพลักษณ์เป็น "พื้นที่ปิด" ที่ตัดขาดและน่าหวาดระแวงสำหรับผู้ต่างศาสนาในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาความไม่สงบไม่ได้เป็นเพียงปัญหาด้านความมั่นคง แต่เป็นปัญหาเชิง

โครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชน ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยอำนาจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือด้วยกลไกการบริหารแบบสั่งการจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว ตามแนวคิดการบริหารเชิงบูรณาการของ Ansell และ Gash (2008) โดยชี้ให้เห็นว่า ในพื้นที่ที่มีความเปราะบางด้านความมั่นคง การบูรณาการมิได้หมายถึงเพียงการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงการเชื่อมโยง ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทรัพยากรที่เกิดจากความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ บรรทัดฐานร่วม และเครือข่ายของประชาชน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารด้วย เพื่อลดความหวาดระแวง และสร้างดุลยภาพแห่งความสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้

จากการศึกษา "แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ "โมเดลการบริหารจัดการความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Buddhist Security Governance Model)" ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบเชิงยุทธศาสตร์ 4 ประการ ที่ขับเคลื่อนให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีและความยั่งยืนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ดังนี้

1. กลไกบูรณาการข้ามหน่วยงาน (Cross-Sector Integrative Mechanism) องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่า การบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่ความมั่นคง ไม่สามารถแยกส่วนปฏิบัติการได้เหมือนพื้นที่ปกติ แต่ต้องมี "ศูนย์กลางบริหารจัดการร่วม" หลักการ เปลี่ยนจาก "ต่างคนต่างทำ" (Silo-based) เป็นการผนึกกำลัง (Integration) ด้วยกระบวนการ ต้องมีการจัดตั้งคณะทำงานไตรภาคี ประกอบด้วย (1) คณะสงฆ์ (ฝ่ายปกครอง) (2) ฝ่ายความมั่นคง (กอ.รมน./ศอ.บต.) และ (3) เครือข่ายภาคประชาชน เพื่อทำหน้าที่วางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดการความปลอดภัยและการจัดงานบุญประเพณีให้เป็นเอกภาพ ผลลัพธ์ เกิดความคล่องตัว ลดขั้นตอนราชการ และสร้างความมั่นใจในความปลอดภัยให้กับพุทธศาสนิกชน.

2. ยุทธศาสตร์พระสงฆ์เชิงรุกวิถีใหม่ (New Normal Proactive Monastic Strategy) องค์ความรู้ที่ค้นพบระบุว่า บทบาทพระสงฆ์ในพื้นที่ขัดแย้งต้องปรับเปลี่ยนจาก "Static Role" (ตั้งรับในวัด) เป็น "Dynamic Role" (เคลื่อนที่เข้าหาชุมชน) หลักการ "พระธรรมทูตสัญจร" หรือโมเดลคล้ายพระธรรมจาริกกระบวนการ พระสงฆ์ต้องออกจากวัดเพื่อไปเป็นที่พึ่งทางใจในพื้นที่เสี่ยง เข้าสู่โรงเรียน และเยี่ยมเยียนชุมชนไทยพุทธที่กระจัดกระจาย เพื่อป้องกันการล่มสลายของชุมชนและสร้างขวัญกำลังใจผลลัพธ์ พระสงฆ์กลายเป็น "ผู้นำทางจิตวิญญาณ" ที่จับต้องได้จริง ไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม

3. พลังเครือข่ายประชาสังคมหนุนเสริม (Civil Society Empowerment) ในภาวะที่ระบบราชการและคณะสงฆ์มีข้อจำกัดด้านระเบียบและทรัพยากร "ภาคประชาสังคม" คือ ตัวแปรสำคัญที่ทำให้ภารกิจสำเร็จ หลักการ ใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ขับเคลื่อนงานที่ราชการทำไม่ได้กระบวนการสนับสนุนบทบาทขององค์กรภาคประชาชน (เช่น สมาคมเพื่อความมั่นคงพระพุทธศาสนาฯ) ให้ทำหน้าที่เป็น "แขนขา" ในการระดมทุน การดูแลวัดร้าง และการประสานงานระดับฐานราก ผลลัพธ์: เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ในศาสนสมบัติ และความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธที่พึ่งพาตนเองได้

4. ธรรมาภิบาลพระธรรมวินัยสร้างศรัทธา (Faith-Based Governance via Dhamma-Vinaya) นี่คือแก่นสำคัญที่สุดขององค์ความรู้ การสร้างภาพลักษณ์ในพื้นที่เปราะบางไม่ได้เกิดจากการใช้

สื่อเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก "ความบริสุทธิ์แห่งจริยวัตร" ด้วยหลักการภาพลักษณ์ (Image) สะท้อนจากพฤติกรรม (Behavior) กระบวนการการบริหารวัดต้องยึดหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปราศจากพุทธพาณิชย์และเดรัจฉานวิชา พระวินยาธิการต้องทำหน้าที่เข้มแข็งเหมือนตำรวจในการตรวจสอบความเรียบร้อย ผลลัพธ์: สร้าง "เกราะคุ้มกัน" ทางวัฒนธรรม ทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสและต่างศาสนิกให้ความเคารพในวัตรปฏิบัติ นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

องค์ความรู้จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า "ความอยู่รอดและสง่างาม" ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรหรือความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ "ระบบการบริหารจัดการ" ที่สามารถบูรณาการพลังจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน ภายใต้การนำของ "พระสงฆ์เชิงรุก" ที่มีศีลจารวัตรเข้มแข็งโมเดลนี้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการมองว่าวัดเป็น "ผู้ถูกกระทำ/ผู้ขอรับความช่วยเหลือ" ไปสู่การเป็น "ศูนย์กลางแห่งการให้และการสร้างสันติภาพ" ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรเสริมสร้างกลไกการบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานรัฐ และภาคความมั่นคง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเชิงรุกของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 จัดสรรงบประมาณและบุคลากรในพื้นที่พิเศษ รัฐบาลควรพิจารณาอนุมัติงบประมาณและกำลังพลสนับสนุนแก่องค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเฉพาะ เพื่อเอื้อต่อการเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ และการฟื้นฟูบูรณะศาสนสถานอย่างมีประสิทธิภาพ

2.ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 คณะสงฆ์และเจ้าอาวาสควรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนระบบบัญชีทรัพย์สินของวัดสู่ระบบดิจิทัลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้

2.2 ควรพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ โดยเฉพาะด้านการสื่อสารองค์กร ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

และทักษะการทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

2.3 คณะกรรมการวัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทศาสนสถานจากพื้นที่ปิด ให้กลายเป็นพื้นที่ส่วนรวมแนวราบ โดยดึงภาคประชาชน กลุ่มฆราวาส และองค์กรประชาสังคม (ทั้งพุทธและมุสลิม) เข้ามาร่วมออกแบบกิจกรรมทางสังคมเพื่อสร้างดุลยภาพและลดความหวาดระแวงข้ามวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2567). รายงานสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2567. กรุงเทพฯ.

ธัญวัฒน์ อิพภูดม. (2568). เมื่อสังคม ‘เสื่อมศรัทธา’ วงการสงฆ์ ทำไมการแยกศาสนาออกจากรัฐจึงอาจเป็นทางออกที่ยั่งยืน. https://thematter.co/social/crisis-of-faith-buddhism-solution/246713

พระครูสัมฤทธิ์สังฆการ. (2561). แนวทางเสริมบทบาทพระธรรมทูตต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ชนบท. วารสารพุทธศาสน์ศึกษา, 26(3), 75–90.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2561). การบริหารงานคณะสงฆ์เชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มติชนออนไลน์ 2569. อัพเดตสถิติ 10 จว.วัดมากสุดในไทย เชียงใหม่ ยังครองแชมป์ วัดร้างมากที่สุด พุ่งเกือบพันแห่ง.https://www.matichon.co.th/local/religious/news_5656986.

วรพงษ์ ภูมิพัฒน์. (2563). การบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจังหวัดยะลา. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 20(3), 112–130.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). รายงานการสำรวจพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของประชาชนไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (2568). รายงานสถิติรายปี. https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/ebook?set_lang=th#gsc.tab=0

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543–571.

Bass, B. M. (1985). Leadership and Performance Beyond Expectations. Free Press.

Hatch, M. J., & Schultz, M. (1997). Relations Between Organizational Culture, Identity and Image. European Journal of Marketing, 31(5/6), 356–365.

Koontz, H., & Weihrich, H. (2010). Essentials of Management. McGraw-Hill.

Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์

2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น

3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง

4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ

5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าของผู้นิพนธ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ใดมาก่อน

2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น

3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัครหรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง

4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ก่อนการตีพิมพ์และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารชัยภูมิปริทรรศน์แล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว

2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน

4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์กำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้ที่อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสั้นขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 13 หน้ากระดาษ ขนาด A4

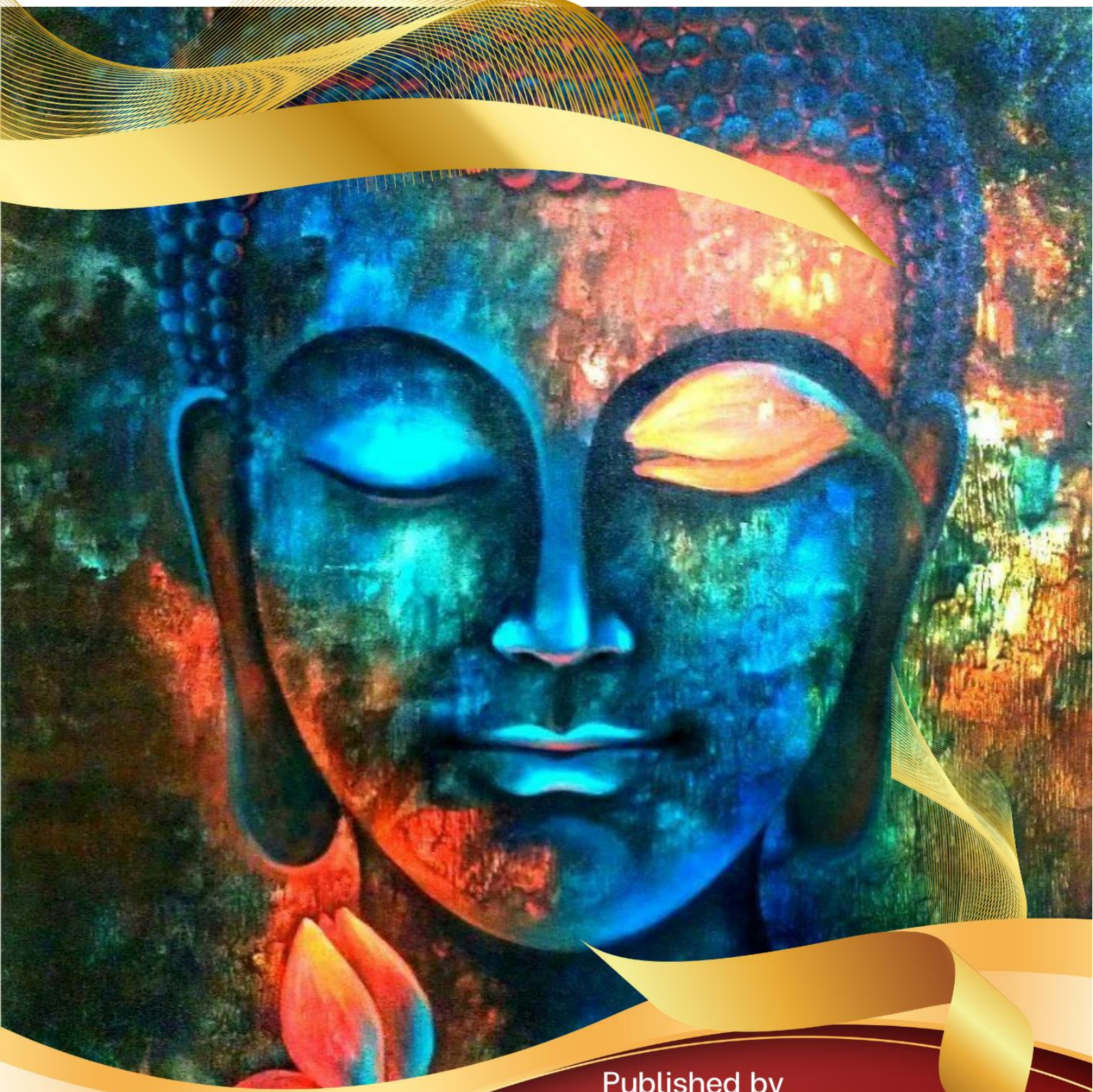
4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลี่ยม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ poonsakkamol@gmail.com

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์ร่วมสมัย พัฒนาจิตใจและสังคม

Published by
Chaiyaphum Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
https://cyp.mcu.ac.th/